

Volume 7 / Issue 2 / 2022

ISSN: 2548-0146

INCISS

Uluslararası Medeniyet
Çalışmaları Dergisi

The Journal of International
Civilization Studies

05.11.2022

www.inciss.com

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Baş Editör / Chief Editor

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli University , Türkiye

Editörler / Editors

Doç. Dr. Uğur ÜNAL

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Hakan YALAP

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University , Türkiye

Editör Yardımcıları / Associate Editor

Doç. Dr. Erdoğan AKMAN

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Yrd. Doç. Dr. Seyil NAJIMUDINOVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK (Başkan)

Ankara Hacı Bayram Veli University , Türkiye

Doç. Dr. Uğur ÜNAL

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Hakan YALAP

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University , Türkiye

Doç. Dr. Cengiz BUYAR

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Barış MUTLU

Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Seyil NAJIMUDINOVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Alan Editörleri / Section Editors

Doç. Dr. Umur IŞIK

Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Doç. Dr. Cengiz BUYAR

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Armağan ÖZTÜRK

Artvin Çoruh University, Türkiye

Doç. Dr. Barış MUTLU

Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Naryngul MARGAZIEVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Dr. Öğretim Görevlisi Serhat ATMACA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Dr. Meerim ARTYSHEVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Dr. Bülent ÖZTÜRK

Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Bilim Danışma Kurulu/ Editorial Advisory Board

Prof. Dr. A. Beril TUGRUL

Istanbul Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Aleksandra VRANES

Belgrade University, Serbia

Prof. Dr. Ali YAKICI

Gazi University, Türkiye

Prof. Dr. Alla KOVALEVA

Altai State University, Russia

Prof. Dr. Andrew J. M. SMİTH

Emporia State University, United States of America

Prof. Dr. Bekir ÇINAR

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. Enver AYDOĞAN

Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. Filiz KARTAL

Ankara University, Türkiye

Prof. Dr. Hatice İÇEL

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK

Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. İbrahim KAYA

Dokuz Eylül University, Türkiye

Prof. Dr. Joseph HALDANE

Osaka University, Japan

Prof. Dr. Kiyomitsu YUI

Kobe University, Japan

Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIĆ

Belgrade University, Serbia

Prof. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN

Fırat University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Remzi OTO

Dicle University, Türkiye

Prof. Dr. Roberto VERALDİ

University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara, Italy

Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Necmettin Erbakan University, Türkiye

Prof. Dr. Zühal TOPCU

Gazi University, Türkiye

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL

Maltepe University, Türkiye

Doç. Dr. Armağan ÖZTÜRK

Artvin Çoruh University, Türkiye

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Doç. Dr. Begayım MAKSUTOVA

Kyrgyz National University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Sercan DEMİRGÜNEŞ

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Serkan ÖZTÜRK

Yalova University, Türkiye

Fatima MUMİNOVA İZETTULLAH

University of World Economy And Diplomacy, Uzbekistan

Dil Editörü

Dr. Araş.Gör. Banu ERDOĞAN ÇAKAR

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Dr. Öğretim Görevlisi Muhittin GÜMÜŞ

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Dr. Öğretim Görevlisi Leyla BABATÜRK

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Dr. Öğretim Görevlisi Nurgül KARİBEKOVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Tolkun BEKTURGAN KIZI

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Teknik Editör / Technical Editor

Kayahan KÜÇÜK

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

İletişim / Contacts

Doç. Dr. Uğur ÜNAL

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Kayahan KÜÇÜK

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

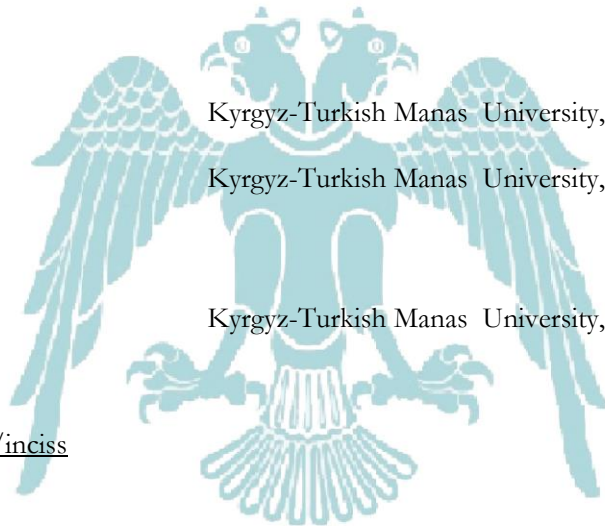
Tasarım / Design

Coşkun KALA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Web Sayfası / Web Page

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/inciss>

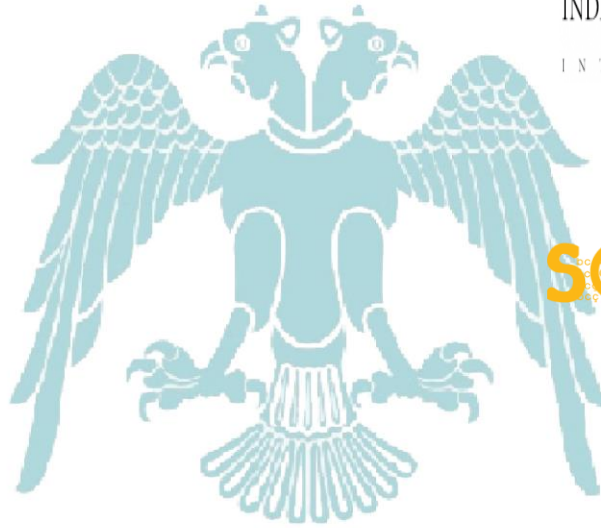

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Dizinler / Indexed

Yıl – Year: 2022 / Cilt - Volume: 7 / Sayı - Issue: 2

İçindekiler / Contents

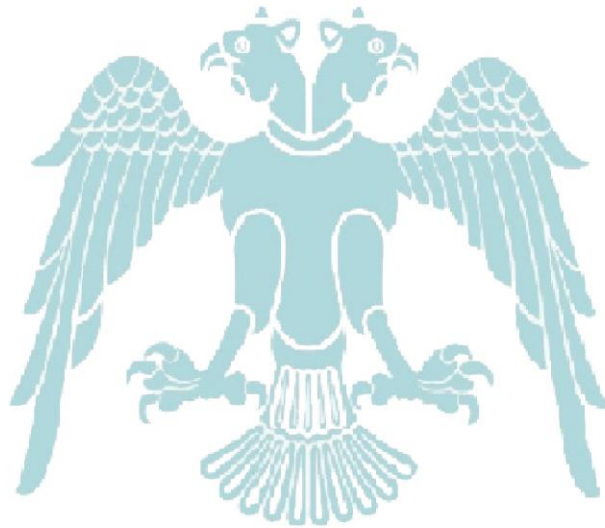
Araştırma Makalesi

Yazar - Author	Başlık - Title	Sayfa - Page
1 Ahmet KOYUNLU	Aşırtmalı ve Kapışmalı Aba Güreşi Gençler Türkiye Şampiyonasına Katılan Sporcuların Görsel ve İşitsel Reaksiyon Sürelerinin Karşılaştırılması <i>Comparison of the Visual and Auditory Reaction Times of the Athletes Participating in the Overlap and Confrontational Aba Wrestling Youth Turkey Championship</i>	82 – 92
2 Asel SOLPUEVA ve Gökçe YOĞURTÇU	Uygur Halkının Kültürel Kimlik Temsilinde Basının Rolü: Kırgızistan'daki "İttipak" Gazetesi Örneği <i>The role of the press in the cultural identity representation of the Uyghur people: the case of "İttipak" Newspaper in Kyrgyzstan</i>	93 – 105
3 Asel ŞAMİLOVA ve Niyazi AYHAN	Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Çerçevesinde Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışı Örüntüleri <i>Social media usage behavior patterns of elderly individuals in the framework of uses and gratifications approach</i>	106 – 122
4 Bakıt MURZARAIMOV ve Mustafa KÖYLÜ	Kırgızistan'da Dini Gruplar ve Cemaatler <i>Religious groups and congregations in Kyrgyzstan</i>	123 – 135
5 Cengiz BUYAR ve Ubeydullah ŞENER	Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri <i>Russia-Ukraine War from historical perspective and socio-economic parametre and its effects on Central Asian countries</i>	136 – 149
6 Erdal BİLİCİ ve Metin IŞIK	Image and Reputation Management Activities of the Presidency of Religious Affairs for İslamophobic Policies <i>İslamofobik Politika Üretimine Karşı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İmaj ve İtibar Yönetimi Faaliyetleri</i>	150 – 161
7 Mayramgül DIYKANBAY	Sovyet İdeolojisinin Yansıdığı Kırgız Atasözleri <i>Kyrgyz proverbs reflecting Soviet ideologies</i>	162 – 170
8 Selahattin KIRAL	Yapı-Bilinç Perspektifinde İdeolojinin İncelenmesi Üzerine <i>On investigation of ideology in structure-consciousness perspective</i>	171 – 189
9 Süleyman Hilmi HARMANKAYA ve Erkan EFİLTİ	Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Benlik Saygısı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	190 – 201

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

		<i>Examination of the relationship between professional self-esteem and hope levels of teachers working in special education</i>	
10	Şohimardan ORUNBEKOV	Kırgızların Hayatında Kur-An'ı Kerim'in Yeri ve Önemi <i>The Qur'an in the life of the Kyrgyz place and importance</i>	202 – 211
11	Uğur ÜNAL	Kamu Diplomasisi Bağlamında Ulus Marka İletişimi Yönetimi <i>National brand communication management in the context of public diplomacy</i>	212 – 229
12	Zeki OKYAY ve Erdoğan AKMAN	Günümüz Kırgızistan Toylarında Yaşatılmakta Olan Somut Geleneksel Kültürel Değerler <i>Concrete traditional cultural values maintained in today's Kyrgyzstan toys</i>	230 – 243

Aşırtmalı ve Kapışmalı Aba Güreşi Gençler Türkiye Şampiyonasına Katılan Sporcuların Görsel ve İşitsel Reaksiyon Sürelerinin Karşılaştırılması

Ahmet KOYUNLU¹

Öz

Geleneksel güreşler içerisinde yer alan aşirtmalı ve kapışmalı aba güreşi son zamanlarda toplum içerisinde daha etkin bir yer almakta ve yakından takip edilmektedir. Bu çalışmada aşirtmalı ve kapışmalı aba güreşi gençler Türkiye şampiyonasına katılan sporcuların görsel ve işitsel reaksiyon sürelerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmamıza gençler Türkiye şampiyonasına katılan başpehlivan kategorisinde güreşen aşirtmalı (n=12) ve kapışmalı (n=9) sporcu dahil edilmiştir. Çalışmaya güreşçiler gönüllülük esasına göre katılmıştır. Görsel ve işitsel reaksiyon zamanı için bilgisayar programları kullanılarak ölçümler alınmıştır. Çalışmaya katılan sporculara çalışma başlamadan önce testler ve süreç ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel olarak analiz edilmesinde SPSS paket programı kullanıldı. Yapılan istatistiksel analiz neticesinde kapışmalı aba güreşi sporcuları ile aşirtmalı aba güreşi sporcuları arasında, görsel reaksiyon (fastest), görsel reaksiyon (slowest) ve görsel reaksiyon (average) arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmuştur (p<0,05). Ayrıca iki grup arasında işitsel reaksiyon (fastest), işitsel reaksiyon (slowest) ve işitsel reaksiyon (average) zamanı değerlerinde de kapışmalı aba güreşine katılan sporcular lehine anlamlılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Anahtar Kelimeler: Aşırtmalı, Başpehlivan, Güreş, Kapışma, Reaksiyon

Comparison of the Visual and Auditory Reaction Times of the Athletes Participating in the Overlap and Confrontational Aba Wrestling Youth Turkey Championship

Abstract

Overlapping and Confrontational aba wrestling, which is one of the traditional wrestling, has recently taken a more active place in the society and is followed closely. In this study, it is aimed to compare the visual and auditory reaction times of the athletes participating in the overlapping and confrontational aba wrestling youth Turkish championship. Our study included over-the-top (n=12) and competitive (n=9) athletes wrestling in the chief wrestler category participating in the Youth Turkey Championship. Wrestlers participated in the study on a voluntary basis. Measurements were taken for visual and auditory reaction time using computer programs. Before the start of the study, the athletes participating in the study were informed about the tests and the process. SPSS package program was used for statistical analysis of the obtained data. As a result of the statistical analysis, a statistically significant difference was found between the confrontational aba wrestling athletes and the overlapping aba wrestling, and between visual reaction (fastest), visual reaction (slowest) and visual reaction (average) (p<0.05). In addition, a significance was found in favor of the athletes participating in confrontational aba wrestling in the auditory reaction (fastest), auditory reaction (slowest) and auditory reaction (average) time values between the two groups (p<0.05). As a result; wrestlers compete dynamically in confrontational aba wrestling competitions. In overlapping aba wrestling, the competitions are more stable.

Key Words: Overlap, Chief Wrestler, Wrestling, Confrontational , Reaction.

Atf İçin / Please Cite As:

Koyunlu, A. (2022). Aşırtmalı ve Kapışmalı Aba Güreşi Gençler Türkiye Şampiyonasına Katılan Sporcuların Görsel ve İşitsel Reaksiyon Sürelerinin Karşılaştırılması. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 82-92. Doi:10.5281/zenodo.7472384

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, koyunluahmet@gmail.com

 ORCID: 0000-0003-3758-2844

Giriş

Sporun kökeni her ne kadar eski dönemlere dayansa da günümüzde ilerleyen teknolojiyle ve artan bilimsel çalışmalarla sürekli yenilenmekte gelişim göstermektedir. Spor ortaya çıkan yenilikler ve gelişimler sayesinde son zamanlarda önemli mesafeler kat etmektedir. Bu yenilenme ve gelişimler sporcu merkezli olmakla birlikte, toplumun da gelişmesine katkı sağlamaktadır (Bilgiç, 2020:1). Sportif aktiviteler toplum içerisinde bireyleri bir araya getiren genel olarak tüm dünya tarafından kabul gören fizyolojik, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve evrensel etkinliklerdir. Spor, evrensel bir olgu olmanın yanında, toplumsal çerçevede bireyleri peşinden sürüklemesi, geniş kitleler tarafından takip edilmesi, değişik yaş gruplarına hitap etmesi ve gerek izleyenleri gerekse uygulayanları etkisi altına alması sebebiyle değişik çevreler tarafından dikkat çeken aktiviteler olmuştur (Atılğan ve Türkel, 2019:23; Demiral, 2015:717; Şirin, 2021:295). Toplumlar içerisinde spor insanlar arasında ortak bir gereksinim olmasından kaynaklı toplumların ilgileri ve yaklaşımları bu konuda farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu gereksinimler genel manada milli özellikleri de içerisinde barındırmaktadır (Şahin, 2011:195). Toplum içerisinde insanların güzel bir zaman geçirmesini sağlayan, bununla birlikte yardım ve boş zamanları daha verimli geçirmeyi amaçlayan gelenekselleşmiş ve bugüne kadar değişerek ya da değişmeden gelen içerisinde değişik özellikler barındıran etkinlikler 'Geleneksel Türk Sporları' olarak adlandırılmaktadır (Güven ve Özsağım, 2017:58). Toplumlar içerisinde millet olma kültürlerinin temel unsurları içerisinde spor yer almaktadır. Eski zamanlardan bu yana Türkler tarafından farklı güreşler uygulanmıştır (Arı, 2017:110). Tarih süreçleri içerisinde Türkler tarafından yağlı güreş, karakucak güreşi, şalvar güreşi kemer güreşi ve aba güreşi yaygın olarak uygulanan güreşler olarak bilinmektedir. Anadolu'nun değişik bölgelerinde farklı güreş türleri uygulamalarına rastlamak mümkündür. Kahramanmaraş ve çevre bölgelerinde 'Şalvar güreşi' Gaziantep bölgesinde aba güreşinin bir çeşidi olan 'Aşırtmalı ABA Güreşi' yine Hatay bölgesinde 'Kapışmalı ABA Güreşi' Anadolu'nun hemen her bölgesinde uygulanan 'Karakucak Güreşi' Edirne ve Antalya başta olmaz üzere değişik bölgelerde uygulanan 'Yağlı Güreş' halk tarafından benimsenmiş ve uygulanması günümüze kadar süregelmiştir. Şalvar Güreşi adını sporcuların giymiş oldukları geniş şorttan almaktadır. Bu güreş sırasında müsabaka genellikle ayakta devam etmektedir. Minder güreşine en yakın güreş çeşidi şalvar güreşidir. Karakucak güreşi şalvar güreşine benzese de aralarında farklılıklar da vardır. Karakucak güreşi sırasında güreşçiler üzerine kıldan ya da çadır bezinden yapılmış 'pırpıt' denilen giysiyi giyerek müsabaka yapmaktadırlar. Gerek şalvar güreşi gerekse karakucak güreşinin kazananı rakiplerden birisinin diğerini sırt aşağıya getirmesi ya da müsabaka süresi içerisinde sağlamış oldukları teknik üstünlükle belirlenmektedir. Yağlı güreş sırasında pehlivanlar müsabakaya başlamadan önce kendilerini zeytinyağı ile yağlayarak müsabakaya hazır hale gelmektedir. Güreşçiler müsabaka giysisi olarak dana derisinden yapılmış 'kispet' denilen elbiseyi giyerek müsabaka yapmaktadır. Yağlı güreşte yenilme şekilleri dirseklerin ikisinin yere gelmesi, güreşçilerden birisinin sırt aşağıya gelmesi, sporculardan birisinin pes etmesi, rakibin ayaklarının yerden kesilip üç adım yürünmesi, güreşçilerin kispetinin yırtılması ya da çıkması sporculardan birisinin rakibini başının üzerinden dikip takla attırarak aşkırtmak. ABA Güreşi ismini sporcuların üzerine giymiş olduğu kıyafetten almıştır. Günümüzde yapılan aba güreşleri orijinalliğini hiç bozmamış sanayi ve modern yaşamdan etkilenmemiş ve yeniliklere uğramadan varlığını devam ettirmiştir. Sporun evrenselliği açısından aba güreşi, Gaziantep ve Hatay bölgesinde daha yoğun olarak görünse de, dünyanın birçok yerinde benzer tekniklerle uygulanmaya devam etmektedir. ABA güreşi müsabaka görünüş biçimi ve uygulanan teknikler bakımından olimpik judo branşıyla büyük bir benzerlik göstermektedir (Keskin, 1978:16; Şahin, 1999:31). İnsanlar yaşamış olduğu toplum içerisinde gerek hayvanlar gerekse kendi türünden olanlarla yakın mücadele gereksinimleri ortaya çıkınca kendi vücut kütlesi ve kas kuvvetinden yararlanma şeklini yani güreşi bulmuşlardır. Güreş; karşılıklı iki bireyin herhangi bir malzeme araç-gereç kullanmaksızın belirlenmiş kurallar çerçevesinde belli sürede ve belli meydan (alan) içerisinde tüm fizyolojik, psikolojik ve yeteneklerini kullanarak, tüm vücut kısımlarının beraber çalıştığı, rakibi sırt aşağı getirmek ya da teknik üstünlük kurmayı amaç edinen sportif faaliyettir (Güven, 1982:1115; Koyunlu, Dağlıoğlu ve Özdal, 2020:360).

Reaksiyon zamanı; birbirine benzer hareketleri başarılı ve süratli bir şekilde uygulayabilme ya da belirlenmiş bir uzaklığı yüksek hızda bitirebilme yeteneğidir (Gökmen, Karagül ve Aşçı, 1995:95). Reaksiyon süresi sürat özelliğinin ön planda olduğu spor branşlarında önemli bir etmendir (Akgün, 1994:111). Bireylere bir uyarının gönderilmesiyle bireyin bu uyarıya istemli olarak vermiş olduğu cevabın başlaması arasında geçen süreye ya da beklenen ve beklenilmeyen bir uyarana karşı kasların tepkilerinin başlaması arasındaki süreye reaksiyon süresi denilmektedir (Çokaloğlu, Akgün, Yalaz ve Ertat, 1987:22; Dokuyucu vd., 2015:43). Aralarında güreşin de bulunduğu farklı spor dallarında reaksiyon süresinin birden fazla becerinin temel alt yapısını oluşturduğu bilinmektedir (Ziyagil, Tamer ve Zorba, 1993:35). Reaksiyon süresinin uzun olması sporcuların almış oldukları uyarılara karşı yeterince dikkatini vermediği ya da gelen uyarıyı hızlı bir şekilde işlemediğinin bir göstergesidir. Basit reaksiyon süresi testlerinin sonuçlarına göre bireylerin gerçekleştirilen iş üstündeki bilişsel ve nörolojik işlevler hakkında bir değerlendirme yapılabilmektedir (Erdoğan ve Öztürk, 2019:57). Müsabakalar sırasında sporcuların harekete başlamasını sağlayacak uyarılar işitsel, görsel vb. olabilir.

Güreş gibi mücadele gerektiren spor dallarında uyarılar genelde görsel ve dokunarak olurken, çıkma eyleminin olduğu spor dallarında işitsel uyarılar önem arz etmektedir. Tüm spor dallarında ise denge ve kinestetik uyarılar mutlak gereklidir (Şirin, 1995:3). İşitsel ve görsel reaksiyon süresi de hemen hemen tüm spor dallarında önemli yere sahip olmakla birlikte yapılacak çalışmalarla geliştirilebilir bir özelliktir (Saccuzzo ve Michael, 1984:188). Değişik spor dallarında görsel ve işitsel reaksiyon sürelerinin farklı olduğu ve sporcuların spor yapmayan bireylere göre daha düşük reaksiyon süresine sahip oldukları yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır (Hasçelik, Başgör ve Türker, 1989:236; Moca, Kaur ve Sidhu, 1992:428). Spor camiasında çoğu spor dallarında olduğu gibi güreşte de reaksiyon zamanı müsabaka sırasında performansın belirlenmesi ve ortaya konulması için belirleyici bir etmendir (Ergen vd., 1994:42). Güreş müsabakaları esnasında gerek teknik uygularken gerekse rakibin ataklarına karşılık verirken çok kısa zaman içerisinde hareket edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı güreşte başarılı olmak için hız ve reaksiyon zamanının üst seviyede olması gerekmektedir. Müsabakalar esnasında güreşçi rakibine atak yapar kendisine yapılan ataklara savunma ve karşı atak yapar, bunu ise tamamen süratli bir şekilde yapmak zorundadır (Gül, İmamoğlu, Özdal ve Doğan, 2012:21; Günay, Tamer ve Cicioğlu, 2006:226). Bu denli öneme sahip reaksiyon süresi geleneksel güreşler içerisinde yer alan Aşırtmalı ve Kapışmalı aba güreşlerinde de başarılı olmak için kaçınılmaz bir etmendir.

Bu sebeple çalışmamızda; Aşırtmalı ve Kapışmalı aba güreşi Türkiye şampiyonasına katılmış güreşçilerin hem görsel hem de işitsel reaksiyon süreleri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Deney Dizaynı ve Kapsam

Çalışmaya geleneksel güreşler gençler Türkiye şampiyonasına katılan ve ağır sıkllette yarışan aşırtmalı aba güreşi 12 sporcu ve kapışmalı aba güreşi 9 sporcu gönüllü olarak katılmıştır. Çalışmamıza katılan bütün deneklere çalışma planı ve amacı hakkında gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Deneklere bir beslenme programı ve antrenman planı uygulanmamıştır. Çalışmamıza katılan deneklerin görsel ve işitsel reaksiyon süreleri ölçümleri alınmış ve kayıt edilmiştir.

Görsel Ve İşitsel Reaksiyon Süresi Ölçümü

Çalışmamızda aşırtmalı aba (n:12) ile kapışmalı aba (n:9) güreşi gençler Türkiye şampiyonasına katılan ağır sıkllet güreşçilerin görsel ve işitsel reaksiyon sürelerini belirlemek için her sporcu bilgisayar programında bulunan uygulamayı, dikkat dağılımı meydana gelmemesi için, sessiz ve boş bir alanda uygulamıştır. Görsel ve işitsel reaksiyon zamanı için (www.humanbenchmark.com, İRZ: cognitivefun.net) özel yazılım bilgisayar sistemi kullanılarak ölçümler alınmıştır. İlk olarak sporculara testin uygulanmasına alıştırmış, hazır olduklarında ardışık olarak 10 ölçüm gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu ölçümlerden son beşinin

aritmetik ortalamaları alınmış ve değerlendirilmeye dâhil edilmiştir (Kaplan, Akcan, Çakır ve Kılıç, 2017, s. 86; Pancar, Özdal, Pancar ve Biçer, 2016:145). Veriler milisaniye cinsinden kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma sonunda elde edilen verilerin; tasnif edilmesinde ve yüzdelerdeki farkların hesaplanmasında Excel programı (Microsoft Office, sürüm 2013, Microsoft Corp., Redmond, WA, ABD), istatistiksel olarak analiz edilmesinde ise SPSS paket programı (SPSS for Windows, sürüm 22.0, SPSS Inc., Chicago, Illinois, ABD) kullanıldı. Veriler ortalama, standart sapma olarak sunuldu. Normallik sınaması için Shapiro-Wilk testi uygulandı. Normal dağılım göstermeyen veri setleri için çarpıklık ve basıklık değerleri kontrol edildi ve ± 2 değeri içinde olan veri setlerinin normal dağılım gösterdiği kabul edildi. İstatistiksel sonuçlar 0,05 anlamlılık düzeylerinde değerlendirildi.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların (Aşırtmalı Aba: n=12; Kapışmalı Aba: n=9) görsel ve işitsel reaksiyon testlerine yönelik tanımlayıcı özellikleri

		Min.	Maks.	Ort.	Std. S.
Aşırtmalı Aba Güleş Grubu	Görsel Reaksiyon (Fastest)	264,00	356,00	307,25	24,52
	Görsel Reaksiyon (Slowest)	352,00	689,00	488,33	85,38
	Görsel Reaksiyon (Average)	310,00	549,40	393,02	60,77
	İşitsel Reaksiyon (Fastest)	257,00	357,00	320,00	30,93
	İşitsel Reaksiyon (Slowest)	346,00	793,00	541,17	122,35
	İşitsel Reaksiyon (Average)	297,80	530,20	411,23	68,64
Kapışmalı Aba Güleş Grubu	Görsel Reaksiyon (Fastest)	230,00	298,00	259,22	23,10
	Görsel Reaksiyon (Slowest)	275,00	519,00	383,67	98,87
	Görsel Reaksiyon (Average)	216,20	358,80	294,46	48,27
	İşitsel Reaksiyon (Fastest)	216,00	289,00	246,56	24,83
	İşitsel Reaksiyon (Slowest)	309,00	585,00	423,33	125,26
	İşitsel Reaksiyon (Average)	254,17	573,40	327,36	95,70

Tablo 1’de çalışmamıza katılan gönüllülerden elde edilen verilerin tanımlayıcı bilgileri incelendiğinde; Aşırtmalı Aba Güleş grubu görsel reaksiyon fastest (en hızlı) minimum 264,00, maksimum 356,00, ortalama 307,25, standart sapma 24,52, görsel reaksiyon slowest (en yavaş) minimum 352,00, maksimum 689,00, ortalama 488,33 standart sapma 85,38, görsel reaksiyon average (ortalama) minimum 310,00, maksimum 549,40, ortalama 393,02, standart sapma 60,77 olduğu tespit edilmiştir. Aşırtmalı Aba Güleş grubu işitsel reaksiyon fastest (en hızlı) minimum 257,00, maksimum 357,00, ortalama 320,00, standart sapma 30,93, işitsel reaksiyon slowest (en yavaş) minimum 346,00, maksimum 793,00, ortalama 541,17 standart sapma 122,35, işitsel reaksiyon average (ortalama) minimum 297,80, maksimum 530,20, ortalama 411,23, standart sapma 68,64 olduğu tespit edilmiştir.

Kapışmalı Aba Güleş grubu grup görsel reaksiyon fastest (en hızlı) minimum 230,00, maksimum 298,00, ortalama 259,22, standart sapma 23,10, görsel reaksiyon slowest (en yavaş) minimum 275,00, maksimum 519,00, ortalama 383,67 standart sapma 98,87, görsel reaksiyon average (ortalama) minimum 216,20, maksimum 358,80, ortalama 394,46, standart sapma 48,27 olduğu tespit edilmiştir. Kapışmalı Aba Güleş grubu işitsel reaksiyon fastest (en hızlı) minimum 216,00, maksimum 289,00, ortalama 246,56, standart sapma 24,83, işitsel reaksiyon slowest (en yavaş) minimum 309,00, maksimum 585,00, ortalama 423,33 standart sapma 125,26, işitsel reaksiyon average (ortalama) minimum 254,17, maksimum 573,40, ortalama 327,36, standart sapma 95,70 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların görsel reaksiyon testlerinin gruplar arası karşılaştırılması

	Grup	Ort	Std S.	T	P
Görsel	Aşırtmalı	307,2500	24,52133	4,551	0,001
Fastest	Kapışmalı	259,2222	23,09642		
Görsel	Aşırtmalı	488,3333	85,38	2,600	0,018
Slowest	Kapışmalı	383,67	98,86607		
Görsel	Aşırtmalı	393,0217	60,76748	4,002	0,001
Average	Kapışmalı	294,4633	48,26929		

Tablo 2 incelendiğinde yapılan istatistiksel analiz sonucunda kapışmalı aba güreşi sporcuları ile aşırtmalı aba güreşi sporcuları arasında, görsel reaksiyon (fastest), görsel reaksiyon (slowest) ve görsel reaksiyon (average) arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 3. Katılımcıların işitsel reaksiyon testlerinin gruplar arası karşılaştırılması

	Grup	Ort	Std S.	T	P
İşitsel	Aşırtmalı	320,0000	30,92807	5,840	0,001
Fastest	Kapışmalı	246,5556	24,82998		
İşitsel	Aşırtmalı	541,1667	122,35108	2,162	0,044
Slowest	Kapışmalı	423,3333	125,25574		
İşitsel	Aşırtmalı	411,2333	68,64193	2,344	0,030
Average	Kapışmalı	327,3589	95,69578		

Tablo 3 incelendiğinde ayrıca iki grup arasında işitsel reaksiyon (fastest), işitsel reaksiyon (slowest) ve işitsel reaksiyon (average) süresi değerlerinde kapışmalı aba sporcuları ile aşırtmalı aba güreşi sporcuları arasında da istatistiksel olarak anlamlılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tartışma ve Sonuç

Güreş gibi bireysel spor dallarında özellikle birbirine denk sporcularda fizyolojik ve motor beceriler kapsamında müsabakalarda başarılı olmak için bazı avantajlar taşınmaları oldukça önemlidir. Müsabakalarda üstünlük kurmak ve üstün olmak için sporcuların bu becerileri yönelik antrenman ve teknik çalışmalarla iyileştirmeleri gerekmektedir.

Çalışmamıza katılan sporculardan, Aşırtmalı aba güreş grubu görsel reaksiyon fastest minimum 264,00, maksimum 356,00, ortalama 307,25, standart sapma 24,52, görsel reaksiyon slowest minimum 352,00, maksimum 689,00, ortalama 488,33 standart sapma 85,38, görsel reaksiyon average minimum 310,00, maksimum 549,40, ortalama 393,02, standart sapma 60,77 olduğu tespit edilmiştir. Aşırtmalı aba güreş grubu işitsel reaksiyon fastest minimum 257,00, maksimum 357,00, ortalama 320,00, standart sapma 30,93, işitsel reaksiyon slowest minimum 346,00, maksimum 793,00, ortalama 541,17 standart sapma 122,35, işitsel reaksiyon average minimum 297,80, maksimum 530,20, ortalama 411,23, standart sapma 68,64 olduğu tespit edilmiştir. Kapışmalı aba güreşi grubu görsel reaksiyon fastest minimum 230,00, maksimum 298,00, ortalama 259,22, standart sapma 23,10, görsel reaksiyon slowest minimum 275,00, maksimum 519,00, ortalama 383,67 standart sapma 98,87, görsel reaksiyon average minimum 216,20, maksimum 358,80, ortalama 394,46, standart sapma 48,27 olduğu tespit edilmiştir. Kapışmalı Aba güreş grubu işitsel reaksiyon fastest minimum 216,00, maksimum 289,00, ortalama 246,56, standart sapma 24,83, işitsel reaksiyon slowest minimum 309,00, maksimum 585,00, ortalama 423,33 standart sapma 125,26, işitsel reaksiyon average minimum 254,17, maksimum 573,40, ortalama 327,36, standart sapma 95,70 olduğu tespit edilmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışmada kapışmalı aba güreşi sporcuları ile aşırtmalı aba güreşi sporcuları arasında, görsel reaksiyon (fastest), görsel reaksiyon (slowest) ve görsel reaksiyon (average) arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca iki grup arasında

işitsel reaksiyon (fastest), işitsel reaksiyon (slowest) ve işitsel reaksiyon (average) süresi değerlerinde kapışmalı aba sporcuları ile aşırıtmalı aba güreşi sporcuları arasında da istatistiksel olarak anlamlılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Yıldızlar kategorisinde yer alan güreşçiler üzerinde yapılan çalışmada serbest güreşçilerin görsel el reaksiyon süresini (1/100sn) 18.67+1.35 greko-romen güreşçilerin ise görsel el reaksiyon süresi 18.52+1.62, serbest güreşçilerin işitsel el reaksiyon süresini (1/100sn) 18.45+1.86 greko-romen güreşçilerin ise işitsel el reaksiyon süresinin ise 17.82+1.56 olarak belirtilmiştir (Kutlu ve Cicioğlu, 1995, s. 14). Türk güreşçilerin dahil edildiği başka bir araştırmada işitsel el reaksiyon süresi (1/100sn) sağ el 17.46+1.46 ve sol 16.87+1.12, görsel el reaksiyon süresi (1/100sn) sağ el 17.38+1.85 ve sol el 17.84+1.27 olduğu ortaya çıkmıştır (Ziyagil, Zorba ve Eliöz, 1994, s. 28).

Kilo kaybından önce güreşçilerin işitsel sağ el reaksiyon süresi 182.09+6.84 ms, işitsel sol el reaksiyon süresi 179.54+6.50 ms, olarak, görsel sağ el reaksiyon süresi 206.09+9.26 ms, görsel sol el reaksiyon süresi 212.91+9.31 ms olarak tespit edilmiştir. Güreşçilerin kilo kaybından sonra ise sağ el reaksiyon süresi 202.36+7.54 ms, sol el reaksiyon süresi ise 208.91+8.93 ms, görsel sağ el reaksiyon süresi 238.54+11.22, görsel sol el reaksiyon süresi ise 254.36+10.74 ms, olarak tespit edilirken güreşçilerin toparlanmadan sonra işitsel sağ el reaksiyon süresi 187.18+7.40 ms, sol el işitsel reaksiyon süresi 192.27+6.22 ms, ve toparlanmadan sonra sağ el görsel reaksiyon süresi 224.45+8.59 ms, sol el görsel reaksiyon süresi ise 222.55+8.91 ms olduğu tespit edilmiştir (Eroğlu, 2002, s. 40).

Güreşçilerde gerçekleştirilen bir çalışma bulgularına göre, kilo düşmeden önce sağ el görsel reaksiyon süresi, sol el görsel reaksiyon süresi ve sağ el işitsel reaksiyon süresi ile kilo düşmeden sonra sağ el görsel reaksiyon süresi, sol el görsel reaksiyon süresi ve sağ el işitsel reaksiyon süresinde ($p > 0,05$) anlamlılık bulunmazken, kilo düşmeden önce sol el işitsel reaksiyon süresi ile kilo düşmeden sonra sol el işitsel reaksiyon süresi arasında ($p < 0,01$) anlamlılık olduğu belirtilmiştir (Akyüz, 2009, s. 44).

Farklı ülkenin milli takımında yer alan güreşçiler üzerinde yapılan bir çalışmada, Türk milli takım sporcularında; Sağ işitsel reaksiyon süresi 173.9±27.9 ms, sol işitsel reaksiyon süresi 173.7±26.6 ms, sağ görsel reaksiyon süresi 195.8±29.7 ms, sol işitsel reaksiyon süresi 194.7±30.6 ms olarak ölçülmüş, yine aynı çalışmada Kazakistan milli takım sporcularında Sağ işitsel reaksiyon süresi 200.8±49.6 ms, sol işitsel reaksiyon süresi 209.4±55.2 ms, sağ görsel reaksiyon süresi 232.1±51.7 ms, sol işitsel reaksiyon süresi 234.5±37.4 ms, olarak tespit edilmiştir (Taş vd., 2008, s. 7). Türkiye genç milli takımında yer alan güreşçilerin reaksiyon süresi ortalamaları, sağ el görsel reaksiyon süresi 195.8±29.7 ms, sol el görsel reaksiyon süresi 194.7±30.6 ms, sağ el işitsel reaksiyon süresi 173.9±27.9 ms, sol el işitsel reaksiyon süresinin ise 173.7±26.6 ms, olduğu tespit edilmiştir (Akyüz, Koç, Uzun, Özkan ve Taç, 2010, s. 40).

Serbest güreş milli takım sporcularının işitsel reaksiyon süreleri 18.33±1.98 ms, görsel reaksiyon süreleri ise 21.11±2.35 ms, olarak tespit edilmiş, greko-romen milli takım sporcuların ise işitsel reaksiyon süresi 18.82±1.95 ms, görsel reaksiyon süresi ise 18.82±1,90 ms, olarak tespit edilmiştir (Baykuş, 1989, s. 42). Düzenli olarak aikido çalışmalarını gerçekleştiren bireylerin yeni başlamış olan bireylere göre reaksiyon zamanı olarak daha iyi seviyede oldukları istatistiksel olarak ortaya çıkmıştır ($P < 0,01$ ve $P < 0,05$) (Babayiğit vd., 2006, s. 184). Güreşçilerin sezonun farklı dilimlerinde yapılan görsel ve işitsel reaksiyon süreleri karşılaştırıldığında işitsel sağ ve sol el reaksiyon süre ortalamaları arasındaki fark ($p < 0,05$), görsel sol el reaksiyon süreleri ortalamaları arasındaki farkın ise ($p < 0,01$) seviyesinde anlamlılık gösterdiği tespit edilmiştir (Çalışkan, Kürkcü, Şirinkan, ve Erciş, 2007, s. 5).

Farklı spor branşlardaki sporcularda yapılan bir çalışmada sağ el reaksiyon zamanının güreşçilerde: 386,33 ms futbolcularda: 369,14 ms, ve voleybolcularda ise 405,96 ms olduğu belirtilmiştir (Akarsu, 2008, s. 76). Türkiye milli takım sporcularının fizyolojik özellikleri değerlendirilmiş olduğu bir çalışmada serbest güreşçilerin görsel reaksiyon süresi 18.67±1.86 ms, işitsel reaksiyon süresi 18.45±1.86 ms olarak, greko-romen güreşçilerin görsel reaksiyon

süresi 18.52 ± 1.61 ms., işitsel reaksiyon süresi ise $17,82 \pm 1,56$ ms., olduğu ortaya çıkmıştır (Kutlu ve Cicioğlu, 1995, s. 15). Farklı yaş grubundaki judo, halter ve güreş sporları ile ilgilenen erkek sporcuların reaksiyon zamanı ortalama 0.115-0.135 sn aralığında olduğu belirtilmektedir (Zorba, İmamoğlu, Doğu ve Ziyagil, 1995, s. 36). Değişik ülkelerin judo ümit milli takımında yer alıp ağır sıklette yarışan sporcularda Türk sporcuların işitsel sağ el reaksiyon zamanı 226,83 ms, işitsel sol el reaksiyon zamanı 183,16 ms, görsel sağ el reaksiyon zamanı 243,33 ms, görsel sol el reaksiyon zamanı 236,66 ms olduğu, Rus sporcuların ise işitsel sağ el reaksiyon zamanı 215,50 ms, işitsel sol el reaksiyon zamanı 215,40 ms, görsel sağ el reaksiyon zamanı 228,20 ms, görsel sol el reaksiyon zamanı 231,60 ms olduğu tespit edilmiştir (Yüksek ve Cicioğlu, 2004:142).

Müsabakalar sırasında hem rakip hem de zaman baskısı altında kalan güreşçilerin başarıya ulaşması için çabuk karar vermesi ve rakibe karşı reaksiyon zamanı bakımından da üstün olması gerekmektedir (Uzun, Özkan, Koç, Kıyıcı ve Taş, 2008:7). İki sporcunun üst düzey mücadelesinin ortaya konulduğu güreşte hızlı ve süratli bir şekilde yer değişikliği yapmalar, el, kol ve ayakların birbirleri ile uyumlu bir şekilde kullanıldığı, diğer taraftan rakip tarafından kendisine karşı uygulanan oldukça hızlı ve kuvvetli ataklara savunma ile karşılık verip benzer hızda ve kuvvette karşı atak yapmak için müsabaka sırasında denge, sürat, esneklik ve iyileştirilmiş reaksiyon süresine sahip olmak son derece önemli unsurlardır (Türkeri, 2007:2).

Güreşte sporcuların özellikle almış oldukları dış uyaranlara karşı kendisini hazır hale getirmenin yanında, rakibin atakları esnasında veya kendi tekniklerini hızlı bir şekilde yapması sırasında başarılı ya da başarısız olmalarıyla birlikte müsabakalardan sakatlık olmadan ayrılmaları için oldukça önemlidir. Reaksiyon zamanının bu denli önemli olduğu güreşçilerde bu özelliğin geliştirilmesine yönelik çalışmaların antrenman programlarına dâhil edilmesi son derece önem arz etmektedir. Yapılan çalışma sonucunda ortaya çıkan verilerden hareketle kapışmalı aba güreşçilerin aşırıtmalı aba güreşçilerine göre daha düşük görsel ve işitsel reaksiyon zamanına sahip oldukları tespit edilmiştir. Sonuç olarak; kapışmalı aba güreşinde aşırıtmalı aba güreşine kıyasla daha hareketli tarzda müsabakaların olması, hareketli bu müsabakalar sırasında güreşçilerin hem teknik uygulama hem de rakibin tekniklerine karşı başarılı savunma yapmaları için üst düzeyde reaksiyon zamanına sahip olmaları gerekmektedir. Kapışmalı aba güreşçilerinin aşırıtmalı aba güreşçilerine kıyasla daha hareketli tarzda müsabakalara hazırlandıkları için yapılan antrenmanlarda bu özelliğin gelişmesinin daha üst seviyede olduğu söylenebilir. Aşırıtmalı aba güreşçilerinin yapmış oldukları antrenmanlar ve uygun tekniklerle reaksiyon zamanlarında yapılacak iyileştirmelerle sportif manada yapılacak müsabakalarda daha başarılı olabilecekleri söylenebilir.

Çalışmamız neticesinde elde etmiş olduğumuz bulgulara göre antrenör ve sporcuların, müsabakalarda başarılı olmak için bir kriter olarak kabul edilen reaksiyon zamanını geliştirmeye yönelik çalışmaların antrenman planı ve programlarına dahil etmesi gerektiği önerilebilir.

Etik Beyan

“Aşırtmalı ve Kapışmalı Aba Güreşi Gençler Türkiye Şampiyonasına Katılan Sporcuların Görsel ve İşitsel Reaksiyon Sürelerinin Karşılaştırılması” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu'nun 04.10.2022 tarih ve Karar No:05 sayılı izni ile uygulanmıştır.

Kaynakça

- Akarsu S. (2008). Sedanter ve çeşitli branslardaki sporcu adelösan ve yetişkinlerde reaksiyon zamanı, kuvvet ve esneklik arasındaki ilişkiler (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum,
- Akgün, N. (1994). Egzersiz fizyolojisi. Cilt.2, İzmir: Ege Üniversitesi Basınevi, 74 -80.
- Akyüz, M. (2009). Elit güreşçilerde hızlı kilo kaybının fiziksel fizyolojik ve biyokimyasal parametrelere etkisi (Basılmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akyüz, M., Koç, H., Uzun, A., Özkan, A., ve Taş, M. (2010). Türkiye güreş milli takımında yer alan genç sporcuların bazı fiziksel uygunluk ve somatotip özelliklerinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 12(1), 41-47.
- Arı, A. (2017). Geleneksel sporlarda Kırkpınar Güreşleri ve ekonomisi. Uluslararası Balkan Spor Bilimleri Kongresi, The International Balkan Conference in Sport Sciences, 110, 21.
- Atılğan, D., & Tükel, Y. (2019). Hakemlerin karar verme stillerinin incelenmesi. Sport Sciences, 14(2), 22-32.
- Babayiğit İrez G, Korkusuz F, Şentuna B, Akpınar S, Koçak S, İrez G, (2006) Düzenli Aikido eğitimi almış ve bu eğitime yeni başlayan bireylerin bazı motorik ve fiziksel parametrelerinin karşılaştırılması 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, 184.
- Bilgiç, M. (2020). Farklı ısınma prosedürlerinin pulmoner fonksiyonlar ve dolaşım parametrelerine etkisi (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Çalışkan E, Kürkçü R, Şirinkan A, Erciş S, (2007) Adolesan güreşçilerde egzersizin reaksiyon süresine etkileri. Atatürk Üniversitesi Journal Of Physical Education And Sport Sciences Cilt 9, Sayı 4.
- Çolakoğlu, H., Akgün, N., Yalaz, G., Ertat, A. (1987). Antrenmanlarını akustik ve optik reaksiyon zamanlarına etkisi. Spor Hekimliği Dergisi, Cilt 1, 22.
- Demiral. Ş. (2015). Motor Development with Judo. St. Kliment Ohridski University Press. Turkey at the Beginning of 21st Century New Perspective. 716-733.
- Dokuyucu, R., Demir, T., Bilgiç, M., Sağlık, M., Pündük, Z., Daglioglu, O., ... & Bağcı, C. (2015). Comparison of reaction time and body mass index in football training children and sedentary children. Medicina dello Sport, 68(1), 43-48.
- Ergen, E., Turnagöl, H., Paker, S., Güner, R., Zergeroğlu, A.M., Cinemre, A.(1994). Yağlı güreşçilerin fizyolojik profilleri. H. Ü. Spor Bilimleri 3. Ulusal Kongresi Bildiri özetleri H.Ü. Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Yayını ,Ankara.
- Eroğlu H. (2002). Güreşçilerde hızlı kilo kaybının bazı fizyolojik parametreler üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı.
- Gökmen, H., Karagül, T. Aşçı. (1995). psikomotor gelişim. Ankara: GSGM Yayınları.
- Gül M., İmamoğlu O., Özdal M., Doğan A. (2012). Güreş eğitim merkezi güreşçilerinin fiziksel ve fizyolojik özelliklerinin incelemesi. II. Uluslararası Geleneksel ve Olimpik Güreşler Sempozyumu, 14-15 Eylül, Kahramanmaraş, 21.
- Günay M., Tamer K., Cicioğlu İ. (2006). Spor fizyolojisi ve performans ölçümü. Baran Ofset, Ankara .
- Güven, A. (1982). Ansiklopedik spor dünyası, Yelken Yayıncılık, İstanbul.
- Hasçelik Z. Basgoze O. Türker K. (1989).The effects of physical training on physical fitness tests and auditory and visual reaction times of volleyball players. J Sports Med Phy Fitness. 29: 234-239.
- Kaplan DS, Akcan F, Çakır Z, Kilic T, C; Y. (2017). Visuomotor and audiomotor reaction time in elite and non-elite badminton players. European Journal of Physical Education and Sport Science. 2017;3(1):84-93.
- Keskin, E. (1978). Aba güreşimiz. Ankara, 16-68.
- Koyunlu, A., Dağlıoğlu, Ö., & Özdal, M. (2020). Comparison of physical fitness and respiratory parameters of Elite Wrestlers and Judokas. Turkish Journal of Sport and Exercise, 22(3), 360-365.
- Kutlu M, Cicioğlu. (1995). Türkiye grekoromen ve serbest yıldız milli takım güreşçilerinin gelişmiş fizyolojik özelliklerinin analizi. Hacettepe Üniversitesi Bilimleri Dergisi. Cilt: 6, Sayı: 4, Ankara.

- Moka R, Kaur G, Sidhu Ls. (1992). Effect Of training on the reaction time of indian female hockey players. J Sports Med Phys Fitness, 32 : 428-31.
- Pancar Z, Özdal M, Pancar S, Biçer M. (2016). Investigation of visual and auditory simple reaction time of 11-18 aged youth. European Journal of Physical Education and Sport Science, 2016;2(4):145-52.
- Saccuzzo D.P., Michael B. (1984). Speed Of information-processing and structural limitations by retarded and dual-diagnosed, retarded-schizophrenic persons. American Journal Of Mental Deficiency 1984: 89(2), 187-194.
- Şahin R. (1995). Erkek hentbolcularda kalecilerle saha oyuncularının reaksiyon zamanlarının karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- Şahin, H. M. 1999. Gaziantep'te aşırımlı aba güreşi üzerine bir araştırma (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, S. (2011). Sosyal değişim sürecinde Türkiye'de toplumun güreş sporuna olan ilgi, bilgi ve değer yargılarının belirlenmesi. Volume: 6, Number: 3, Article Number: 2B0080, e-Journal of New World Sciences Academy, ISSN:1306-3111.
- Şirin, T. (2021). Futbol hakemlerinin algıladıkları stres kaynakları ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 4(2), 294-307.
- Taş, M., Özkan, A., Uzun, A., Koç, H., Akyüz, M., & Kıyıcı, F. (2008). İki farklı ülkenin güreş milli takımında yer alan genç güreşçilerin bazı fiziksel uygunluk ve somatotip özelliklerinin karşılaştırılması. SÜ BES Bilim Dergisi, 10(3), 1-9.
- Türkeri C. (2007). İki ayrı karate tekniğinin antropometrik ve biyomekanik açıdan incelenmesi (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Uzun A, Özkan A, Koç H, Kıyıcı F, Taş M, (2008). İki farklı ülkenin güreş milli takımında yer alan genç güreşçilerin bazı fiziksel uygunluk ve somatotip özelliklerinin karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi BESYO Bilim Dergisi Cilt 10, Sayı 3, 1-9.
- Yüksek, S., & Cicioğlu, İ. (2004). Türk Ve Rus Judo ümit milli bayan takımlarının bazı fiziksel ve fizyolojik parametrelerinin karşılaştırılması. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, II (4) 139-146.
- Ziyagil MA, Zorba E, Eliöz M. (1994). Sıkletlerinde Türkiye birincisi ve ikincisi olan güreşçilerin yapısal ve fonksiyonel özelliklerinin karşılaştırılması. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. Ankara:Cilt 5, Sayı 1 26-32.
- Ziyagil, MA., Tamer, K., Zorba, E. (1993). Beden eğitimi ve sporda temel motorik özelliklerin ve esnekliğin geliştirilmesi. Ankara: Emel Matbaacılık, 35-36.
- Zorba, E., İmamoğlu O., Doğu G., Ziyagil M., (1995). Genç erkek judocular ve sıkletlerinde Türkiye birincisi olan güreşçilerin bazı antropometrik parametrelerinin karşılaştırılması. Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Petfomians, Cilt : 1 Sayı: 2 Manisa.

EXTENDED ABSTRACT

Although the origin of sports dates back to ancient times, today it is constantly renewed and developed with advancing technology and increasing scientific studies. Sports activities are physiological, cultural, sociological, economic and universal activities that are generally accepted by the whole world that bring individuals together in society. Sport has been an activity that attracts attention from different circles as it drags individuals in the society, is followed by large masses, appeals to different age groups, and affects both the audience and the practitioners. Sports are among the basic elements of the cultures of being a nation in societies. Different types of wrestling have been practiced by the Turks since ancient times. In the society they lived in, when the need for close struggle with both animals and their own kind arose, they found the way to benefit from their own body mass and muscle strength, namely wrestling. Wrestle; It is a sportive activity that aims to bring the opponent down or to establish technical superiority, in which all body parts work together, by using all the physiological, psychological and abilities of two mutual individuals in a certain time and in a certain square (area) within the framework of

determined rules without using any material and equipment. Reaction time is an important factor in sports branches where speed is at the forefront. It is known that reaction time in different sports branches, including wrestling, forms the basic infrastructure of more than one skill. . According to the results of simple reaction time tests, an evaluation can be made about the cognitive and neurological functions of individuals on the job. During the wrestling matches, it is necessary to act in a very short time while applying the technique and responding to the attacks of the opponent. Therefore, to be successful in wrestling, speed and reaction time must be at a high level. During the competitions, the wrestler attacks his opponent, defends and counterattacks against the attacks, and he has to do it completely quickly. Reaction time, which is of such importance, is an inevitable factor for success in aba wrestling, which is included in traditional wrestling, overlaid and confrontational. For this reason, in our study; The relationship between both visual and auditory reaction times of the wrestlers who participated in the overlaid and confrontational aba wrestling Turkish championship was investigated. The traditional wrestling youth Turkish championship and heavyweight athletes participated in the study voluntarily. Visual and auditory reaction time measurements of the subjects participating in our study were taken and recorded. In order to determine the visual and auditory reaction times of the wrestlers, each athlete applied the application in the computer program in a quiet and empty area to avoid distraction. Measurements were taken for visual and auditory reaction time using a special software computer system (www.humanbenchmark.com, IRZ: cognitivefun.net). The arithmetic averages of the last five of these measurements were taken and included in the evaluation. Statistically significant differences were found between fastest, slowest and visual reaction (average) between competitive aba wrestling and over-the-counter aba wrestling ($p < 0.05$). In addition, statistical significance was found between the competitive aba athletes and the over-the-top aba wrestling athletes in terms of auditory reaction (fastest), auditory reaction (slowest) and auditory reaction (average) time values between the two groups ($p < 0.05$). In a study conducted with athletes in different sports branches, it was stated that the right hand reaction time was 386.33 ms in wrestlers: 369.14 ms in football players, and 405.96 ms in volleyball players. According to the findings of a study performed in wrestlers, right hand visual reaction time, left hand visual reaction time and right hand auditory reaction time before weight loss and right hand visual reaction time after weight loss, left hand visual reaction time and right hand auditory reaction time ($p > 0.05$), while there was no significant difference between the left hand auditory reaction time before weight loss and the left hand auditory reaction time after weight loss ($p < 0.01$). It is stated that the reaction time of male athletes in different age groups who are interested in judo, weightlifting and wrestling sports is in the range of 0.115-0.135 seconds on average. In athletes competing in the heavyweight team of different countries, the auditory right hand reaction time of Turkish athletes is 226.83 ms, auditory left hand reaction time is 183.16 ms, visual right hand reaction time is 243.33 ms, visual left hand reaction time is 236 It was determined that the auditory right hand reaction time of the Russian athletes was 215.50 ms, the auditory left hand reaction time was 215.40 ms, the visual right hand reaction time was 228.20 ms, and the visual left hand reaction time was 231.60 ms. In addition to making himself ready for the external stimuli they have received, it is very important for the athletes in wrestling to leave the competition without injury, whether they are successful or unsuccessful during the attacks of the opponent or when they perform their own techniques quickly. It is extremely important to include studies on the development of this feature in the training programs of wrestlers, where reaction time is so important. Based on the data obtained as a result of the study, it was determined that the competitive aba wrestlers had lower visual and auditory reaction times than the plaid aba wrestlers. As a result; In confrontational aba

wrestling, there should be more active competitions compared to overlaid aba wrestling, and during these active competitions, the wrestlers should have a high level of reaction time for both technical application and successful defense against the opponent's techniques. It can be said that the development of this feature is at a higher level in the trainings, since the confrontational aba wrestlers are prepared for more active competitions compared to the to overlaid aba wrestlers. It can be said that to overlaid aba wrestlers can be more successful in sports competitions with the training they have done and the improvements to be made in reaction times with appropriate techniques.

Uygur Halkının Kültürel Kimlik Temsilinde Basının Rolü: Kırgızistan'daki "İttipak" Gazetesi Örneği¹

Asel SOLPUEVA² ve Gökçe YOĞURTÇU³

Öz

Kitle iletişim araçları bir toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamıyla ilgili sorunlarını gündeme taşıyarak kamusal farkındalığın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Gazetelerin kültürel değerleri ve kimliği korumak ve gelecek nesillere aktarmak konusundaki işlevi de literatürde araştırılan önemli konulardan biridir. Uygur halkının tarihsel kimlik mücadelesi de Uygur basınında kendine önemli bir yer bulmaktadır. Bu çalışmada, Kırgızistan'daki "İttipak" Uygur Halk Derneği tarafından 1994 yılından beri yayınlanmakta olan "İttipak" gazetesinin haberleri analiz edilmekte ve gazetenin Uygur kimliğini temsil etmesindeki rolü içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmektedir. Araştırma sonucunda gazetenin, Uygur halkının kültürünü, tarihini, aydınlarını, sanatçıları tanıtmının yanı sıra Uygur halkının Sincan Özerk Bölgesi'ndeki ve dünyadaki kültürel sorunlarını dile getirdiği ve Uygur halkına kültürel bilinç kazandırmayı hedeflediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Uygur halkı, Kültürel kimlik, "İttipak" gazetesi, İçerik analizi

The Role of the Press in the Cultural Identity Representation of the Uyghur People: The Case of "Ittipak" Newspaper in Kyrgyzstan

Abstract

Mass media contribute to the formation of public awareness by bringing the cultural, social, economic, and political problems of a society to the agenda. The function of newspapers in preserving and handing cultural values and national identity down next generations is also one of the important issues researched in the relevant literature. The historical struggle for identity of Uyghur public also finds an important place in the Uyghur press. In this study, the news of the newspaper "Ittipak", which has been published by the Uyghur People's Association "Ittipak" in Kyrgyzstan since 1994, is analyzed and the role of the newspaper in representing the Uyghur identity is evaluated by content analysis method. As a result of the research, it is seen that the newspaper aims to introduce the culture, history, intellectuals, and artists of the Uyghur people, as well as expressing the cultural problems of the Uyghur people in the Xinjiang Autonomous Region and in the world and aims to raise cultural awareness of the Uyghur people.

Key Words: Kyrgyzstan, Uyghur people, Cultural identity, "Ittipak" newspaper, Content analysis

Atf İçin / Please Cite As:

Solpueva, A. ve Yoğurtçu, G. (2022). Uygur Halkının kültürel kimlik temsilinde basının rolü: Kırgızistan'daki "İttipak" Gazetesi örneği. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 93-105. Doi: 10.5281/zenodo.7472505

¹ Bu çalışma ilk yazarın (AS), ikinci yazar danışmanlığında (GY) yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan, 1950y07009@manas.edu.kg.

 ORCID:0000-0002-1502-9207

³ Doç. Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Bişkek, Kırgızistan, gokce.yogurtcu@manas.edu.kg.

 ORCID: 0000-0002-2404-3908

Giriş

Günümüzde kimlik arayışlarının ve farkındalığının yükseldiği toplumsal süreçlerde kültürel kimliklerin korunması ve kamusal alanda temsili konusunda daha güçlü bir gündemin oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte çokkültürlü toplumlarda farklılıkları kapsayıcı bir sağduyu ve toplumsal uzlaşma çok önemlidir. Bir ulus devletin sınırları içinde hayat sürdüren halkların, içinde buldukları toplumun değerleriyle entegre olmaları ve yurttaşlık bilinciyle bağ kurmaları bu sağduyuya bağlıdır.

Bu bağlamda Kırgızistan, barışçıl ve uzlaşmacı tarihsel deneyimlerini bir araya getirerek farklı kültürel grupları kapsayabilen bir demokrasi ve vatandaşlık modelini sürdürmeye çalışmaktadır. Bu süreçte farklı kültürel gruplar etkileşim içine girerek yeni gündelik yaşam pratikleri inşa etmektedirler. Bu pratikler benzerliklerin yanı sıra farklılıklar üzerine kuruludur. Nitekim farklılıkların benimsenmesi veya dışlanması, kültürel uyum sürecini etkileyen en önemli unsurdur (Yurdigül, Ünal ve Güven, 2019: 421). Kırgızistan'da yaşayan birçok farklı halk gibi Uygurlar da çeşitli tarihsel olaylar nedeniyle Kırgızistan topraklarında vatandaş veya göçmen olarak yaşamlarını kültürel uyum ve güven içinde sürdürmektedirler (Kokaisl ve Usmanov, 2013; Kokaisl, vd., 2020).

Bununla birlikte günümüzde Uygurlar'ın büyük çoğunluğu Sincan Uygur Özerk Bölgesi topraklarında yaşamaktadır. Yaklaşık iki yarım asırdan beri kimliğini koruma mücadelesi veren Uygur halkı, Çin Halk Cumhuriyeti içinde kültür, dil, etnik köken, din ve tarih açısından kendi varlığını ifade etme sorunları yaşamaktadır (Van, 2015:100-107; Brophy, 2016). Çin Halk Cumhuriyeti'nin kapsamlı gözetim ve denetleme sistemi kapsamında Uygur halkı çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Syroejkin, 2002). Bu bağlamda Uluslararası insan hakları örgütleri, Uygurların zaman zaman kitlesel tepki vermelerine neden olan Çin'in politikalarını yasadışı bulmaktadır. Ağustos 2018'de Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi tarafından hazırlanan bir raporda (Cumming-Bruce, 2018:4; OHCHR Assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China, 2022:43-45), Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki toplu tutuklamalar ve gözaltı kampları dünya kamuoyunun gündemine taşınmıştır.

Kırgızistan'daki Uygurlar, hem Kırgızistan'ın demokratik çokkültürlü yapısı nedeniyle hem de coğrafi olarak Çin'in Sincan Uygur özerk bölgesine daha yakın olduğu için dil, kültür ve tarihlerini korumak için daha fazla imkân ve motivasyon sahibidirler. Bu bağlamda Kırgızistan'da yaşayan Uygur halkı kendi kültürel ve tarihsel varlığını medyada ve kamusal alanda ifade etme olanağı bulabilmektedir.

Kırgızistan'daki "İttipak Halk Birliği" (Общественное Объединение Уйгуров Кыргызстана «Иттипак») günümüze kadar Kırgızistan'daki ve komşu ülkelerdeki (Özbekistan, Kazakistan) Uygur halkının dayanışmasını çeşitli kültürel faaliyetlerle teşvik etmektedir (Kenji, 2001, <https://www.thenewhumanitarian.org>). Genel olarak Uygur halkının toplumsal ve kültürel yaşantısını temsil eden "İttipak" gazetesi de aynı amaçlar doğrultusunda 1994 tarihinden günümüze kadar yayın faaliyetlerine devam etmektedir. Gazete günümüzde Kırgızistan'da Rusça ve Uygurca yayın yapan mevcut tek basın niteliğindedir (Hapizov, 2014; 2021).

Bu çalışmada "İttipak" gazetesinin Uygur halkının kültürel kimliğine ilişkin haberleri analiz edilmekte ve gazetenin Uygur halkının kimliğini temsil etmesindeki rolü değerlendirilmektedir.

Kültürel Kimlik Temsilinde Basın ve "İttipak" Gazetesi

Sosyal bir varlık olarak insan, doğuştan sahip olduğu ben-biz tanımlarının yanı sıra sonradan edindiği ben-biz tanımlarıyla da bireysel ve sosyal varlığına anlam yüklemektedir. Doğumla birlikte edinmeye başladığımız kimliklerimizi, toplumumuz, kültürümüz, coğrafyamız ve tarihi mirasımız belirler. Bireysel kimliklerimizin bir kısmını ise yaşamsal süreç içinde ediniriz. Bu edinimler kısaca 'ben kimim?' sorusuna verdiğimiz birçok iç içe geçmiş, katmanlaşmış cevabın bazen sabit ve kalıcı bazen de değişken tanımlarıdır. İnsan, 'ben kimim' sorusuna yanıt ararken birçok kimlik tanımı etrafındaki diğer canlıları ve bireyleri karşılaştırarak cevap bulur. Cinsiyet, yaş, gibi en basit ayrımlar bile toplumun değişen güncel taleplerine göre daha karmaşık hale gelir;

meslek, eğitim, etnik kimlik, vatandaşlık, dilsel ve dini kimlik, kültürel kimlik, etnik aidiyet gibi tanımlamalar içe içe geçer (Bilgin, 1999; 2008).

Bireyin doğuştan getirdiği kimliğini farklı duygulanım ve düşüncelerle değiştirebilmesi mümkün olabildiği gibi, bir göçmenin farklı bir ülkede kendi kültürel bağlarını zayıflatıp içinde bulunduğu baskın toplumun aidiyetlerine entegre olması da mümkündür. Birey, toplumsal ya da kişisel kimliğine göre ya ait olduğu toplumla özdeşleşir ya da isteklerine göre kendi öznelliğini yeniden inşa eder veya bu süreçte farklılıkları “öteki” olarak konumlandırmayı öğrenir (Connolly, 1995:92-93).

Küresel dünyamızın çok katmanlı sosyo-politik ve kültürel dinamikleri, iletişim teknolojilerinin ördüğü ‘ağ toplumu’ içinde milletlerin yerellik vurguları yerine devlet sınırlarını aşma yönündeki eğilimleri vurgulanmaktadır. Geçmişin kaybolması, mekânın önemini yitirmesi, evrensellik iddiasındaki bazı sosyal değerlerin ve etik normların ortadan kalkması, merkezde bireyin kalmasına yol açmaktadır (Wells, 1999:66). Sonuç olarak, toplumsal düzeyde kimliklerin erimesi vatandaşlık gibi kolektif kimliklerin bulanıklaşmasına da yol açmaktadır. Castells’in ifade ettiği ‘ağ toplumu’ (Castells, 2005) devletlerin sınırlarını aşan diaspora tanımını daha anlaşılır hale getirmiştir. Bu bağlamda kitle iletişim araçları elbette merkezi konumdadır. Ortak gruplar ve birlikler arası haberleşmenin yanı sıra dünya kamuoyu ile iletişim halinde olmak, kültürel hak ve taleplerin haklı ve meşru bir zemin kazanmasına destek olmaktadır.

Kitle İletişim Araçlarının bütünü açısından geçerli olduğu gibi yazılı basın da kimliğin inşasındaki işlevi bilinmektedir. Yazılı basın, iletişim tarihi boyunca kültürel kimliğin inşasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kültürel içerikli tematik basın kaynakları, ana akım medyadan daha az etkin olmasına karşın farklı kültürel grupların üyeleri ve temsilcileri arasında genellikle daha yaygın ve etkili olabilmektedir.

Kırgızistan’ın bağımsızlığını kazanması Uygur basınının gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bağımsızlıkla birlikte Kırgızistan’daki Uygurların “Vicdan Avazi” ve “İttipak” olmak üzere iki gazete öne çıkmaktadır. “Vicdan Avazi” 1997-2000 yıllar arasında “İttipak” gazetesinin yerine yayın hayatına devam etmiştir. Genel olarak Uygur halkının kültürel, toplumsal ve siyasal olaylarını gündeme taşıyan “İttipak” gazetesi 1994-1997 yılları arasında ve 2001’den günümüze kadar basın yayın faaliyetlerine devam etmektedir (Baudinov, 2019).

Gazetenin temel yayın politikası Uygur halkının kendi öz benliğine, diline, değerlerine ve kimliğine yabancılaşmaması için kültürel farkındalık kazandırmaktır. Bunun yanı sıra yurt dışındaki akraba topluluklar ve diasporalara seslenen “İttipak” gazetesi uluslararası kamuoyuna Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki Uygurların durumunu da aktarma uğraşındadır. Bu bağlamda gazete, Uygur halkına sorunlarının çözümüne yönelik bir kamuoyu oluşturmaktadır. Gazete “Kırgızistan’daki Halklar Asamblesi” tarafından denetlenmektedir. Genel olarak toplum, kültür ve siyaset ile ilgili haberleri içeren gazete milli tarih, dünyada Uygurların genel durumu, edebi ve tarihi eserler ile ülkedeki önemli siyasal ve toplumsal konuları gündeme taşımaktadır.

Bu çalışmada da Kırgızistan’daki “İttipak” Gazetesinin Uygur kültürel kimliğinin geliştirilmesindeki katkılarının ortaya konması amacıyla şu temel sorulara yanıt aranmaktadır:

- İncelenen kültürel kimlik içerikli haberlerin gazete sayfalarındaki konumu/önemi nasıldır?
- Kültürel kimlik içerikli haberlerin dönemlere göre dağılımı nasıldır?
- Kültürel kimlik içerikli haberlerin yayın dili nedir?
- Kimlik içerikli haberlerin başlıklarında öne çıkan bir mesaj var mıdır?
- İncelenen haberlerde kültürel kimlik bağlamında ele alınan ve analiz edilen konular hangi sorunları çermektedir?
- Haberlerde en sık kullanılan kimlik sembolleri nelerdir?
- Kültürel kimlik içerikli haberlere konu olan aktörler kimlerdir?
- Kültürel kimlik içerikli haberlerde hangi görseller kullanılmıştır?

Yöntem

Araştırmada "İttipak" gazetesinin kimlik temalı haberlerini analiz etmek için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, yazılı/açık içeriğin nesnel, sistematik ve sayısal olarak açıklanmasını sağlayan bir yöntemdir (Berelson, 1952:18). İçerik analizinin amacı metnin içeriğinden toplumsal gerçekliğe ilişkin çıkarımlar yapabilmektir (Gökçe, 1995:24). İçerik analizinde birbirine benzer veriler, birbirine benzer kavramlar ve temalar çerçevesinde toplanarak, sistematik ve analitik bulgulara ulaşılmaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014:34). Bu bulgular, metinlerdeki açık ve belirgin özelliklerden daha örtük içeriklere doğru çıkarımlar yapabilmek için sağlamaktadır. İçerik analizinde incelenen konu kapsamında oluşturulan araştırma sorularından hareket edilerek; ele alınan konunun evreni belirlenmekte ve bu evrenden uygun örneklem seçilmektedir. Bu örneklem üzerinden bir analiz birimi seçilmekte ve analizi yapılacak içeriğin tematik kategorileri oluşturulmaktadır. Belirli tanımlara göre içeriğin kodlanmasından sonra ise veriler analiz edilerek bulgulara ulaşılmaktadır.

Bu çalışmanın analiz sürecinde haberler; kültür, kimlik ve toplumsal-tarihsel konular kapsamında ve kültürel kimliğin inşası bağlamında ele alınmaktadır. Bu doğrultuda haberlerin önemi, toplumsal dönemlere göre dağılımı, haber başlıklarında öne çıkan kavramlar, haberlerin tematik sınıflandırması, haberlerde kimlik sembolleri, aktörler ve görseller incelenmektedir.

Evren - Örneklem

Araştırmanın evrenini "İttipak" gazetesinin 1994 tarihinden günümüze kadar yayınlanan tüm sayıları oluşturmaktadır. Gazete 1997-2001 yılları arasında yayınlanmadığı için 1994-1997, 2001-2022 yılları arasında yayınlanan toplam 285 sayı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Diğer taraftan yapılan arşiv taramalarında gazetenin Mart 1997 - Aralık 2000 dönemine ait sayıları arşivde kayıp durumundadır. Ayrıca devam eden yıllarda da bazı sayılar arşivlerde bulunamamıştır. Sebeplerin kayıp ve yıpranma olduğu tahmin edilmektedir. "İttipak" gazetesinin 1997-2000 yılları arasında adı "Vicdan Avazi" ("Vicdan Sesi") olarak değişmiştir. Gazete bu dönemde Kırgızistan Halklar Asamblesi tarafından denetlenmemiştir ve yayın politikası da farklılaşmıştır.

Arşivlerden ulaşılan tüm gazete sayıları dikkate alındığında, sistematik olasılıklı olmayan amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Temsili örneklemin sistematik bir şekilde incelenmesi için, arşivde bulunmuş tüm sayılardan yılın başındaki ve ortasındaki sayı olmak üzere 2 gazete seçilmiştir. Dolayısıyla tüm yılların genel toplamı içinden 52 sayı incelenmiştir. Örneklem kapsamında incelenen toplam 52 sayının kimlik temsili çerçevesindeki tüm haberleri analiz edilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırmanın veri toplama sürecinde örneklem kapsamına dahil olan tüm haber metinleri, oluşturulan kodlama yönergesine göre kategorik verilere ayrılmıştır. Kodlamanın güvenilirliğini arttırmak için danışman tarafından ikinci kez kodlama yapılmıştır. Farklı kodlamaların karşılaştırılması neticesinde uyumsuzluklar giderilmiştir. Kontrolörler arası geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için [Görüş birliği / (Görüş birliği + görüş ayrılığı)] formülü (Miles ve Huberman, 2014) kullanılmıştır. Her bir haber metnindeki kategorik veriler, Excel sayfasında oluşturulan kodlama yönergesine işlenmiş ve sayısal bulgulara ulaşılmıştır.

Bulgular

Araştırma sonuçlarının sistematik ve tematik olarak değerlendirilmesi amacıyla içerik analizi verileri alt başlıklar altında sunulmuştur.

Haberlerin Gazete Sayfalarındaki Konumu

Haberin gazete sayfaları içindeki konumu, haberin önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda özellikle ilk sayfa haberleri, büyük punto ile verilen ve gazete içinde geniş yer kaplayan haberler, okuyucu kitlesinde algı oluşturma ve farkındalık yaratma etkisine sahiptir. İncelenen gazetelerde kimlik içerikli haberlerin en yoğun 4.sayfada yer aldığı görülmüştür. İlk sayfada da yine ağırlıklı

olarak kimlik bağlamında ele alınan haberlere yer verilmiştir. Bu eğilim, kültürel ve tarihsel kimlik içerikli haberlerin gazetesinin öncelikli yayın politikasını oluşturduğunu göstermektedir.

Haberlerin Dönemlere Göre Dağılımı ve Yayın Dili

İttipak gazetesinin yayın periyoduna dikkat ederken, medya endüstrisinin ülkenin içinde bulunduğu sosyo-politik dönemlerden etkilendiği olgusundan hareketle Kırgızistan'daki toplumsal ve siyasal dönüşüm dönemlerinin kırılma noktaları dikkate alınmıştır. Böylelikle bağımsızlıktan günümüze kadar yönetim değişimlerinin olduğu dönemlere göre yayınların sınıflandırması yapılmıştır. Tablo 1'de incelenen sayılardaki haberlerin dönemlere göre dağılımı ve yayın dili yer almaktadır:

Tablo 1. Haberlerin Dönemlere Göre Dağılımı ve Yayın Dili

İTTİPAK GAZETESİ	Kırgızca	Uygurca	Rusça	Uygurca ve Rusça	Toplam	
YILLAR	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	(%)
1994-1997	2	1	91	--	94	17,8
2001-2004						
2005-2009	--	58	38	2	98	18,5
2010-2019	--	156	103	--	259	49
2020-2022	2	43	30	3	78	14,7
Genel Toplam	4	258	262	5	529	100

Tablo 1'de görüldüğü gibi, en yoğun haber akışının 2010-2019 yılları (% 49) arasında olduğu görülmektedir. Tüm yılların genelinde haberlerin büyük çoğunluğu Rusça ve Uygurcadır.

Haberlerin Başlıkları

Haber başlığı okuyucunun zihninde en belirgin olarak kalacak olan mesajın bir ön şemasını oluşturmaktadır. Başlıklarda kullanılan kavramlar ve kavram öbekleri bu açıdan haberi ilgi çekici hale getirme ve dikkati verilmek istenen mesaja odaklama işlevi taşımaktadır. Aynı zamanda bu kavramların doğrudan çağrıştırdığı anlamlar da önemlidir. Tablo 2'de araştırma konusu olan haberlerin başlıklarını oluşturan kavram ve kavram öbekleri tematik bağlamda kategorilere ayrılmıştır:

Tablo 2. Haberlerin Başlıkları

№	Haber başlıklarında tekrar eden kavramlar	İttipak Gazetesi	
		Sayı	(%)
1	Uygurlar, Uygur halkı	66	11,1
2	Çin, Çin hükümeti	58	9,8
3	Uygurlu Aydınların, kahramanların, sanatçıların adları	53	8,9
4	Uygur toprakları, Atayurt/Vatan, Vatan şehitleri	52	8,8
5	Kırgızistan, Kırgızistan Cumhurbaşkanı	41	6,9
6	Mitingler, protestolar, gösteriler	40	6,7
7	Uygur kültürü/geleneği, tarihi	34	5,7
8	5 Temmuz Urumçi olayı/katliamı	27	4,6
9	Zulüm, soykırım, baskılar, toplama kampları	25	4,2
10	Bayramlar (dini ve milli bayramlar)	23	3,9
11	Dünya Uygur Kurultayı	20	3,3
12	Millet, milli gelenek, milli kader, milli imaj, milli kurtuluş	17	2,9
13	Dostluk, barış, birlik	17	2,9
14	Doğu Türkistan	14	2,4
15	Din meselesi / dini özgürlük, İslam	12	2
16	Uygurca, Anadil	11	1,9
17	İnsan Hakları	11	1,9
18	Sincan Uygur Özerk Bölgesi	11	1,9
19	Amerika Birleşik Devletleri	11	1,9
20	Bilim, eğitim	11	1,9
21	Bağımsızlık, özgürlük	9	1,5
22	Terörizm, aşırıçılık	8	1,4
23	"İttipak" Kırgız Cumhuriyeti Uygurlar Derneği	8	1,4
24	İhanet, hainlik	4	0,7
25	Kazakistan Uygurları	3	0,5

26	Demokrasi	2	0,3
27	İnfaz, idam	2	0,3
28	Türk Dünyası gençleri, Türk medeniyeti	2	0,3
Genel Toplam		592	100

Tablo 2'ye göre haber başlıklarında tekrar eden kavramların ve kavram öbeklerinin anlamsal bağlam da dikkate alınarak kategorileştirilmesi neticesinde Uygur halkı ile Çin, Çin hükümeti kavramlarının en sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Uygurlu aydınların, kahramanların, sanatçıların ve bilim insanlarının anılması ve eserlerine atıfta bulunulması da başlıkta dikkat çekmektedir. Bunu toprak, vatan, yurt kavram öbekleri takip etmektedir. Uygur halkının vatanını anlatan haber kavramları arasında farklı ifadeler kullanılmaktadır: Bu bağlamda "Doğu Türkistan", "Uyguristan", "Uygur Kağanlığı" gibi ifadeler dikkat çekmektedir. Beraberinde 'Vatanım', 'Atalarımızın Toprakları' gibi duygu bağıni güçlendiren adlandırmalar da kullanılmaktadır. Haber içerikleri ile orantılı bir şekilde yine başlıkta en sık karşılaşılan kavram öbeği ise Urumçi olaylarıdır. Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkenti Urumçi'de 5 Temmuz 2009'da başlayan olaylar, Uygurlar ile Çin'in en kalabalık etnik grubu olan Hanlar arasında çatışmaya dönüşmüş ve çok sayıda ölüm, yaralı ve kayıp ile sonuçlanmıştır. Bu olaylar zincirinin anma günlerine ilişkin haberler kapsamında protestolar ve mitingler haber başlığında yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu doğrultuda Sincan Uygur Özerk Bölgesinde merkezi Çin hükümeti tarafından Uygurlara yönelik yapılan baskılar ve toplama kampları da haber başlıklarında belirgin bir şekilde yer almıştır.

Haberlerin Tematik Sınıflandırması

İncelenen haber içeriklerinde ana tema merkezde yer almak üzere, bu merkezi temayı destekleyen ve ilgili konularla ilişkilendirerek tartışan alt temalarla birlikte çok zengin ve çok katmanlı bir tematik anlatı tarzı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla konuların ve tematik içeriklerin sınıflandırılmasında bazı haberler tematik olarak birden fazla kategoriye dahil olabilmektedir. Bu nedenle çoklu kodlama yapılmış ve özellikle haber içeriğine hâkim olan baskın üç konuya göre sınıflandırma yapılmıştır. Bu kodlama ve sınıflandırma yapıldıktan sonra birbirine benzer ve yakın olan konular tekrar birleştirilmiş, çok daha detaylı ve geniş kapsamlı olan konular ise kendi içinde alt konulara ayrılmıştır. Böylece konuların birbirini içermeyecek şekilde tematik içeriklere ayrılması sağlanmıştır. İncelenen haberlerde ele alınan konular Tablo 3'de sunulmaktadır:

Tablo 3. Haberlerin Tematik İçerikleri

№	Haberlerin Tematik İçerikleri	İttipak Gazetesi	
		Sayı	(%)
1	Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki Uygurlara yönelik Çin hükümetinin baskıcı politikaları	109	13,4
2	Uluslararası insan hakları konuları ve hukuk ihlalleri	105	12,9
3	Uygur halkının yaşadığı tarihi olaylar, tarihi kişiliklerin (aydınların, kahramanların, bilim insanlarının) kültürel kimliğin korunmasındaki rolü	96	11,8
4	Geleneklerin tanıtılması ve kültürel imajı güçlendirme faaliyetleri (sanat, spor, müzik faaliyetleri)	88	10,8
5	Milletlerarası ve devletlerarası dostane ilişkilerin ve iş birliklerinin güçlendirilmesi	65	8
6	Kırgızistan'daki iş sektöründe (sağlık, ticaret) çalışan Uygurların topluma faydaları	55	6,8
7	5 Temmuz 2009 Urumçi olayları ve bu çerçevede yapılan anma mitingleri	54	6,7
8	Özgürlük, adalet ve demokrasi talepleri	54	6,7
9	Uygurlarda ailenin önemi ve toplum için ideal aile sahibi olmanın gururu	47	5,8
10	Dünya Uygur Kurultayının Faaliyetleri	45	5,5
11	Uygurlu gençler için eğitimin önemi ve eğitim olanaklarının artırılması	36	4,4
12	Toplumsal yaşam, günlük olaylar	34	4,2
13	Bayram kutlamaları (dini ve milli bayramlar)	24	3
Genel Toplam		812	100

Tablo 3'e göre haber konularının önemli bir oranının Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki Uygurlara yönelik Çin hükümetinin baskıcı politikalarına, Uluslararası insan hakları konuları ve hukuk ihlallerine, Uygur halkının yaşadığı tarihi olaylara, tarihi kişiliklerin (aydınların, kahramanların, bilim insanlarının) kültürel ve tarihsel bilincin korunmasındaki rolüne odaklandığı görülmektedir.

En belirgin dikkat çeken kategori Sincan Uygur Özerk Bölgesi Uygurlarına yönelik Çin hükümetinin baskıcı politikalarıdır. Bu kapsamda özellikle; Çin hükümetinin Sincan'da nüfus artışını sınırlaması, Uygurca konuşan ve dini inançlarını yaşamak isteyenler üzerinde baskı kurulması, gençlere hapis ve idam cezası verilmesi, toplama kamplarında yapılan zulümler, Çin Komünist Partisi'ne bağlı çok sayıda Uygur kadronun yetiştirilmesi, Uygur halkının kimlik taleplerinin merkezi Çin yönetimi tarafından aşırıcılık ve terörizmle suçlanması gibi tutumlar ve eylemler vurgulanmaktadır.

Uluslararası insan hakları konuları ve hukuk ihlalleri de haber içeriklerinde öncelikli ele alınan konulardır. Çin merkezi yönetimi tarafından Uygur halkına ve diğer azınlık halklarına yönelik hak ihlalleri, haber içeriklerinde belirgin bir şekilde öne çıkan konulardan biridir. Bu kapsamda en sık haberleştirilen olgu da 5 Temmuz Urumçi olayı ve bu çerçevede yapılan anma mitingleri ve protestolarıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün barışçıl olarak nitelediği bu gösterilere çok sayıda Kırgız, Kazak ve diğer azınlıklar destek vermiştir. Ancak bu gösteriler Çin Komünist Partisi tarafından isyan olarak görülerek güvenlik güçleri tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Gazete haberlerinde de olaylarda binlerce kişinin öldürüldüğü ve kaybolduğu vurgulanmaktadır. Her yıl bu olayın yıl dönümünde Çin'in baskı politikaları protesto edilmektedir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler kararlarında kabul edilen insan hakları sözleşmesine sık sık atıfta bulunmaktadır.

Uygur halkının yaşadığı tarihi olaylar ve tarihi kişiliklerin kültürel bilincin korunmasındaki rolü, diğer baskın tematik kategoridir. Bu haber kategorisi kapsamında Uygur tarihinin en acılı ve en mutlu anları betimlenmiştir. Bu içerikteki haberlerde Uygur halkına tarih bilinci kazandırma amacı dikkat çekmektedir. Tarihi bilinç hem gurura hem de Uygur tarihinin trajedi sayfalarına yer açmaktadır. Tarihini unutmak kimliğini kaybetmek demektir. Bu nedenle Uygur tarihine önemli katkıları bulunan vatansever aydınların, kahramanların ve bilim insanlarının (Cusup Balasaguni, Mahmud Kaşgari, Abdumanap Kasimi vb.) çalışmalarına ve dünya görüşlerine yer verilmiştir. Bu haber kategorisi kapsamında Doğu Türkistan'da (Sincan Uygur Özerk Bölgesi) geçen tarihsel olaylar da anlatılmıştır. Uygur Kağanlığı'ndan başlayarak günümüze kadar uzanan tarihi olayların konu edildiği haberlerde, zaferler ve anma günleri öne çıkmaktadır.

İncelenen haber içeriklerinde geleneklerin tanıtılmasına ve kültürel imajı güçlendirme faaliyeti (sanat, spor, müzik faaliyetleri) temalarına da yoğun bir şekilde yer verilmiştir. Benzer şekilde milletlerarası ve devletlerarası dostane ilişkilerin ve iş birliklerinin güçlendirilmesi konuları da (özellikle diaspora temsilcileriyle görüşmeler, iş birlikleri vb.) öne çıkan haber içerikleri arasındadır.

Bu tematik içeriklerin yanı sıra gazetede bazı temaların daha az gündeme alındığı görülmektedir. Haber içeriklerinde Dünya Uygur Kurultayının Faaliyetleri görece daha az öne çıkan bir temadır. Bu tema kapsamında toplumsal olaylarla ilgili kurultayın görüşleri, Çin'in baskıcı politikalarını dünya kamuoyuna anlatmak amacıyla kongreler düzenlemek, diplomatik ve barışçıl yollarla Uygurların kültürel taleplerini dünya kamuoyuna duyurmak gibi faaliyetler tespit edilmektedir.

Kültürünü ve kimliğini özgürce yaşama isteği; özgürlük, adalet ve demokrasi talepleri bağlamında öne çıkan tematik içeriklerdir. Uygur halkı için adalet, barış, birlik, özgürlük, iş birliği, kültürün korunması için önemli unsurlardır. Bu içerikler birlikteliği motive etme bağlamında gazetenin ilk sayılarından itibaren öne çıkan tematik içeriklerdir.

Eğitimin önemi ve eğitim olanaklarının artırılması konusu da özellikle gençlerin geleceği bağlamında öne çıkan bir konudur. Kırgızistan'da Uygur nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde Uygurca'yı güçlendirmek amacıyla dil okullarının açılması, Uygur dilini geliştirmeyi teşvik eden,

eğitimin önemini vurgulayan haber içerikleri gazetenin ilk sayılarından itibaren düzenli yer almaktadır.

Kırgızistan'daki sağlık sektöründe çalışan ve ticaretle ilgilenen Uygurların vatansever bir tutum sergiledikleri ve içinde buldukları vatan olarak Kırgızistan'ın ekonomisine destek sağladıkları yönündeki haberler; ailenin önemini ve toplum için ideal aile sahibi olmanın gururunu ifade eden haber içerikleri, gündelik toplumsal yaşam rutinleri ve bayram kutlamalarına diğer konular içinde görece daha az yer verilmiştir.

Haberlerde Kimlik Sembolleri

Toplumların tarih boyunca kültürlerini ve medeniyetlerini anlamlı kılan ortak sembolleri olmuştur. Bayrak, sancak, sayılar, renkler, şiirler, sanat eserleri, monogramlar gibi semboller, bir toplumun ortak değerlerini somutlaştırdığı temsil sistemleri olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan bakıldığında kimlik sembolleri, ortak toplumsal duyguları, fikirleri, nitelikleri, inançları, bağlılıkları ve aidiyetleri vurgulamak açısından anlam taşımaktadır. Araştırma kapsamında incelenen haberlerde en belirgin kullanılan semboller Tablo 4'de sunulmaktadır:

Tablo 4. Haberlerde Kültürel Kimlik Sembolleri

№	Kültürel Kimlik Sembolleri	İttipak Gazetesi	
		Sayı	(%)
1	Toprak/Vatan	53	16,1
2	Tarih	42	12,7
3	Aile	41	12,4
4	Devlet	35	10,6
5	Bayrak	32	9,7
6	Dil	26	7,9
7	Şiirler	25	7,6
8	İnanç	22	6,7
9	Bayramlar	22	6,7
10	Geleneksel müzik ve enstrümanlar	12	3,6
11	Geleneksel giyimler	9	2,7
12	Uygur mutfağı	5	1,5
13	Mavi renk	4	1,2
14	Çiçekler	2	0,6
Genel Toplam		330	100

Tablo 4'de görüldüğü gibi haber anlatılarında en sık kullanılan ilk üç sembolün toprak/vatan, tarih ve aile olduğu görülmektedir. Vatan/toprak duygusu, haber metinlerinin anlamsal bağlamı içinde tarihi birliği temsil etmektedir. Haber içeriklerinde "Kimliğimizi korumak için neler yapmalıyız?" sorularına aranan cevaplarda en fazla vurgulanan sorunlardan biri vatan/anayurt olgusudur. Vatana sahip olmanın önemi, tarihi olayların geçtiği topraklar ve aile/yuva bilincini korumanın önemi ile iç içedir. Uzun tarihler boyunca Doğu Türkistan topraklarında hayatına devam eden Uygur halkı için bu topraklar Atayurtlarıdır. Ancak özerk bir bölge olmasına rağmen merkezi yönetim tarafından ayrımcı ve baskıcı politikalarla karşılaşan Uygur halkı için bağımsızlığı korumanın yolu dilini ve kültürel değerlerini hem aile hem yurt yuvasında korumaktır. Uygur halkının vatanını anlatan haber kavramları arasında 'Sincan Uygur Özerk Bölgesi', 'Doğu Türkistan' ifadeleri kullanılmaktadır. Bazen bu toprakların genel durumunu ifade etmek için 'Sakinleşmeyen eyalet', 'Vatanım', 'Atalarımızın Toprakları' gibi ifadeler de dikkat çekmektedir. Kültürel sembol olarak karşımıza çıkan bir diğer sembol de bayrağın rengi olmasından dolayı mavi renktir. Bu anlamda haber içeriklerinde bağımsızlık arzusunu vurgulamak için "Mavi renkte gömlek giymeyi hayal ederim" ifadeleri görülmektedir.

Haberlerin Aktörleri

Haber analizinde gazete metinlerindeki aktörler, konunun merkezinde olan ilk üç aktör dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Tablo 5'de habere konu olan aktörler sınıflandırılmıştır:

Tablo 5. Haberin Aktörleri

№	Habere konu olan aktörler	İttipak Gazetesi	
		Sayı	(%)
1	Uygur halkı (yaşlılar, kadınlar, gençler, çocuklar vb.)	428	21,7
2	Dünya ülkeleri ve 'Dünya kamuoyu'	355	18,1
3	Kırgız Cumhuriyeti "İttipak" Uygur Halk Derneği	188	9,5
4	Dünya Uygurlar Kurultayı ve temsilcileri	164	8,4
5	Çin (hükümet, güvenlik güçleri, komünist parti)	156	8
6	Uygur sanatçıları ve bilim insanları	128	6,5
7	Uluslararası aktörler (liderler, kuruluşlar, elçiler vb.)	106	5,4
8	Akraba/kardeş ülkeler (Türk Cumhuriyetleri)	86	4,4
9	Kırgızistan'daki Uygurların kültürel temsilcileri	78	4
10	Kırgızistan halkı	73	3,7
11	Kırgız bürokratlar, aydınlar	68	3,5
12	Uygur Siyasetçileri ve bürokratları	48	2,4
13	Uygur halkının şehitleri, trajedi kurbanları	37	1,8
14	Kırgızistan Aksakallar konseyi temsilcileri	27	1,4
15	Kırgızistan Cumhurbaşkanı (bağımsızlıktan günümüze)	23	1,2
Genel Toplam		1965	100

Tablo 5'de haberlerin aktörleri olarak Uygur halkının ve dünya ülkelerinin en yoğun olarak habere konu oldukları görülmektedir.

Uygur halkının temsiline yaş kategorisi olarak bakıldığında yaşlılar, kadınlar ve gençler ön plandadır. Meslek grupları olarak bakıldığında ise sanatçılar ve bilim insanları en belirgin temsil edilen kişilerdir. Haber içeriklerinde Uygur halkının eski zamanlardan beri bilime çok önem verdiği vurgulanmaktadır. Bu vurgu haber içeriklerinde Cusup Balasaguni, Mahmud Kaşgari gibi önemli tarihi bilgilerce kanıtlanmaktadır. Haber metinlerinde yer alan 'Bilim güçtür' sözü Uygur halkı ve gençleri için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Uygur tarihçileri, edebiyatçıları ve şairleri de önemlidir. Tarihçiler, edebiyatçılar ve şairler Uygur halkının öz bilincinin gelişmesine ve korunmasına önemli katkılar sağlayan şahsiyetler olarak gazete haberlerinde çok fazla hatırlanmaktadır. Bu bağlamda sağlık uzmanları ve işçiler de habere konu olan önemli aktörlerdir. Çünkü halkın sağlığına, emeğe ve vatan olarak Kırgızistan toplumuna hizmet saygı duyulan durumlardır.

Haberlere konu olan uluslararası aktörler kategorisine bakıldığında, bu kapsama Kırgızistan ve Sincan bölgesi dışındaki tüm kamusal gruplar, devlet kuruluşları, Sivil toplum kuruluşları ve küresel kuruluşlar dahil edilmiştir. Bu çerçevede dünya ülkeleri ve soyut bir adlandırma olarak 'dünya kamuoyu' çok yoğun bir şekilde vurgulandığı için bağımsız bir kategori olarak görülmüştür. Dünya kamuoyundan bu anlamda Sincan Uygur Özerk bölgesindeki Uygur halkının sesini duymaları istenmektedir. Bu bağlamda mantıksal olarak Çin yetkilileri de en fazla konu olan aktörlerdir. Çin merkezi yönetimin Sincan halkına yönelik uyguladığı sert politikalar ve dünya kamuoyunun bu konudaki tutumu üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda Çin Halk Cumhuriyeti elçiliklerinin olduğu farklı ülkelerde çeşitli mitingler ve gösteriler gündeme taşınmıştır.

'Dünya Uygurları Kurultayı' kategorisi de Uygur halkının geleceğini belirlemek için demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin barışçıl, şiddet içermeyen ve demokratik yollarla teşvik edilmesi faaliyetlerini yansıtan bir kurumsal oluşumun temsilidir. Kurultayın farklı ülkelerdeki Uygurlar halkının etkileşim içinde olmaları açısından rolü önemlidir. Dünya Uygurları Kurultayı haberleri gibi Kırgızistan'daki Halklar Asamblesi'nde faaliyetlerini yürüten "İttipak" Uygur Halk Derneği de öne çıkan bir aktördür.

Haberlerde Kullanılan Görseller

Basın haberlerinde kullanılan fotoğraflar ve görseller, belirli anlamların kodlanması ve yerleştirilmesi açısından işlev üstlenmektedir. Bu anlamda her fotoğraf ve görsel bir dildir. Anlam ve temsil gücü olan bu dil, okuyucu üzerinde etki ve yönlendirme gücüne sahiptir. Diğer taraftan haber metinlerine hâkim olan mesajı görsel bellek ile pekiştirmektedir. Ayrıca fotoğraf bir belgedir; gerçeği saf gerçekliği ile gösterme işlevine sahiptir. Her ne kadar görüntünün gerçekliği de çerçeveleme ile kodlanmış olsa da ve okuyucuya gösterdiklerinden daha fazla şey söylüyor olsa

da söze daha güçlü hayat verdiği açıktır. Tablo 6'da incelenen tüm haberlerin görselleri sınıflandırılmıştır:

Tablo 6. Haberın Görselleri

№	Haberin görselleri	İttipak Gazetesi	
		Sayı	(%)
1	Olay yerinin fotoğrafları	239	38,7
2	Haberin aktörlerinin fotoğrafları	162	26,3
3	Portre fotoğrafları	63	10,2
4	Tarihi aktörlerin arşiv fotoğrafları	41	6,6
5	Tarihsel görseller	27	4,4
6	Eşya fotoğrafları	15	2,4
7	Öykü fotoğrafları	14	2,3
8	Kırgızistan'ın resmi binaları ve tarihi yerleri	13	2,1
9	Kitaplar (edebi ve tarihi)	12	1,9
10	Sembolik fotoğraflar (arma, bayrak)	10	1,6
11	Doğa görüntüleri	5	0,8
12	Harita	4	0,6
13	İttipak gazetesi	3	0,5
14	Anıt ve heykeller (C.Aytmatov ve Manas Ata)	2	0,3
15	Resmî belgeler	2	0,3
16	Natürmort	1	0,2
17	İç mekân fotoğrafları	1	0,2
18	Konser afişi	1	0,2
19	Karikatür	1	0,2
20	Tablo (gelir dağılımı göstergesi)	1	0,2
Genel Toplam		617	100

Tablo 6'da incelenen haberlerin görsellerinde en fazla olay yerinin fotoğraflarının kullanıldığı görülmektedir. Bu tür fotoğraflar miting, protesto, anma faaliyetleri, toplantılarda ya da önemli olan etkinliklerde çekilmiştir. Daha sonra en belirgin kullanılan fotoğraflar, haberlere konu olan aktörlerin fotoğraflarıdır. Bu fotoğraflar haberde yer alan aktörlerin arşivlerinden veya özel bir yerde habere yerleştirmek üzere çekilmiştir. 'Portre fotoğrafları' aynı şekilde ya haberin aktörlerinin fotoğraflarından (kahramanların fotoğrafları olmadığı durumda portreleri kullanılmıştır) ya da tarihsel kahramanların arşivdeki fotoğraflarından oluşmuştur. Bu kapsamda Sincan bölgesinde nükleer test yapıp tedavi edilmeye çalışırken ölen mağdurların da fotoğrafları yer almıştır. Yine bu kapsamda çok eski kahramanların fotoğrafları olmadığı için meşhur ressamlar tarafından çizilmiş resimler de haberlerde yerleştirilmiştir. Tarihsel görsellerde ise eski Uygur alfabesi, grafik çizimler, duvar resimleri, tarihi elbiseler dikkat çekmektedir. Öykü fotoğraflarında en fazla tarihsel mekânlar ve protestolar dikkat çekmektedir. Haritanın görsel olarak kullanıldığı haberlerde, Uygur Kağanlığı, Doğu Türkistan ve Çin haritaları kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi fotoğraflar ve görseller kategorisi, çeşitli konuları ve öğeleri bir araya getirmektedir. Görseller arasında yeni yayınlanmış olan kitaplar yer almıştır: A. Narınbaev'in "Antik ve Ortaçağ Uygurların Tarihi", Mahmud Kaşgari'nin "Adab-ül-Salihin", "Uygur Tadları", "Kendini okuyabilme", "18.yüzyıl Uygur şair ve düşünürlerinin eserlerinde hümanist fikirler", "Hirkati - meşhur Uygur şairi ve düşünürü", "Kutadgu Bilig" kitabının orijinali, "Kırgızistan Uygurları", "Uygur edebiyatında şiir", "Kamp şahidi Mehrigül Tursun'un tanıklıkları".

Ayrı bir incelemeye tabi tutulmuş olan 'sembolik fotoğraflar' kategorisi Uygur halkı için çok önemli ve sembolik görsel materyalleri barındırmaktadır. Görsellerde "İttipak" gazetesinin Mart 1994 yılındaki ilk sayısının ön kapağında Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın "İttipak" gazetesini onayladığı yazı yer almıştır. "Manas Destanının 1000. yılı" metninin dahil olduğu ve ressam Babadjanov tarafından çizilmiş Manas resmi de dikkat çekmektedir. Resimde at üzerindeki Manas, mızrağı ile Çin Ejderhasını öldürmektedir. Sembolik olarak kullanılan kelepçeli eller, Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki Uygur halkının baskı altındaki durumuna atıfta bulunmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İncelenen haberlerde kimlik bağlamında ele alınan ve analiz edilen konular tarihsel, sosyolojik ve jeopolitik perspektifleri de içerecek şekilde çeşitlilik göstermektedir. Haber içeriklerinde çok katmanlı bir tematik anlatı tarzı olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlatı tarzında merkezi olarak Uygur halkının yaşadığı tarihi olaylara ve tarihi kişiliklere odaklanıldığı görülmektedir. Tarihi bilinç hem gurura hem de acılı Uygur tarihinin sayfalarını yer açmaktadır. Tarihini unutmak ise kimliğini kaybetmekle iç içedir. Bu nedenle Uygur tarihine önemli katkıları bulunan aydınların, kahramanların ve bilim insanlarının bilimsel çalışmalarına ve dünya görüşlerine yer verilmesi anlamlıdır.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi Uygurlarına yönelik Çin hükümetinin baskıcı politikaları yine haber konularının merkezinde yer almaktadır. Bu kapsamda özellikle; Çin hükümetinin Sincan'da nüfus artışını sınırlaması, Uygurca konuşan ve dini inançlarını yaşamak isteyenler üzerinde baskı kurulması, denetleme ve gözetleme kampları, Uygur halkının kültürel taleplerinin merkezi Çin yönetimi tarafından aşırıcılık ile suçlanması gibi tematik içerikler öne çıkmaktadır. Bu içerikteki haberler hem Uygur halkının hem de evrensel insan hakları bağlamında dünya kamuoyunun gözüyle sunulmaktadır.

Uluslararası insan hakları konuları ve hukuk ihlalleri de haber içeriklerinde öncelikli ele alınan konulardır. İnsan hakları vurgusu Uygurların kültürel sorunlarında önemle vurgulanan konulardan biridir. Bu kapsamda en sık haberleştirilen olgu da 5 Temmuz Urumçi olayları ve bu çerçevede yapılan anma mitingleri ve protestolarıdır. Nitekim Birleşmiş Milletler kararlarında kabul edilen insan hakları sözleşmesine aykırı tüm eylemler, haber içeriklerinde 'Dünya Uygurları Kurultayı'nın ve Kırgızistan'daki Halklar Asamblesi'nde faaliyetlerini yürüten "İttipak" Uygur Halk Derneğinin faaliyetleri ile dünya kamuoyuna anlatılma çabası içindedir.

Haber metinlerinde birlik duygusunun yaşaması için vatana sahip olmanın önemi, tarihi olayların geçtiği topraklar ve aile/yuva bilincini korumanın önemi ile iç içedir. Uzun tarihler boyunca Doğu Türkistan topraklarında hayatına devam eden Uygur halkı için bu topraklar Atayurtlarıdır. Kültürel sembollerin yoğun yer aldığı haber içeriklerinde aynı zamanda Kırgızistan'da yetişen nesillere anavatanı tanıtmak ve Atalarıyla olan tarihi bağı koruma amacı dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak İttipak gazetesinin, yayın politikasına uygun bir şekilde Uygur halkının kültürünü, değerlerini, tarihini, aydınlarını, sanatçılarını temsil ettiği; Uygur halkının Sincan Özerk Bölgesi'ndeki ve dünyadaki kimlik sorunlarını dile getirdiği ve kültürel hakları bağlamında Uygur halkına bilinç kazandırmanın yanı sıra toplumsal sorunların çözümüne yönelik kamuoyunu bilinçlendirme tutumu içinde olduğu görülmektedir. İlgili literatürde Uygur kimliğini inceleyen çalışmaların, uluslararası küresel kamuoyunu oluşturan medya araçlarının analizi ekseninde de araştırılması önerilmektedir.

Etik Beyan

"Uygur Halkının Kültürel Kimlik Temsilinde Basının Rolü: Kırgızistan'daki "İttipak" Gazetesi Örneği" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Baudinov, A. (2019). История Газеты «Иттипак» ("İttipak" Gazetesinin Tarihi). İttipak Gazetesi Editörü ile derinlemesine görüşme.
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press.
- Berkes, N. (2011). Türkiye'de Çağdaşlaşma. Ahmet Kuyaş (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2008). Kimlikler Kültürelendir. *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 221. ss. 97-99.
- Brophy, D. (2016). *Uyghur Nation: Reform and Revolution on the Russia-China Frontier*. Harvard University Press.

- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi, Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür* 1.Cilt. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*, çev. Fermâ Lekesizalın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cumming-Bruce, N. (2018). U.N. Panel Confronts China Over Reports That It Holds A Million Uighurs In Camps. The New York Times, August 10, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/08/10/world/asia/china-xinjiang-un-uighurs.html>
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). "Parameters of Content Analysis". *Eğitim ve Bilim*, 39 (174), 33-38.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Harizov, R. (2014). 20 лет Иттипаку (İttipak'a 20 Yıl). <http://slovo.kg/?p=36120>. (22.05.2020).
- Harizov, A. (2021). Нужна ли Нам Газета на Родном Языке? (Bize Ana Dilimizde Yayınlanan Bir Gazete Gerekliyor Mu?) *"İttipak" Gazetesi*, 1.Sayı. Ss. 3-4.
- Kenji, N. (2001). IRIN Focus On Uyghur Community Caught In "Political Games". <https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/184094>. (12.04.2022).
- Kokaisl, P., Usmanov, A. (2013). Переселение Дунган и Уйгуров из Китая в Кыргызстан (Dungan ve Uygurların Çin'den Kırgızistan'a Taşınması). http://kghistory.akipress.org/unews/un_post:1857. (22.05.2020).
- Kokaisl, P., Zhorobekov, T. A., Subanov, T. T. (2020). The Uyghurs in Kyrgyzstan – Two Different Parts Of One Nation? *Kulturní studia*, 1/2020. Ss.: 14-34. DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140102>. (22.05.2020).
- Miles, Matthew B., Huberman, A.Michael, Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis*. Sage: London.
- Syroejkin, K. (2002). Вопрос Об «Уйгурском Вопросе» (Uygur Sorunu İle İlgili Soru). *Континент*, N6 (68).
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2022). OHCHR Assessment Of Human Rights Concerns in The Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic Of China.
- Van, Y. (2015). Синьцзян-Уйгурский Автономный Район И Политика КНР в Контексте Современных Вызовов Международной Безопасности (Uluslararası Güvenliğe Yönelik Modern Zorluklar Bağlamında Sincan Uygur Özerk Bölgesi ve ÇHC Politikası). Moskova: M.V. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi.
- Yurdigül, A., Ünal, U., Güven, A. (2019). Ahıska Türkleri'nin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Kültürel Etkileşim Süreci Üzerine Abir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1):419-437.
- Zhao, L. (2021). Xinjiang Population Dynamics and Data. The State Council Information Office of the People's Republic of China. <http://www.scio.gov.cn/zfbps/32832/Document/1713594/1713594.htm> (16.06.2022)

EXTENDED ABSTRACT

In today's social processes, where the seek for and awareness of identity has increased, it is seen that a strong agenda has emerged regarding the protection of cultural identities and their representation in the public sphere. Nevertheless, in multicultural societies, commonsense and social consensus are crucial. The integration of the people who live within the borders of a nation-state with the values of the society they live in and their bonding with citizenship consciousness depend on this commonsense.

In this context, Kyrgyzstan tries to maintain a model of democracy and citizenship that can include different cultural groups by bringing together its peaceful and reconciliatory experiences. Like many other different people living in Kyrgyzstan, Uyghurs have been living safely on the territory of Kyrgyzstan as citizens or migrants due to various historical events.

Uyghurs in Kyrgyzstan have more opportunities and motivation to preserve their language, culture and history, both because of Kyrgyzstan's democratic multicultural structure and because it is geographically closer to China's Xinjiang Uyghur autonomous region. In this context, the Uyghur people have the opportunity to express their cultural and historical presence in the media and in the public sphere.

The newspaper "İttipak", which represents the social and cultural life of the Uyghur people in general, has been continuing its publishing activities since 1994 for the same purposes. In this study, the news of the newspaper "İttipak" in Kyrgyzstan regarding the cultural identity of the Uyghur people are analyzed and the role of the newspaper in representing the cultural identity of the Uyghur people is evaluated through content analysis.

The issues addressed and analyzed in the context of identity in the analyzed news vary in a way including historical, sociological, and geopolitical perspectives. It is noteworthy that there is a multi-layered thematic narrative style in the news content. In this narrative style, it is seen that the historical events and historical personalities (intellectuals, heroes, scientists) experienced by the Uyghur people are centrally focused. Historical consciousness gives space to both pride and painful pages of Uyghur history.

International human rights issues and violations of law are also prioritized in the news coverage. Topics on international human rights and violations of law are also priority topics in news content. The emphasis on human rights is one of the issues emphasized in Uyghurs' cultural problems. In this context, the most frequently reported fact is the July 5 Urumqi events and the commemoration rallies and protests held within this framework. Indeed, the ongoing oppression and practices contrary to human rights, as well as violations of the human rights convention accepted by democratic states in the world and adopted in the resolutions of the United Nations, are in an attempt to be explained to the world public opinion through the work and activities of the "World Uyghur Congress" and the "Ittipak" Uyghur People's Association, which carries out its activities in the Peoples' Assembly in Kyrgyzstan.

In the related literature, it is suggested that the studies examining the Uyghur national identity should be investigated in terms of representation in the media, as well as the analysis of the media tools that form the international global public opinion.

Kullanımlar ve Doymalar Yaklaşımı Çerçevesinde Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışı Örüntüleri¹

Asel ŞAMİLOVA² ve Niyazi AYHAN³

Öz

Son günlerde aktif internet kullanıcılarının sayısı giderek artmaktadır. Günümüzde toplam internet kullanıcı sayısı 4,54 milyar civarındadır. Dünya çapındaki sosyal ağ kullanıcı sayısı ise 3,8 milyardır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte katılımcılar, internet aracılığıyla müzik dinleme, oyun oynama, yeni arkadaşlar edinme, belirli gruplara katılma ve sohbet etme imkânına sahip olmaktadır. İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve sağladığı imkânlar sayesinde toplumsal yaşamın vazgeçilmez haline gelen internet/yeni medya; hem özel hem de kamusal alanda bilgi paylaşma, eğlendirme, çevrede olup biten olaylar hakkında bilgi verme açısından önemli bir görev üstlenmektedir. Küresel anlamda her geçen gün yaygınlaşan internetin kullanımı sosyal, kültürel alanlarda bireylerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bireyin kendi medya içeriğini oluşturabilmesine, aynı anda çok yönlü olarak çok kişiyle iletişim kurabilmesine ve kendi sosyal çevre ve iletişim ağını oluşturabilmesine imkân sağlayan sosyal medya bireye küresel bir alan yaratmakta ve bu yarattığı alan her yaşta bireyleri kapsamaktadır. Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonlarını, çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan nicel verilere dayalı bu araştırma ilişkisel tarama modelinde kurgulanmıştır. Araştırmada yaşlıların sosyal medya kullanımı, sosyal medya kullanım motivasyonları incelenmiştir. Yapılan çalışmada yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonlarının en önemlisinin etkileşimde bulunmak olduğu tespit edilirken, sosyal medya kullanım ve doyum motivasyonlarında sosyo-demografik değişkenlere göre bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sosyal medya Kullanımı, Yaşlılık, Kullanımlar Ve Doymalar Yaklaşımı

Social Media Usage Behavior Patterns of Elderly Individuals in the Framework of Uses and Gratifications Approach

Abstract

Active internet users have been increasing in recent days. Today, the total number of internet users is around 4.54 billion. The number of social network users worldwide is 3.8 billion. With the development of technology, participants have the opportunity to listen to music, play games, make new friends, join certain groups and chat via the internet. Internet/new media, which has become indispensable for social life thanks to the rapid developments in communication technologies and the opportunities it provides; It plays an important role in sharing information, entertaining, and informing about events going on in the environment, both in the private and public spheres. The use of the internet, which is becoming more and more widespread in the global sense, contributes to the development of individuals in social and cultural areas. Social media, which enables the individual to create his own media content, to communicate with many people simultaneously and to create his own social environment and communication network, creates a global space for the individual and this area includes individuals of all ages. This research based on quantitative data, aiming to determine the social media usage motivations of elderly individuals and the relationship between various variables, was designed in the relational screening model. In the study, social media use of the elderly and their motivations for social media use were examined. In the study, it was determined that the most important social media use the motivation of the elderly individuals was to interact, while there was no difference in social media use and satisfaction motivations according to socio-demographic variables.

Key Words: Social Media, Social Media Usage, Aging, Uses and Gratifications Approach

Atıf İçin / Please Cite As:

Şamilova, A. ve Ayhan, N. (2022). Kullanımlar ve doymalar yaklaşımı çerçevesinde yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım davranışı örüntüleri. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 106-122. Doi: 10.5281/zenodo.7472394

¹ Bu çalışma Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yazılan Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanma Motivasyonları ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Kırgızistan Örneği adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, aselshamilova14g@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-1732-2167

³ Doç. Dr.- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, niyazi.ayhan@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0002-6839-6422

Giriş

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnsanların bir arada yaşaması ve insanın sosyal varlık olma durumu, iletişim olgusunu zorunlu hale getirmiştir. Teknolojinin ilerlemesiyle iletişimin teknolojik boyutu eklenmiştir. Bu eklemleme, insanların artık buldukları yerin ve zamanın imkanlarına göre yüz yüze olduğu gibi teknolojik tabanlı iletişim kurmasını zorunlu hale getirmiştir. Başka bir deyişle, bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte insanların iletişim faaliyetleri dijital platformlar aracılığıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Bu tarz bir iletişim tarzı yaşlı bireyler üzerinde de etkili olmuştur. Yaşlı bireyler yaşlanmayla birlikte gelen sağlık sorunlarına rağmen sosyal medya platformlarını kullanmayı sürdürmüşlerdir.

Dijital dünya insanları yeni kavramlarla tanıştırdı. Bunlardan en önemlisi sosyal medyadır. Günümüzde sosyal medya herkesin hayatında özel bir yere sahiptir. Sosyal medya, kullanıcıların kendi içeriklerini oluşturmalarına, fikir paylaşımlarına, müzik dinlemelerine, oyun oynamalarına ve yeni arkadaşlar edinmelerine olanak sağlayan bir medya türüne dönüştü. Sosyal medyanın bu süreçte hızlı yayılımı ve kullanım genişliği iletişim alanında yapılan çalışmaları sosyal medya tarafına çekmiştir. Birçok çalışma bu nedenle sosyal medyanın çeşitli alanlarını konu edinmektedir. Literatür taraması sonucunda genellikle sosyal medya kullanma motivasyonları üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı kapsamında yapılan çalışmalarda bireylerin birçok farklı doyum sağlamak için medya araçlarını kullanımına etki eden motivasyonlara yönelik sınıflandırmalar yapılmıştır.

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı kapsamında yapılan araştırmalarda genel olarak sosyal etkileşim, kişisel kimlik oluşturma, eğlenme ve bilgi edinme gibi boyutların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum bireylerin toplumsal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak için kitle iletişim araçlarını kullandıklarına dair bir bakış açısını beraberinde getirmektedir.

Özellikle yaşlı bireyler statü ve çevre kaybı gibi nedenlerden dolayı iletişime ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda sosyal medya; yalnızlık hissi yaşayan bireye, kendini ifade etme ve diğer bireylerle iletişim kurma özgürlüğü sunmaktadır. Özellikle yaşlı bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda, çeşitli nedenlerle sosyal medyayı kullanmaktan memnun olduklarını kabul etmektedirler. Bazılarının görme güçlüğü, baş ağrısı ve kulak ağrısı çekmesine rağmen, yeni teknolojilerin kullanımının bazı insanların hayatında özel bir yeri olduğunu kaydetti. Söz konusu çalışmada da sosyal ağların insan yaşamının bir parçası ve hayattan zevk almalarına yardımcı olacak bir araç haline geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Antonova, 2019:33). Ancak yaşlı bireylerin hangi amaçlarla sosyal medyayı kullanmakta olduklarına yönelik araştırmalar sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal medya kullanma ve motivasyonlarını tespit etmek suretiyle literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda yaşlı bireylerin sosyal medyayı genellikle etkileşim amaçlı, diğer insanlarla iletişim kurmak amacıyla kullandığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanma motivasyonlarının sosyo-demografik özelliklere göre farklılık görülmemiştir.

Yaşlanma Olgusu ve Yaşlılık

Yaşlanma olgusu canlıların sistem ve parçalarının kademeli bir şekilde bozulma sürecidir. Bu süreçte canlıda zihinsel ve fiziksel yetenek ve yetkinliklerin kaybı yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra yaşlanmanın sosyolojik ve psikolojik boyutları da bulunmaktadır. Birçok disiplin kendi içerisinde yaşlanma olgusunu anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. İletişim alanında yapılan çalışmalarda genel olarak yaşlı bireylerin iletişim becerilerine odaklanılmakta, yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımları yaygın yapılan araştırmalar arasında kendine yer edinmektedir. Özellikle son günlerde her ne kadar yaşlanma ve yaşlılık olgusuna yönelik çalışmalar çoğunlukta olsa da bu tür çalışmaların günümüzle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir olgu olduğu belirtilmelidir. Yaşlanma odaklı çalışmaları Antik Yunan dönemine kadar götürmek mümkündür.

Yüzyıllardır çeşitli düşünürler yaşlanma ve yaşlılık olgusu üzerine yoğunlaşarak yaşlanmanın sebeplerini bulmaya çalıştılar. Ancak bu çalışmalar hiçbir zaman yaşlanma olgusuna yüklenen kutsallığın önüne geçemedi. Hemen hemen tüm dinlerde yaşlanma ya da yaşlılık kutsal olarak kabul edilmiş, mit ve efsanelerde yaşlı bireyler bilgelik, öngörü ve tecrübe ile özdeşleştirilerek yaşlanmanın kutsallığı nesilden nesile aktarılmıştır. İşte tam da bu nedenle yaşlanma tek başına bir disiplin ile açıklanamayacak kadar derin bir olgu niteliğindedir. Kaygusuz'a göre (2008:218-219) disiplinler arası yapılan araştırmalarda, her disiplinin kendi araştırmacıları konuya kendi ait olduğu disiplinin perspektifinden yaklaşmış oldukları, konuyu o perspektiften yorumladıkları ve bilgi ürettikleri için yaşlılık konusunda ortak bir dil ve kavramsallaştırma bulunmamaktadır.

Yaşlılık kavramına bakıldığında yalnızca süreçle sınırlanamayacak geniş bir anlamı içinde barındırmaktadır. Bu nedenle yaşlılık kavramına ilişkin çalışmaların birçoğunda psikolojik, sosyal, toplumsal, biyolojik ve bilişsel bileşenlerle birlikte değerlendirmeler yapılmaktadır (Salur, 2018:9). Dünya sağlık örgütü özellikle yaşlanma olgusuna yönelik birçok araştırmalar yapmakta ve araştırmaların bulgularını kamuoyu ile paylaşmaktadır. Bu veriler gelecekte yapılacak olan çalışmalara da referans olmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlanma konusundaki verileri ve yaşlanma olgusunun yaş skalasında dönem dönem farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Dünya Sağlık Örgütü'nün güncel paylaşımında bulunan yaş skalasından hareket edilmiştir. Ancak yaşlanma skalasına yönelik çeşitli tartışmalar hali hazırda sürdüğünün de belirtilmesi gerekir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (<https://www.who.int/ru>) göre yaşlanma 65 ve 65 yaş üstü yaşam evresi olarak açıklanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine paralel olarak veri sunan Sevil (2005) de yaşam dönemlerini Bebeklik ve çocukluk dönemi (0-14 yaş), gençlik dönemi (15-24 yaş) yetişkinlik dönemi (25-49 yaş) olgunluk dönemi(50-64 yaş) yaşlılık dönemi (65 yaş ve daha üzeri) şeklinde bir sınıflamaya gitmiştir. Bu bağlamda yaşlılık kavramı bireyin içinde bulunduğu bir yaş dönemi olarak ifade edilmektedir. Başka şekilde anlatırsak çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinin ardından gelen bir yaşam evresidir (Danış, 2009:70).Yukarıdaki veriler ışığında bir kişi yaşlı olarak adlandırmak için 65 ve 65 yaş üstü olması gerekmektedir. Ancak yaşlılık kavramını sadece takvimle sınırlandırmak yetersiz kalmaktadır. Psikolojik, sosyal, toplumsal, biyolojik ve bilişsel bileşenleri de irdelemek ve değerlendirmek gerekmektedir (Salur, 2018:9).

Yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan bazı sorunlar bulunmaktadır. Yaşlılık döneminin sorunlarından genel olarak fizyolojik değişim sonucunda gelen sorunlarla ilişkilendirilmektedir. Ancak bu konu da aynı yaşlanma da olduğu gibi yaşlanma sorunlarının da sosyolojik, psikolojik ve ekonomik etmenlerden kaynaklı sorunlarında bulunduğu altı çizilesi bir olgudur.

Yaşlılıkla birlikte fizyolojik bazı değişiklikler oluşabilmektedir. Bu değişiklikler şu şekilde sıralanabilir; damarlar, vücut derisi, sinirler ve dokular esnekliğini kaybetmekte, damarlar sertleşip, eklemler fonksiyonlarını yerine getiremeyecek hale gelmektedir. İskelet yapısında bozulmalar olmakta ve kemikler inceliyor, kırılmalara uğramaktadır. Kan basıncı, görme ve işitme duyuları azalmakta, hormonal aktiviteler ve refleksler yavaşlamaktadır. Bu da beraberinde sağlık sorunlarını getirmektedir. Yaşlılık dönemi tam da bu nedenle hastalıklar dönemi gibi görülmekte ve öyle kabul edilebilmektedir (Sevil, 2005:12-13).

Yaşlanmanın başlamasıyla birlikte yalnızca fizyolojide değil, aynı zamanda yaşam tarzı, alışılmış yaşam biçimi ve ruh halinde de değişiklikler meydana gelmektedir. Bu da yaşlanmanın sosyolojik ve psikolojik boyutu ile ilgili bir durumun varlığı ile ilgilidir.

Yaşlı bireylerin birçok sorunu bulunmaktadır. Bu sorunlardan biri statü ve rol kaybı ile birlikte gelen uyum sorunlarıdır. Uyum sorunları yalnızca rol ve statü kaybına indirgenemeyecek kadar geniş bir sorundur. Örneğin yaşlı bireyin gelir düzeyi, eğitim düzeyi, sağlık durumu, mesleği ve sosyal katılımı uyum sorunlarıyla doğrudan etkilidir. Eğitim ve gelir düzeyi daha yüksek olanlar, düşük olanlara; sağlık problemi yaşamayanlar, yaşayanlara oranla; mesleği zihinsel güç gerektirenler, bedensel güç gerektirenlere oranla ve sosyal katılımı çok olanlar katılım sağlayamayanlara oranla daha az uyum sorunları yaşamaktadır (İlgar, 2008:80-

82). Özellikle yaşlı bireylerin sosyo-psikolojik gereksinimlerin giderilmesinde sosyal medya önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Sosyo-Psikolojik İhtiyaçların Karşılanması Olarak Medya Kullanımı: Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı

Yaşanılan toplumsal çevre toplumsal iletilerin anlamlılığına vurgu da bulunduğu gibi kişi ya da kişilerin, çevreyi algılama biçimleri üzerinde de geniş etkiye sahiptir (Çakır ve Ünal, 2019:931). Çünkü insan, varlık gösterdiği ilk andan itibaren çevresiyle sürekli iletişim kurma halindedir (Dzhanuzakov vd.,2020:194). İnsanlar toplumsal çevreden aldıkları iletilerle psikolojik ve sosyolojik bazı ihtiyaçlarını karşılayabilirler.

Maslow'un da ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği üzere insanların fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal, aidiyet ve kendini gerçekleştirme gibi sosyo-psikolojik temelli ihtiyaçları bulunmaktadır. İnsanlar, sosyo-psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasında medyayı bir araç olarak kullandığı görüşü, genel olarak kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır.

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, Elihu Katz'ın 1959 yılında yayınladığı makalesine dayanmaktadır. Katz, o güne kadar yapılmış olan birçok iletişim araştırmasının "medya insanlara ne yapıyor?" sorusuna yanıt vermeyi amaçladığına ve bu araştırmaların büyük çoğunluğunun kitle iletişiminin insanları ikna etmede çok az etkisi olduğunu gösterdiğine dikkat çekmiştir. Katz'a göre, iletişim alanını ancak "insanlar medya ile ne yapıyor?" sorusuna yönelerek kurtarabilmek mümkündür (Severin ve Tankard, 1994:474).

Katz'a göre insanların psikolojik ve toplumsal kökenli ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların sonucunda insanlar medyadan ve diğer kaynaklardan bu ihtiyaçlarını gidermek için bazı beklentilere girmektedir. İzleyiciler birtakım ihtiyaçlarını gidermek için medya içeriklerini kullanmakta ve bu kullanım neticesinde birçok ihtiyacı giderilmektedir. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı'nda, izleyici ile medya içeriği arasında işlevsel bir ilişki olduğu kabul edilir (Yaylagül, 2008:62). Birçok isim çalışmalarıyla Katz'ın bu düşüncesini desteklemiş ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Böylece İngiliz, Amerikan ve Kuzey Amerikalı düşünürler, yaptıkları çalışmalarla 1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde, yeni bir yaklaşım olarak Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'nı ortaya atmışlardır (Erdoğan ve Alemdar, 2002:187-188). 1983 yılında Denis Mc Quail tarafından bireylerin kullanım ve doyumlarını ortaya koymak için 4 kategoride ele aldığı motivasyonlara ilaveten Muntinga ve arkadaşları (2011) nın "Mükâfat" ve "Yetkilendirme" motivasyonları eklenerek, bir iletişim aracı olan internet ile sosyal medya araçlarının kullanım ve doyumlarını ortaya koymak için kullanılabileceği tespit edilmiştir (Mutlu, 2010:191).

İzleyicilerin medyadan gidermeye çalıştıkları karmaşık bir gereksinimler dizgesine sahip oldukları inancı kullanımlar ve doyumların temelinde yatmaktadır. Bu yaklaşım izleyicinin, en azından gönderici kadar etkili olduğunu varsaymakta ve iletinin göndericinin niyet ettiği şey değil, izleyicinin verdiği anlam olduğunu ima etmektedir (Fiske, 2003:193-194). Bu yaklaşıma göre, bir doyum sağlama söz konusudur ve buna dayalı olarak da bir kullanım (Küçük Kurt vd. 2009:38) ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle medya ve izleyicisi arasında oluşan etkileşimin anlaşılması için bu süreci anlamak önemlidir. İzleyici olgusunu göz önünde bulunduran bu yaklaşım, daha önceki iletişim kuramlarına oranla çok daha olumlu, psikolojik ve toplumsal olarak tanımlanması zorunlu bir izleyici imgesini oluşturmaktadır (Mutlu, 2010:190).

Sosyal medyanın günümüz koşullarına entegre olmasıyla kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı sosyal medya alanındaki çalışmalara da yansımıştır. İnternetin sunduğu sosyal medya araçları ile toplum dâhil olduğu içerik üreticisi ve tüketicisi haline gelmiş ve öncesinde geleneksel medya ile doyuma ulaştırılamayan bazı ihtiyaçlar bu araçların ürettiği içerik çeşitliliği sayesinde giderilmeye başlanmıştır. Sosyal medya araçları üzerinden gün gün çıkan yeni içerikler, yeni doyum şekillerini beraberinde getirmektedir. Bir iletişim teknolojisi olarak medya kullanımlarının temeli olan internetin, geleneksel kitle iletişim araçlarından farkı, etkileşime

imkân tanınmasıyla aktif izleyici kavramı çerçevesinde şekillenen ve bu kullanımlar sonucu psikolojik alt boyutları inceleyen Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımını, bu yeni aracın incelenmesinde temel model olarak kullanılmasını sağlamıştır. Araştırmacılar bireylerin interneti kullanma sebeplerini, sağladıkları doyumların türlerini ve psikolojik ve davranışsal yönelmelere nelerin sebep olduğunu ortaya koymayı amaçlamışlardır (Bal, 2013:52). Böylelikle yeni ile geleneksel iletişim araçları çalışmaları arasında elde edilen verileri kıyaslama imkânı bulmuşlardır (Uzun, 2013:95).

Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanma Alışkanlıkları ve Doyumları

Sosyal medyanın en önemli özelliklerinden biri insanlara birbirleriyle etkileşim imkânı sağlamasıdır. Bu kapsamda yaş sınırlaması olmadan insanların büyük kısmı bir ya da birden çok sosyal ağlarda vakit geçirmektedir. Çalışmanın merkezinde yaşlı bireyler ve onların sosyal ağ kullanımları ve bu kullanımlarından elde ettikleri doyumları yatmaktadır. Bu bağlamda yaşlanma olgusu ve yaşam doyum olgusu hakkında literatürel bilgilere yer verilen çalışmada, güvenilirliği ve geçerliliği bilimsel olarak kabul görmüş kullanımlar doyumlar ölçeğine yer verilmiştir. Oluşturulan hipotezlerde bu ölçek üzerinden test edilmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Teknolojinin hızlı gelişmesi geleneksel medyayı ortadan kaldırıp, yeni medyanın ve buna bağlı olarak sosyal medyanın gelişimini sağlamıştır. Günümüzde insanlar sosyalleşmeyi internet üzerinden gerçekleştirmektedir. Artık insanların birbirleriyle iletişimi sosyal ağlarda oluşmaktadır. Castells bu topluma ağlar toplumu adını vermektedir. İletişim çağı, düşünceleri açıklamaya yönelik her türlü bilginin, her an bakılıp saklanmasına ve bu bilgilere istenilen zamanda ulaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Alan yazımında sosyal medya kullanım motivasyonlarını çeşitli demografik özelliklere göre inceleyen birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Ancak yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımları ve doyumlarına yönelik çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Özellikle bu tür bir çalışma Kırgızistan'da henüz yapılmamıştır. Bu çalışmanın en genel amacı yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımları ve ettikleri doyumun açığa çıkarılmasıdır.

Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri

Yukarıda belirtilen genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmaya çalışılacaktır.

1. Yaşlı bireyler hangi sosyal ağları hangi sıklıkla kullanmaktadır.
2. Yaşlı bireyler sosyal ağlarda ne kadar zaman geçirmektedir.
3. Yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanma motivasyonları nelerdir?
4. Yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanma motivasyonları demografik özelliklere göre değişmekte midir?

Yukarıda yer alan araştırma sorularından ilk ikisi betimleyici istatistiksel verilerle ortaya konacak, diğer sorular içinse geliştirilen aşağıdaki hipotezler, gruplar arası fark testleri ile hipotezler test edilecektir.

Hipotez 1: Yaşlı bireylerin cinsiyete göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 2: Yaşlı bireylerin medeni durumlarına göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 3: Yaşlı bireylerin yaşlara göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 4: Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım sıklıkları ve sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 5: Yaşlı bireylerin mesleklerine göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır.

Araştırmanın Yöntemi

Günümüzde yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım ve doyumlarını belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nicel araştırma yöntemleri çerçevesinde anket tekniği kullanılmış olup, sosyal medya kullanımlar ve doyumlar ölçeği baz alınarak oluşturulan anket formu Türkçeden Rusçaya uyarlanmak suretiyle anket katılımcılarına sunulmuştur. Toplamda 522 anket yapılmış, 500'ü değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonları ve doyumlarını belirlemek amacıyla Kırgızistan'ın başkenti Bişkek şehrinde bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırmanın evreni Bişkek şehri olurken, Bişkek şehrinin bölgeleri olan Oktyabrsky, Pervomaysky bölgesi, Leninsky ve Sverdlovsk bölgesinde yaşayan 65 ve üzeri bireyler araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Çalışmanın örneklem tipi tesadüfi örneklem temelli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Tesadüfi örneklemde ana kütlelerdeki birimlerin hepsine önerme girmeleri için eşit şans tanınarak bir tercih yapılamamakta, birimler arasında bir fark gözetilmeksizin, anket katılımcıları tesadüfi bir yolla seçilmektedir. Bu çalışma 2022 yılı verileri ile Bişkek şehrinin Oktyabrsky, Pervomaysky bölgesi, Leninsky ve Sverdlovsk bölgeleri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların sosyal medya kullanım motivasyonları üzerinden yaşam doyumları ile arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla üç bölümden oluşan bir soru formu hazırlanmıştır. Bu formun ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve sosyal medya kullanımlarına yönelik sorular hazırlanmıştır. Formun ikinci bölümünde katılımcıların sosyal medya kullanma motivasyonlarını ölçmek amacıyla, Kullanımlar ve Doyumlar Ölçeğinden yararlanılmıştır. Söz konusu ölçek Balcı ve Ayhan (2007: 184) tarafından internet kullanım motivasyonlarını ölçmek amacıyla hazırlanan ölçeğin Rusçaya uyarlanmış halidir. Balcı ve Ayhan'ın ölçek maddelerin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's $\alpha=,9369$) şeklindedir. Bu çalışmada ise ölçek maddelerin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's $\alpha=,920$) şeklindedir.

Rusçaya uyarlanan söz konusu ölçek için likert tipi ölçek kullanılarak hazırlanmış ve katılımcılara belirtilen tutumlara 1 ve 5 sayıları arasında (1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kısmen katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle katılıyorum) şeklinde bir değer vermeleri istenmiştir.

Verilerinin Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırmada bulunan verilerin istatistiksel analizleri için SPSS 22 (Statistical Package for Social Science) programları kullanılmıştır.

Araştırmanın ölçümle belirlenen nicel değişkenleri için tanımlayıcı istatistikler olarak ortalama ve standart sapma, sayımla belirlenen nitel değişkenler için ise tanımlayıcı istatistikler sayı ve yüzde şeklinde gösterilmiştir. Kullanılan verilerin öncelikle normal dağılıma uygunluk testleri yapıp, testler sonucu verilerin normal dağılım gösterilen ölçek için istatistiksel analizde parametrik testler uygulanmıştır. Dolayısıyla Cinsiyet ve medeni durum gibi iki kategorili değişkenler arasındaki ikili karşılaştırmalarda Bağımsız değişken t testi, yaş, milliyet, ikamet ettiği yer gibi üç veya daha fazla kategorili değişkenler arasındaki farklılıkları bulabilmek amacıyla da tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Ölçek ifadelerinin, alt boyutların ve ölçek genel puanlarının ortalama ve standart sapmaları tanımlayıcı istatistik tablosu şeklinde

sunulmuştur. Ölçeklerin faktör yapısını bulmak amacıyla faktör analizi ve ölçekler ve alt boyutlarının güvenirlik katsayılarını hesaplamak için Cronbach alfa katsayısı kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Genel olarak bulgular beş başlık altında toplanmıştır. Bu bölümlerin herbirinde çalışmaya dâhil edilen katılımcıların anket yoluyla elde edilen verilerin analizi ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Bulgular kısmının birinci bölümünde yer alan demografik ve sosyal medya kullanımlarına yönelik verilere ulaşılmıştır. İkinci bölümünde ise sosyal medyaya yönelik kullanımlar ve doymulara ilişkin elde edilen veriler sunulmuştur. Bulgular kısmının üçüncü bölümünde sosyal medya kullanım motivasyonlarının çeşitli bağımsız değişkenlere yönelik durumu incelenmiştir.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında yüz yüze anket tekniğiyle 500 adet katılımcıya ulaşılmış ve söz konusu anket katılımcıların demografik bilgileri şu şekildedir:

Katılımcıların %52,8'i kadın (N 264), %47,2'si ise erkektir (N236). Ankete katılımcıları yaşlara göre 4 gruba ayrılmıştır. Buna göre, yaşlı bireylerin %61,8'i 65-75 yaş aralığında (N 309), %19'unun 76-85 yaş aralığında (N 95), %18'inin 85-95 yaş aralığında (N90) ve geri kalan %1,2'inin 96 yaş (N6) ve üzeridir. Katılımcıların milletlerine bakıldığında %66,4'ünün Kırgız (N 332), %5,2'inin Türk (N 26), %9,6'nın Rus (N 48), %9'unun Özbek (N 45) ve %9,8'inin ise Kazak (N 49) olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının Bişkek'te yaşadığı bölgelere bakıldığında yaşlı bireylerin %24,8'inin Pervomaysky bölgesinde (N 124), %33,6'nın Lenin bölgesinde (N 168), %24,2'inin Sverdlov (N 121) ve %17,4'nün Oktyabr bölgesindedir (N 87). Anket katılımcılarının medeni durumları ise %50,8'inin evli (N 254), %49,2'inin bekar (N 246) olduğu belirlenmiştir. Meslekler ise şu şekildedir: %9,2'inin öğretmen (N 46), %16,2'inin gazeteci (N 81), %18,2'inin doktor (N 91), %10,6'nın kameraman (N 53), %8,2'inin avukat (N 41), %8,8'inin müzisyen (N 44), %6'nın yönetici (N 30), %6,4'ünün iktisatçı (N 32), %5,6'nın işçi (N 28) ve %10,8'inin emekli (N 54) olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımlarına yönelik bilgilere ulaşılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların sosyal medya kullanım motivasyonlarının yanı sıra kullandıkları ağlar ve bu ağlarda geçirdikleri süreler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Sıklığı

Sosyal Medya Platform	Hiç		Haftada 1-2 gün		Haftada 3-4 gün		Haftada 5-6 gün		Her gün düzenli	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Instagram	100	20,0	100	20,0	100	20,0	73	14,6	127	25,4
Facebook	26	5,2	96	19,2	93	18,6	88	17,6	197	39,4
Odnoklassniki	82	16,4	69	13,8	95	19,0	94	18,8	160	32,0
YouTube	172	34,4	78	15,6	62	12,4	60	12,0	128	25,6
Whatsapp	96	19,2	65	13,0	58	11,6	90	18,0	191	38,2
Telegram	227	45,4	94	18,8	53	10,6	65	13,0	61	12,2
TikTok	244	48,8	115	23,0	57	11,4	30	6,0	54	10,8
Twitter	313	62,6	98	19,6	23	4,6	36	7,2	30	6,0

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin kullandıkları sosyal ağlar ve sosyal ağlarda geçirdikleri süreler yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Yaşlı bireyler genellikle Instagram, Facebook, Odnoklassniki, YouTube, Whatsapp, Telegram, TikTok ve Twitter gibi sosyal medya ağlarını kullanmaktadır. Yaşlı bireylerin her gün düzenli olarak kullandıkları sosyal medya platformunun en başında %39,4 ile (N 197) Facebook bulunmaktadır. Bu durum literatür taramasında ulaşılan yaşlıların en fazla kullandıkları sosyal medya platformu Facebook bilgisini doğrulamaktadır.

Tablo 2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Medyaya Ulaştığı Araçlar

Sosyal Medyaya Hangi Araçla Ulaşıyorsunuz?	N	%
Telefon	284	56,8
Bilgisayar	178	35,6
Hem bilgisayar Hem telefon	38	7,6
Toplam	500	100,0

Çalışmaya katılan yaşlı bireyler %56,8'inin (N 284) telefonla, %35,6'nının (N 178) bilgisayarla, geri kalan %7,6'nının hem bilgisayar hem telefonla ulaştığı aşağıdaki görülmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireyler sosyal ağlara en fazla telefon üzerinden bağlandığı tespit edilmiştir.

Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya İle Etkileşim Durumları

Bu bölümde çalışmaya katkı sağlayan yaşlı bireylere 'Sosyal medya kişisel davranışlarınızı etkiliyor mu?', 'Sosyal medyada yer alan içeriklere yorum yapar mısınız?', 'Sosyal medyada yer alan içerikleri paylaşır mısınız?', 'Sosyal medyada takip ettiğiniz insanlarla günlük hayatta da konuşuyor musunuz?' ve 'Sosyal medyayı nasıl değerlendiriyorsunuz?' soruları sorulmuştur.

Tablo 3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya İle Etkileşim Durumları

Sosyal medya kişisel davranışlarınızı etkiliyor mu?	N	%
Her zaman	157	31,4
Evet	221	44,2
Hayır	122	24,4
Hepsi	500	100,0
Sosyal medyayı genel olarak hangi sıklıkla kullanırsınız?	N	%
Her zaman	259	51,8
Nadiren	159	31,8
Hiçbir zaman	82	16,4
Hepsi	500	100,0
Sosyal medyada yer alan içerikleri paylaşır mısınız?	N	%
Her zaman	221	44,2
Nadiren	167	33,4
Hiçbir zaman paylaşmam	112	22,4
Hepsi	500	100,0
Sosyal medyada takip ettiğiniz insanlarla günlük hayatta da konuşuyor musunuz?	N	%
Her zaman	244	48,8
Nadiren	171	34,2
Hiçbir zaman	85	17,0
Hepsi	500	100,0

Yaşlı bireylerin sosyal ağlar kişisel davranışlarını %31,4'i her zaman (N 157), %44,2'i evet (N 221), %24,4'ü hayır (N 122) şeklinde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere yaşlı bireylerin büyük çoğunluğu sosyal medyadan etkilendiklerini dile getirmiştir.

Yaşlı bireylerin %51,8'inin her zaman (N 259), %31,8'inin nadiren (N 159), %16,4'ünün hiçbir zaman (N 82) şeklinde yorum yapmaktadır. Yaşlı bireylerin büyük çoğunluğu yorum yapmak suretiyle sosyal medyada etkileşim halindedir. Yaşlı bireylerin sosyal medyada yer alan içerikleri paylaşma durumları ise şu şekildedir: %44,2 oranla her zaman (N 221), %33,4 oranla nadiren (N 167), %22,4 oranla hiçbir zaman paylaşmam (N 112) .

'Sosyal medyada takip ettiğiniz insanlarla günlük hayatta da konuşuyor musunuz?' sorusuna yaşlı bireylerin verdikleri yanıtlar ise %48,8'inin her zaman (N 244), %34,2'inin nadiren (N 171), %17'inin hiçbir zaman (N 85) olduğu belirlenmiştir.

Yaşlı Bireylerin Sosyal Medyayı Kullanma Motivasyonları

Bu bölümde yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonları ve kullanım durumları ile ilgili analizlere yer verilecektir. Söz konusu motivasyon ve kullanım durumları bağımsız değişkenler çerçevesinde incelenecektir.

Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonlarını belirlemek amacıyla likert skalasıyla düzenlenen 29 maddeye (item) verilen yanıtlar doğrultusunda faktör analizi

uygulanmış ve 6 faktör grubunun ele alınabileceği görülmüştür. Faktör gruplarının sınıflandırılma ve değerlendirilmesinde Varimax rotasyonlu tablo dikkate alınmıştır. Faktör analizine sokulan maddelerin özdeğeri (eigen value) 1'den daha büyük ve minimum yükleme büyüklüğü 0.60 kriteri kullanılmıştır.

Faktör analizine dâhil edilen maddelerin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's $\alpha=,920$) genel olarak yüksek bulunmuştur. Analiz sonucu ortaya çıkan altı faktör, sosyal medya kullanma motivasyonlarındaki toplam varyansın % 76,103'ünü açıklamaktadır. Tablo 4'de faktör analizi sonuçlarını ayrıntılı olarak göstermektedir.

Tablo 4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Ve Doyumlarına İlişkin Faktör Analizi

Sosyal medya kullanıyorum çünkü...	X	SD	Yük.	Varya.	α
Sosyal Etkileşim Motivasyonu				34,196	,951
Tanıdığım insanlarla iletişimde bulunmak için	3,92	1,082	,800		
Bir gruba aitmiş duygusu hissedebilmek için	3,81	1,218	,796		
Konuşacak birisi olmadığında bana arkadaşlık ediyor	3,77	1,222	,812		
Başkalarıyla nasıl anlaşabileceğimi gösterdiği için	3,51	1,265	,732		
Arkadaş bulmak ve yeni insanlarla tanışmak için	3,54	1,233	,719		
Başkalardan destek aldığım için	3,84	1,192	,790		
Kendimi daha az yalnız hissetmek için kullanıyorum	3,34	1,212	,740		
İçimdeki duygu ve heyecanları açığa çıkardığı için	3,44	1,255	,774		
Kendimi özgürce ifade edebilmek için	3,82	1,208	,832		
Sosyal Kaçış Motivasyonu				14,239	,897
Ev, akraba ve arkadaş çevremdeki dertlerimi unutturuyor	3,93	1,773	,464		
Beni başka bir dünyaya götürdüğü için	3,84	1,192	,790		
Beni mutlu ediyor	3,65	1,294	,709		
Dinlenmeme yardımcı olduğu için	3,63	1,200	,767		
Bir an olsun problemlerinden uzaklaşmak için	3,19	1,509	,808		
Boş Zaman Doyumu Motivasyonu				11,859	,912
Sosyal medya kullanmak bana heyecan veriyor	3,89	1,151	,807		
Sosyal medya kullanmak zevkli	3,96	1,044	,743		
Beni sıkın insanlardan kurtulmamı sağladığı için	3,73	1,244	,779		
Eğlence Motivasyonu				7,064	,892
Sosyal medya eğlence ihtiyacımı karşılıyor	3,84	1,238	,832		
Oyun oynamak için	3,73	1,401	,851		
Müzik dinlemek için	3,32	1,580	,618		
Sosyal medyayı seviyorum	3,98	1,058	,773		
Ekonomik Fayda Motivasyonu				5,003	,780
Sosyal medyadan alış-veriş etmenin kolaylığını uygunluğunu seviyorum	3,93	1,113	,787		
Ürün ve hizmetler hakkında faydalı bilgi edinmek için	3,91	1,075	,774		
Yapacak daha iyi bir işim olmadığında beni oyalıyor	3,76	1,231	,656		
Bilgilenme Motivasyonu				3,742	,558
Güvenilir bir haber kaynağı olduğu için	3,70	1,274	,674		
Pek çok konuyu diğer medyada yer almadan öğrendiğim için	3,58	1,350	,824		
Sosyal medyayı her zaman ve istediğim yerde kullanabildiğim için	3,73	1,313	,872		
Bir konuda fikir sahibi olmama yardımcı olduğu için	3,78	1,208	,677		
Dünyada ve ülkede olan olayları anında öğrenmek için	3,85	1,281	,784		

Açıklanan Toplam Varyans: 76,103

Cronbach's $\alpha=,920$

KMO Measure of Sampling Adequacy: ,874

Barlett's Test of Sphericity: X=406; P=.000

Anketi cevaplayan katılımcılar sosyal medya kullanım tercihlerinde en etkili olan faktörden ilki 'Sosyal Etkileşim motivasyonu'dur. Bu sonuç aynı zamanda yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımına yönelten motivasyonlar arasında en etkili olanının etkileşim odaklı olduğuna işaret etmekte, çoğunlukla sosyal etkileşim amacıyla kullandığı sonucuna ulaştırmaktadır. Analiz sonucunda birinci faktörü açıklayan ve yükleri %34,196 üzerinde olan 9 madde tespit edilmiştir.

Bu faktörün altında sıralanan maddeler yüksek standart sapma değerlerine sahiptir. Sosyal etkileşim faktörünün güvenilirlik değeri (Cronbach's $\alpha=.951$) ve özdeğeri (eigen value) gibi oldukça tatmin edici bir düzeydedir. Birinci faktör tek başına toplam varyansın % 34,196'nı açıklamaktadır.

Faktör analizinin ortaya çıkardığı ikinci faktör "Sosyal Kaçış Motivasyonu"dur. Yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanma amaçlarından ikincisi sosyal kaçış ile ilgili bir durumdur. Dolayısıyla yaşlı bireyler sosyal medya ile gündelik dert ve sıkıntılarını unutabilmektedir. Bu faktör içerisinde yer alan maddelerin aritmetik ortalamaları 3.19 ile 3,93; standart sapmaları ise 1.2 ile 1.25 arasında değişmektedir. Yükleme oranları bakımından minimum 0,464 ve maksimum 0.808 değerine sahiptir. Toplam varyansın % 14,23'ünü açıklamaktadır. Söz konusu faktörün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha= ,89$ 'dur.

Analizin ortaya çıkardığı üçüncü faktör ise, "Boş Zamanları Değerlendirme" faktörüdür. Boş zamanları değerlendirme faktörünü gösteren maddeler; "Sosyal medya kullanmak bana heyecan veriyor", "Sosyal medya kullanmak zevkli", "Beni sıkan insanlardan kurtulmamı sağladığı için şeklinde sıralanmaktadır. Görüldüğü üzere yaşlı bireyler üçüncü amaç olarak boş zamanlarını değerlendirmek için kullanmaktadır. Bu faktör içerisinde yer alan maddelerin aritmetik ortalamaları 3.73 ile 3,96; standart sapmaları da 3,7 ile 3,9 arasında değişmektedir. Toplam varyansın %11,85'inin açıklayan boş zamanları değerlendirme faktörünün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha= ,91$.

Analiz sonucunda elde edilen dördüncü faktör ise, "Eğlence Motivasyonu" faktörüdür. Eğlence motivasyonu faktörünü gösteren maddeler; "Oyun oynamak", "Müzik dinlemek", "Sosyal medya eğlence ihtiyacımı karşılıyor", "Sosyal medyayı seviyorum" şeklinde sıralanmaktadır. Bu faktör içerisinde yer alan maddelerin aritmetik ortalamaları 1 ile 1,5; standart sapmaları da 1,0 ile 1,5 arasında değişmektedir. Toplam varyansın % 7,064'unun açıklayan Eğlence motivasyonu faktörünün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha= .892$ 'dir.

Sosyal medya kullanım ve doyumlarına ilişkin faktör analizi sonucunda "Ekonomik Fayda Motivasyonu" beşinci faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu faktör altında; 'Sosyal medyadan alışveriş etmenin kolaylığını uygunluğunu seviyorum', 'Ürün ve hizmetler hakkında faydalı bilgi edinmek için', 'Yapacak daha iyi bir işim olmadığında beni oyuyor', gibi ifadeler yer almaktadır. Ekonomik fayda motivasyonu içerisinde yer alan maddelerin aritmetik ortalamaları 3,76 ile 3.93; standart sapmaları da 1.0 ile 1.2 arasında değişmektedir. Ekonomik fayda faktörünün güvenilirlik değeri Cronbach's $\alpha= .78$ şeklindedir. Yükleme değerleri minimum, 656'ın üzerinde 3 maddeye sahip olan beşinci faktör, tek başına toplam varyansın % 5'i açıklamaktadır.

Altıncı ve son sırada ise "Bilgilenme Motivasyonu" yer almaktadır. Bu faktör altında; "Güvenilir bir haber kaynağı olduğu için", "Pek çok konuyu diğer medyada yer almadan öğrendiğim için", "Sosyal medyayı her zaman ve istediğim yerde kullanabildiğim için", 'Bir konuda fikir sahibi olmama yardımcı olduğu için' ve 'Dünyada ve ülkede olan olayları anında öğrenmek için' gibi maddeler sıralanmaktadır. Yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanma amaçlarından en sonuncusu bilgilenme amacıyla kullanma durumudur. Bilgilenme faktörünün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha= .55$ ve yükleme değerleri bakımından minimum, 674 ve maksimum ,872 oranına sahip 5 maddenin oluşturduğu eğlence faktörü de, toplam varyansın % 3,74'ünü açıklamaktadır.

Bağımsız Değişkenlere Göre Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanma ve Doyum Durumları

Bu bölümde cinsiyet, medeni durum, yaş, sosyal medya kullanım sıklıkları ve meslek gibi sosyo demografik özelliklere göre yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımları ve doyumları hakkında verilere ulaşılması amaçlanmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyete Göre Sosyal Medya Kullanım ve Doyumları

KDO	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
	Kadın	274	3,7087	,69549	,04202

Erkek	226	3,7284	,71874	,04781
-------	-----	--------	--------	--------

Bağımsız örneklem t testi, erkek ve kadın yaşlıların sosyal medya kullanım doyumlarının farklarını ortaya koymak için kullanılmıştır. Analiz sonucunda, Kadın (3.70, SS=0.69) ve Erkek (X=3.72, SS=0.71) grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($t(498)=0.311$, $p=0.756$). Bu sonuçlara göre, Kadın katılımcıların sosyal medya kullanım doyumları erkek bireylere göre daha fazla mean değerine sahip olmasına rağmen söz konusu fark, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla sosyal medya kullanan yaşlı bireylerin motivasyonlara cinsiyete göre farklılık arz etmemektedir. Bu bakımdan Hipotez 1: 'Yaşlı bireylerin cinsiyete göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır' hipotezi yanlışlanmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Sosyal Medya Kullanım ve Doyumları

KDO	Medeni Durum	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
	Evli	254	3,7573	,70065	,04396
	Bekar	246	3,6766	,70948	,04523

Bağımsız örneklem t testi, evli ve bekâr yaşlı insanların sosyal medya kullanım doyumlarının farklarını ortaya koymak için kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, evli yaşlı (3.75, SS=0.70) ve bekar yaşlı (X=3.67, SS=0.70) grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t(498)=1.27$, $p=0.202$). Analiz sonuçlarına göre, bekâr bireyler ile evli bireylerin arasında fark, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu bağlamda 'Hipotez 2: Yaşlı bireylerin medeni durumlarına göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır' hipotezi yanlışlanmıştır. Dolayısıyla medeni durum sosyal medya kullanma motivasyonları üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

Araştırmanın bundan sonraki kısımlarında anketi yanıtlayan yaşlı bireylerin Sosyal Medya Kullanım Motivasyonu Ölçeği genel puanı ve alt boyutlarına ilişkin değerlendirme düzeylerinin yaş, kaldığı yer ve meslek ve gibi olarak belirlenen demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü ANOVA analizi kullanılarak saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin ölçeklerin genel puanı ve alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde buldukları yaşa göre farklılık olup olmadığına ait tanımlayıcı istatistikler ve tek yönlü varyans analizi yapmak için anova analizinin ön koşulu olan verilerin homojen dağılmasına yönelik normalite testi yapılmıştır (Levene 0,38; sig, 0,990).

Tablo 7. Yaşlı Bireylerin Kullanımlar ve Doyumlar Ölçeğine Ortalamaları

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
65-75	309	3,6927	,70550	,04013	3,6137	3,7716	1,00	5,00
76-85	95	3,7198	,71128	,07298	3,5749	3,8647	2,07	5,00
86-95	90	3,7958	,69924	,07371	3,6493	3,9422	2,24	4,97
96+	6	3,7931	,79804	,32580	2,9556	4,6306	2,55	5,00
Total	500	3,7176	,70545	,03155	3,6556	3,7796	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda ankete katılan yaşlı bireylerin yaş aralığı sunulmuştur. Söz konusu yaş aralıklarında sosyal medya kullanım motivasyonlarında fark olup olmadığı açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Kullanımlar ve Doyumlar ölçeği ortalaması 65-75 yaş aralığındaki yaşlı bireylerin 3,69, 76-85 yaş aralığındaki bireylerin 3,71, 86-95 yaş aralığındaki 3,79, 96 ve üzeri yaş 3,79'dur.

Tablo 8. Katılımcıların Kullanımlar ve Doyumlar Ölçekleri Üzerinde ANOVA Testi

Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
----------------	----	-------------	---	------

Between Groups	,777	3	,259	,519	,669
Within Groups	247,557	496	,499		
Total	248,334	499			

Anova testi sonuçları incelendiğinde anlamlılık düzeyi $\alpha = 0.05$ 'ten büyük olduğu için aralarında yüksek düzeyde 0.669 anlamlı bir fark yoktur. Bu Tablo incelendiğinde; tek boyutlu Kullanımlar ve Doyumlar ile anlamlı bir ilişki olduğu ve yaşlar arasında sınırda bir istatistiksel fark ($F=0.519$, $p = 0.777$) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşları sosyal medya kullanım motivasyonları arasında herhangi bir ilişkisellikten söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda 'Hipotez 3: Yaşlı bireylerin yaşlara göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır' hipotezi yanlışlanmıştır

Yapılan analiz sonucu 76-85 ve 96+ yaşta yaşlı katılımcıların kullanımlar ve doyumlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede olmasa da daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin ölçeklerin genel puanı ve alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde buldukları sosyal medya kullanım sıklıklarına göre farklılık olup olmadığına ait tanımlayıcı istatistikler ve tek yönlü varyans analizi yapmak için anova analizinin ön koşulu olan verilerin homojen dağılmasına yönelik normalik testi yapılmıştır (Levene 1,32; sig, 0,226).

Tablo 9. Yaşlı Bireylerin Kullanımlar ve Doyumlar Ölçeğine Göre Sosyal Medya Kullanım Sıklıklarının Ortalaması

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Her zaman	221	3,6731	,74473	,05010	3,5744	3,7718	1,00	5,00
Bazen	167	3,8202	,70681	,05469	3,7122	3,9281	1,00	5,00
Nadiren	112	3,6524	,60567	,05723	3,5390	3,7658	2,24	4,79
Total	500	3,7176	,70545	,03155	3,6556	3,7796	1,00	5,00

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi, Kullanımlar ve Doyumlar ölçeği ortalaması ve sosyal medyayı kullanma durumlarına ilişkin bir ANOVA testi yapılmıştır. Bu bağlamda sosyal medyayı bazen kullanıyorum 3,82, her zaman 3,67 ve nadiren 3,65'tir.

Tablo 10. Katılımcıların Kullanımlar Ve Doyumlar Ölçekleri Üzerinde Sosyal Medya Kullanım Sıklıklarına Göre ANOVA Testi

	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,670	2	1,335	2,701	,068
Within Groups	245,664	497	,494		
Total	248,334	499			

Anova testi sonuçları incelendiğinde anlamlılık düzeyi $\alpha = 0.05$ 'ten büyük olduğu için aralarında yüksek düzeyde 0.068 anlamlı bir fark yoktur. Bu tablo incelendiğinde; tek boyutlu Kullanımlar ve Doyumlar ile anlamlı bir ilişki olduğu ve kullanım sıklığı arasında bir istatistiksel fark ($F=2,701$, $p = 0.068$) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 'Hipotez 4: Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım sıklıkları ve sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır' hipotezi yanlışlanmıştır.

Yapılan analiz sonucu bazen sosyal medyayı kullananlar Kullanımlar ve Doyumlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede olmasa da daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin ölçeklerin genel puanı ve alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde buldukları mesleklerine göre farklılık olup olmadığına ait tanımlayıcı istatistikler ve tek yönlü varyans analizi yapmak için anova analizinin ön koşulu olan verilerin Homojen dağılmasına yönelik normalik testi yapılmıştır (Levene 1,196; sig, 0,295).

Tablo 11. Yaşlı Bireylerin Mesleklerine Göre Kullanımlar Doyumlar Motivasyonları Ortalamaları

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Öğretmen	46	3,8741	,66952	,09872	3,6752	4,0729	2,34	5,00
Gazeteci	81	3,7344	,69053	,07673	3,5817	3,8870	2,07	5,00
Doktor	91	3,7617	,64449	,06756	3,6274	3,8959	2,55	5,00
Kameraman	53	3,7157	,73917	,10153	3,5119	3,9194	2,24	4,97
Avukat	41	3,4937	,86700	,13540	3,2200	3,7674	1,00	4,79
Müzisyen	44	3,6207	,71055	,10712	3,4047	3,8367	2,28	4,79
Yönetici	30	3,9080	,61440	,11217	3,6786	4,1375	2,28	5,00
İktisatçı	32	3,6918	,77572	,13713	3,4121	3,9715	1,00	5,00
İşçi	28	3,3732	,67501	,12756	3,1114	3,6349	2,24	4,79
Emekli	54	3,8238	,63997	,08709	3,6491	3,9984	2,28	4,79
Total	500	3,7176	,70545	,03155	3,6556	3,7796	1,00	5,00

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi, kullanımlar ve doyumlar ölçeği ortalaması sosyal medyayı mesleğe göre kullanım ortalamaları göre meslekler; öğretmen 3,87, gazeteci 3,73, doktor 3,76, kameraman 3,71, avukat 3,49, müzisyen 3,62, yönetici 3,90, iktisatçı 3,69, işçi 3,37, emekli 3,83'tür.

Tablo 12. Yaşlı Bireylerin Mesleklerine Göre Kullanımlar Doyumlar Motivasyonları Anova Testi Sonuçları

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	8,834	9	,982	2,008	,037
Within Groups	239,500	490	,489		
Total	248,334	499			

Anova testi sonuçları incelendiğinde anlamlılık düzeyi $\alpha = 0.05$ 'ten büyük olduğu için aralarında sig 0.037 anlamlı bir fark yoktur. Bu Tablo incelendiğinde; tek boyutlu Kullanımlar ve Doyumlar ile anlamlı bir ilişki olduğu ve bireylerin mesleklerine göre bir istatistiksel fark ($F=2,008$, $p = 0.037$) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 'Hipotez 5: Yaşlı bireylerin mesleklerine göre sosyal medya kullanım motivasyonları arasında anlamlı bir fark vardır' hipotezi yanlışlanmıştır. Yapılan analiz sonucu öğretmenler sosyal medyayı kullananlar kullanımlar ve doyumlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede olmasa da daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

İletişim araçları bireylerin ve toplumların hayatlarını derinden etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu değişim her bir insan hayatının tüm alanını dolaylı veya dolaysız yönde etkilemektedir. McLuhan ve İnnis'in "Teknolojik belirleyicilik" kuramında belirttiği gibi, günümüzde sosyal medya teknolojileri insanların ne hissedeceklerini, nasıl düşüneceğini hatta nasıl hareket edeceğini belirlemektedir. Yeni teknolojinin gelişmesi, bir yandan bireylerin yaşam şartlarını kolaylaştırmakta, insanlar arasında mesafe ortadan kalkmaktadır.

Günümüzde insanların büyük bölümü internet aracılığıyla fikirlerini paylaşıyor, iletişim kuruyor ve çevrimiçi ortamda tanışıyor. Bu nedenle internet ve sosyal ağların genç yaşlı ayırt edilmeksizin insan hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle birçok disiplin tarafından sosyal medya çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Ancak yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımları ve elde ettikleri doyumlar gündemde yerini bulamamaktadır.

2019 yılında Kırgızistan'da internet kullanıcıları 2,49 milyon olduğu halkın %40'ı interneti kullanmaktadır. Kullanıcıların 1,80 milyonu sosyal medyayı kullanmaktadır. Bu ise bütün ülkede

halkın %29'u sosyal medya kullandığını belirlemektedir (Kemp, 2019). Bu nedenle çalışmada yaşlı bireylerin sosyal medya kullanma durumlarına yoğunlaşmıştır.

Yaşlılar genellikle sosyal medyada kendilerini yalnız hissederler. Bunun nedeni, eski kuşağın değişiklikleri ve teknik gelişmeleri kabul edememeleri nedeniyle dikkate alınmamasıdır (Matrehina, 2006:43).

Araştırmada kullanım motivasyonları ölçeği kullanılmış, toplam 47 sorudan oluşan bir anket formu oluşturulmuştur. Anket formunun ilk bölümünde cinsiyet, yaş, milliyet, meslek, ikametgâh bölgesi ve medeni durum hakkında 6 adet demografik soru sorulurken, ikinci bölümde yaşlıların sosyal medya kullanımı, şekli ve düzeyi ile ilgili 8 adet soru vardır. Üçüncü bölümde ise, yaşlıların sosyal medya kullanım motivasyonunu ölçmek için likert ölçeği kullanılarak hazırlanmış ve katılımcılara belirtilen tutumlara 1 ve 5 sayıları arasında (1- Kesinlikle katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kısmen katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle katılıyorum) bir değer vermeleri istenmiştir.

Araştırma kapsamında toplamda 500 anket geçerli olarak kabul edilmiş ve bu veri üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Yaşlı bireyler genellikle Instagram, Facebook, Odnoklassniki, YouTube, Whatsapp, Telegram, TikTok ve Twitter gibi sosyal medya ağlarını kullanmaktadır. Yaşlı bireylerin her gün düzenli olarak kullandıkları sosyal medya platformunun en başında %39,4 ile (N 197) Facebook bulunmaktadır. Bu durum literatür taramasında ulaşılan yaşlıların en fazla kullandıkları sosyal medya platformu Facebook bilgisini doğrulamaktadır. Yaşlı bireylerin sosyal ağlara %56,8'inin (N 284) telefonla, %35,6'nın (N 178) bilgisayarla, geri kalan %7,6'nın hem bilgisayar hem telefonla erişim sağlamaktadır.

Katılımcıların sosyal medya kullanım motivasyonlarını belirlemek amacıyla likert skalasıyla düzenlenen 29 maddeye (item) verilen yanıtlar doğrultusunda faktör analizi uygulanmış olup, analiz sonucu ortaya çıkan altı faktör, sosyal medya kullanma motivasyonlarındaki toplam varyansın % 76,103'ünü açıklamaktadır.

Anketi cevaplayan katılımcılar sosyal medya kullanım tercihlerinde en etkili olan faktörden ilki 'Sosyal Etkileşim Motivasyonu'dur. Bu sonuç aynı zamanda yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımına yönelten motivasyonlar arasında en etkili olanının etkileşim odaklı olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireyler sosyal medyayı çoğunlukla sosyal etkileşim amacıyla kullanmaktadır. Yaşlı bireyler sosyal medyayı aynı zamanda "Sosyal Kaçış Motivasyonu"yla kullanmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireyler sosyal medya ile gündelik dert ve sıkıntılarını unutabilmektedir. Yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanma amaçlarından diğer faktörler ise boş zamanını değerlendirme ve eğlenme motivasyonudur. Özellikle emekli olan yaşlı bireylerin sosyal medyayı boş zamanlarını değerlendirmek ve eğlenme amacıyla kullanması oldukça anlaşılır bir durumdur. Yaşlı bireyler en son olarak bilgi edinme amacıyla sosyal medyayı kullanmaktadır. Ancak bu durum çok az bir seviyededir. Dolayısıyla yaşlı bireyler çevrelerinde olup bitenleri öğrenmek için sosyal medyayı daha az oranda kullanmaktadır.

Yapılan analizler sonucunda yaşlı bireylerin cinsiyete göre, medeni durumlarına ve mesleklerine göre sosyal medya kullanım durumlarında herhangi bir fark görülmemiştir. Araştırılan bir diğer olguda yaşlı bireylerin yaş skalaları ve sosyal medya kullanım durumlarına ilişkin bulgulardır. Anova testi sonuçları incelendiğinde yaş aralıklarıyla ilgili bir farklılık ya da ilişkisellik tespit edilmemiştir. Ancak 76-85 ve 96+ yaştaki yaşlı katılımcıların kullanımlar ve doyumlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede olmasa da daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak araştırmada sonuç olarak yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımları ve bu kullanımlarından elde ettikleri doyumlar demografik özelliklere göre farklılık göstermemektedir. Ancak yaşlı bireylerin iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için başvurduğu iletişim araçlarından en önemlisi sosyal medya olduğu varsayımına çıkarmaktadır. Yaşlı bireyler sosyal medyayı çevresiyle etkileşimde bulunmak, çevresiyle iletişim kurmak için

kullanılmaktadırlar. Bunun yanında eğlence motivasyonlarını büyük oranda yine bu platformlar aracılığıyla karşılamaktadır.

Etik Beyan

“Kullanımlar ve Doymular Yaklaşımı Çerçevesinde Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışı Örüntüleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Antonova T. (2019). Влияние социальных сетей на формирование ценностных ориентаций современной студенческой молодежи. Научный журнал Интернаука, 18 (1), 33-59.
- Bal, E. (2013). Teknoloji çağında cep telefonu kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlar: Selçuk Üniversitesi öğrencileri üzerine bir inceleme (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çakır, H. , Ünal, U. (2019). İletişim becerilerini inşa eden faktörlerle ilgili iletişim fakültesi öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir analiz. Erciyes İletişim Dergisi (6) 929-954.
- Dzhanuzakov, K. , Türkçapar, Ü. , Yasul, Y. & Çakar, A. (2020). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14 (2) , 292-301.
- Danış, M. Z. (2009). Türkiye’de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. Toplum ve Sosyal Hizmet, 20 (1) , 67-84.
- Dünya Sağlık Örgütü Yaşlanma Raporu. <https://www.who.int/ru>, Erişim tarihi: 5 Mayıs 2022.
- Erdoğan, İ ve Alemdar K. (2002). Öteki kuram: Kitle iletişiminde yaklaşımların tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi. Ankara: Erk Yayınları.
- Fiske, J. (2003). İletişim Çalışmalarına Giriş (Çev: S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat.
- İlgar, L. (2008). Yaşlılık dönemi sosyal özellikleri ve serbest zaman etkinlikleri (Edit. Ersanlı K., Kalkan M. Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık içinde, 63-96. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaygusuz, C. (2008). Yaşlılık Kuramları. (Edit. Kurtman Ersanlı, Melek Kalkan, Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Küçük Kurt, M., Hazar M. Ç. ve Çetin, M. (2009). Kullanımlar ve doymular yaklaşımı perspektifinden üniversite öğrencilerinin medyaya bakışı. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 6(1), 37-50.
- Mutlu, E. (2010). Kitle iletişim kuramları. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Salur, G. (2018). Yaşlılık ve bilişsel süreçler. (Edit. A. Duben, Yaşlanma ve yaşlılık içinde, 9-29). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Severin W.J. Tankard J W (1994). İletişim kuramları: Kökenleri yöntemleri ve kitle iletişim araçlarında kullanımları (Çev. Ali Atıf Bir ve Serdar Sever). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sevil, H. T. (2005). Yaşlılığın sosyal anatomisi. Ankara: Sabev Yayınları.
- Uzun, R. (2013). İzleyici merkezli yaklaşımlar. (Edit. E. Yüksel, İletişim Kuramları, 84-105. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Yaylağül, L. (2008). Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar. 2.Baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Mass media has a special place in human life and its importance is increasing day by day. The mass media not only inform society about important events, but also contribute to the change of people's consciousness by creating discussion about important events in society, education, social organization, entertainment, and determining values. The emergence and growth of the World Wide Web paved the way for many changes in the world. For example, in terms of media, the internet has given a new form to the creation, distribution, and use of information and has been accepted as a new phenomenon in society. The Internet has made it possible to disseminate information, news, or any message through new technology, and has removed the limits of time and space in social relations. The World Wide Web, which has been used by governments only for military purposes since 1990, has increased its commercial functionality all over the world. Today it is impossible to imagine our life without the Internet.

The World Wide Web later gave rise to social networking sites. Social media called "social web", "social media" or "social network" has become an integral part of people's daily life. Social networks are a great way to socialize, make friends or connect with old acquaintances, chat, have fun, relieve stress, distract yourself, join groups, create your own content, and stay at home. Up to date with social events and more. used for the purposes. It is also worth noting that scientists and researchers talk about the negative aspects of social networks from a critical point of view.

According to the results of another media survey conducted in 2017, 35% of social network users use Odnoklassniki.ru, 23% use Instagram, and 13% Facebook. 81% of users under the age of 55 reports using the internet every day. 69.6% of users share their thoughts, 41% read news, 25% educate, 21% watch videos, watch movies, 10% play games, 9% work, 1.8% shop, % 1.8 sells goods or services. The development of social networks provides various benefits in people's daily lives. For example, smartphones are more suitable for using social networks than computers. With it, you can access social networks anytime, anywhere. These conveniences provided by technological developments and the increasing need for social media in human life cause people of all ages to become social media users. Hearing people, who have left half their lives behind and have had different experiences, are still firmly attached to this network of the internet, even though they later met with technology, social networks, and new media. An elderly person may have lost his place in his life, the essence of life, for various reasons. However, it is known that social networks give him a new status and a reason to start a new life.

Especially elderly individuals need communication due to reasons such as loss of status and environment. In this context, social media; offers the individual who experiences the feeling of loneliness the freedom to express himself and communicate with other individuals. Especially in studies conducted on elderly individuals, admit that they are satisfied with using social media for various reasons. In this study, based on the information above, it was investigated what motivates elderly individuals to use social media and what kind of satisfaction they get.

While the population of the research was the city of Bishkek, 65 and over individuals living in the Oktyabrsky, Pervomaysky district, Leninsky and Sverdlovsk regions of the city of Bishkek formed the sample of the research. The sample type of the study was based on random sampling. In the random sample, a preference cannot be made by giving equal chances to all of the units in the main masses to enter propositions, and the survey participants are selected randomly, regardless of the units. This study is limited to the Oktyabrsky, Pervomaysky district, Leninsky, and Sverdlovsk regions of the city of Bishkek with the data of 2022. The face-to-face survey method was used as a data collection tool in the research. A questionnaire consisting of two parts was prepared in order to determine the relationship between the social media use motivations of the participants and their life satisfaction. In the first part of this form, questions about the socio-demographic characteristics of the participants and their use of social media were prepared. In the second part of the form, the Uses and Gratifications Scale was used to measure the motivation of the participants to use social media. The scale in question is the Russian version of the scale prepared by Balcı and Ayhan (2007: 184) to measure internet usage motivations. Balcı and Ayhan's reliability coefficient of the scale items is (Cronbach's α = .9369). In this study, the reliability coefficient of the scale items was (Cronbach's α = .920).

The likert-type scale was used for the scale adapted from Turkish to Russian. Survey participants were asked to give a value between 1 and 5 (1-Strongly disagree, 2- Disagree, 3- Partially agree, 4-Agree, 5-Strongly agree) to the stated attitudes. For the quantitative variables of the study determined by measurement, mean and standard deviation are shown as descriptive statistics, and for qualitative variables determined by counting, descriptive statistics are shown as numbers and percentages.

First of all, the normal distribution tests of the data used were performed, and parametric tests were applied in the statistical analysis for the scale in which the data were shown to be normally distributed as a result of the tests. Therefore, in pairwise comparisons between two-category variables such as gender and marital status, an Independent variable t-test was used,

and one-way analysis of variance (ANOVA) was applied to find the differences between variables with three or more categories such as age, nationality, and place of residence. The mean and standard deviations of scale expressions, sub-dimensions, and overall scale scores are presented in the form of a descriptive statistics table. Factor analysis was used to find the factor structure of the scales and Cronbach's alpha coefficient was used to calculate the reliability coefficients of the scales and their sub-dimensions.

Older individuals generally use social media networks such as Instagram, Facebook, Odnoklassniki, YouTube, Whatsapp, Telegram, TikTok, and Twitter. At the top of the social media platform that elderly individuals use regularly every day is Facebook with 39.4% (N 197). This situation confirms the knowledge of Facebook, the most used social media platform by the elderly, reached in the literature review. 56.8% (N 284) of the elderly individuals access social networks by phone, 35.6% (N 178) have access to social networks, and the remaining 7.6% have access to both computers and phones.

In order to determine the social media usage motivations of the participants, factor analysis was applied in line with the answers given to 29 items (items) arranged with a Likert scale, and the six factors that emerged as a result of the analysis explain 76,103% of the total variance in the social media usage motivations.

The first factor that is most effective in the social media usage preferences of the participants who answered the questionnaire is 'Social Interaction Motivation'. This result also indicates that the most effective motivation for elderly individuals to use social media is interaction-oriented. Therefore, elderly individuals mostly use social media for social interaction. Elderly individuals also use social media with "Social Escape Motivation". Therefore, elderly individuals can forget their daily troubles and troubles with social media. Other factors among the purposes of elderly individuals to use social media are the motivation to spend their free time and have fun. It is quite understandable that especially retired elderly individuals use social media for leisure and entertainment purposes. Elderly individuals lastly use social media for the purpose of obtaining information. However, this is at a very low level. Therefore, older individuals use social media less frequently to learn about what is going on around them.

As a result of the analyzes made, there was no difference in the use of social media according to the gender, marital status, and occupation of elderly individuals. Another researched case is the findings related to the age scales and social media usage status of elderly individuals. When the ANOVA test results were examined, no difference or correlation was found regarding age ranges. However, the use and satisfaction of elderly participants aged 76-85 and 96+ were found to be higher, although not statistically significant.

In general, as a result of the research, the use of social media by elderly individuals and the satisfaction they get from these uses do not differ according to demographic characteristics. However, it leads to the assumption that social media is the most important communication tool used by elderly individuals to meet their communication needs. Elderly individuals use social media to interact with and communicate with their environment. In addition, elderly individuals mostly provide their entertainment motivation from these platforms.

Kırgızistan'da Dini Gruplar ve Cemaatler

Bakit MURZARAIMOV¹ ve Mustafa KÖYLÜ²

Öz

Dokuzuncu ve onuncu yüzyıldan itibaren İslam Dini'ne girmeye başlayan Kırgızlar, Sovyet dönemine kadar dini inanç ve geleneklerini korumuşlar, ancak Sovyet rejimiyle birlikte dini anlamda ciddi sıkıntılara ve kısıtlamalara maruz kalmışlardır. Kırgızistan'ın, 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla toplum hayatında birçok alanda değişim ve gelişimler yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle devletin insanlara din ve vicdan özgürlüğü tanıması, dini hayatta önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte dini duyguların canlanmaya başlamasıyla insanlar arasında İslam'a bir yöneliş olmuştur. Ancak din-kültür ilişkisinin bir sonucu olarak toplumun dini yaşantısında bazı hurafeler İslam adı altında da yaşanmaya devam etmiştir. Bu gruplar zamanla ülkede teşkilatlanmış ve halkın dini anlayış ve yaşayışı üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Devlet, bunlardan bir kısmını legal bir kısmını ise illegal olarak tanımlamıştır. Bu makalede bağımsızlık sonrası ülkede faaliyet gösteren Tebliğ cemaati, Selefilik ve İsmaililik gibi gruplar ve Batıdan gelen Hıristiyan kökenli bazı misyoner gruplar ile diğer dini gruplar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dini Grup, Dini Cemaat, Misyonerlik Faaliyeti, Tebliğ Cemaati, Kırgızistan

Religious Groups and Congregations in Kyrgyzstan

Abstract

The Kyrgyz people who became Muslim in the 9th and 10th century protected their religious faiths and traditions until the Soviet regime; but, they were exposed to serious problems in terms of religious faith and practices during the Soviet regime. However, with the gaining of their independency, they had some important gains in religious field as well as other areas and serious developments were lived in religious practices. Recognizing of the state the freedom of religion and conscience for people has revived the faith of people and begun to return rapidly to Islam. While they were under the attack of atheism in a short time ago, on the one hand, they tried to learn Islam, on the other hand, they tried to protect some superstitions in the name of Islam that prevailed among people before accepting Islam.

Key Words: Religious Groups, Religious Congregations, Missionary Activities, Tebliğ Cemaati, Kyrgyzstan

Atıf İçin / Please Cite As:

Murzaraimov, B. ve Köylü, M. (2022). Kırgızistan'da dini gruplar ve cemaatler. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 123-135. Doi: 10.5281/zenodo.7472410

¹ Doç. Dr. - Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Bölümü, bakit.murzaraimov@manas.edu.kg

 ORCID:0000-0002-8757-6998

² Prof. Dr. - Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mkoeylu@omu.edu.tr

 ORCID:0000-0002-3754-0751

Giriş

Kırgızistan, Doğuda Çin ve Tacikistan, Kuzeyde Kazakistan ve Batıda Özbekistan ile sınırları olan bir devlettir. Alanı 199.000 km²'dir. Tarihi MÖ. 3000 sene öncesine dayanan bir Türk devletidir. Kırgızlar IX-X. Asırlardan itibaren İslam Dini'ne girmeye başlamışlardır.

Bazı tarihçiler, Kırgızların konargöçer hayat yaşadıklarından İslami yaşantılarını "orta dereceli" olarak nitelendirmiş ve Kırgızların İslam'a girişini daha geç dönemlere dayandırmışlardır. Özellikle Sovyet dönemi tarihçileri, Kırgızların İslam'ı kabul ediş tarihini XVI. Asır olarak kabul etmektedirler (Abramzon, 1999:96). Her halükârda Kırgızlar, kendilerini Müslüman olarak nitelendirmiş ve Sovyet öncesine kadar Müslüman kimliğiyle tanınmıştır. 1917 senesinde Rusya'daki ihtilalden sonra, Rus egemenliğine girmiş ve Rusların yürüttüğü komünist siyasete maruz kalmıştır.

Kırgız halkının İslam'a girmeden önce, diğer Türk boyları gibi bilinen geleneksel Türk inançlarına sahip olduğu bilinmektedir. Kırgızlar, "Gök Tanrı" eksenli inanç esasları, İslam Dini'nin temel inanç esaslarına ters düşmediği için diğer Türk boyları ile birlikte kitleler halinde Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Müslümanlığı kabul ettikten sonra yeni dinlerine hep sadık kalmışlardır. Kırgızlardan Yusuf Has Hacip, İmam Serahsi, Osman el- Oşi gibi dünyaca saygın âlimler yetişmiştir.

Kırgızlar 19. Yüzyılın sonlarına doğru Rus hâkimiyeti altına girmişler, yüzyıldan fazla süren bu dönemde yoğun ateist baskılara maruz kalmışlardır. Bu ateist ideolojinin olumsuz etkilerine rağmen onlar dini inanç ve değerlerini koruyabilmişlerdir. Ancak dini değerlerini geliştirme ve güçlendirme imkânlarından da mahrum kalmışlardır. Komünist rejimin etkisiyle dini kurumlardan yoksun kalan halk, yeni dinî bilgileri sistematik olarak öğrenme ve öğretme yerine, mevcut durumu korumaya ve siyasal sistemin dikkatini çekmeyecek şekilde bazı dinî pratikleri uygulamaya çalışmıştır. Böylece Kırgızlar, o dönemlerde her ne kadar bağlı bulunduğu devletin rejim ve eğitim sistemiyle uyumlu bir görüntü sergilemeye çalışmışlarsa da, Müslüman kimliklerinden, kendi dini kültür ve geleneklerinden kopmamışlardır. Dini inançlarını değişik gelenek ve göreneklerinin altında yaşatmaya çalışmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra Kırgızistan'ın tarihi, örf âdetleri ve kültürel yapısı göz önünde bulundurularak toplum için dinin gerekli olduğu kabul edilmiştir (Polat, 2017:409-423). İnanç özgürlüğünün sağlanması, dinin resmi ve özel alanda kurumsallaşması, din-devlet ilişkilerinin yeniden belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır (Erşahin, 1999:159). Bu girişimler neticesinde, 1991 senesinde kabul edilen Anayasada şu hükümler yer almıştır: "*Kırgız Cumhuriyetinde herkes dine inanma, dini örf ve âdetleri yerine getirme özgürlüğüne sahiptir ve düşüncelerini, basın-yayın yoluyla özgürce açıklayabilir.*" (1993 senesinde kabul edilen KC. Anayasası, 16. madde, 2. madde).

1991 ve daha sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle birlikte (Malikov ve Usubaliyev, 2009:44-61), din ve vicdan özgürlüğü bağlamında önemli kazanımlar elde edilmiş ve bu sayede insanlar dini inançlarını canlandırma ve geliştirme yoluna gitmeye başlamışlardır. Ancak dini özgürlük alanını suiistimal etmeye çalışanlar da olmuştur. Bir taraftan batılı misyonerler, halkın dini hislerini ve inançlarını kötüye kullanarak onları Hıristiyanlaştırmaya çalışırken, diğer taraftan da bazı İslam ülkeleri kendi dini anlayış ve mezheplerini yaymaya çalışmışlardır. Hâlihazırda Kırgızistan'da yaşayan altı milyondan fazla kişinin yaklaşık % 90'ı Müslüman, % 6'sı Ortodoks, % 4'ü de diğer dinlere ve geleneksel inançlara sahiptir.

Kırgızistan'ın bağımsızlığından itibaren ülkede din-devlet ilişkileri, din eğitimi ve dini grup ve cemaatlerle ilgili akademik düzeyde muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Makalenin temel problemiyle ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak yapılan çalışmalar vardır. Bunlardan doğrudan çalışmanın konusu ile ilgili bazı araştırmalar şunlardır.

Konuyla ilgili ilk çalışma, "Kırgızistan'da Misyonerlik Faaliyetleri" adlı Bakıt Murzaraimov'a ait makaledir. Adı geçen makalede bağımsızlık sonrası Batı'dan gelen ve Kırgızistan'da hızla yayılmaya başlayan Hıristiyan menşeli misyoner grupların ülkedeki faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmada önce bağımsızlık sonrası Kırgızistan'ın dini ve sosyal yapısı genel olarak tanıtılmış,

daha sonra her bir misyoner gurubun kısaca tarihçesi verilerek ideolojisi ve ülkedeki faaliyetleri incelenmiştir (Bakit, 2006:2).

İkinci çalışma ise Salih Pay'a ait "Misyonerlerin Kıskaçındaki Ülke: Kırgızistan" adlı makaledir. Adı geçen makalede misyonerlik faaliyetlerini kolaylaştıran unsurlar, Kırgızistan örneğinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Kırgızistan'ın dini, sosyal ve ekonomik durumu genel olarak ele alındıktan sonra, ülkedeki misyoner gruplar ve onların faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bir diğer çalışma da Kemal Polat'ın "Misyonerlerin Kırgızistan'da Dağıttığı Bazı Kitapların Şekil Ve Muhteva Açısından Değerlendirilmesi" makalesidir. Makalede Misyonerlerin inkültürasyon metodunu kullanarak Hristiyanlığı iyi göstermekte ve Kırgız kültürüne ait önemli sembollerini farklı yorumlamakta oldukları ifade edilmektedir (Pay, 2008:253-283).

Bilindiği gibi ülkede en etkili olan İslami grupların başında Tebliğ Cemaati gelmektedir. Son zamanlarda bu cemaatle ilgili bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan birisi Cemaleddin Haknazarov tarafından hazırlanan, "Tebliğ Cemaati'nin Kırgızistan'daki Faaliyetleri" adlı yüksek lisans tezidir. Söz konusu tezin birinci bölümünde Tebliğ Cemaati'nin ortaya çıkış nedenleri ve kısaca tarihi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. İkinci kısmında ise Tebliğ Cemaatinin Kırgızistan'daki faaliyetlerinin mevcut durumu incelenmiştir (Cemaleddin, 2019:28-46).

Tebliğ Cemaati'yle ilgili diğer bir çalışma da Mehmet Çelenk ile Ulukbek Kalandarov'a aittir. Adı geçen makalede, Tebliğ Cemaati'nin ortaya çıkışı genel olarak ele alındıktan sonra, Kırgızistan'daki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada cemaatin yaptığı faaliyetler resimlerle desteklenmiş olup Tebliğcilerin tebliğ sırasında uyguladıkları esaslar ve okudukları kitaplar hakkında da bilgi verilmiştir (Çelenk ve Ulukbek, 2019:249-281).

Kırgızistan'daki dini hayat ve dini gruplarla ilgili araştırmalardan biri de "Kırgızistan'da Dini Hayat: Sosyo-Kültürel ve Teolojik Bir Bakış" adlı İhsan Çapcıoğlu'na ait çalışmadır. Çalışmada, Kırgızların dinî hayatı, İslam öncesi, İslam sonrası ve günümüz olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır. Aynı zamanda Kırgızların dini hayatı tarihsel süreç şeklinde bazı örnekler verilerek incelenmeye çalışılmıştır (İhsan, 2018:186-201).

Kırgızistan'daki dini grup ve cemaatlerle ilgili yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Suat Cebeci'nin yürütücülüğünü yaptığı "Kırgızistan'da Dini Durum ve Din Eğitimi-Durum Analizi ve Öneriler-" adıyla basılan projedir. Araştırma raporunda, ülkede faaliyet gösteren dini gruplara yer verildikten sonra, daha etkili bir din eğitimi ve öğretimi için Muftiyata yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur (Cebeci, 2018:18).

Bu makalede, bağımsızlıktan günümüze kadar Kırgızistan'da ortaya çıkan ve hala faaliyetlerini devam ettiren dini cemaat ve gruplar ele alınmıştır. Makale, temel olarak üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan ve hızla yayılmaya çalışan Tebliğ cemaati, Selefilik ve İsmailik gibi İslam menşeli gruplar ele alınmıştır. İkinci kısımda, Batı'dan gelen Hristiyan kökenli misyoner gruplar ve üçüncü kısımda da diğer dini gruplar incelenmiştir.

İslam Menşeli Grup Ve Cemaatler

Kırgızistan'da tanınan din ve vicdan özgürlüğü, bağımsızlık dönemi içerisinde birçok dini gurubun rahat bir şekilde yayılmasına neden olmuştur. Kırgız halkının son dönemlerdeki dine olan ilgi ve merakı ve dini kimliklerine geri dönme eğilimi, bu tür cemaatlerin işlerini kolaylaştırmıştır. Özellikle Tebliğ cemaati ve Selefilik gibi akımlar halkın, dini konudaki bilgi yetersizliğinden istifade ederek onlara çok kolay bir şekilde nüfuz etmiştir.

Aşağıda Tebliğ Cemaati, Selefiler, İsmaililer ve Ağa Han grubu hakkında bilgi verilmiştir.

Tebliğ Cemaati/Davatçılar

Kırgızistan'da 1996 senesinden itibaren "Tebliğ Cemaat, Tebliğ Tahrir, Tarik-i İman, Dini Davet" adlarıyla da bilinen Tebliğ Cemaatinin faaliyetleri hızla artmaya başlamıştır. Cemaat Mevlânâ Muhammed İlyas tarafından 1926 yılı civarında Delhi'nin Güneybatısında yer alan

Mevat'ta kurulmuştur. Cemaatin temel fikri, "İslam'ı davet etmede her evi kapı kapı dolaşarak kan dökmeden cihat" sloganına dayanmaktadır. Kırgızistan'da halk arasında, "daavat" veya "davatçı" olarak bilinmektedir. Cemaatin mensupları, kapı kapı dolaşarak İslami tebliğ etmeye çalışmaktadır.

Tebliğ Cemaati'nin bir üyesi kendi çalışmaları ile ilgili şu bilgileri vermektedir. "Davat, İslam için malını ve canını feda etmektir. Biz dinimizi bilmediğimiz bir anda Hindistan ve Pakistan'dan davatçılar geldi. Bize İslam dini hakkında çok şey öğrettiler. Bunları bize anne babalarımız öğretmezdi, çünkü kendileri bilmiyordu. Davatçıların tesiriyle Kırgızistan'da içki içenler, kumar oynayanlar azaldı. Davata öncelikle İslam'ı öğrenmek için çıkıyoruz. Bir gurubun içinde bilen ve bilmeyenler olur. Bilmeyenler bilenlere sorarak öğreniyorlar."(Mukaram, 2012).

Davatçıların kendi iç sistemleri ile ilgili bazı şartlar bulunmaktadır. Onlar bu şartlara sıkı sıkıya bağlı olmakla sorumludurlar. Bu şartlar şöyledir: *Dört şeyi çoğaltmak*; Tebliğ, öğrenip öğretmek, zikir ve hizmet. *Dört şeyi azaltmak*; uyku, dünya sözleri, yemek ve camiden çıkmamak. *Dört şeyi karışmamak*; siyasete, mezheplere, caminin iç işlerine ve ümmetim eksikliklerine. *Dört şeyden korunmak*; başkalarından bir şey istemek, israf etmek, başkasının eşyasını izinsiz almak ve insanlardan bir şey beklemek. *Dört şeyi severek yapmak*; amirsap'a³ itaat etmek, ilk tekbire yetişmek, içtimai amel ve teheccüt namazını kılmak (Ömürzak, 2003:81).

Davatçılar tebliğe genelde Cuma namazından sonra çıkarlar. Bir gün öncesinden toplantı yapılır ve davata çıkacak olanlar tespit edilir. Davata çıkmadan önce davatın şartları yeni katılanlara anlatılır. Aynı zamanda davata gidecek olanlara eve ne kadar erzak ve para bıraktığı ve işinde sorumlulukları yerine getirip getirmediği sorulur. Eğer ev ihtiyaçlarının giderilmesinde eksiklik varsa hazırlıkları tamamlayana kadar geri gönderilir. Cuma namazından sonra görevli kişi davata çıkacak olanları tecrübe ve maddi imkânlarına göre gruplara ayırır ve gidecekleri yeri belirler (Büyükkara, 2015:100-103).

Kırgızistan'da oldukça yaygın olan Tebliğ Cemaati mensuplarına ilişkin halkın görüşüne gelince, davatçıların dış görünümü, özellikle giyinme tarzları ve dine davet etme şekilleriyle ilgili hem olumlu hem de olumsuz görüşler bulunmaktadır. Bazı çevreler; onların kimseye zararı olmadığını, Allah'a gönülden bağlanarak İslam'ı anlattıklarını, toplumun dine girmesinde olumlu etkileri olduklarını, ayrıca insanların içkiden, kumardan ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşmasında etkili olduklarını kabul etmektedirler. Bu ve buna benzer görüşleri savunanların başında Kırgızistan'ın eski baş müftüsü Maksat Hacı ve bazı âlimler heyetinin üyeleri gelmektedir.

Olumsuz görüşlere sahip olanlar ise davatçıların ailelerine karşı sorumsuz olduğunu iddia etmektedirler. Kurala göre davatçı, davata çıkmadan önce ailesinin kırk günlük veya dört aylık maddi ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Gerçekte ise davatçılar arasında ailelerine karşı maddi ve diğer sorumluluklarını yerine getirmeyenler de bulunmaktadır. Davatçılar, sahip oldukları maddi imkânları davat için kullanmaktadırlar. Ayrıca onların, Pakistanlıların milli elbiselerini giyerek İslam'ı tebliğ etmeleri ve bu tür kıyafetin gerçek Müslümanlara ait olduğunu söylemeleri, çeşitli tepkilere yol açmaktadır. Davatçılar kendi gibi giyinmeyenleri gerçek Müslüman saymamaktadırlar. Mesela Bişkek Kadısının⁴ bir toplantıda takım elbiseli ve kravatlı gezenlerin Müslüman olmadıklarını, gerçek Müslümanların ise kendisi gibi sakallı ve cübbeli gezmesi gerektiğini söylemesi, buna örnek olarak gösterilebilir.

Davatçılar aynı zamanda derinliği olan ve bilinçli yaşamaya dayanan bir dini anlayıştan ziyade, yüzeysel ve sadece dış görünüme dayanan bir dini yaşayışa çağırılmaktadırlar. Cübbe giyip sakal bırakmaya, daha ziyade Pakistan veya Arap geleneksel kıyafetlerine benzeyen elbiseler giymeye özen göstermekle, eş ve kızlarını çarşafa büründürmekle İslam'ı yaşadıklarını düşünmektedirler. Kırgız halkını da, "en doğru İslami yaşayış tarzı" diye düşündükleri bu tarzda Müslümanlığı yaşamaya davet etmektedirler (Aydar, 2009:17).

³ Her davatçı gurubun başına bir başkan seçilir. Bu başkana davatçılar kendi aralarında *amirsap* demektir.

⁴ Kırgızistan'da "kazi" ya da "kadı", ilçe müftüsü anlamına gelmektedir. Kırgızistan'da 9 tane kadılık bulunmaktadır bunlar; Bişkek ve Oş şehirlerinin kazıları ve diğer 7 bölgenin kazıları.

Davat, her birey için bir eğitim kurumudur. İnsan, bu süreçte nefsini yenmeyi, hoşgörülü ve sabırlı olmayı öğrenir. Grup içinde *amirsap* seçilir. Hadiste: “Aranızda âmir olmazsa oraya şeytan âmir olur” (Ebû Dâvûd, Cihâd 80) buyurmaktadır. Dolayısıyla davatta da bir gurubun içinde bir amirsap seçilmektedir. Amirsap, grup içinde görevleri paylaşır ve grup üyeleri disiplin gereği her işinde ondan izin alır. Amirsap sembolik bir konumdur. Davatçılar her işinde amirsapla istişare ederler. Bunu “maşvara” olarak adlandırmaktadırlar.

Tebliğ cemaati her ne kadar bazen halkın eleştirilerine maruz kalsa da, yoğun bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler. Onlara katılan bazı insanların dini konuda aşırılığa gitmesi, bazı Müslümanlar tarafından hoş karşılanmasa da misyonerlik faaliyetleri için bir engel olduğu gerçektir.

Selefilik/Selefiler

Kırgızistan’da faaliyet gösteren grupların birisi de Selefiliktir. Selefi hareketlerin Orta Asya’da varlık göstermeye başlaması 1950’lerde Özbekistan’da gizli faaliyet gösteren medreselere dayanır. Bu dönemde Ortadoğu’da eğitim almış olan kişiler, Özbekistan’da yeraltı medreselerinde dini eğitim vererek Selefi görüşlerin Orta Asya’ya girmesini sağlamışlardır. Her ne kadar sıkı Sovyet baskısının olduğu bu dönemde Selefi akımların yaygınlık kazandığı söylenemezse de en azından din âlimleri arasında bilinir hale geldikleri söylenebilir. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a asker sevk etmesi ve akabinde büyüyen Afganistan savaşı, Orta Asya kökenli askerlerin Ortadoğu, Pakistan ve Hindistan mahreçli Selefi hareketlerle tanışıklığını arttırmıştır.

Kırgızistan’da ise Selefilik faaliyetleri 2000’li yıllardan sonra hız kazanmaya başlamıştır. Selefilik fikrinin Kırgızistan’da yayılmasının sebepleri arasında, Arap ülkelerinde eğitim alan Kırgız öğrencileri ve onların desteği ile yürütülen faaliyetler yer almaktadır.

Kırgızistan’da din eğitimi oldukça tartışmalı bir dönem geçirirken, dini yaşamaya meyilli insanların Selefilik fikrine kapılması ve bunu gerçek İslam olarak algılamaları, Hanefi-Maturidi çizgisindeki Müslümanlarla zaman zaman tartışmalara sebep olmaktadır. Selefi fikrinde olanlar, İslam’ı daha çok şekilciliğe büründürmüşlerdir. Tebliğ Cemaatinde olduğu gibi, sakal bırakmayı ve cübbe giymeyi Müslümanlığın en önemli şartlarından biri olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Selefiler, dini anlamakta akla çok fazla önem vermedikleri için dini görüşleri dar çerçevede kalmakta ve kendileri gibi davranmayanları kolayca küfürle suçlama yoluna gidebilmektedirler (Marat, 2013:38-39).

Selefilik’in en önemli temellerinden biri de bilindiği gibi aklı reddetmesidir. Bu anlayış Kırgız toplumunda yaygınlaşmaktadır.

Selefilik’in fikirleri, İslam’ı anlamada ve yaşamada aşırılığa ve İŞİD gibi terör örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olduğu gerekçesiyle Kırgızistan’a komşu olan Tacikistan’da, Tacikistan Müslümanlarının âlimler heyeti tarafından resmen yasaklanmış ve onlara karşı sıkı bir şekilde mücadele edilmesi gerektiği hususunda fetva çıkarılmıştır (Kalişevski, 2014). Ancak Kırgızistan’da faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

İsmaililer ve Ağa Han Faaliyetleri

Ülkede 1992 senesinden itibaren, İslam’ın sapık mezheplerinden biri olarak kabul edilen İsmaililik’in Nizariye kolunun faaliyetlerini görmek mümkündür. Bu grubun faaliyetleri, Kırgızistan’da Ağa Han faaliyetleri olarak bilinmektedir. Bunlar Tacikistan’ın Dağlı Badahşan Bölgesinde bulunan İsmaililere yardım etmek için Kırgızistan’ın Oş bölgesinde 1994 senesinde bir üs kurmuşlardır. Çünkü o dönemde Tacikistan’da iç savaş devam ettiği için orada doğrudan faaliyet yapma ve Dağlı Badahşan’da bulunan İsmaililere yardım etme imkânları olmamıştır. Bunu vesile olarak kullanan ve Kırgızistan’ın demokratik yapısını fırsat bilen İsmaililer, Kırgızistan’a yerleşmiştir. Kırgızistan’ın en üst düzey insanlarıyla ilişki kurarak, faaliyetlerini rahatça yapabilmektedir. Kırgızistan’a bir okul, bir üniversite ve Kırgızistan’ın en zengin bankalarından biri olan KISB bankasını açmışlardır.

İsmaililerin, Kırgızistan’da birçok alanda faaliyetleri bulunmaktadır. Bu faaliyet alanlarıyla Kırgızistan’ın değişik sınıflarındaki insanlara ulaşarak hem siyasi hem kültürel hem de ekonomik

alandaki kendi menfaatleri doğrultusunda faaliyetlerini yürütmektedirler. Her ne kadar görünürde Kırgızistan'ın kalkınması için çalışıyor gözükseler de gerçekte kendi menfaatleri doğrultusunda çalıştıkları bilinmektedir (CABAR, 2017) Bazı kaynaklarda ise İsmaililerin, bu görüntülerinin arkasında, Kırgızistan üzerinden Afganistan'da üretilen uyuşturucu maddeleri taşıdıkları belirtilmektedir (Savçenko, 2016:5).

Ağa Han'ın Kırgızistan'daki faaliyetlerini, şu başlıklar altında sıralamak mümkündür; Sosyal Gelişme Projeleri, Üniversite ve Akademik Gelişim Programı, İlim Araştırma Projeleri, Meslek içi Eğitimler, Sosyal Bilimler Alanında Ağa Han Projeleri, Okul. Öncesi Eğitim, Madencilik, Sağlık, Bankacılık, Ekonomik Kalkınma ve Kültür (Bakit, 2018:79-80).

Ağa Han 2-5 Kasım 2015 tarihlerinde Kırgızistan'ı ziyaret etmiştir. Bu gelişinde o dönemin Cumhurbaşkanı dâhil en üst düzey yetkililerle görüşmüş ve karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ağa Han'ın Kırgızistan'a olan bu ziyaretinin hemen sonrasında, Amerikalı iş adamı ve dünyanın çeşitli yerlerinde vakıfları bulunan George Soros, Cumhurbaşkanı Almazbek Atambaevi ziyaret ederek Ağa Han'ın her türlü faaliyetlerine ortak olduğunu ve ona destek vereceğini bildirmiştir (Saidov, 2015).

Günümüzde her ne kadar İsmaililere mensup Kırgız olmasa da, ekonomik ve sosyo – kültürel faaliyetler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedirler.

Hristiyan Dini Gruplar ve Misyonerlik Faaliyetleri

Kırgızistan'ın demokratik yapıya sahip olması ve dini inanç konusunda Orta Asya'daki diğer ülkelere nazaran daha özgür bir tavır sergilemesi, çok sayıda Batılı misyoner grupları ülkeye çekmiştir. Özellikle 1992 senesinden itibaren, Protestan menşeli misyoner grupların Kırgızistan'a akın etmeye başladığı görülmektedir. Hristiyanlığı yoğun bir şekilde propaganda etmeye başlayan bu misyoner gruplar, kısa süre içerisinde, Kırgızistan'ın değişik bölgelerinde kendi şubelerini açmıştır.

Kırgızistan'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunan büyüklü küçüklü grupların sayısı, 1996 yılı verilerine göre 200'ün üzerinde iken (Abdibekov, 1997:5), 2001 – 2002 yılı verilerine göre 1212'ye ulaşmıştır. Bu rakamın 839'unu Hristiyanlığın değişik mezheplerine ait guruplar oluşturmuştur (Zarlıkbekov, 2002:6). Bu grupların 1996 yılından sonra çoğalmasının nedeni, 1996 yılının 14 Kasımında dini grupları resmi olarak kaydedilme zorunluluğunun getirilmesidir. Bu Kanuna göre: "*Hangi grup veya teşkilat olursa olsun, 18 yaşına gelmiş olan Kırgız vatandaşlarından on kişi mensubu olursa, resmi olarak devlet tarafından kaydedilmek zorunda olup ancak bu kayıt neticesinde faaliyet yapmak için hak kazanmaktadır.*" (Ömürzak, 1996:1) Misyoner gruplar devlet tarafından gösterilen böyle bir kolaylığı fırsat bilerek, on kişilik üye grupları bularak faaliyetlerini yasallaştırmaya çalışmışlardır. Bunlar, özellikle Amerika'dan, Almanya'dan, İngiltere'den, Fransa'dan ve Kore'den gelen misyoner gruplardır. Bu misyoner gruplar kendi faaliyetlerini yukarıdaki maddeye dayanarak resmileştirmiş ve rahat bir şekilde hareket edebilmiştir (Zarlıkbekov, 2002:3).

Bu kısımda bazı misyoner gruplar ve onların faaliyetleri incelenmiştir.

Baptistler

Baptistler, Kırgızistan'a İkinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düşen Almanlar ve Baltık ülkelerinden Orta Asya'ya doğru sürülen mülteciler aracılığıyla gelmiştir. Sovyet Döneminde, kendi inançlarını gizlice yaşamaya, devam etmişlerse de Kırgızistan'a yerleşen Alman asıllı Baptistler, daha o dönemde İncili Kırgız diline tercüme etmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını fırsat bilen Baptistler, İncilin bu tercümesini İsviçre'ye göndermiş ve orada baskısını yaptırıp 1992 senesinde Kırgızistan'a getirterek bedava dağıtmışlardır.

Baptistler, Kırgız halkının sosyal ve ekonomik yönden ezilmiş olan kesimlerine maddi yardım yapmak suretiyle, faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Bu konuda özellikle Alman misyonerlerin faaliyetleri ilk sırada yer almaktadır. Kırgızistan'da sosyal ve kültürel alanda büyük miktarda

paralar harcayarak halkı kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar. Özellikle halk arasından maddi açıdan problemlili, geçimini zor sağlayan aileleri, dul kadınları ve yetimleri hedef almaktadırlar.

Baptistlerin, İsus Hristos Kilisesi gurubuyla ortaklaşa çıkardığı “Senin Yolun” adlı gazete Kırgız ve Rus dilinde yayımlanmaktadır. Gazetenin her sayısı Hz. İsa’nın, “İnsan yalnız ekmekle yaşamaz esas, Tanrı’nın ağızından çıkan sözle yaşar.” (Matta, 4/4) ifadesiyle başlamaktadır. Broşür ve kitaplarda olduğu gibi, gazetede de genelde Hz. İsa’dan bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra gazetede sıklıkla kendilerine yeni katılanlardan, onların bu dinle ilgili görüşlerinden, kendi aralarında yapılan toplantılardan, yabancı ülkelerdeki Hıristiyan dindaşlarının isteklerinden, ilmi gelişmelerden ve çeşitli duygusal olaylardan söz edilmektedir. Ayrıca Hıristiyanlığın en mükemmel din olduğunu anlatan kıssalar ve hikâyeler, resullerin Hıristiyanlık uğrunda faaliyetleri, çektiği eziyetleri duygusal bir şekilde anlatılmaktadır. Baptistler 2001 senesinin Kasım ayında Bişkek’te İncil mütercimleri toplantısını düzenleyerek toplantıda Kırgız Hıristiyanlarının imanını yansıtan ve “Senin Yolun” gazetesine eşlik eden “İyi Haber” adlı bir gazete çıkarmayı gündeme getirmişlerdir. Gazetede sadece dini değil, dünyevi konuları da yayınlamayı amaç edinmişlerdir (Canızak, 2001:1). Fakat bu düşüncelerini gerçekleştirememişlerdir. Onun yerine 1997 senesinde çıkarmaya başladıkları “Ümit Işığı” adlı dergiyi yayınlamaya başlamışlardır. Baptistlerin dergi ve gazete faaliyetlerinin yanı sıra sayısız kitap ve broşürler çıkarmaktadırlar. Hıristiyanlığı yaymak için bütün yayınlarını halka ücretsiz olarak dağıtmaktadırlar.

Yahova Şahitleri

Kırgızistan’da en aktif faaliyet gösteren grupların biri de Yahova Şahitleri’dir. Resmi ve gayri resmi yollardan kendi faaliyetlerini yürütmektedirler. Hemen hemen Kırgızistan’ın her büyük şehrinde şubeleri bulunmaktadır. Yahova Şahitleri’nin Kırgızistan’da toplam 51 tane şubesi mevcuttur. Bu merkezlerden ulaşabildikleri yerlere kadar gidebilmektedirler. Yahova Şahitleri, hedef kitle olarak insanları birbirinden ayırmamaktadırlar. Kime denk gelirse onlar üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Faaliyetlerine genel olarak klasik metotları üzerinden, yani kapı kapı dolaşmak suretiyle gerçekleştirmektedirler. Karşılaştıkları insanlara broşür, dergi ve bazen de İncil dağıtmaktadırlar. Dergi olarak genelde en çok “Tarassut Kulesi” ve “Uyan” adlı dergilerini zikredebiliriz.

Yahova Şahitleri Kırgızistan’da kiraladıkları salonları veya kendi inşa ettikleri binaları ibadethaneye çevirmekte ve orayı “Krallık Salonu” olarak adlandırmaktadırlar. Krallık salonlarında haftanın belli günlerinde bir araya gelerek ayin düzenlemektedirler. Bu ayinlerde ilahiler söyleyerek ibadet etmektedirler. Ayinden sonra, dünyanın değişik ülkelerindeki Yahova Şahitlerinin tebriklerini bir birlerine iletmektedirler. Böylece, dünyanın her tarafında var olduklarını ve kardeş olduklarını ifade etmeye çalışmaktadırlar.

Kırgızistan’da Yahova Şahitleri’nin sayısının üç bin ile beş bin arasında değiştiği bilinmektedir. Kırgız halkının geneli bunlara olumsuz bakmaktadır.

Adventistler

Kırgızistan’da Adventistlerin yirmi tane şubesi bulunmaktadır. Adventistler kendi açtıkları kiliselerinde ve uygun buldukları yerlerde dini propagandalarını yapmakla birlikte, faaliyet alanı olarak daha çok hastanelere ağırlık vermektedirler. Hastalarla ilgilenmek, onlara ücretsiz ilaç dağıtmak, gerektiğinde özel hastane açmak, misyonerlik faaliyetlerinde uyguladıkları başlıca yöntemlerdir. Bişkek’te özel olarak açtıkları ve dış hastalıklarını tedavi eden bir hastaneleri bulunmaktadır. Adventistler hastane faaliyetlerinin yanı sıra gıda malzemeleri üretimiyle de ilgilenmektedirler. Ürettikleri gıda malzemelerini pazarlamanın yanı sıra yaşlılar ve yetimler evi gibi yerlere de bedava dağıtmaktadırlar.

Kırgızistan’da faaliyet gösteren Adventistler, dünyanın değişik ülkelerinde bulunan Adventistlerle de iletişim halindedirler. Dünyanın değişik ülkelerinde bulunan Adventistler, Kırgızistan’a gelerek buradaki Adventistlerle değişik konularda eğitim vermektedir. Örneğin, Adventistlerin 2018 yılında Bişkek’te açtıkları “Kilise Liderliği” okuluna Avrupa’dan ve Rusya’dan

Misyonerler gelerek Adventisizm Öğretileri, Tebliğ Sanatı, Kilise İdareciliği ve Kilise Organizasyonu gibi çalışmaları konusunda eğitim vermiştir (Alekseykin, 2018).

İsus Hristos Kilisesi

İsus Hristos Kilisesi, Hıristiyanlık tarihinde ortaya çıkan yeni gruplardan biri olarak bilinmektedir. Bu grubun Amerika'da ortaya çıkan Pyatidesyatniklerden esinlenerek oluştuğu kaynaklarda bildirilmektedir. Fakat bu grubun ortaya çıkışıyla ilgili kesin tarihi bilgiler bulunmamaktadır (Pismanika, 1998:246). Kırgızistan'da tespit edildiği kadarıyla grup kendine Kırgızca Daniyar Taalayev lakabını veren Amerikalı birisinin ideolojisine dayandırmaktadır. Taalayev'e göre, Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın İslam dinine üstünlük sağlaması gerekmektedir. Hz. Muhammed Müslümanlardan İncil'i öğrenmelerini talep etmektedir ve Kur'an da Müslümanlara İncil'i öğrenmeleri için gönderilmiştir (Daniyar, ?:2). Kırgızistan'daki faaliyetlerine Amerika'da eğitim gören Vasya Kuzin adlı yerli Rus birisi yardım etmektedir. Şu anda Kırgızistan'da grubu Vasya Kuzin yönetmektedir. Vasya Kuzin vaazlarının birinde: "Kırgızlar kıyamete kadar Tanrı tarafından lanetlenmiştir. Bu yüzden onlar, bulaşıcı hastalıklarla hastalanırlar. Bundan kurtulmanın tek yolu İsus Hristos Kilisesine gelip katılmaktır." (Asker, 1998:4) diyerek, Kırgızları etkilemeye çalışmıştır. Kırgızistan'da grubun biri Rus dilinde diğeri de Kırgız dilinde konuşan iki cemaati vardır. Rusları Vasya Kuzin, Kırgızları da Talasbek ile Tilek isimli şahıslar idare etmektedir. Grubun Kırgızistan'ın değişik bölgelerinde resmi olarak çalışan 18 kilisesi ve gayri resmi olarak çalışan 7 kilisesi bulunmaktadır. Bunların çoğu Kırgızistan'ın Kuzey bölgesindedir. Kırgızistan'daki Rus Ortodoks kiliselerinin birinde görev yapan bir piskoposun verdiği bilgilere göre, "Bu grup sadece Kırgızlar için değil, bütün Hıristiyanlar için de tehlikelidir. Büyük bir ihtimalle bunların arkasında Amerika FBI'yu vardır. Bunlar insanları ve aileleri yıkmak için Hıristiyanlık adı ile hareket etmektedir. Gerçek Hıristiyanlık buna müsaade etmez." diyerek eleştiride bulunmaktadır. Piskoposun dediklerini destekler mahiyette, Kırgız basınında yer alan bir haberde, "İsus Hristos Kilisesi, aileleri yıkmaya ve yıpratmaya bakımından önde gelen zararlı akımlardandır." (Daniyar, 2002:6) değerlendirmesi yapılmıştır.

Kırgızistan'da misyonerlerle ilgili yukarıda verilen bilgiler, şu soruyu akla getirebilir: "Acaba Kırgız halkının misyonerlere karşı tepkisi nedir?" Kırgızistan'da misyonerlerin hareketlerine karşı kendi milli ve dini kimliklerine bağlı vatandaşlar büyük tepkiler göstermektedir. Zaman zaman vatandaşlarla misyonerler arasında büyük kavgalar yaşandığı görülmektedir. Vatandaşların Kırgızistan'ın bazı köylerinde misyonerleri veya misyonerlere katılan Kırgız vatandaşlarla fiziki çatışmalara girdikleri ve cenazelerini Kırgız mezarlıklarına gömülmesine izin vermedikleri bilinmektedir. Gazetelerde birkaç defa misyonerlere katılan vatandaşlar cenazelerini gizlice Müslüman mezarlıklarına defnettirlerse de Müslüman Kırgızlar tarafından çıkartıldığı ve başka bir tarafa defnetmelerinin istendiği haberleri yer almıştır. Bazı köylerde ise halkın, Hıristiyanlığa geçen vatandaşları köyden uzaklaştırdıkları da bilinmektedir.

Halktan gelen bu tür tepkilere karşı Hıristiyan misyonerleri, rahat bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmek için kendi haklarını aramaya çalışmıştır. Bu konuda bazı misyonerlerin verdiği bilgilere göre onlar, devlet yetkililerine, AGİT'e (*Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı*) ve BDT'ye (*Birleşik Devletler Teşkilatı*) şikâyet mektubuyla müracaat etmiştir. Bu müracaatlar genellikle onlar için elverişli ortamın hazırlanması, onların faaliyetlerine izin verilmesi şeklinde sonuçlanmıştır.

Günümüzde adı geçen misyoner grupların Kırgızistan'daki bölücü faaliyetlerine karşı halk arasında ciddi tepkiler olmuştur ve devam da etmektedir.

Diğer Dinlere Ait Grup Ve Cemaatler

Kırgızistan'da İslam ve Hıristiyanlığın dışında Yahudilik ve Budizm gibi dinlerle beraber Hinduizm'in bir tarikatı olan Krişnacılığın da faaliyetleri bulunmaktadır. Yahudilerin, Budistlerin ve Krişnacıların sayıları Kırgızistan'da yok denecek kadar az olsa da bazı faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Aşağıda adı geçen din ve grupların Kırgızistan'daki faaliyetleri ele alınmıştır.

Yahudiler

Orta Asya'daki Yahudiler, üç guruba ayrılmaktadır. Bunlar, Buhara Yahudileri, Avrupa'dan sürgün edilen Eşkenazi Yahudileri ve Hazar civarından göç eden Karaim Yahudileridir. Kırgızistan'a ilk defa XV. asrın sonlarında Buhara'dan, Buhara Yahudileri gelmeye başlamıştır. 1860-1870 yıllarında Kırgızistan'ın Çarlık Rusya ile ilişkilerinin artmasının ardından, Avrupa kökenli Eşkenazi Yahudileri de Kırgızistan'a yerleşmeye başlamıştır. 1940'lı yıllara kadar Kırgızistan'da toplam Yahudi sayısı 300 civarında iken İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu sayı 1000'i geçmiştir. 1960'lı yıllarda bu sayı 9000'e yaklaşmıştır (Anastasiya, 2013). 2014 yılı verilerine göre ise bu sayı 1,500 kişiye düşmüştür. Bunun nedeni ise bağımsızlıktan sonra çoğu Yahudi'nin İsrail'e göç etmesidir.

Kırgızistan'a yerleşen Yahudiler, 1989 senesinde Kültür Bakanlığı'na bağlı "Menora" adlı Yahudi Kültür Birliği'ni kurmuştur. Bağımsızlıktan sonra 1994 senesinde ilk Yahudi ortaokulu açılmıştır. 1996 senesinden itibaren de Yahudilerin Rus dilinde "Maayan" adlı gazeteleri yayınlanmaya başlamıştır. 1997 senesinde ise Kırgız - Rus Slovyan Üniversitesinde Yahudi Kültür Merkezi kurulmuştur. Bunun dışında Bişkek'te ve Kara Balta şehrinde Kudüs'teki "Eş Ha Tora" adlı dini teşkilatının bölümleri bulunmaktadır (Anastasiya, 2013). Şu anda Yahudi sayısının azaldığından dolayı Kırgızistan'ın genelinde sadece bir tane Sinagogları bulunmaktadır.

Yahudiler, Kırgızistan'da yaşadıkları süre içerisinde devlet nezdinde bazı önemli görevlerde de bulunmuşlardır. Örneğin, Kırgızistan'ın Epidemioloji hizmetini bir süreye kadar B. Şapiro adlı Yahudi yönetmiştir. Aynı şekilde L. Pojarov, E. Yakir ve Y. Gantman adlı Yahudiler Kırgızistan'ın sağlık bakanı yardımcılığını yapmışlardır. 1993 - 1994 senesinde Yan Fişer adlı Yahudi, Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra ilk başbakanı olmuştur.

Budistler

Budistlerin yaklaşık IV. Asırlarda İpek Yolu güzergâhı üzerinden Kırgızistan topraklarına girdiği ileri sürülmektedir. Her ne kadar o zamanki yerli halktan Budizm'i tamamen benimseyenler olmasa da dışarıdan gelen ve göçebe Türk boylarından sayılan Altaylı ve Hakaslı bazı Budistler daha sonra, Kırgızistan'ın Kuzey bölgesinde birkaç yerde kendilerine küçük bir tapınak ve Budda'nın birkaç resim ve heykelini yapmışlardır. 2010 yılında başkent Bişkek'e yakın yerde bulunan Isık -Ata şehrinde VIII- IX. Asırlara ait Buddanın iki metrelik heykelinin sadece göbek kısmına kadarki yeri bulunmuştur. Bunun dışında Kırgızistan'da Budistler hakkında kayda değer bir bilgi bulunmamaktadır (Andrey, 2020).

Bağımsızlıktan sonra yerli Korelilere sosyal ve kültürel anlamda yardıma gelen Güney Koreliler tarafından Bişkek'in doğu tarafında bulunan Dağlı Maevka Köyünde 1995 yılında "Çam Sen" adında bir tane Budist manastırı açılmıştır. Bu manastırdaki faaliyetleri Güney Koreliler başlatmıştır. Şu anda Güney Korelilerle birlikte Japonyalı Budistler söz konusu manastırdaki faaliyetleri ortaklaşa yürütmektedirler.

Çam Sen Manastırını Kore asıllı Kırgız vatandaşı yönetmektedir. Onun verdiği bilgilere göre manastır iki kola ayrılmaktadır. Biri "Nitteren/Niçiren" adındaki Japonların yürüttüğü kol, diğeri ise "Karma Kagyu" adındaki Tibet'e bağlı, fakat Korelilerin yürüttüğü koldur. Bunların toplam sayısı yaklaşık 200'ü bulmaktadır. Oleg Tsoy adındaki manastır yöneticisinin verdiği diğer bir bilgiye göre ise Kırgızistan'da bulunan bu manastır, diğer dinlerden daha çok Bahaîlerle iş birliği içinde bulunmaktadır.

Krişnacılar

Hinduizm'in bir tarikatı olan Krişnacılık, Kırgızistan'a Bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren girmeye başlamıştır. Krişnacılar, Adalet Bakanlığından resmi kayıtlarını 1995 yılında almışlardır. Bu tarihte yaklaşık 300 kişi civarındaydı (Maltabarov, 2002:148). Cemaate katılanların çoğu Kırgızistan'da yaşayan değişik milletlerin mensuplarıdır. İçlerinde Kırgızlar da bulunmaktadır. Krişnacılar, mezhebin kurucusu olan Bhaktivedanta Svami Prabhada'nın yolunu izlemektedirler. Bhaktividentan'nın yolunu takip edenler, 1961 senesinde Kalkuta'da "Uluslararası Krişna Teşkilatını" kurmuştur. Teşkilatın dünyanın birçok ülkesinde temsilcilikleri

bulunmaktadır. Kırgızistan'da da Krişnacıların bir tane merkezi bulunmaktadır. Kırgızistan'daki merkezin Krişnacılığı yaymak için belirledikleri bazı faaliyet esasları bulunmaktadır. Bunlar: Krişnacılığa katılan üyelerin manevi kalkınmalarını sağlamak için Veda kültürünü yaymak, Sankirtana yani Kutsal Tanrı için toplu ilahi söylemek, Hrinama yani Aziz Çaytanya Mahabrabu'nun vaazlarını basın - yayın yoluyla açıklamak, Krişnacılık eğitim faaliyetlerini düzenlemek; âlimler arasında Veda bilgilerini genişletmek için ilmi faaliyetlerde bulunmak; halk arasında dini bayramları kutlamaktır (Ömürzak, 1996:70).

Halk arasında dini bayramları kutlamak maddesine göre Krişnacılar, Kırgızistan'da her sene 12 Nisan'da "Ramnavami" bayramını kutlamaktadırlar. Bu bayrama yakın bölgedeki Krişnacılar, bir eve toplanmakta ve çok geniş bir sofraya hazırladıktan sonra tanrılara değişik ilahiler söylemektedirler. Ayından sonra ise herkese yemek dağıtmaktadırlar. Ramnavami Bayramı, Tanrı Vişnu'nun Rama veya Ramayana adındaki insan kılığına girerek yeryüzüne inmesi hürmetine yapılmaktadır (İrina, 2011).

Sonuç ve Değerlendirme

Uzun zamandır ateizm baskısında kalan Kırgızlar, bağımsızlıktan hemen sonra hem maddi hem de manevi alanda bir arayış içine girmişlerdir. Daha önce her konuda Rusya'ya bağlı olan Kırgızlar, ekonomik anlamda da Rusya'ya bağlıydılar. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bu bağ kopmuş, Kırgızistan ekonomik, kültürel ve ideolojik açıdan bir boşluk içinde kalmıştır. Neticede hem maddi hem de manevi alanda bir boşluk içinde kalan Kırgız halkı bir arayış içine girmiştir.

Bağımsızlık sonrası dönemde çok sayıda halkın içinden çıkan bakışlar ve falcılar olarak adlandırılan insanların ortaya çıktığı görülmektedir. İnsanların bakışı ve falcılara gittikleri ve onlardan dinlerini öğrendiklerini söyleyenler bile olmuştur. Diğer taraftan Kırgızlar arasında eskiden kalan bir anlayışa göre, biraz Arapça bilen bir kişi âlim olarak görülmüş ve saygı görmüştür. Bu anlayışın sonucu olarak 1991-93 senelerinde Arap devletlerinden gelen her Arap gerçek Müslüman ve gerçek âlim olarak görülmüş ve halkın kalabalık bir kısmı onlara inanmıştır. İşte bu dönemde Kırgızlara Vehhabilik, Selefilik ve Hizbut Tahrir gibi aşırı dini akımların girdiği görülmektedir. Buna paralel olarak, bu yıllar, Batı'dan gelen misyonerlerin de en yoğun şekilde Kırgızistan'a akın etmeye başladıkları ve misyonerlik faaliyetlerinde buldukları dönemlerdir.

Bağımsızlık sonra Kırgızistan'a gelip kendi dini anlayış ve yaşayış biçimlerini yaymaya çalışan İslami dini oluşumlar ile özellikle Protestan gruplar Kırgızistan'ın din ve vicdan hürriyetine tanıdığı özgürlükten sonuna kadar yararlanmışlardır. Bu grupların Hanefi-Maturidi bir anlayıştan gelen Kırgız halkı üzerindeki etkilerinin ne olduğu ayrı bir araştırmanın konusudur. Ancak son zamanlarda ülkede İlahiyat Fakültelerinin ve medreselerin sayılarının artması, Kırgız halkının dini bilgi düzeyinin artmasını sağlamıştır. Bu da doğal olarak halkın zararlı akımlara karşı daha temkinli davranmalarına ve olumlu yönde gelişmelerine katkı sağlamıştır, sağlamaya da devam etmektedir.

Etik Beyan

"Kırgızistan'da Dini Grup Ve Cemaatler" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Abdibekov, A. (1997). Kalktan çıkkan kayır dinder. Aalam, 5.
Abdidayev, M. (2004). Din taanuu boyunça okuu kuralı. Bişkek.
Abdildayev, M. (2013). Destruktivniye i noviyе religiozniyeteçeniye i organiztsi. Bişkek: Deystvuyuşşiye na territorii Kırgızskoy Respubliki.
Abramzon, S. M. (1999). Kırgızı cana Kırgız tarıhı boyunça tandalma emgekter. Bişkek.
Aleksykin, R. (2018). Bişkeke otrkılās şkola serkovnogo liderstva, erişim adresi, <https://esd.adventist.org/2018/04/26/v-bishkeke-otkryilas-shkola-tserkovnogo-liderstva>

- Almazov, A. (2020). Buddha meditsini v Kirgizstane, erişim adresi, <http://buddhism.kg/q&a/budda-meditsiny-v-kyrgyzstane>
- Arık, D. (2011). Buhara Yahudileri, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Arık, D. (2018). Buhara Yahudileri. *Asya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, Cilt:2, ISSN: 2602-2966, 36-78.
- Asker, A. (1998). Ne oberenetsya li polikonfessionalnost tragedi natsi, *Kut Bilim*.
- Aydar, H. (2009). Kirgizistan'da dindarlaşma. Bişkek: İz Basma.
- Babadjanov, B. (2001). O deyatelnosti Hizbut Tahrir v Uzbekistane. İslam na postsovetskom prostranstve: Vzglyad İznutrı (Özbekistan'da Hizbut Tahrir Örgütü Faaliyetleri. Post Sovyet Ülkelerinde İslam: İçeriden Bir Bakış). Moskova: Art-Biznes-Centr, 36-45.
- Bayramukova, İ. (2011). Praznik Ravnavaı v Bişkeke, erişim adresi, <https://www.time.kg/vremya-very/291-prazdnik-ramnavami-v-bishkeke-kak-i-vo-vsem-mire-aktivno-otmechalsya-krishnaidami-12-aprelya.html>
- Büyükkara, M. (2015). Çağdaş İslami Akımlar. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Cabar. Asya, (2017). Konflikt v Universitete Sentralnoy Azii, razbiratelstvo bez vidimih rezultatov, erişim adresi, <https://cabar.asia/ru/konflikt-v-universitete-tsentralnoj-azii-razbiratelstvo-bez-vidimyh-rezultatov>
- Canızak, C. (2001). "İsa Mesih Tenir Toodon Kep Salat", *Agım*, 6.
- Canızak, C. (2001). "Kirgiz Balası Öz Ayalınan Başkasına İmpotent Bolgonu Durus", *Kuşkabar*, 1.
- Çapcıoğlu, İ. (2018). "Kirgizistan'da Dini Hayat: Sosyo-Kültürel ve Teolojik Bir Bakış", *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, (Oş 10-11 Mayıs)
- Çelenk, M. ve Ulukbek K. (2019). "Tebliğ Cemaati ve Kirgizistan'daki faaliyetleri. *Turkish Journal of TESAM*, 6 (1), 249 – 281.
- Erşahin, S. (1999). Kirgizlar ve İslamiyet. Ankara: Sek Yayınları.
- Haknazarov, C. (2019). Tebliğ Cemaati'nin Kirgizistan'daki faaliyetleri (Yüksek Lisans Tezi). KTMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.
- İlina, A. (2013). Evreyskiye obşını Taşkent-Bişkek, erişim adresi, <http://mytashkent.uz/2013/11/30/evrejskie-obshhiny-i-sinagogi-tashkent-bishkek>
- Kalişevski, M. (2014). Tacikistan pod osenyu mazhaba, erişim adresi, <https://www.fergananews.com/articles/8039>.
- Karbazov, D. (2002). Kötürüm Uyga Şaa Müyüzdün Zarıldığı Kança", *Agım*, 6.
- Knyazev, A. (2001). "Programma Politiceskoy Partii Hizbut Tahrir" Afganskiy Konflikt i Radikalny İslam v Tsentralnoy Azii Sbornik Dokumentov i Materialov ("Hizbut Tahrir Siyasi Partisinin Programı" Orta Asya'da Afgan Çatışması ve Radikal İslam. Belge ve Materyaller). Bişkek.
- Knyazev, A. (2005). İstoriya Afganskoy Voynı 1990-h gg. i Prevraşenie Afganistana v İstoçnik Ugroz dlya Tsentralnoy Azii (1990 yy. Afgan Savaşı Tarihi ve Afganistan'ın Orta Asya İçin Tehlike Kaynağı Haline Gelmesi). Bişkek.
- Malikov, K. ve Usubaliev E. E. (2009). Musulmanskaya obşına Kirgizstana i politiceskiy proses v strane: podhodı k gormanizatsii otnoşeniy mejdu gosudarstvom i religiyey. Bişkek.
- Maltabarov, B. (2002). Kirgizistan'da Din ve Sosyo-Siyasi Durum. Bişkek.
- Mamayusupov, Ö. (1996), Spisok Zapreşennih, Religiozno-Ekstremistskih Organizatsiy (Yasaklanmış Ekstremist Dini Grupların Listesi). 22-30.
- Mamayusupov, Ö. (1996). "Spravoçnik," *Din Komisyonu Dergisi*, 14.
- Mamayusupov, Ö. (2003). Voprası reigii na perehodnom periode. Bişkek.
- Moldaliyev, O. (2015) "Din Çöyrösündöğü Mamlekettik Sayasat Cana Kirgizstandağı negizgi Diniy" *Agımdar*, 34.
- Murzaraimov, B. (2006). "Kirgizistan'da Misyonerlik Faaliyetleri" Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E. Dergisi, Sayı: 10, 11.
- Murzaraimov, B. (2018). *Egemendüülüktön Kiyin Kirgizstandağı Diniy Abal*, BYR Publish, Bişkek, 79-80.
- Orozaliyeva, Ch. (2010). Karşılaştırmalı Olarak Kirgizistan ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında İnsan Haklarının Korunması. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
- Pay, S. (2008). "Misyonerlerin Kıskaçındaki Ülke: Kirgizistan", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C, 17, Sayı 2, 253-283.
- Pismanika, M. (1998). *Religiya v İstorii i Kulture*. Moskova: Yuniti.

- Polat, K. (2007). "Misyonerlerin Kırgızistan'da Dağıttığı Bazı Kitapların Şekil Ve Muhteva Açısından Değerlendirilmesi", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 33 Erzurum.
- Polat, K. (2017). "Sovyet Öncesi ve Günümüzde Kırgızistan'da Dini Durum", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 96, Yıl:23, İslam Dünyası Özel Sayısı II. Temmuz-Ağustos.
- Saidov, A. (2015). Corc Soros velikiy i ujasniy, erişim adresi, <http://polit.kg/2015/10/30>
- Sarmanbetov, A. (2009). Taasiri küçtüü tabıp. 4, Bişkek.
- Savçenko, N. İ. (2016). Assasını i Amerikano Afganskiy narkobiznes, Russkiy Mir, 04. 10.
- Taalayev, D. (?). Kur'an cana İncil, (el bröşürü).
- Toktogulava, M. (2012). Kırgızistandagı İslamdaşuunun Kop bagıttarı, erişim adresi, https://kghistory.akipress.org/unews/un_post:1286.
- Zarlıkbekov, C. (2002). "Kırgızistan Kañça Kudayga Sıyınasın", Ağım, 6.
- Zozula, M. (2014). "Sozdanna raboçaya gruppa po reforme gospolitiki v religioznoy sfere", Veçerniy Bişkek, 3 Şubat.

EXTENDED ABSTRACT

Today Kyrgyzstan is an independent, democratic and secular state in Central Asia with its approximately six million populations. It is one of the most ancient Turkish states whose history goes back to 3,000 BC. Kyrgyz people began to be Muslim since IX-X centuries. Now, while 90 percent of its population is Muslims, 6 percent is Orthodox Christian and the remaining 4 percent has other religions and traditional faiths.

It is known that Kyrgyz people had traditional Turkish beliefs like other Turkish tribes before converting to Islam. Since the bases of these beliefs based on "Sky God" (Kök Tanrı) were not contradictory to the basic beliefs of Islam, they became Muslims in masses like other Turkish tribes. After becoming Muslims, they have always been faithful to their new religion. They brought up very outstanding scholars known by all Muslims such as Yusuf Has Hacip, Imam Sarahsi and Osman al- Oşi.

Kyrgyz people entered to the control of Russian domination towards at the end of nineteenth century and they were exposed to heavily the atheist coercion for more than a hundred years. Although these negative effects of this atheist ideology, they could protect their religious faiths and values, but they could not develop new religious and moral values during this time. The people who were deprived of religious institutions because of the effects of communist regime tried to protect the current situation and carried out some religious duties trying not to notice political system rather than learning and teaching new religious knowledge systematically. Thus, although Kyrgyz people seemed that they accepted the principles of communist regime and educational system of the state during those days, they achieved to protect their own religious culture and traditions and Muslim identities. They tried to keep alive their religious faiths under the various faiths and traditions.

With the collapse of Soviet Union and obtaining independence of the county in 1991, very important rights such as freedom of religion and conscience were gained and thus people began to develop and vitalize their religious faiths. However, some people began to abuse religious freedom during those years. On the one hand, Western missionary groups tried to convert Muslims to Christianity abusing their religious faiths and feelings; on the other hand some Muslim countries began to convey their own religious faiths and sects in Kyrgyzstan.

According to an old understanding among Kyrgyz people, those who know or read a few Arabic words were accepted as scholars and had a great sincere. As a result of this false understanding, those who came from Arabic states were seen as an authentic Muslim and scholar in the years of 1991-93 and a great majority of people believed them. In this period, it was seen that many dangerous religious groups such as Wahhabi, Salafi and Hibur-Tahrir came to Kyrgyzstan. In addition, because of religious freedom many young students went to some Arabic countries, Pakistan, Turkey and Egypt for religious education.

Those who went to Arabic countries for religious education came back to Kyrgyzstan as either Wahhabi or Salafi thought. Those who went to Pakistan for religious education came back as a

member of Tebliğ Cemaati. They have been known as a Tebliğci (conveying message of Islam) among people in our day. Those who went to Turkey came back to their country having an orthodox Islamic education based on the Qur'an and the Sunnah.

In addition, while those who came from the western countries who are Christians and missionary groups have tried to spread their own religious faiths and sects, Jews, Buddhists and Krishna that is the subgroup of Hinduism have continued their own religious activities.

Thus, this article deals with religious groups and congregations that exist and take action from the independency to our day in Kyrgyzstan. It basically consists of four parts. While the first part examines shortly the faith of fortune telling and Tenircilik (the faith of Sky God) that were past faiths before Islam and have still prevailed among some people. The second part focuses on Tebliğ Cemaati, Selefilik and İsmaililik that were come up after the independency of the country and began to spread very quickly. The third part addresses missionary groups that came from the West and lastly the fourth part argues other religious groups existed in the country.

Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri

Cengiz BUYAR¹ ve Ubeydullah ŞENER²

Öz

Ukrayna ve Rusya'nın ilk siyasi yapılanmaları Kiyev Knezliği olduğu görülür. Moğolların Kiev'e saldırıları sonucu kuzeye çekilen Rusların daha sonra Ukrayna topraklarını ele geçirmesi, I. Petro ve II. Katerina dönemlerinde Ukrayna kimliğinin bastırıldığı ve Ukraynalıların sömürüldüğü iddiaları, 1932-1933 yıllarındaki golodomor trajedisi, II. Dünya savaşında Ukraynalı milliyetçilerin Almanlarla işbirliği yaptığı suçlamaları, Ukrayna'ya devredilen Karadeniz filosunun statüsü, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın Batı'ya yönelmeyi tercih etmesi gibi tarihi olgular ve iddialar Rus ve Ukrayna toplumu arasındaki tarihi kırılma ve kopuş noktalarını teşkil etmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleşen Turuncu devrim, Euromaydan olayları, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından işgali, Donetsk ve Lugansk bölgelerindeki ayrılıkçı grupları Rusya'nın doğrudan desteklemesi ile Rusya ile Ukrayna'nın birbirinden uzaklaşma süreci geri dönülmez bir hal almıştır. İki ülke ilişkilerindeki kriz, Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya saldırması ile savaşa dönüşmüştür. Rusya-Ukrayna savaşından etkilenen bölgelerin başında Orta Asya ülkeleri gelmektedir. Savaşın başlamasından sonraki süreçte Orta Asya ülkeleri başta ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan savaşın tesirlerini derinden hissetmektedir. Bu çalışmada tarihi perspektiften Rusya-Ukrayna ilişkileri, bu ilişkilerdeki kırılma ve kriz noktaları, Rusya Ukrayna savaşının başlaması ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, savaşın Orta Asya ülkelerine tesirleri, Çin'in bu süreçte bölge ülkeleri ile ilişkileri konuları değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, Orta Asya, Savaş, Ekonomi

Russia-Ukraine War from Historical Perspective and Socio-Economic Parametre and Its Effects on Central Asian Countries

Abstract

The first political structures of Ukraine and Russia are the Kyiv Principality. The Russians, who retreated to the north as a result of the Mongol attacks, established the Moscow Principality. This principality later attacked Kyiv. There are claims that Ukrainian identity was suppressed and Ukrainians were exploited during the reigns of Peter I and Catherine II. Millions of Ukrainians died as a result of the Holodomor events of 1932-1933. There are accusations that Ukrainian nationalists collaborated with the Germans in World War II. The status of the Black Sea fleet transferred to Ukraine was much discussed later. After independence, Ukraine preferred to turn to the West. Historical facts and claims like these constitute historical breaking points between Russian and Ukrainian society. After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Orange revolution, the Euromaidan events, the occupation of Crimea by Russia in 2014, and the direct support of the separatist groups in the Donetsk and Lugansk regions by Russia, the process of separating Russia and Ukraine from each other became irreversible. With Ukraine's efforts to become a member of NATO, the crisis in the relations between the two countries turned into a war with Russia's attack on Ukraine on February 24, 2022. Central Asian countries are at the forefront of the regions affected by the Russia-Ukraine war. In the process after the start of the war, Central Asian countries are feeling the effects of the war, especially economically, politically and socially. This study attempts to assess in detail Russian-Ukrainian relations from a historical perspective, the turning points in these relations and beginning Russian-Ukrainian war, sanctions against Russia, as well as the impact of the Russian-Ukrainian war on the countries of Central Asia and China's relations with Central Asia in this process.

Key Words: Russia, Ukraine, Central Asia, War, Economy

Atıf İçin / Please Cite As:

Buyar, C. ve Şener, U. (2022). Tarihi perspektiften, sosyo-ekonomik değerler açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine etkileri. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 136-149. Doi: 10.5281/zenodo.7472434

¹ Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, cengiz.buyar@manas.edu.kg

ORCID: 0000-0002-0549-4463

² Öğr. Gör., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu; Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, ubeydullah.sener@manas.edu.kg

ORCID: 0000-0002-3170-7418

Giriş

Ukraynalılar ve Ruslar'ın tarihteki ilk siyasi yapılanmalarının 882-1132 yılları arasında varlığını devam ettiren Kiev Knezliği (Kiyevskaya Rus) olduğu söylenebilir. Günümüzde her iki devlet de bu knezliği tarihlerinin bir parçası olarak görmekte olup bu konu günümüzde iki ülke arasındaki tartışmalı konuların başında gelir. Rusya da Ukrayna da bu knezliğin kendilerine ait olduğunu iddia ederler. Ruslar, Kiev'i bütün Rus şehirlerinin anası şeklinde tanımlarlar. Moğolların Kiev knezliğini işgal etmesinden sonra kuzeye giden Ruslar burada Moskova knezliğini daha sonra da Rus çarlığını kurmuştur. 12. yüzyılda Kiev knezliğine bağlı Slav gruplarının bu knezlikten kopmaları, farklı bölgelerde kendi idari yapılarını kurmaları ile birlikte Rusya ve Ukrayna tarihleri de artık birbirinden ayrı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. 1169 yılında Kiev'in bu ayrılan gruplar tarafından yağmalanması Rus etnogenezinde yeni oluşumların ve etnik parçalanmalarının da başlangıcı olmuştur (Gumilev, 2008:84).

16. yüzyıldan itibaren Rus çarlığının hakimiyetine giren Ukrayna'da, I. Petro (1672-1725) ve II. Katerina (1729-1796) döneminde Rus devletinin merkezileştirilmesi ve birliğin sağlanması doğrultusundaki sert yönetim uygulamaları neticesinde, Ukraynalılar ve Ukrayna kimliği baskı altına alınmıştır. Özgürlükler kısıtlanmış, taşra halkı köleleştirilmiştir (Radziyevskiy, 2013: 118-119). Rus Çarlığı, Ukraynalı ve Belarusları, Rus kimliğinin bir parçası olarak görmekte ve *Küçük Ruslar* olarak adlandırmakta idi (Abdelal 2005:106). Ukrayna kimliğinin ve dilinin gelişmesini tehdit olarak algılayan Ruslar, bu *Küçük Ruslar*'ın Ruslaştırılması için birtakım çalışmalar yürütmüşlerdir. Bunların başında da I. Petro ile başlayan ve 19. yüzyılda artan Ukraynaca'nın her alanda kısıtlanmasına yönelik çalışmalar ve kararlar gelmektedir (Ohienko 2001).

30 Aralık 1922'de Ukrayna, Sovyetler Birliği'ne dahil olmuştur. Stalin'in totaliter politikaları, radikal ekonomik reformlar, endüstrileşme çalışmaları ve yanlış tarım politikaları neticesinde ve kuraklığın da yaşanmasıyla 1930'lu yılların başından itibaren başta buğday olmak üzere temel gıda maddelerinin üretiminde ciddi oranda düşüşler ortaya çıkmıştır. Başta Ukrayna olmak üzere Kazakistan, Kuzey Kafkasya, Volga, Güney Ural, Batı Sibirya gibi bölgelerde kıtlık neticesinde oluşan açlıktan kitlesel ölümler yaşanmıştır. Bu kitlesel ölüm olayları tarihte *golodomor* (голодомор) olarak adlandırılmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi bu yaşananlar karşısında gerekli tedbirleri almamıştır. 1932 ve 1933 yıllarında yaşanan bu açlık sürecinde toplamda 8 milyon 792 bin civarında kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmektedir. Bu ölenlerin yaklaşık 2,6 ila 3.6 milyona yakınının Ukraynalılar olduğu ileri sürülmektedir. Ukrayna *Verhovnaya Rada*'sı yani Meclisi 1932-1933 yıllarında yaşanan bu olayları 2006 yılında aldığı kararla Ukrayna halkının soykırımı olarak ilan etmiştir (Zakon, 2006).

Ukrayna milliyetçileri daha örgütlü bir şekilde faaliyetlerini yürütmek için 1940 yılında *Ukrayna Milliyetçileri Teşkilatı*'nı (Організація українських націоналістів-ОУН) kurmuşlardır. Bu teşkilatın başına da Stepan Bandera geçmiştir. Teşkilatın temel amacı bağımsız bir Ukrayna devletini kurmak olarak belirlenmiştir. Stepan Bandera'ya nispetle zamanla bütün Ukrayna milliyetçileri, bu teşkilata üye olup olmadığına bakılmaksızın *banderovtsı* olarak adlandırılmıştır. Bağımsız Ukrayna için 1940 yılı itibariyle faaliyetlere başlayan teşkilata karşı Sovyet güvenlik birimleri sıkı tâkibatlar yapmışlar ve yakaladıkları üyelerini sert bir şekilde cezalandırmışlardır. İkinci dünya savaşının başlamasından itibaren 1950'li yıllara kadar devam eden *banderovtsı* olaylarından ve onların bağlantılarından dolayı Ruslar, Ukrayna milliyetçilerini, vatana ihanet, Almanlarla işbirliği yapma, faşistlik ve anarşizm çıkarma gibi suçlamalarla suçlamışlardır. Daha sonraları Sovyetlere karşı yapılan büyük suçlarda *banderovtsı* terimi günlük hayatta olumsuz anlamlı bir propaganda terimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 2010 yılından sonra Ukrayna'da Rusya'ya karşı politikalar gelişti ve söylemler yaygınlaştı. Bunun üzerine bir propaganda terimi olarak Rusya devlet yetkilileri Ukrayna'daki Rusya muhaliflerini değerlendirirken *banderovtsı* terimini sıkça kullanmaya başladılar. Putin, 18 Mart 2014'te Kırım'ın işgali sonrası Federal Mecliste yaptığı konuşmada Kırım, "Yüzyıllardır olduğu gibi orada yaşayan tüm halkların temsilcilerinin evi olacak ama asla banderov taraftarlarının olmayacak."

(glavred.info) demiş ve Ukrayna'daki yönetimi legal olarak kabul etmediğini, Ukrayna'da gücün Bandera'nın modern temsilcilerinin eline geçtiğini ifade etmiştir (ria.ru).

Sovyetler sonrası süreçte Ukrayna'da, Stepan Bandera, bu teşkilat, üyeleri ve faaliyetleri Ukrayna'nın bağımsızlık tarihinin birer sembolü oldular. Bandera ve diğer hareket adamları birer kahraman olarak Ukrayna'nın yeni tarihinde yerini aldılar. (Sergiyçuk, 2004:32; Çastiy, 2007:305). Günümüzde Rusların tarihi referanslar üzerinden düşman kabul ettiği hatta savaş açtığı anlayış ve temsilcileri, Ukrayna'da yine tarihi referanslarla bu anlayış devlet ideolojisi ve temsilcileri de kahraman olarak kabul edilmektedir. Bu iki yaklaşım Rusya ile Ukrayna arasındaki anlaşmazlık, ayrılık ve uzaklaşma zemininin ortaya konması açısından açık bir örnek teşkil etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde bulunan Kırım, 1792 Yaş antlaşması ile Rusya tarafından ilhak edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda âdeta yıkıma uğrayan Kırım yarımadası, Nikita Kruşçev (1894-1971) döneminde "Ekonomik birlik, bölgesel yakınlık ve Kırım bölgesi ile arasındaki yakın işbirliği ve kültürel bağlar" gerekçe gösterilerek Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır (Vedomosti, 1954). 2014 yılına kadar da Ukrayna'nın bir parçası olarak varlığını devam ettirmiştir. Bunun yanında Sivastopol'da konuşlandırılan Karadeniz Filosu'nun 1991'den sonraki statüsü ile ilgili tartışmalar da iki ülke arasındaki tartışmalı konulardan biri olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde yaşanan bu olaylar Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşmasındaki tarihi kırılma noktalarından birini teşkil eder. 20 Mayıs 2019'da Volodimir Zelenskiy'in Ukrayna Devlet başkanı olarak göreve başlaması sonrası süreçte Rusya-Ukrayna arasındaki gerginlik ve kriz zirve noktasına ulaşmıştır. Putin, Zelenskiy'in Batı yanlısı politikaları karşısında onun iktidardan ayrılması durumunda Ukrayna ile diyalog kurulabileceğini ısrarla dile getirmiştir.

Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bünyesinde yaklaşık 70 yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Sovyet yönetiminin geliştirdiği ortak tarih, kültür ve gelecek temelindeki ilişkiler 1991 yılına kadar sürmüştür. Ancak 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile iki ülke ilişkileri de farklı bir boyuta evrilmiştir. Bağımsızlık sonrası ilk yıllarda Batı ve Rusya arasında dengeli bir dış politika izleyen Ukrayna'da Kasım 2004 - Ocak 2005 sürecinde gelişen olaylar neticesinde gerçekleşen *Turuncu Devrim*'den sonra başkan olan Viktor Yuşçenko Batıdan yana tavır almaya başlamıştır. 2000'li yıllara kadar Rusya'nın etki alanı ve arka bahçesi olarak gördüğü Ukrayna'nın gittikçe batıdan yana politikalar izlemesi, Moskova'nın sert tepkilerine yol açmıştır. Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Rus yoğunluklu nüfusun ve Rusya yanlısı grupların da Moskova'dan yana politikalar geliştirilmesini istemesi, Rusya'nın diğer bölgelerde olduğu Ukrayna'daki Rusların da dillerini kullanması ve diğer birçok alanda haklarının ihlal edildiği ile ilgili iddiaları taraflar arasında sürekli gerginliklere yol açmıştır (Çelik, 2022). 2014'te Kırım'ın işgali ve Donbas olayları, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin artık iki düşman devlet ilişkisi çerçevesinde ele alınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu olaylardan sonra özellikle Ukrayna liderliğinin Rusya ile tüm alanlarda bağları koparmak ve Rusya'yı resmi olarak *askeri düşman* şeklinde tanımlaması göz önüne alındığında, ikili ilişkilerin yakın gelecekte normalleşme eğilimi göstermeyeceği sonucuna varılmıştır (Batsa, 2017:65).

Rusya-Ukrayna Krizinden Rusya-Ukrayna Savaşına

Tarihi arka planda gelişen olaylar neticesinde Rusya ile Ukrayna'nın devamlı surette birbirinden ayrıldıklarını, uzaklaştıklarını ve ilişkilerinin gergin bir şekilde seyrettiği görülmektedir. Tarihi olaylarla beslenen gerginlik 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrasında Karadeniz Filosu konusundaki anlaşmazlık ile birlikte ciddi bir krize dönüşmüştür. Bu krizde Rusya'nın Ukrayna'yı kendisine bağlı bir devlet olarak ortaya koyma refleksi neticesinde Ukrayna yönetimi Rusya'yı, bağımsızlığı karşısında bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bu doğrultuda bağımsızlığını güvence altına almak ve pekiştirmek amacıyla müttefik arayışına girmiştir. Bu noktada da ABD ve AB ile müttefiklik ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Ukrayna'nın ABD ve AB ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmasının, batılı kuruluşlara ve özellikle

NATO gibi askeri organizasyonlara yakınlaşma girişimlerinin, ulusal güvenliği açısından tehdit oluşturduğunu gerekçe gösteren Rusya, 18 Mart 2014 yılında Kırım'ı işgal etmiştir. Yine Rusya, Ukrayna'nın Donbas olarak adlandırılan Donetsk ve Lugansk bölgesinde silahlı çatışmaları başlatan ayrılıkçı grupları doğrudan desteklemeye başlamıştır. Çatışmaların başlamasından sonra Donbas bölgesinde Rusya ile ABD ve AB arasında bir vekalet savaşı da başlamıştır denilebilir. Bütün bu olaylar Rusya ile Ukrayna arasındaki tarihsel kırılmayı daha da derinleştirmiş, geri dönülmez bir hale sokmuştur.

Rusya, Şubat 2022 tarihinde ayrılıkçı Donetsk ve Lugansk sözde yönetimlerini tanımış ve 30 Eylül 2022 tarihinde ise Donetsk, Lugansk ile birlikte Herson ve Zaporozya bölgelerinin de kendisine katıldığını deklare etmiştir (Euronews, 2022). Kırım'ın işgali, Donbas bölgesindeki çatışmalar, Ukrayna'da çalkantılı ve siyasi çekişmelerle geçen sekiz yıllık bir sürecin sonunda Kiev'in Avrupa Birliği (AB) ve NATO'ya katılma talepleri sonucunda 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya, Ukrayna'ya saldırmış, geniş çaplı bir işgal hareketine girişmiştir. İlerleyen aylarda da Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgal etmiştir. Putin bu savaşı *özel operasyon* olarak adlandırmış, Rusya'da *savaş* olarak ifade edilmesi suç olarak ilan edilmiştir.

Uzun süredir devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, binlerce sivil ve askerin ölümüne, 8 milyona yakın insanın mülteci durumuna düşmesine ve yüz milyarlarca dolarlık sosyal ve ekonomik maliyetlere sebep olmuştur. Özellikle Orta Asya coğrafyasında var olan yüksek enflasyon, düşük ekonomik büyüme ve siyasi istikrarsızlıklarla boğuşan bölge ülkeleri, savaşın başlamasıyla yeniden bir kriz sarmalının içine düşmüştür (Shah & Majeed, 2022). Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması milyonlarca insanı olumsuz etkilemiş ve derin sosyal problemlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu sosyal problemlerin ilerleyen yıllarda artacağı ve bölge ülkelerini de daha fazla etkileyeceği beklenmektedir.

Rusya-Ukrayna savaşının başta Rusya ve Ukrayna ekonomileri olmak üzere, Orta Asya ülkelerine ve nihayetinde küresel ekonomilere bariz etkileri olduğu açıktır. Bu savaşın bölgesel ve küresel anlamda siyasi, ticari ve ekonomileri uzun yıllar boyunca olumsuz etkileyeceği değerlendirilmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından yayımlanan raporda, Rusya-Ukrayna krizinin küresel ekonomiyi uzun süre tehdit edeceğini ifade edilmiştir. OECD, Ukrayna savaşından dolayı 2022 yılı küresel ekonomik büyüme görünümünü %4,5'ten %3'e düşürmüş ve 2023 yılı için ise %2,8' çekmiştir (Horobin, 2022). Savaşın başlaması ile birlikte küresel ölçekte enerji maliyetleri fırlamış, tedarik zincirlerinde kopukluk oluşmuş, hammadde ve gıda maliyetlerinde büyük artışlar meydana gelmiştir. COVID-19 ile bozulan ticari ve ekonomik dengeler yeni bir savaşın başlaması ile başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere hemen hemen tüm bölgelerde yeni bir enerji ve gıda krizini başlatmıştır. Dünya tahıl ambarları olarak görülen Rusya ve Ukrayna'nın savaşa girmesi, başta buğday, arpa, ayçiçek yağı ve mısır olmak üzere gıda tedarikinde büyük bir krize sebep olmuştur. Dünyadaki en büyük gaz ve petrol ihraç eden ülkelerden biri olan Rusya'ya olağanüstü yaptırımlar uygulanması ile Brent petrol, enerji ve emtia fiyatlarında ciddi artışlara sebep olmuştur (Mbah & Wasum, 2022).

Rusya-Ukrayna Savaşında Yaptırımlar ve Etkileri

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya büyük çaplı bir işgal hareketi başlatması, tüm dünyada tepkiyle karşılanmıştır. 2 Mart 2022'de olağanüstü toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda (BMGK) Kuzey Kore, Suriye, Belarus ve Eritre lehte; 140'ı aşkın ülke ise Rusya'nın aleyhine oy kullanmıştır (BBC, 2022). Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere birçok uluslararası kurum ve ülke, Rusya'yı kınamış ve derhal savaşa son verme çağrısında bulunmuştur. Rusya'nın savaşa son vermemesi ve saldırgan tutumunun devam etmesi ile birlikte başta batılı ülkeler ve Japonya olmak üzere birçok ülke Rusya'ya on binlere varan yaptırım kararı almıştır. Söz konusu yaptırımlar bugüne kadar ki en yıkıcı ve en kapsamlı yaptırımlar olarak tarihe geçmiştir (CASTELLUM, 2022). Aslında 2014 yılından beri Rusya'ya düşük seviyede yaptırımlar uygulanmakta idi. Rusya'nın sahip olduğu

nükleer silahlardan dolayı sıcak çatışmadan kaçınan ABD ve Batı, çok kapsamlı ekonomik ve siyasi yaptırımlara girişmiş ve Rus ekonomisini çökertmeyi öncelikli hedef haline getirmiştir. Öncelikli olarak enerji, finans ve ticaret olmak üzere geniş kapsamlı kısıtlamalar uygulamaya konulmuştur. Rusya pazarından binlerce küresel firma üretime ara vermiş veya ülkeden çekilmiştir. Rusya Merkez Bankasının varlıklarının dondurulması, Rus bankalarının Uluslararası Para Transfer Sisteminden (SWIFT) çıkartılması, enerji ihracatına kısıtlamaların getirilmesi en az savaş kadar Rus ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan birçok Rus yatırımcı ve iş adamları da dahil olmak üzere binlerce politikacının ve oligarhın ABD ve Avrupa'ya girişi yasaklanmış ve mal varlıklarına el konulmuştur.

Rusya'ya uygulanan yaptırımlar her geçen gün artarak devam etmektedir. 29 Eylül 2022 tarihinde Ukrayna'daki dört bölgenin (Donetsk, Lugansk, Herson ve Zaporijya) referandumlarla Rusya'ya bağlanmasını içeren kararnamenin imzalanması ile birlikte ABD ve Batı 2014 yılındaki yaptırımlara ilaveten yeni yaptırımları devreye koymuştur. Son yaptırımlardan, Rus hükümet yetkilileri, liderler ve aile fertleri, Rus ve Belarus askeri yetkililer, askeri malzeme tedarikini sağlayan ulusal ve uluslararası firmalar da eklenmiştir. Buna ek olarak Rusya Parlamentosu alt kanadı olan Duma'nın 190 üyesine, Rusya Federasyon Konsey üyesi olan 169 kişi daha listeye alınmıştır. Rus ve Belarus askeri yetkililer ve üst düzey bürokrat ve vekillerin de içinde olduğu toplamda 910 kişiye daha vize yasağı getirilmiştir. Son olarak ABD Ticaret Bakanlığı tarafından Belarus ve Rusya'ya askeri teçhizat desteği sağlayan üçüncü ülke firmalarına da yaptırım uygulanabileceği uyarısında bulunmuştur (VOA, 2022). Yaklaşık bir yıldır süren savaşın Ukrayna ekonomisine günlük maliyeti 600 milyon-1 trilyon dolar ve Rusya'ya maliyeti ise 900 milyon- 20 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Spoonts, 2022). Uluslararası kuruluşlara göre 2022 yılında Rus ekonomisinin %8 ile %20 arasında daralacağı öngörülmektedir. Ukrayna'da temmuz sonu itibari ile sadece bina, köprü ve altyapı gibi fiziki yapıların tahribatı ile 100 milyar doların üzerinde bir hasarın oluştuğu öngörülmektedir. Uluslararası firmaların Rusya pazarından çıkmasıyla yüz milyonlarca dolar Rusya dışına transfer edilmiştir. Savaşın başlaması ile başta enerji ve tahıl olmak üzere birçok mal ve hizmetin maliyetlerinde büyük artışlar olmuştur. Savaşın etkileri bölgesel ve küresel bazda enflasyonist baskıları daha da artırmıştır (Bağış, 2022).

Uluslararası rezervlere ulaşmasının kısıtlanması ve erişimin engellenmesi Rusya'nın dış borç ödemelerini sıkıntıya sokmuştur. Ayrıca kamu borcunun çevrilememesinden dolayı Uluslararası Para Fonu (IMF) ve uluslararası yatırım bankaları tarafından temerrüde düşme olasılığının yüksek olduğu değerlendirilmiştir. Küresel derecelendirme kuruluşları tarafından da yatırım yapılamaz ülke kategorisinde dahil edilmiştir. Rusya devlet başkanı Putin'in talimatı ile yürürlüğe konulan Ruble ile borç geri ödeme hamlesi de Rusya'nın temerrüde düştüğünün kanıtı olarak gösterilmiştir (Gourinchas, 2022). Batılı ülkeler Rusya'yı SWIFT'ten çıkartarak uluslararası borç ve kredi geri ödemelerinde zora sokmuştur. Şubat 2022 tarihi itibari ile 645 milyar dolarlık Rusya Merkez Bankası rezervlerinin yarısına yakını batılı devletler tarafından dondurulmuştur (CNN, 2022).

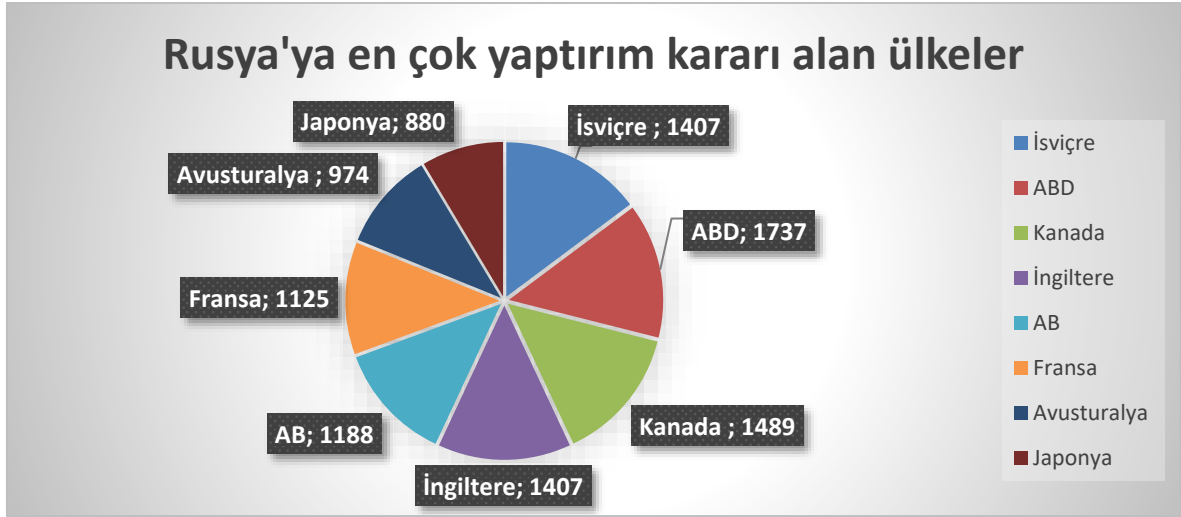
Daha önce, Gürcistan'a müdahalesi ve Kırım'ın işgalinde dolayı batılı ülkeler tarafından Rusya kısmi yaptırımlara maruz kalmıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında yaşanan en büyük kriz olarak kabul edilen Ukrayna'nın işgal hareketi, batılı ülkelerin Rusya'ya bugüne kadar eşi benzeri görülmemiş yaptırımları uygulamasına yol açmıştır. Bu yaptırımlar ABD ve Batı'nın baskıcı ülkeler olarak kabul ettiği İran, Kuzey Kore, Suriye ve Venezuela'ya uyguladığı toplam yaptırımlardan çok daha fazla olmuştur (Okay, 2022).

Teknolojiden ulaşım, otomotiv sektöründen havacılık sektörüne, finanstan medyaya kadar hemen hemen tüm alanlarda on binlerce yaptırım kararı, en az sıcak çatışma kadar Rus ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Küresel kapitalizmin ana akım medya sembolleri olarak kabul edilen BBC, CNN ve Bloomberg TV'nin yanı sıra gıda devleri olan Mc Donalds ve Starbucks, PizzaHutt vb. irili ufaklı yüzlerce uluslararası firmanın Rusya pazarından çıkması milyarlarca doların da ekonomiden çekilmesine de sebep olmuştur. Shell ve BP gibi küresel enerji devleri Rus

enerji şirketleri ile ortaklığına son vermiştir. En büyük teknolojik firmalar ve küresel lojistik firmalarının faaliyetlerine son vermesi ile havacılık sistemi durma noktasına gelmiştir. Yüksek resmi rezerv, geniş tahıl ve gıda stokları ile çok büyük enerji kaynağına sahip olması kısa süreliğine Rus ekonomisini ayakta tutmaya yetiyor gibi görünse de uzun dönemde yıkıcı etkilerin olması kaçınılmaz görülmektedir (Eğilmez, 2022).

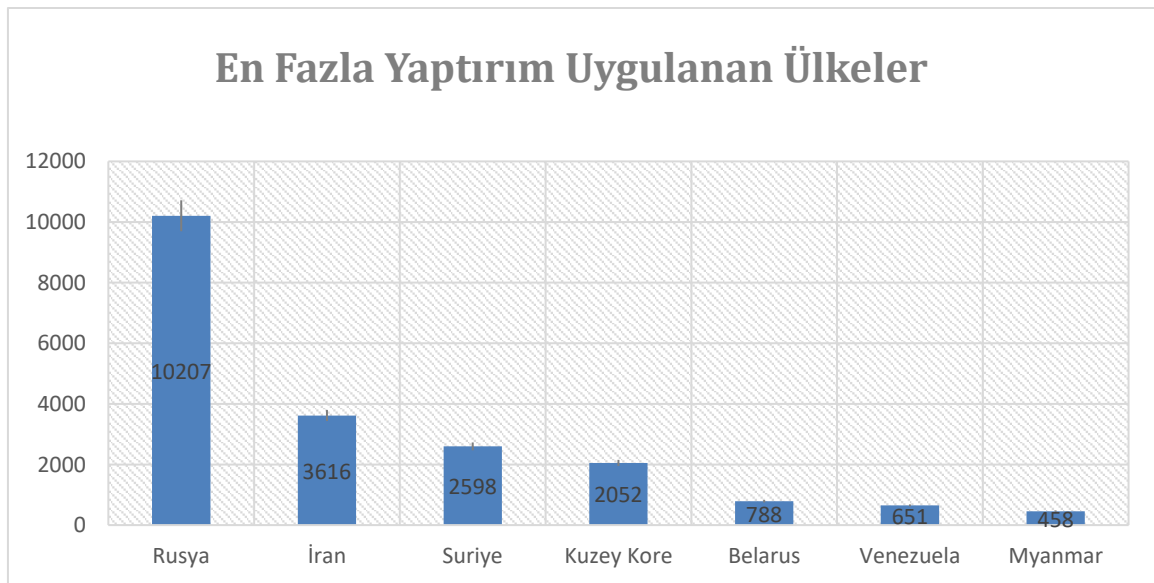
Savaşın ekonomik etkileri olduğu kadar insani ve siyasi etkileri de artarak devam etmektedir. Rusya'nın küresel ekonomiden ticarete, spordan siyasete kadar tüm uluslararası arenadan dışlanması etkisi uzun yıllara yayılacak sonuçları da beraberinde getirmiştir. Ukrayna açısından ise işler daha dramatik bir hal almıştır. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre Ekim 2022 itibari ile yaklaşık 8 milyondan fazla insan evlerini terk etmek zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüştür. Savaşın uzaması halinde bu sayının 10 milyonu geçeceği değerlendirilmektedir. Rusya'nın saldırgan tutumu, tarafsız ve bağlantısız politikalar izleyen İskandinav ve Baltık ülkelerini de alarm durumuna sokarak NATO'ya üye olma talebinde bulunmaya sevk etmiştir. Finlandiya ve İsveç NATO'ya üye olmak için resmi başvuruda bulunmuştur.

Grafik 1. Rusya'ya En Çok Yaptırım Uygulayan Ülkeler

Kaynak: Castellum.ai

Grafik 2. En Fazla Yaptırım Uygulanan Ülkeler

Grafik 1' de gösterildiği gibi uluslararası yaptırımlar kurumu olan castellum.ai verilerine göre Kasım 2022 tarihi itibari ile Rusya'ya uygulanan yaptırım sayısı 10 bin 207'ye ulaşmıştır. En fazla yaptırım uygulayan ülke 1,737 yaptırım ile Amerika Birleşik Devletleri yer alırken 1,489 yaptırım ile Kanada ikinci sırada yer almıştır. Diğer batılı devletlerden İsviçre 1407, İngiltere 1407, Avrupa Birliği 1.188, Fransa 1.125 ve Avustralya 974 yaptırım uygulamıştır. ABD ve Avrupalı devletlerinin yanı sıra Uzak Doğudan Japonya 880 yaptırımla en fazla yaptırım uygulayan ülke olmuştur. Bununla birlikte Rusya şu an itibariyle dünyada en çok yaptırım uygulanan ülkeler arasında birinci sırada bulunmaktadır. Rusya'dan sonra İran, Suriye, Kuzey Kore, Belarus, Venezualla ve Myanmar gelmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Orta Asya Ülkelerine Etkileri

Rusya-Ukrayna savaşından en çok etkilenen bölgelerin başında Orta Asya ülkeleri gelmektedir. Bu ülkeler bağımsızlıkları sonrasında Rusya'nın öncülüğünde oluşturulan Bağımsız Devletler Topluluğu, Bağımsız Devletler Topluluğu Serbest Ticaret Bölgesi, Avrasya Ekonomik Birliği, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü gibi birçok siyasi, ekonomik, askerî birliğin esas üyesi durumundalar (Buyar, 2022a). Rusya ile çeşitli ortak birliklere sahip olan Orta Asya ülkeleri Rusya-Ukrayna savaşında genel olarak tarafsız kalmışlardır. 2 Mart 2022'de olağanüstü toplanan BMGK'da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan çekimser kalırken, Özbekistan ve Türkmenistan oylamaya katılmamıştır.

Orta Asya ülkelerinin hem siyasi hem de ekonomik olarak Rusya ile ilişkileri sıkı düzeyde seyretmektedir. ABD ve Batı dünyası tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımlardan Orta Asya ülkelerinin de doğrudan ve dolaylı olarak olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Az gelişmişlik, yüksek işsizlik, yoksulluk ve istikrarsız siyasi ve ekonomik problemler milyonlarca Orta Asyalıyı başka ülkelere göç etmek zorunda bırakmaktadır. Dil bilme, döviz kuru, vize kolaylığı vb. nedenlerden dolayı da göçmen işçiler tarafından en fazla Rusya tercih edilmektedir. Rus resmi makamlarının verilerine göre 2021 yılında çoğunluğu Orta Asyalı (Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan) olmak üzere 7,8 milyondan fazla göçmen işçinin Rusya'ya giriş yapmıştır (Farangis, 2022). Bu göçmen işçilerin 4.5 milyonu Özbekistan'dan, 2.4 milyonu Tacikistan'dan ve yaklaşık 1 milyonu Kırgızistan'dan olup yine Türkmenistan ve Kazakistan'dan da gelen çok sayıda göçmen işçiler vardır (Buyar, 2022a). Orta Asya ülkeleri için Rusya, her zaman önemli bir ticaret ortağı olmuştur. Rusya ile yakın ticari ilişkilerin yanı sıra, Rusya'dan bölge ülkelerine yoğun olarak göçmen işçiler para havaleleri yapmaktadır. 2021 yılında Rusya'daki Özbek işçiler ülkelerine 4 milyar dolar, Kırgız işçiler 2.7 milyar dolar, Tacik işçiler 1.3 milyar dolar para havale sistemleri üzerinden para havalesi yapmışlardır. Ayrıca elden para aktarımının bu meblağlardan daha fazla olduğu ifade edilmektedir. İşçilerin ülkelerine gönderdikleri bu döviz miktarının her geçen yıl arttığı görülmektedir (Buyar, 2022a). Batının Rusya'ya uyguladığı yaptırımların dozu arttıkça Orta Asya'da Rusya'dan gönderilen paralarla hayatını devam ettiren aileler de ekonomik sıkıntıya düşmektedir. Öyle ki 2021 yılı gönderilen havaleler, Kırgızistan GSYH'sinin %30'u ve Tacikistan'ın ise %27'sini aşmıştır (Ratha & Eung, 2022). Ancak 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya geniş çaplı bir işgal hareketi başlatması ile başta ABD ve AB olmak üzere çok sayıda ülke ile birçok uluslararası kurum ve kuruluş Rusya'ya çok ağır siyasi ve ekonomik yaptırımları uygulamaya koymuştur. Bu yaptırımlar sadece Rus ekonomisini değil, bölge ülkelerini de külfetli bir ekonomik izolasyona sokmuştur. Batılı devletler tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırım listesi her geçen gün artarak devam etmektedir. İşgalin ilk gününden itibaren kapsamının genişletilerek uygulanan yaptırımlar finans, enerji, gıda, teknoloji ve diğer birçok sektörde büyük aksaklıklara sebep olmuştur. Söz konusu yaptırımlar başta Rusya olmak üzere, bölge ülkeleri ve nihayetinde küresel ekonomilerde büyük sorunlara yol açmıştır. Akaryakıt, enerji kaynakları, gıda ürünleri, tarımsal hammaddeler, kimya sanayi ürünleri, makine, teçhizat vb. kalemlerini bölge ülkeleri büyük oranda Rusya'dan ithal etmektedir. 2021 yılı sonu itibariyle "Rusya ile Kazakistan'ın ticaret hacmi 21 milyar dolar, Özbekistan'ın 7.5 milyar dolar, Kırgızistan'ın 2.5 milyar dolar, Tacikistan'ın 1, 3 milyar dolar, Türkmenistan'ın 5 yüz milyon dolar civarındadır. Bu ticaret rakamlarında Rusya'nın

bölge ülkelerine ihracatı %70 ve üzeri durumundadır. Dolayısıyla bölge ülkeleri Rusya için büyük bir pazar teşkil etmektedir.” (Buyar, 2022a).

COVID-19 ile bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik daralmalar, enflasyonist baskılar, borç geri ödemelerinde yaşanan güçlükler, kur şokları ve yükselen faiz oranları ile birlikte yeni bir savaşın ortaya çıkması, hane halkı ve firmalarda derin endişelere yol açmıştır. Batı dünyası tarafından sürekli izole edilen ve yaptırımlara maruz bırakılan ülkeler; Çin, Afganistan ve İran’a Rusya’nın da eklenmesi ile bölge adeta her taraftan kuşatılmıştır. Savaşın uzaması ile yaptırımların dozu da giderek artmaktadır. Rublenin değer kaybetmesi, kısmi seferberlik ilanı, zorunlu askerlik vb. nedenlerden dolayı tersine göçler başlamış ve işçi havalelerinde büyük düşüşler meydana gelmiştir. Özellikle Rus bankalarının SWIFT sisteminden çıkartılması havaleleri durdurma noktasına getirmiştir. 2022 yılında Kırgızistan işçi dövizlerinde %33, Tacikistan ve Özbekistan’da ise sırası ile %22 ve %21’lik düşüşler meydana gelmesi beklenmektedir (Ratha & Ju Kim, 2022). Batı yaptırımları sonucunda değer kaybeden Rubleden dolayı bölge ülkelerinde döviz kıtlığı yaşanmakta ve merkez bankaları her gün milyonlarca dolarla piyasaları regüle etmek zorunda kalmıştır. Özellikle petrol ve gaz ihraç eden ülkeler; Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan’ın ihracat gelirlerinde büyük düşüşler meydana gelmiştir (Farangis, 2022). Rusya’ya uygulanan ekonomik ve siyasi yaptırımlardan dolayı binlerce firma ülkeyi terk etmiş veya üretime ara vermiştir. Bu Rusya’daki yatırımlarda durgunluğa ve iş dünyasının da kapasite düşürmesine sebep olmuştur. Yatırım ve ekonomik aktivitenin yavaşlaması göçmen işçi istihdamı ve havalelerinde büyük düşüşlere yol açmıştır. Rus rublesinin ani değer kaybetmesinden sonra banka havalelerine de kısıtlamaların getirilmesi Orta Asya’da havalelere bağımlı hayatını devam ettiren hane halklarını ekonomik sıkıntıya sokmuştur.

Abhazya’nın işgali ile başlayan Rusya’nın yayılmacı yaklaşımı Orta Asya ülkeleri tarafından asla kabul görmemiştir. Ancak Rusya’nın hegemonik tesirlerinden dolayı açık tepkiler ortaya konamamıştır. Bununla birlikte Ukrayna’da Rus ordusunun gösterdiği başarısızlık, askerî teknolojisinin ve hareket kabiliyetinin hantallaşmış durumunun gözler önüne serilmesi Rusya’nın bölge üzerindeki üstünlük ve liderlik algısını da nispeten zayıflatmış görülmektedir (Buyar, 2022a). Ukrayna krizi, bölge ülkelerinin Rusya ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine sebep olmuştur. Özellikle bölgenin en önemli ekonomisine sahip olan Kazakistan’da endişelere yol açmıştır. Kazakistan’ın kuzey bölgelerinde yoğun olarak yaşayan Rus nüfusunun varlığı ve bu alanlarda, Rusya’daki bazı yetkililerin zaman zaman hak iddiası imalarındaki söylemleri tansiyonu yükseltmektedir. Doğalgaz, petrol ve özellikle nükleer enerji projelerinde Rus-Kazak iş birliklerinin uzun vadede sıkıntılı bir sürece sokmuştur. Tacikistan ve Kırgızistan’ın Rus ekonomisi ile olan sıkı ilişkisinden dolayı bu ülkelere uzun vadede olumsuz etkilerinin olacağı öngörülebilir.

Orta Asya ülkelerinde savaşın başlangıç günlerinde ortaya çıkan kur dalgalanmaları neticesinde dolar hızla değer kazanmıştır. İlerleyen süreçte ise oluşan döviz kıtlığından dolayı merkez bankaları döviz kurlarını düzenlemek için piyasaya yüksek miktarlarda döviz sürmüştür. Bununla birlikte ilerleyen aylarda bölge ülkelerinden Rusya’ya aylık 100 milyon doların üzerinde dolar havaleleri gerçekleşmeye başlamıştır. Bu da bu ülkelerde döviz kıtlığı, kur artışı, bankaların müşterilerine dolar satışı kısıtlaması getirmesi, hesapları geçici dondurması, döviz çekimlerinde yüksek oranda kesinti yapması, aşırı kur farkı ile döviz alım satımı yapması gibi döviz uygulamalarında alışılmamış uygulamalar yapmalarına sebep olmuştur.

Rusya’da 21 Eylül 2022 tarihinde kısmi seferberlik ilan edilmiştir. Bu çerçevede 300 bin insanın silahaltına alınması planlanmıştır. Seferberlik ilanı sonrası 1 milyondan fazla insan yurt dışına gitmek üzere havaalanlarına ve kara sınırlarına akın etmiştir. Başta Türkiye, Gürcistan, Ermenistan olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan gibi ülkelere kısa süre içerisinde göç dalgası yaşanmıştır. Seferberlik ilanı, Rus halkının ilk defa savaşı bu kadar yakın hissetmesi ve ciddiyetini anlamasında bir dönüm noktası olmuştur. Her ev adeta bir anda kendisini savaşın içinde bulmuştur. Seferberlik ilanı sonrasında bu kadar Rus’un ülkesini terk etmesi herkesin

dikkatini çekmiştir. Silahaltına alınacak yaşta olan Ruslar bu savaşın gerekçelerine inanmadıklarını ifade etmişlerdir. Savaşın bir amacının ve hedefinin de olmadığını dile getirmişlerdir. Seferberlik sonrası Rusların ülkelerinden kaçmaları, Rusların devletçilik anlayışında, ülkelere ve halklarına bağlılıkları anlamında ciddi travmalar yaşamasına da sebep olmuştur (Buyar, 2022b). Seferberlikten kaçan Rusların büyük kısmı Orta Asya'da ilk başta Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a geçmiştir. Bu ani göç dalgası sonucunda bölge ülkelerinde ev kiralari ve emtia fiyatlarında hayli yüksek artışlar yaşanmıştır. Yine piyasalarda da geçici bir hareketlilik oluşmuş, bölgeye hatırı sayılır bir para girişi gerçekleşmiştir. Kısmi seferberlikle birlikte başta yazılım, bilişim teknolojileri alanında olmak üzere muhtelif sektörlerde birçok şirket, çalışanlarına daha güvenilir bir iş ortamı oluşturmak, işlerini daha istikrarlı yürütmek istemelerinden ve yine bu ülkelerde uluslararası banka ve diğer işlemlerin rahatça yapılabilmesinden dolayı Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerde ofisler açmışlardır.

Savaş ve Orta Asya' da Rus-Çin Nüfuz Mücadelesi

Bağımsızlık sonrası dönemde, bölge ülkeleri Rusya'ya alternatif uluslararası kurum ve kuruluşlarla siyasi ve ticari ilişkilere girişse de hiçbir zaman tam olarak istenilen hedefe ulaşamamıştır. SSCB sonrasında eski Sovyet ülkelerinde kalan Rus nüfusu herhangi bir kriz durumunda Donbas bölgesinde olduğu gibi zaman zaman Moskova'nın söz konusu ülkelerin iç işlerine müdahale etme aracı olarak kullanılmaktan çekinilmemiştir. Bölgede, Moskova yanlısı hükümetler sürekli siyasi ve ekonomik olarak desteklenmiştir. Özellikle Putin'in iktidara gelmesi ile siyasi, ticari ve askeri baskılarla Orta Asya'daki ABD askeri üsleri kapatılmıştır. Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkileri ilerletmek isteyen Gürcistan gibi ülkelere de askerî hareketlerden çekinilmemiştir. Nitekim Rusya tarafından, Gürcistan'da Abhazy'a'yı, Ukrayna'da Kırım, Lugansk, Donestk, Herson ve Saporijya'ya askerî müdahalede bulunulmuştur. Kazakistan ve diğer bazı bölgelerde Rus dilinin resmi statülerden çıkartılma girişimleri ve bölge ülkelerinin Çin ile ekonomik, ticari ilişkilere ağırlık vermesi sonrasında uyarı mahiyetinde siyasi mesajlar verilmiştir. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü de (KGAÖ) bölge ülkeleri açısından bağlayıcı bir işbirliği alanı olarak durmaktadır. Nitekim 2 Ocak 2022 yılında Kazakistan'da büyük çaplı protestolardan dolayı KGAÖ kapsamında Rus askeri gücü Kazakistan'daki olaylara müdahale etmiş ve protestoları sert bir şekilde bastırmıştır. Rusya bu örgütler ve strateji ile başta ABD ve Batılı ülkelerini eski Sovyet sahasından uzaklaştırmakta ve Çin'in bölgeye yayılmasının önüne almaya çalışmaktadır. Rusya, Avrasyacılık ve devlet politikaları doğrultusunda eski Sovyet coğrafyasındaki ihtilaflı bölgeler, buralarda yaşayan Rus vatandaşlarının himayesi, etnik grupların statüsü ve varlığı ile ilgili kartları elinde tutmakta, bölgenin yeni pazarlara ulaşmasının veya alternatif siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmesinin önüne set çekmeye çalışmaktadır. Sahip olduğu doğalgaz, petrol, uranyum, altın vb. enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırmakta zorluk çeken bölge ülkeleri bu noktada Rusya'ya bağımlı kalmaktadırlar. Belli oranda son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) *Bir Kuşak Bir Yol* projesi kapsamında bölgede etkinliğini artırmış ve özellikle enerji, inşaat, sanayi ve ulaşım alanlarında büyük yatırımlara girişmiştir. Ancak Pekin'in yatırım ve ticaretini küçük bir bürokrasi ve elit kesimlerle yürütmesi, Çinli firma ve şirketlerinde Çinlilerin çalıştırılması bölge halklarında sürekli tepkilere yol açmaktadır. Söz konusu ülkelerin Çin ile sınır komşusu olması ve büyük oranda borçlu duruma düşmesi ile milli tesislerin Çine uzun yıllar kira hakkının devredilmesi veya Çin tarafından borç karşılığında el konulması, bölge ülkelerinde egemenlik kaygılarına neden olmaktadır. Çin tehdidi algısının artması Rusya'nın yine bir kurtarıcı olarak görülmesine sebep olmuş ve bölge ülkelerinde Rusya yanlısı politikalara geri dönülmesine yol açmıştır. Rusya ile ilişkilerin iyi tutulmasındaki önemli bir faktör ise Orta Asya'dan Rusya'ya çalışmaya giden milyonları bulan göçmen işçiler ve onların oluşturduğu para havaleleri ile desteklenen ekonomidir. Rusya'nın bölgedeki en büyük rakibi konumunda yer alan Çin'in ucuz kredi ve finansman destekleri ile bölgede etkisini arttırması beklenebilir. Ancak bölge ülkelerinde Uygurlara uygulanan baskılardan ve güvensizlikten dolayı Çin'e karşı temkinli politikalar izlenmeye devam edilmektedir.

Sonuç

Ruslar ve Ukraynalılar Slav etnik kökenine ait olmakla birlikte her iki halk arasındaki anlaşmazlıklar, uzaklaşmalar ve çatışmalar 12. yüzyıldan beri devam edegelmiştir. Kiev'in diğer Rus gruplar tarafından 1169'da yağmalanması, Ukrayna'nın Ruslar tarafından alınması, I. Petro ve II. Katerina döneminde Ukrayna'da uygulanan baskılar, Ukraynaca'nın yasaklanması, 1932-1933 yıllarındaki golodomor trajedisi, II. dünya savaşında Ukraynalı milliyetçilerin Almanlarla işbirliği yaptığına dair tartışmalar, Ukrayna'ya devredilen Karadeniz filosunun statüsü, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın Batı'ya yönelmeyi tercih etmesi gibi tarihi olgular ve iddialar Rus ve Ukrayna toplumu arasındaki tarihi kırılma noktalarını teşkil etmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Turuncu devrim, Euromaydan olayları, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından işgali, Donetsk ve Lugansk bölgelerindeki ayrılıkçı grupları Rusya'nın doğrudan desteklemesi ile Rusya ile Ukrayna'nın birbirinden uzaklaşma süreci geri dönülmez bir hal almıştır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olma çalışmaları ile birlikte iki ülke ilişkilerindeki kriz, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ile savaşa dönüşmüştür. Bütün bu olaylar Rus ve Ukrayna toplumu arasındaki geri dönüşü çok zor olan tarihi uzaklaşmayı daha da arttırmıştır.

Rusya'nın Abhazya, Osetya ve Kırım'ı işgali ve sonrasında NATO'nun doğuya ilerleyişini engellemek, Batı ve NATO yanlısı Ukrayna'daki yönetimi değiştirmek, Ukrayna'daki *banderovtsı* olarak adlandırılan aşırı milliyetçileri etkisiz hale getirmek gibi gerekçelerle Ukrayna'ya saldırması, Orta Asya ülkelerinde ciddi bir endişeye sebep oldu. Bu saldırı dünya genelinde Rusya'nın toprak işgalleri yolu ile ilerlemesi olarak algılandığı gibi Orta Asya'da da aynı endişeli değerlendirmeler yapılmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşının başta Rusya ve Ukrayna ekonomileri olmak üzere, Orta Asya ve genel olarak da küresel ekonomiye ciddi olumsuz etkileri olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. 2022 yılında küresel ekonomik büyüme verilerine bakıldığında bu etkiler açık bir şekilde görülmektedir. Bu etkilerin de ilerleyen yıllarda devam edeceği öngörülebilir. Savaşın başlamasından sonraki süreçte Ukrayna ve Rusya'dan buğday, arpa, ayçiçeği gibi gıda hammaddelerinin ihracatının durması gıda maliyetlerinde artışa sebep olmuştur. Bununla birlikte Rusya'dan yapılan petrol ve gaz sevkiyatının yavaşlatılması ve daha sonra durdurulması bilhassa Avrupa bölgesinde ciddi krizlere yol açmıştır. Genel olarak gıda, enerji ve emtia tedarik zincirlerinde kopukluklar meydana gelmiştir.

Avrupa ve Amerika, Rusya'ya sayısı 11 bini bulan geniş çaplı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlardan Avrupa bölgesi ülkeleri ve küresel ekonomi de etkilenmiştir. Rusya, Batı'ya yaptığı gaz ve petrol sevkiyatının azalmasıyla oluşan gelir açığını, Çin ve Hindistan gibi doğu bölgesindeki ülkelere yaptığı sevkiyat kapasitelerini arttırarak kapatmıştır. Hatta enerji ürünlerinin fiyatlarının artmasıyla daha da büyük kazançlar elde etmeye başlamıştır.

Rusya ile Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi birçok ortak teşkilata sahip Orta Asya ülkeleri Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması sonrasında Rusya'nın beklentilerine rağmen tarafsız kalmaya gayret etmişlerdir. Rusya ile ortak teşkilatlarda bulunmalarından dolayı bu ülkeler yaptırımların kendi ülkelerine de olumsuz tesirlerinin olacağından büyük endişe duymuşlardır. Yine gerek ABD gerekse Avrupa Birliği'nden bu ülkelere aktarılan fonların kesilebileceği konusunda da tedirginlikler oluşmuştur. 2014 yılında Kırım'ın işgali sonrasında Rusya'ya uygulanan yaptırımlardan bölge ülkeleri belli ölçülerde ve alanlarda etkilenmekte idi.

Bölgede başta işsizlik olmak üzere çeşitli problemlerden dolayı ülke halklarının büyük kısmı Rusya olmak üzere çeşitli ülkelerde göçmen işçi olarak çalışmaktadır. Savaşın başlangıcında Rusya'da bulunan 7,8 milyon göçmen işçinin büyük kısmının ülkelerine döneceği endişesi yaşanmıştır. Bu durumda bölge ülkelerine gelen yüksek döviz girdilerinin azalacağı, işsizliğin ve güvenlik problemlerinin artacağı öngörülmüştür. Rusya'da yatırım ve ekonomik aktivitenin yavaşlaması göçmen işçi istihdamı ve havalelerinde önemli düşüslere yol açmıştır. Bu havalelerle

gelen para ile hayatını devam ettiren bölgedeki hane halkları bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Orta Asya ülkelerinde savaşın başlangıç günlerinde agresif kur dalgalanmaları, döviz kıtlığı ve daha sonrada alışılmamış banka uygulamaları başlamıştır.

Rusya'ya uygulanan yaptırımlarla birlikte ülkeden ayrılan bazı uluslararası markalar ofislerini ve merkezlerini Orta Asya ülkelerine taşımışlardır. Bilhassa Rusya'da 21 Eylül 2022 tarihinde seferberlik ilan edilmesi sonrasında bilişim teknolojileri, yazılım ve internet pazarlamacılığı gibi alanlarda çalışan iyi gelirli Ruslar başta olmak üzere 1 milyon'un üzerinde insan Rusya'dan ayrılarak başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere değişik ülkelere akın etmiştir. Bu göç akını bölge ülkelerinde başta ev kiralari olmak üzere barınma, gıda ve emtia fiyatlarının artışına sebep olmuştur. Yine bu süreçte de birçok firma ofislerini tamamen Orta Asya'daki ülkelere taşımış, faaliyetlerini bu ülkelere yürütmeye başlamışlardır. Seferberlik ilanı sonrası bölgeye gelen göçmenlerin büyük kısmı daha sonra Türkiye, Avrupa ve dünyanın farklı ülkelerine dağılmışlar, bir kısmı da ülkelere dönmüştür. Bu göçmenler de yine bölgeye ciddi miktarda para akışı, geçici de olsa ekonomik hareketlilik sağlamışlardır.

Rusya Sovyetler Birliği sonrası *Bağımsız Devletler Topluluğu*'na üye ülkeler arasında ileri derecede bir *entegrasyon* geliştirerek eski etkisini yeniden oluşturmayı planlıyordu. Bu savaş sonrasında bölge ülkelerinin artık Rusya ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek için alternatifler ve çıkış yolları aradıkları da görülmektedir. Ancak tarihi arka plan ve coğrafi konum bu durumda şimdilik çok fazla alternatif geliştirmeyi mümkün kılmamaktadır. Bu sürecin ortaya çıkardığı fırsatları değerlendirmeye çalışan Çin, bilhassa *Şanghay İşbirliği Örgütü* bağlantıları üzerinden Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile yeni ilişkiler geliştirmeye gayret göstermektedir. Bunların başında da *Bir Kuşak Bir Yol* projesi çerçevesinde Tacikistan, Özbekistan Türkmenistan üzerinden alternatif bir demir yolu ağı kurmaya çalışmaktadır. Çin, bölge ile ilişkilerini geliştirmede ucuz kredi ve finansman desteği enstrümanlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşının ne zaman sona ereceği bilinmemekle birlikte bilhassa ABD tarafından savaşın mümkün olabileceği kadar uzun sürmesinin, Putin'in 2014'teki Kırım işgali sonrası dile getirdiği çok kutuplu dünya iddiası noktasında Rusya'nın gücünün kırılması açısından önemli bir fırsat olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Savaşın sürmesi başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere küresel istikrarı ve ekonomiyi ciddi bir şekilde etkilemektedir. Bununla birlikte yeni çatışma risklerini de ortaya çıkarmaktadır.

Etik Beyan

"*Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Abdelal, Rawi (2005). National Purpose in the World Economy: Post-Soviet States in Comparative Perspective. Cornell Univ. Press. s. 106.
- Bağış, B. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri. İstanbul: SETA.
- Batsa, Denis (2017). Денис О. Баца , Российско-украинские отношения: этапы и проблемы, Проблемы постсоветского пространства / Post-Soviet Issues, 2017 4(1): 65-72
- Buyar, Cengiz (2022a, 04 22), Rusya-Ukrayna Savaşının Orta Asya ülkelerine etkisi, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ukrayna-savasinin-orta-asya-ulkelerine-etkisi/2570168>
- Buyar, Cengiz (2022b, 10 07), "Kısmi seferberliğin tesirleri", Yeni Şafak, 07.10.2022, s. 14. <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/kismi-seferberligin-tesirleri-3862815>
- BBC. (2022, 03 02). BBC NEWS TÜRKÇE. <https://www.bbc.com/>: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60596531>
- CASTELLUM. (2022, 06 22). Castellum.ai: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard>

Zakon, (2006). Закон України Про Голодомор 1932—1933 років в Україні Архивная копия от 16 октября 2021 на Wayback Machine от 28 ноября 2006 года

EXTENDED ABSTRACT

Although Russians and Ukrainians belong to Slavic ethnic origin, conflicts and ruptures between both peoples have continued throughout history. Historical facts and allegations such as the sack of Kiev by Russian groups in 1169, the acquisition of Ukraine by the Russians, the repressions in Ukraine during the reigns of Peter I and Catherine II, the banning of the Ukrainian language, the Holodomor tragedy of 1932-1933, the accusations that Ukrainian nationalists collaborated with the Germans during World War II, the status of the Black Sea fleet transferred to Ukraine, and Ukraine's preference for turning towards the West after independence constitute the historical breaking points between Russian and Ukrainian society. After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Orange revolution, the Euromaidan events, the Russian occupation of Crimea in 2014, and Russia's direct support for separatist groups in the Donetsk and Lugansk regions, the process of estrangement between Russia and Ukraine has become irreversible. With Ukraine's efforts to become a member of NATO, the crisis in the relations between the two countries turned into a war with Russia's attack on Ukraine on 24 February 2022. All these events have further increased the historical estrangement between Russian and Ukrainian society, which is very difficult to return.

Russia's invasion of Abkhazia, Ossetia and Crimea and its subsequent attack on Ukraine on the grounds of preventing NATO's eastward advance, changing the pro-Western and pro-NATO administration in Ukraine, and neutralising the ultra-nationalists called *banderovtsy* in Ukraine caused serious concern in Central Asian countries. As this aggression was perceived worldwide as Russia's advancement through territorial occupations, the same anxious assessments were made in Central Asia.

The Russia-Ukraine war has had and continues to have serious negative impacts on the economies of Russia and Ukraine in particular, Central Asia, and the global economy in general. In 2022, these impacts can be clearly seen in the global economic growth data. It can be predicted that these impacts will continue in the following years. In the period following the outbreak of the war, the cessation of exports of food raw materials such as wheat, barley and sunflower from Ukraine and Russia led to an increase in food costs. In addition, the slowing down and then stopping of oil and gas supplies from Russia led to serious crises, especially in the European region. In general, food, energy and commodity supply chains have been disrupted.

Europe and America began to impose large-scale sanctions on Russia, the number of which reached 11 thousand. Countries in the European region and the global economy were also affected by these sanctions. Russia has closed the income gap caused by the decrease in gas and oil shipments to the West by increasing its shipment capacities to countries in the eastern region such as China and India. In fact, with the increase in the prices of energy products, it has started to make even greater gains.

Central Asian countries, which have many common organisations with Russia, such as the Collective Security Treaty Organisation, have tried to remain neutral after Russia's aggression against Ukraine, despite Russia's expectations. Since they are in common organisations with Russia, these countries were very concerned about the negative effects of the sanctions on their own countries. They were also worried that the funds transferred to these countries from both the United States and the European Union might be cut off. After the invasion of Crimea in 2014, the countries in the region were affected to a certain extent and areas by the sanctions imposed on Russia.

Due to various problems, especially unemployment in the region, a large part of the people of the country work as migrant workers in various countries, especially in Russia. At the beginning of the war, there were concerns that most of the 7.8 million migrant workers in Russia would return to their countries. In this case, it was predicted that high foreign exchange inflows to the countries of the region would decrease, unemployment and security problems would increase. The slowdown in investment and economic activity in Russia has led to a significant decline in migrant labour employment and remittances. Households in the region, which survive on the money coming from these remittances, are adversely affected by this process. In Central Asian countries, aggressive exchange rate fluctuations, foreign exchange shortages and then uncommon banking practices started in the early days of the war.

Some international brands that left the country with the sanctions imposed on Russia moved their offices and headquarters to Central Asian countries. Especially after the declaration of mobilization in Russia on September 21, 2022, over 1 million people, especially Russians with good incomes working in

fields such as information technologies, software and internet marketing, left Russia and flocked to different countries, especially Central Asian countries. This migration flow caused an increase in housing, food and commodity prices, especially house rents, in the countries of the region. Within this period, many companies have moved their offices completely to countries in Central Asia and have started to carry out their activities from these countries. After the declaration of mobilization, most of the immigrants who came to the region later moved to Turkey, Europe and different countries of the world, and some of them returned to their countries. These immigrants also provided a significant amount of money flow to the region and economic mobility, albeit temporarily.

Russia was planning to restore its former influence by developing an high degree of integration among the member states of the Commonwealth of Independent States after the Soviet Union. After this war, it is seen that the countries of the region are now looking for alternatives and ways out in order to reconsider their relations with Russia. However, the historical background and geographical location do not make it possible to develop many alternatives for now. China, which is trying to make use of the opportunities arising from this process, is endeavouring to develop new relations with Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Tajikistan, especially through Shanghai Cooperation Organisation. Foremost among these, within the framework of the One Belt One Road project, China is trying to establish an alternative railway network through Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan. China effectively uses cheap credit and financial support instruments in developing its relations with the region.

Although it is not known when the Russian-Ukrainian war will end, it is understood that the US, in particular, sees the prolongation of the war for as long as possible as an important opportunity to break Russia's power in terms of the multipolar world claim that Putin voiced after the Crimean invasion in 2014. However, the continuation of the war seriously affects global stability and economy, especially the Central Asian countries. In addition, it also creates new conflict risks.

Image And Reputation Management Activities of the Presidency of Religious Affairs for Islamophobic Policies

Erdal BİLİCİ¹ & Metin IŞIK²

Abstract

In this study, the pre-symposium and symposium opening speech organized by the Presidency of Religious Affairs on May 15, 2022 in Ankara, has been discussed in terms of image and reputation management. This study aims to evaluate the activities of the Presidency of Religious Affairs within the scope of struggling Islamophobia in terms of the application fields of public relations. This study is crucial because it analyses the Islamophobic activities of the Presidency of Religious Affairs in terms of public relations. The pre-Islamophobia symposium and the symposium opening speech will be analyzed with the content analysis method in Maxqda. Two speeches have been discussed in terms of image and reputation management, and this speech includes 113 codes. The frequency distribution of the themes on reputation management is as follows: The frequency of the themes of administration and sense of rule of Islam is (f=55). The most mentioned issues in the theme of administration and sense of rule of Islam are as follows: Non-discrimination, rule in peace and tranquility, freedom of life and property, and freedom of religion. The frequency of the working principle theme is (f=45). As a result, the most mentioned issues within this theme are as follows: Islamophobic studies, the Religious Council, the Islamophobia commission, and international meetings/organizations.

Key Words: Image Management, Reputation Management, Islamophobia, Public Relations, Presidency of Religious Affairs

İslamofobik Politika Üretimine Karşı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İmaj Ve İtibar Yönetimi Faaliyetleri

Öz

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslamofobiyle mücadele kapsamındaki faaliyetlerini halkla ilişkilerin uygulama alanları açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslamofobiyle mücadele kapsamında 15 Mayıs 2022'de düzenlediği sempozyum öncesi ve sempozyum açılış konuşması imaj ve itibar yönetimi açısından ele alınmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın islamofobik faaliyetlerinin halkla ilişkiler bakımından analiz edilmesi çalışmayı önemli yapmaktadır. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanı'nın İslamofobi sempozyumu öncesi ve sempozyum açılış konuşması, içerik analizi yönüyle nitel analiz programı Maxqda'da analiz edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanı'nın iki konuşması imaj ve itibar yönetimi açısından ele alınarak 113 kodlama yapılmıştır. İtibar yönetimi konusundaki temaların frekans dağılımı şu şekildedir: İslam'ın yönetim ve yöneticilik anlayışı temasının frekansı (f=55)'tir. Bu tema kapsamında ayrımcılık karşıtlığı, barış ve huzur içinde yönetim, can ve mal özgürlüğü son olarak da din özgürlüğüne odaklanılmıştır. İtibar yönetimi kapsamında ele alınan Diyanet İşleri Başkanlığı çalışma prensibi temasının frekansı (f=45)'tir. Bu tema içerisinde islamofobik araştırmalar, islamofobi mücadelesi, Din Şurası, İslamofobi komisyonu ve uluslararası toplantı/organizasyonlara vurgulama yapılmıştır. İslamofobiye karşı imaj yönetimi faaliyetleri temasının frekansı (f=13)'tür. Bu tema içerisinde medya araçlarının etkin kullanımı, bilingualist çalışmalar ve iletişim dili konularına yer verilmiştir. Sonuç olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın islamofobiyle mücadele kapsamındaki faaliyetlerinde en fazla itibar yönetimiyle ilgili vurgulama yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmaj Yönetimi, İtibar Yönetimi, İslamofobi, Halkla İlişkiler, Diyanet İşleri Başkanlığı

Atıf İçin / Please Cite As:

Bilici, E., & Işık, M. (2022). Image and reputation management activities of the presidency of religious affairs for islamophobic policies. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 150-161. Doi: 10.5281/zenodo.7472434

¹ Sakarya Üniversitesi, erdal.bilici1@ogr.sakarya.edu.tr,

ORCID:0000-0001-9386-1624

² Prof. Dr. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, mailadres@gmail.com,

ORCID: 0000-0001-5984-0328

Giriş

The concept of Islamophobia is used to explain the fear and hatred of Islam (Allen 2017; Bleich 2011). Today, this concept is used in many fields. Islamophobia is also present in political discourses today. There are many different factors in the formation of these conditions. Far-right media organs, some political politicians who denigrate Islam, and religious groups that carry out harmful activities are a few of these factors (Ekman, 2015). According to Kumar (2012), these factors cause the formation of a climate of fear. And these factors have the power to affect political policies in every field. Such factors have a great impact on the growth of Islamophobic fear.

According to Said (2008), the media, harmful groups, and far-right governments adversely affect politics and security and play an important role in identifying Islam with violence by repeating fear. This situation shows that most countries display a racist and Islamophobic attitude towards Muslims in the public sphere (Ekman, 2015; Zaal, 2012). This Islamophobic attitude causes Muslims to be adversely affected by political and social areas. In addition, ideologies form and are legitimate with the Islamophobic attitudes and Islamophobic discourse (Evolvi, 2018). Accordingly, the effect of the policies carried out in the transformation of Islam, which is identified with violence in media organs as a result of political policies, into a growing fear factor should not be ignored.

Political Islamophobic discourse affects Muslim immigrants and their socio-economic status, and this is considered discrimination (Ünlü, 2019). These discriminatory Islamophobic policies, xenophobia, political discourses, cultural differences, and policies towards immigrants are the conditions that escalate Islamophobia into an international dimension (Yüksel, 2014).

According to Mastnak (2010:29), the escalation of Islamophobia into a global dimension is influenced by international media and political discourses. In addition, harmful activities of some foreign communities, and worried discourses about democracy and secularism also affect this situation. Islamophobic discourses, violence broadcast in the media, sexist discourses, and speech patterns adversely affect Islam (Silverstein, 2010). This profile created through the media creates a social and political problem and causes all kinds of political and psychological violence against Muslims.

Countries that have adopted Islam are affected by such Islamophobic activities (Aktaş, 2017). Therefore, all harmful activities and unpleasant discourses adversely affect the reputation and image of countries that have adopted Islam (Aktaş, 2014). Accordingly, foreign masses also have adverse thoughts about Islamic countries. That is, even if foreign masses have a positive perception of those countries, they position those countries in their minds in an ill part.

In this study, the pre-symposium and symposium opening speech organized by the Presidency of Religious Affairs within the scope of struggling Islamophobia will be discussed in terms of image and reputation management. This study aims to evaluate the activities of the Presidency of Religious Affairs within the scope of struggling Islamophobia in terms of the application areas of public relations. This study is crucial because it analyses the Islamophobic activities of the Presidency of Religious Affairs in terms of public relations. In this context, the pre-Islamophobia symposium and the symposium opening speech of the President of Religious Affairs, on May 15, 2022, in Ankara, have been analyzed with the content analysis method in Maxqda. Two speeches by the President of Religious Affairs have been discussed in terms of image and reputation management.

Islamophobia and Activities to Prevent Islamophobia

Fear of Islam and anti-Islamism are described as Islamophobia. Western countries use Islamophobia especially to humiliate and exclude nations that have adopted Islam (Cesari, 2011). Islamophobia is constantly on the agenda by Western countries from the past to the present. This notion is humiliating for Islam and Islamic countries. Especially Western countries take advantage of Islamophobia to humiliate Türkiye (Geisser, 2010).

Fears from ancient times and recent negative situations have reinforced the prejudice against Muslims, especially in many Western countries (Perocco, 2018). Research shows that, after the last world war, cultural, economic, and social intolerance and discrimination were applied toward those who adopted Islam in western countries and this is called Islamophobia (Yüksel, 2014). After the events that took place in the United States of America on September 11, Islamophobia as anti-Islam has increased tremendously (Akdeniz, 2019). The events of September 11 actually both caused an increase in Islamophobia and led to the growth of anti-Americanism among Muslims. This situation caused the westerners to be provoked more (Kırılmaz, 2020).

Today, the influence of extremist groups and xenophobia are increasing at a serious rate in most of the Western countries. Terrorist groups, which carry out activities in Western countries with Islamic symbols, cause serious harm to Muslims and Islam (Kaya, 2015). The actions of such harmful groups adversely affect the image of Muslims and Islam in Western countries (Borell, 2015). This situation causes anti-Islamism in Western countries, and these countries engage in harmful activities and discourses that exclude Muslims.

Due to Islamophobia, Muslims in foreign countries are exposed to insults, discrimination, and unpleasant discourse because of their faith (Kedikli and Akça, 2018). This situation is disturbing both for those living in western countries and for Türkiye. For this reason, institutions in Türkiye are fully fulfilling their responsibilities in solving these problems (Arslan, 2019). Especially Türkiye tries to solve the problems of people who have difficulties in employment, accommodation, and education (Mencet, 2018). On the other hand, the Presidency of Religious Affairs gives scholarships to students abroad who have financial difficulties due to such problems, and tries to prevent them from being affected by negative conditions. Like all institutions in Türkiye, the Presidency of Religious Affairs also works hard to prevent Muslims from being affected by the negative conditions related to Islamophobia. Türkiye is in a special position; therefore takes a very serious responsibility in tackling such problems (Bakırcı, 2019).

The Presidency of Religious Affairs prevents the unpleasant effect of Islamophobia, an international crisis, and deals with Muslim communities at the international level. It also has a common view with these communities regarding Islamophobia. In addition, the Presidency of Religious Affairs is in contact with different religious leaders, so it plays a serious role in preventing Muslims from being affected by all kinds of negative conditions (Ay, 2021). Because the Presidency of Religious Affairs wants to eliminate the influence of Islamophobia. It is not possible to say that Islamophobia only affects Muslims living in western countries (Boyras, 2021). As a matter of fact, given these circumstances, it is seen that all Muslims are adversely affected by Islamophobia. That's why Islamophobia is a universal problem. The solution to such problems requires a correct and reliable strategic public relations practice. In addition, Islamic countries should strive and cooperate to prevent the impact of Islamophobia.

Strategic public relations practices play an important role in reducing or even eliminating the negative influences of Islamophobia, which is an international crisis (Sirt and Ergenç, 2021). Strategic public relations activities are crucial in the struggle against Islamophobia. Strategic public relations will effectively contribute to the formation of important reactions in terms of preventing the unpleasant effects of Islamophobia. Strategic public relations generally bring about changes in the attitudes and behaviors of the masses (Önder, 2016). Public relations is a communication system based on mutual trust. Accordingly, the public relations practices carried out by the Presidency of Religious Affairs have seriously eliminated the unpleasant influences of Islamophobia (Ustakara, 2019). Today, unpleasant discourses spread rapidly and affect many people, which increases the need for public relations practices. It will be possible to eliminate all the unpleasant influences of Islamophobia with a correct and reliable strategic public relations policy.

Public Relations Activities of the Presidency of Religious Affairs and Image and Reputation

Reputation is defined as how the masses perceive the activities implemented by countries or institutions (Brown et al., 2006; da Camara, 2011). Reputation directly affects how the masses behave towards a country or organization. Reputation is presented as an evaluative concept based on past performance and is defined as the collective assessment of a country's credibility among both internal and external audiences (Brown et al., 2006).

Image, on the other hand, focuses on the feelings and beliefs about the country that exists in the minds of the masses. Image means what it conjures up in the minds of the masses when we hear the name of a country or see its symbol (Bromley, 2000). The national image is based on mental interpretation, and human perceptions are easily influenced by the media and unpleasant discourses. However, this situation does not constitute an obstacle to the public relations practices that countries or organizations do or will do in order to get rid of the unpleasant perceptions of the masses.

The Presidency of Religious Affairs carries out public relations activities in many fields, especially due to the increase in Islamophobia in recent years. The Presidency of Religious Affairs organizes events such as conferences, congresses, and symposiums in Türkiye, and aims to raise awareness of the public affected by Islamophobia (Ünlü and Yaşar, 2021). The Presidency of Religious Affairs also attends meetings. In addition, The Presidency of Religious Affairs, through traditional and modern mass media, states that Islam is a religion of tolerance and intensely states that Islam prohibits racism and discrimination (Okumuş, 2021). The Presidency of Religious Affairs, on the other hand, participates in many international events and symposiums and states that Islamophobia has become a kind of disease, especially for those who hate Islamic countries. The Presidency of Religious Affairs, which works hard to prevent Islam from being affected by harmful activities, indirectly contributes to the development of the country's image and reputation (Gökmen, 2018).

Islamophobia is actually an international crisis and this crisis needs to be resolved with the right communication methods. The Presidency of Religious Affairs plays a very important role in the management of crises that arise due to Islamophobia. Overcoming such crises includes four steps (Ünlü and Yaşar, 2021:71). The steps to be taken for the Islamophobia crisis should be as follows: In the first step, Islamophobia should be handled as a problem. Afterward, plans should be made to prevent the unpleasant conditions that arise due to Islamophobia. Third, Islamophobia should be treated and managed as a crisis. Finally, an evaluation should be made after the crisis, and communication activities should be started. According to Ünlü (2018), if the Presidency of Religious Affairs carries out policies within the framework of these steps, it will directly affect its own corporate image and reputation. Accordingly, the image and reputation of the country will be positively affected indirectly.

Related Studies

The media has an active role in increasing the effect of the phenomenon of Islamophobia. Therefore, discrimination and exclusion increase. There are studies dealing with the effect of media influence on the formation of Islamophobia. The studies carried out in this context are as follows; Saeed (2007); Gölcü and Çuhadar (2017); Terman (2017); Gölcü and Aydın Varol (2018); Koçer and Yazıcı (2018); Temel (2019). Some of the studies on the effect of Islamophobia on traditional or new media contents are as follows; Almalı (2018); Farkas, Schou, and Neumayer (2018); Koç (2018); Klein and Muis (2019); Arslan (2019), Froio and Ganesh (2019); Vidgen and Yasserli (2020). Studies about the effects of Islamophobia on social, economic, sociological and religious factors are as follows: Er and Ataman (2008); Martin-Muñoz (2010); Kunst et al. (2012); Karsli (2013); Istriyani (2016); Ogan et al. (2013); Bayraklı and Yerlikaya (2017); Brusilovskiy and Esipov (2019); Schlueter, Masso, and Davidov (2020); Helbling and Traunmüller (2020). In addition to the studies in these fields, the studies dealing with the relationship between Islamophobia and politics are as follows: Shryock (2010); GhaneaBassiri (2013); Lewicki (2018); Kirtsoglou and Tsimouris (2018); Fritzsche and Nelson (2020).

There are studies that study the relationship between political policies and Islamophobia. This study will contribute to the literature as it deals with the struggle for Islamophobia speeches of the Presidency of Religious Affairs in the Islamophobia symposium organized by the Presidency of Religious Affairs in terms of image and reputation management.

Method

Content analysis means analysing what is contained in a message (Downe-Wamboldt 1992). Content analysis is generally used as a method to obtain inferences and conclusions about the content of the message. In addition, the content analysis method includes observation and document analysis (Prasad, 2008).

There are many definitions of content analysis. Campos and Turato (2009), state that the content analysis method is necessary for the systematic, quantitative and objective description of the content of communication. Describing certain features of messages objectively and systematically and interpreting messages reflects content analysis (Hopkins and King 2010). Analysing communication in a quantitative, objective and systematic way in order to measure variables is defined as content analysis (Lacy et al., 2015).

Krippendorff (2004), who has important studies in this field, states that the content analysis method should be used to make reproducible and valid inferences from the context of the data. The content analysis uses a number of rules to obtain valid inferences from the data. These inferences are about the sender of the message, the target audience of the message, or the message, itself. In addition, evaluating how themes or references affect a particular document or message is referred to as content analysis (André, 1983). The study questions of the Presidency of Religious Affairs on preventing Islamophobic activities in terms of image and reputation are as follows:

What is the most talked about issue about reputation management?

What is the most talked on issue about image management?

What are the communication tools used against Islamophobia?

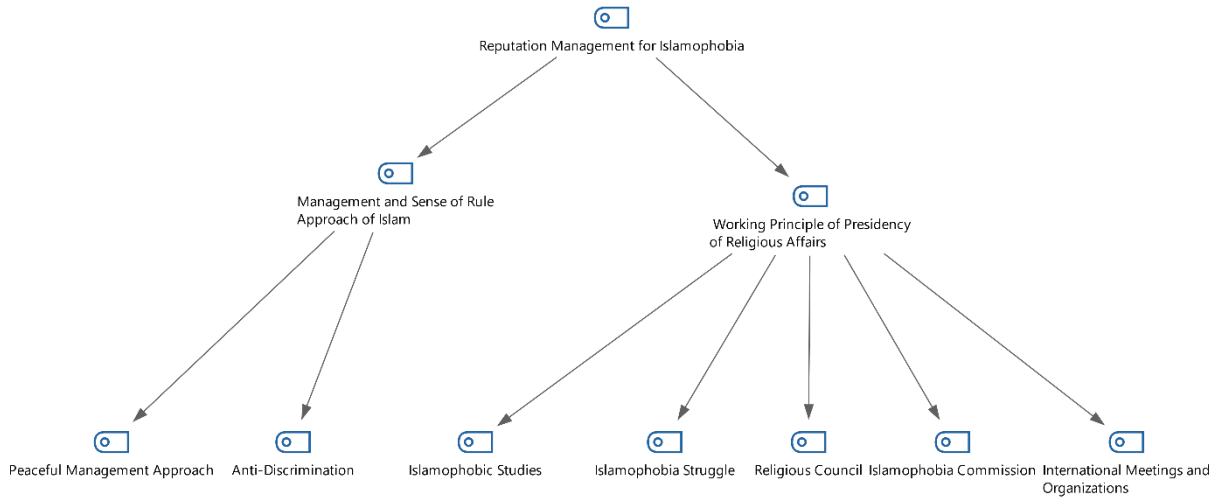
This study is important in terms of identifying the most important topics in reputation and image management and revealing the strategic communication management strategy of the Presidency of Religious Affairs. And, the determination of the communication tools used against Islamophobia is important in terms of showing the communication strategy of the Presidency of Religious Affairs.

Findings

The speeches of the President of Religious Affairs before and during the symposium on Islamophobia have been analyzed by the content analysis method. The distribution of the themes and sub-themes of the explanations related to image and reputation management in these speeches is as follows: The first theme of the title of reputation management activities is the religion of Islam. Depending on the management point of view, the sub-themes include the issue of the prohibition of discrimination in Islam and the peaceful management approach of the religion of Islam. Finally, the working principle of the Presidency of Religious Affairs is as follows: Religious Council, the struggle for Islamophobia, Islamophobic studies, Islamophobia commission, and international meetings and organizations.

Explanations on image management activities for Islamophobia are grouped under three themes. The distribution of this theme and its sub-themes is as follows: Religious TV, radio, and social media account categories depending on the theme of effective use of media tools. There are translations and work distribution categories depending on the bilingualism studies theme. The last theme of image management activities for Islamophobia is the language of communication.

Figure 1. Reputation Management Activities for Islamophobia

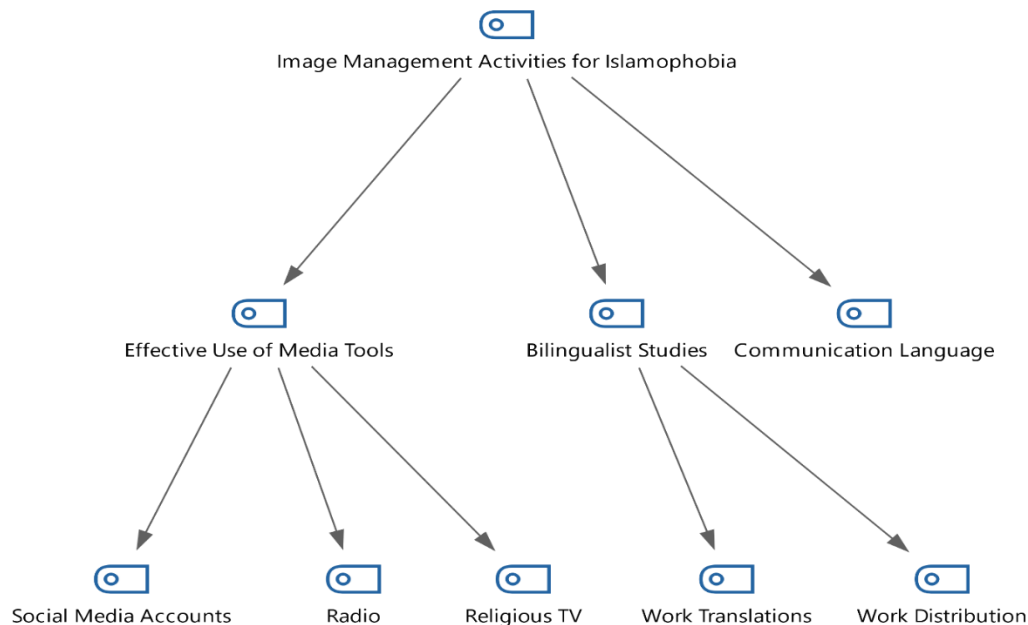

The themes and frequency codes related to reputation management activities in the speech are as follows: Management and sense of rule of Islam and working principles of the Presidency of Religious Affairs regarding reputation management for Islamophobia. The sub-theme and frequency distribution of Islam, depending on the theme of management and sense of rule approach, are as follows: Management in peace and tranquility (f=16), freedom of life and property (f=8) and freedom of religion (f=8) in the theme of peaceful management approach. f=6), frequency distribution of the anti-discrimination theme (f=25).

Depending on the working principle theme of the Presidency of Religious Affairs, the sub-themes and frequency distribution of the Religious Council title are as follows: Research reports (f=1), meetings (f=1), negotiation talks (f=2). In addition, the sub-themes and frequency distribution of the title of International meetings and organizations are as follows: meeting organizations (f=1) and summit (f=1).

The sub-themes and frequency distribution of the struggle for Islamophobia are as follows: Sermons (f=2), khutbah (f=2), trainings (f=2) and written/visual media applications (f=4). The sub-themes and frequency distribution of the Islamophobic research theme are as follows: Academic research (f=8), detection of Islamophobic activities (f=18).The frequency distribution of the last title is as follows: Islamophobia commission theme (f=3).

Figure 2. Image Management Activity for Islamophobia

struggle against islamophobia, the Religious Council, the Islamophobia commission, and international meetings/organizations. In this context, the most mentioned issue regarding reputation management is the management and sense of the rule of Islam. Therefore, the first research question, "What is the most talked about issue of reputation management?" The question has been answered.

The frequency of the theme of image management activities against Islamophobia is (f=13). The most mentioned themes within this theme are as follows: Effective use of media tools, bilingualist studies, and communication language. Therefore, the second research question, "What is the most talked about an issue related to image management?" The question has been answered. The means of communication used against Islamophobia are social media, television, and radio. In this context, the third study question, "What are the communication tools used against Islamophobia?" has been answered.

Institutions use various communication networks in order to expand their communication networks and create a positive image. Accordingly, it can be said that the Presidency of Religious Affairs has created the language of communication by broadcasting from traditional and new media in order to reduce islamophobic activities. These publications are supported by bilingualistic activities and image management is carried out.

The Presidency of Religious Affairs emphasizes the principle of managing and working with an understanding of management in reputation management. Working principles in reputation management, creating a positive impression and the continuity of these communication activities will maintain the reputation. Hence, the Islamophobic symposiums organized by the Presidency of Religious Affairs contribute to both the image and reputation management of the institution.

As a result; the Presidency of Religious Affairs contributes to its image and reputation by working on Islamophobia. Because the discourses of the Presidency of Religious Affairs focus on reputation management in response to the destructive effect of Islamophobia. In this context, there are also image management applications that support reputation management. The activities carried out by the Presidency of Religious Affairs against Islamophobia can be analyzed in terms of effectiveness and crisis management, one of the public relations practices, and contribution to the field.

Ethical Declaration

In the writing process of the study titled "*Image And Reputation Management Activities Of The Presidency Of Religious Affairs For Islamophobic Policies*", there were followed the scientific, ethical and the citation rules; was not made any falsification on the collected data and this study was not sent to any other academic media for evaluation. Since the document review was conducted in this study, there is no need for an ethics committee decision.

References

- Akdeniz, Reyta. (2019). İslamofobi ve Daes: Tedirgin nefret. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6(1):204-6.
- Aktaş, Murat. (2014). Avrupa'da yükselen islamofobi ve medeniyetler çatışması tezi. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi 13(1):31-54.
- Aktaş, Murat. (2017). AB ülkelerinde islamofobi ve terörizm. Ombudsman Akademik (7):127-55.
- Allen, Chris. (2017). Islamophobia. Pp. 376-83 in Routledge handbook on Christian-Muslim relations, edited by D. Thomas. London: Routledge.
- Almalı, Arda. (2018). Almanya'da yükselen islamofobi ve dergilerdeki İslam karşıtı yayınlar. Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi 2(2):129-45.
- André, Marli E. D. A. (1983). Use of content analysis in educational evaluation: Doing prose analysis. The Australian Journal of Education Studies 4(1):1-12.
- Arslan, Durmuş Ali. (2019). Dünyada ve Türkiye'de medya ve islamofobi'. Dünya İnsan Bilimleri Dergisi 2019(2):28-52.
- Ay, Mustafa Fatih. (2021). İmkan ve sınırlar, sorunlar ve çözüm önerileri bağlamında cami rehberliği hizmeti. Marife Dini Araştırmalar Dergisi 21(1):79-103.

- Bakırcı, Mustafa. (2019). Din görevlileri gözünden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki din hizmetleri. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(1):71-101.
- Bayraklı, Enes, and Turgay Yerlikaya. (2017). Müslüman toplumlarda islamofobi: Türkiye örneği. *Ombudsman Akademik* (7):51-70.
- Bleich, Erik. (2011). What is islamophobia and how much is there? Theorizing and measuring an emerging comparative concept. *American Behavioral Scientist* 55(12):1581-1600. doi: 10.1177/0002764211409387.
- Borell, Klas. (2015). When is the time to hate? A research review on the impact of dramatic events on islamophobia and islamophobic hate crimes in Europe. *Islam and Christian-Muslim Relations* 26(4):409-21. doi: 10.1080/09596410.2015.1067063.
- Boyraz, Hacı Mehmet. (2021). Türkiye'de islamofobi çalışmaları: Kitaplar ve lisansüstü tezler özelinde bir literatür değerlendirmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8(4):96-113.
- Bromley, D. B. (2000). Psychological aspects of corporate identity, image and reputation. *Corporate Reputation Review* 3(3):240-52. doi: 10.1057/palgrave.crr.1540117.
- Brown, Tom J., Peter A. Dacin, Michael G. Pratt, and David A. Whetten. (2006). Identity, intended image, construed image, and reputation: An interdisciplinary framework and suggested terminology. *Journal of the Academy of Marketing Science* 34(2):99-106. doi: 10.1177/0092070305284969.
- Brusilovskiy, D. A., and I. I. Esipov. (2019). Two worlds-two integrations: The specificity of connection of civilizations with islamophobia. *Political Science Issues* 9(3):261-71.
- da Camara, Nuno Zarco. (2011). Identity, image and reputation BT - reputation management. Pp. 47-58 in *Reputation Management*, edited by S. Helm, K. Liehr-Gobbers, and C. Storck. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Campos, Claudinei José Gomes, and Egberto Ribeiro Turato. (2009). Content analysis in studies using the clinical-qualitative method: Application and perspectives. *Revista Latino-Americana de Enfermagem* 17(2):259-64. doi: 10.1590/s0104-11692009000200019.
- Cesari, Jocelyne. (2011). Islamophobia in the West: A comparison between Europe and the United States. Pp. 21-45 in *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century*, edited by J. L. Esposito and I. Kalin. New York: Oxford University Press.
- Downe-Wamboldt, Barbara. (1992). Content analysis: Method, applications, and issues. *Health Care for Women International* 13(3):313-21. doi: 10.1080/07399339209516006.
- Ekman, Mattias. (2015). Online islamophobia and the politics of fear: Manufacturing the green scare. *Ethnic and Racial Studies* 38(11):1986-2002. doi: 10.1080/01419870.2015.1021264.
- Er, Tuba, and Kemal Ataman. (2008). İslamofobi ve Avrupa'da birlikte yaşama tecrübesi üzerine. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17(2):747-70.
- Evolvi, Giulia. (2018). Hate in a Tweet: Exploring internet-based islamophobic discourses. *Religions* 9(10):307-21.
- Farkas, Johan, Jannick Schou, and Christina Neumayer. (2018). Platformed antagonism: Racist discourses on fake Muslim Facebook pages. *Critical Discourse Studies* 15(5):463-80. doi: 10.1080/17405904.2018.1450276.
- Fritzsche, Lauren, and Lise Nelson. (2020). Refugee resettlement, place, and the politics of islamophobia. *Social & Cultural Geography* 21(4):508-26. doi: 10.1080/14649365.2019.1672775.
- Froio, Caterina, and Bharath Ganesh. (2019). The transnationalisation of far right discourse on Twitter. *European Societies* 21(4):513-39. doi: 10.1080/14616696.2018.1494295.
- Geisser, Vincent. (2010). Islamophobia: A french specificity in Europe?. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self and Knowledge* 3(2):39-46.
- GhaneaBassiri, Kambiz. (2013). Islamophobia and American history BT - Islamophobia in America: The anatomy of intolerance'. Pp. 53-74 in *Islamophobia in America*, edited by C. W. Ernst. New York: Palgrave Macmillan US.
- Gökmen, Hasan. (2018). Hollandalı politikacı Geert Wilders' In "Fitna" filmi çerçevesinde bir algı ve imaj olarak islamofobi. *Antakiyat* 1(1):84-98.
- Gölcü, Abdulkadir, and Fatma Betül Aydın Varol. (2018). Yükselen bir trend olarak islamofobi endüstrisi: Amerikan medyasına yönelik araştırmaların bir panoraması. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1(1):73-88.
- Gölcü, Abdulkadir, and Mustafa Çuhadar. (2017). Batı toplumlarında İslamofobi'nin üretilmesinde medyanın rolü. *Ombudsman Akademik* (7):71-99.
- Helbling, Marc, and Richard Traunmüller. (2020). What is islamophobia? Disentangling citizens Feelings Toward Ethnicity, Religion and Religiosity Using a Survey Experiment'. *British Journal of Political Science* 50(3):811-28. doi: DOI: 10.1017/S0007123418000054.
- Hopkins, Daniel J., and Gary King. (2010). A method of automated nonparametric content analysis for social science. *American Journal of Political Science* 54(1):229-47.

- Istriyani, Ratna. (2016). Media: Causes and strategies to overcome islamophobia (Psychological and Sociological Study)'. *QIJIS* 4(2):201-17.
- Karsli, Necmi. (2013). İslamofobi'nin psikolojik olarak incelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13(1):75-100.
- Kaya, Serdar. (2015). Islamophobia in Western Europe: A comparative, multilevel study. *Journal of Muslim Minority Affairs* 35(3):450-65. doi: 10.1080/13602004.2015.1080952.
- Kedikli, Umut, and Mehmet Akça. (2018). Rising islamophobic discourses in Europe and fight against islamophobia on the basis of international organizations. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 9(1):9-23. doi: 10.2478/mjss-2018-0001.
- Kirtsoglou, Elisabeth, and Giorgos Tsimouris. (2018). Migration, Crisis, liberalism: The cultural and racial politics of islamophobia and "radical alterity" in modern Greece. *Ethnic and Racial Studies* 41(10):1874-92. doi: 10.1080/01419870.2018.1400681.
- Kırılmaz, Ayşenur. (2020). Batı'da artan islamofobi algısının müslüman kadınlar üzerindeki etkileri. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 4(1):178-206.
- Klein, Ofra, and Jasper Muis. (2019). Online discontent: Comparing Western European far-right groups on Facebook. *European Societies* 21(4):540-62. doi: 10.1080/14616696.2018.1494293.
- Koç, Çilem Tuğba. (2018). Yeni medyada islamofobik söylemin üretimi: Facebook örneği. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1(2):211-42.
- Koçer, Mustafa, and Fikret Yazıcı. (2018). Examination of islamophobia in the case of cartoons shared in Charlie Hebdo Magazine Twitter account. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 1(2):191-209.
- Krippendorff, Klaus. (2004). Reliability in content analysis: Some common misconceptions and recommendations. *Human Communication Research* 30(3):411-33. doi: 10.1111/j.1468-2958.2004.tb00738.x.
- Kumar, Deepa. (2012). *Islamophobia and the politics of empire*. Chicago: Haymarket Books.
- Kunst, Jonas R., Hajra Tajamal, David L. Sam, and Pål Ulleberg. (2012). Coping with islamophobia: The effects of religious stigma on muslim minorities' identity formation. *International Journal of Intercultural Relations* 36(4):518-32. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.12.014>.
- Lacy, Stephen, Brendan R. Watson, Daniel Riffe, and Jennette Lovejoy. (2015). Issues and best practices in content analysis. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 92(4):791-811. doi: 10.1177/1077699015607338.
- Lewicki, Aleksandra. (2018). Race, islamophobia and the politics of citizenship in post-unification Germany. *Patterns of Prejudice* 52(5):496-512. doi: 10.1080/0031322X.2018.1502236.
- Martin-Munoz, Gema. (2010). Unconscious islamophobia. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge* 8(2):21-28.
- Mastnak, Tomaz. (2010). Western hostility toward Muslims: A history of the present. Pp. 28-52 in *Islamophobia/Islamophilia*, edited by A. Shryock. Bloomington: Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Mencet, Mustafa Sami. (2018). Tarihsel arka planıyla Türkiye'de islamofobi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 1(53):191-208.
- Ogan, Christine, Lars Willnat, Rosemary Pennington, and Manaf Bashir. (2013). The rise of anti-Muslim prejudice: Media and islamophobia in Europe and the United States. *International Communication Gazette* 76(1):27-46. doi: 10.1177/1748048513504048.
- Okumuş, Meryem. (2021). Bir dini diplomasi aktörü olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dijital hesaplarının diyalogsal ilişki açısından analizi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4(1):153-70.
- Önder, Hatice Burcu. (2016). Dijital kültür ve dijital aktivizm karşısında stratejik halkla ilişkilerin değişen durumu. *Orta Karadeniz İletişim Çalışmaları Dergisi* 1(1):29-35.
- Perocco, Fabio. (2018). Anti-Migrant islamophobia in Europe. Social roots, mechanisms and actors. *REMHU: Revista Interdisciplinar Da Mobilidade Humana* 26:25-40.
- Prasad, B. D. (2008). Content analysis a method in social science research. *Research Methods for Social Work*. edited by D. . Lal Das and V. Bhaskaran. New Delhi: Rawat.
- Saeed, Amir. (2007). Media, racism and islamophobia: The representation of Islam and Muslims in the media. *Sociology Compass* 1(2):443-62.
- Said, Edward W. (2008). *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. New York: Random House.
- Schlueter, Elmar, Anu Masso, and Eldad Davidov. (2020). What factors explain Anti-Muslim prejudice? An assessment of the effects of Muslim population size, institutional characteristics and immigration-related media claims. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46(3):649-64. doi: 10.1080/1369183X.2018.1550160.
- Shryock, Andrew. (2010). *Islamophobia/Islamophilia: Beyond the politics of enemy and friend*. Bloomington: Indiana University Press.

- Silverstein, Paul A. (2010). The fantasy and violence of religious imagination: Islamophobia and Anti-Semitism in France and North Africa. Pp. 141–71 in *Islamophobia/Islamophilia: Beyond the Politics of Enemy and Friend*, edited by A. Shryock. Bloomington: Indiana University Press Bloomington, IN.
- Sirt, Erhan, and Erkut Ergenç. (2021). Kamu diplomasisinde halkla ilişkilerin rolü ve önemi: Covid-19 salgını sonrasında Türkiye'nin dış yardımları örneği. *İletişim Çalışmaları Dergisi* 7(2):263–90.
- Temel, Mustafa. (2019). Türkiye'de medya ve islamofobi araştırmaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2(1):93–121.
- Terman, Rochelle. (2017). Islamophobia and media portrayals of Muslim women: A computational text analysis of US news coverage. *International Studies Quarterly* 61(3):489–502. doi: 10.1093/isq/sqx051.
- Ünlü, Simge. (2018). A study on the reputation rules of corporate reputation research results and their compliance with Ekşisözlük user comments. *Third Sector Social Economic Review* 53(3):889–905.
- Ünlü, Simge. 2019. 'Ayrımcı Propaganda Faaliyetlerine Karşı Bir Savunma Mekanizması Olarak Halkla İlişkiler'. *Ege Akademik Bakış Dergisi* 19(2):237–44.
- Ünlü, Simge, and Lütfiye Yaşar. (2021). Dijital çağda e-kriz yönetimi ve iletişim stratejileri. Pp. 67–81 in *Dijital İletişim Araştırmaları*, edited by Ş. Güler. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ustakara, Fuat. (2019). The importance of strategic public relations in an effective struggle against islamophobia: A series of suggestions. *Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi* 1(2):90–99.
- Vidgen, Bertie, and Taha Yasseri. (2020). Detecting weak and strong islamophobic hate speech on social media. *Journal of Information Technology & Politics* 17(1):66–78. doi: 10.1080/19331681.2019.1702607.
- Yüksel, Mehmet. (2014). İslamofobinin tarihsel temellerine bir bakış: Oryantalizm ya da batı ve öteki. *Journal of Istanbul University Law Faculty* 72(1):189–200.
- Zaal, Mayida. (2012). Islamophobia in Classrooms, media, and politics. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 55(6):555–58.

EXTENDED ABSTRACT

İslamofobi kavramı, İslam'a karşı duyulan korku ve nefreti açıklamak için kullanılmaktadır (Bleich, 2011; Allen, 2017). Dolayısıyla günümüzde pek çok alanda bu kavramla karşılaşmak mümkündür. İslamofobi günümüzde siyasi söylemlere de konu olmaktadır. Bu koşulların oluşmasında birçok farklı unsur bulunmaktadır. Aşırı sağ görüşlü yayın organları, İslam'ı kötüleyen bazı siyasi politikacılar ve zararlı faaliyetler yürüten dini gruplar bu unsurlardan birkaç tanesini oluşturmaktadır (Ekman, 2015). Kumar'a göre, bu unsurlar korku ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Ve bu unsurlar zemin bulduğu her ortamda siyasi politikaları etkileyecek güce de sahip olabilmektedir (2012, 190). İslamofobik korkunun büyümesi, bu tür unsurların yürüttüğü politikalar nedeniyledir.

Siyasi İslamofobik söylem üretiminde Müslüman göçmenler ve onların sosyo-ekonomik durumları ayrımcılık politikaları içinde değerlendirilmektedir (Ünlü, 2019). Bu ayrımcı İslamofobik politikalar, yabancı düşmanlığı, siyasi söylemler, kültürel farklılıklar ve göçmenlere yönelik politikalar islamofobiyi uluslararası boyuta taşıyan koşullardır (Yüksel, 2014). Mastnak'a göre, islamofobinin küresel bir fenomene dönüşmesi uluslararası yayın organları ve kullanılan siyasi söylemler etkili olmaktadır. Ek olarak, bazı yabancı toplumların zararlı faaliyetleri, demokrasi ve laiklik ile ilgili endişeli söylemler de bu durumu körüklemektedir. (2010: 29). İslamofobik medya ve söylemler sonucunda yayın içeriklerinde şiddetin sunumu, cinsiyetçi söylemler, konuşma kalıpları, şehir merkezi dışında isyan ve kanunsuz bölgelerle kurgulanmış bir islam profili sunulmaktadır (Silverstein, 2010). Medya aracılığıyla oluşturulan bu Müslüman profili, sosyal ve politik bir sorun olmasının yanı sıra Müslümanlara karşı yapılan her türlü siyasi ve psikolojik şiddet eylemlerinin önünü açmaktadır.

Yapılan araştırmalar göz önüne alındığında, son dünya savaşı sonrasında batılı ülkelerde İslamiyet'i benimseyenlere yönelik kültürel, ekonomik ve sosyal bir hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık uygulanmıştır ve bunun günümüzdeki adı İslamofobi'dir (Yüksel, 2014). 11 Eylül'de Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen olaylardan sonra İslam karşıtlığı olarak İslamofobi çok büyük bir artış göstermiştir (Akdeniz, 2019). 11 Eylül olayları aslında hem İslamofobi'nin artışına neden olmuş hem de Müslümanlarda Amerika karşıtlığının büyümesine yol açmıştır. Bu durum, batıların daha çok kışkırtılmasına zemin hazırlamıştır (Kırılmaz, 2020).

İslam'ın olumsuzlandığı yabancı ülkelerde insanlar değeri ve inancı dolayısıyla hakarete, ayrımcılığa ve olumsuz söylemlere maruz kalabilmektedir (Kedikli & Akça, 2018). Bu durum hem batılı ülkelerde yaşayanlar hem de Türkiye için rahatsızlık vericidir. Bu yüzden Türkiye'de bu sorunların çözülmesi konusunda kurumlar üzerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmektedir (Arslan, 2019). Çalışma, barınma ve eğitim konusunda sıkıntı yaşayan kişilerin sorunları özellikle Türkiye tarafından çözülmeye çalışılmaktadır (Mencet, 2018). Diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı bu tür sorunlardan ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan öğrencilere burs sağlayarak onların olumsuz durumlardan etkilenmesini engellemeye çalışmaktadır. Türkiye'deki tüm kurumlar gibi Diyanet İşleri Başkanlığı da İslamofobi ile ilgili Müslümanların olumsuz tutumlardan etkilenmemesi için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Türkiye özel konumundan dolayı bu tür problemlerle mücadelede merkezi bir görev üstlenmektedir (Bakırcı, 2019).

Uluslararası bir kriz olan İslamofobi'nin olumsuz etkisini önlemek için Diyanet İşleri Başkanlığı yine uluslararası düzeyde Müslüman topluluklarla ilgilenmektedir ve İslamofobi ile ilgili bu topluluklarla ortak görüşte birleşmektedir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı farklı dini çevrelerle yakın ilişkiler kurarak Müslümanların her türlü olumsuz koşullardan etkilenmesini önlemede ciddi bir rol oynamaktadır (Ay, 2021). Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı İslamofobi'yi insan hakları açısından ele almaktadır. İslamofobi'nin sadece batı ülkelerinde yaşayan Müslümanları etkilediğini söylemek mümkün değildir (Boyras, 2021). Nitekim son gelişmelere bakıldığında tüm Müslümanların İslamofobi'den olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu yüzden İslamofobi evrensel bir sorundur. Bu tür sorunların çözü ise doğru ve güvenilir bir stratejik hakla ilişkiler uygulaması gerektirir.

İslamofobi aslında uluslararası bir krizdir ve bu krizin doğru iletişim yöntemleriyle çözüme kavuşturulması gerekmektedir. İslamofobiye bağlı olarak ortaya çıkan krizlerin yönetiminde Diyanet İşleri Başkanlığı çok önemli roller üstlenmektedir. Bu tür krizlerin aşılması ise dört adımı içermektedir (Ünlü & Yaşar, 2021:71). İlk adımda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslamofobi'yi bir sorun olarak ele alması. Sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslamofobiye bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz durumları engelleyici planlamalar yapması. Üçüncü olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslamofobi'yi bir kriz olarak ele alması ve yönetmesi. Son olarak kriz sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın değerlendirme ve iletişim faaliyetleri adımıdır. Dolayısıyla Ünlü'ye göre (2018), Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu adımlar çerçevesinde yürüttüğü politikalar doğrudan kurumsal imaj ve itibarını dolaylı olarak da ülkenin imaj ve itibarını olumlu yönde etkilemektedir.

Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın İslamofobi sempozyumu öncesi ve sempozyumda yaptığı konuşmalar içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek şu sonuçlara ulaşılmıştır. İki konuşmada imaj ve itibar yönetimi açısından 113 kodlama yapılmıştır. İtibar yönetimi ile ilgili temaların frekans dağılımı şu şekildedir: İslam'ın yönetim ve yöneticilik anlayışı temasının frekansı (f=55)'tir. İslam'ın yönetim ve yöneticilik anlayışı temasında en fazla değinilen konuların sıralaması şu şekildedir: Ayrımcılık karşıtlığı, barış ve huzur içinde yönetim, can ve mal özgürlüğü son olarak din özgürlüğüdür.

Diyanet İşleri Başkanlığı çalışma prensibi temasının frekansı (f=45)'tir. Bu tema içerisinde en fazla değinilen temaların sıralaması şöyledir: İslamofobik araştırmalar, İslamofobi mücadelesi, Din Şurası, İslamofobi komisyonu ve uluslararası toplantı/organizasyonlardır. Bu bağlamda itibar yönetimiyle ilgili en fazla değinilen konu İslam'ın yönetim ve yöneticilik anlayışıdır. Dolayısıyla ilk araştırma sorusu olan "İtibar yönetimiyle ilgili en fazla değinilen konu nedir?" sorusuna yanıt verilmiştir. İslamofobiye karşı imaj yönetimi faaliyetleri temasının frekansı (f=13)'tür. Bu tema içerisinde en fazla değinilen temaların sıralaması şöyledir: Medya araçlarının etkin kullanımı, bilingualist çalışmalar ve iletişim dilidir. Dolayısıyla ikinci araştırma sorusu olan "İmaj yönetimiyle ilgili en fazla değinilen konu nedir?" sorusuna yanıt verilmiştir.

Sonuç olarak; Diyanet İşleri Başkanlığı İslamofobi konusunda etkin bir çalışma içerisinde. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptığı faaliyetler İslamofobi'nin yıkıcı etkisine karşılık itibar yönetimi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda itibar yönetimini destekleyici imaj yönetimi uygulamaları da bulunmaktadır.

Sovyet İdeolojisinin Yansıdığı Kırgız Atasözleri ¹

Mayramgül DIYKANBAY²

Öz

Kırgızlar atasözü için “makal-lakap” ikilemesini kullanırlar. Kırgız makal-lakapları genelde bir veya iki dizeden oluşur. Bazen dize sayısı üç ve dörde kadar çıkabilir. Tarihe bakıldığında atasözlerinin ortaya çıkışı aslında eski atasözlerinin değişimiyle olmuştur. Atasözlerinde insanları aydınlatma veya dini duygular bağlamında mesajlara bakıldığında ilkinde Allah’a inanma, ondan medet umma, zengin beylerin önemi söz konusuyken, ikinci şekilde ise aksine Allah’a inanarak yola çıkılmayacağı, zenginlere güvenilmeyeceği anlatılmış, kısaca Allah, din, zenginlik hiç hoş karşılanmamış ve sürekli olarak yerilmiştir: Sovyetler Birliği’nin ideolojisi, İslam dininin gerçek dünyayı tanımaya engel olduğunu, insanları “kader” “alın yazısı” gibi anlayışlarla boyun eğdirdiğini, dolayısıyla kaderciliğe ittiğini, insanın başına gelen kötülükleri yönetimden değil de Allah yazısından bilmesi gerektiğini söyleyerek düşüncelerini engellediği, toplumu yöneten sınıfın Allah’ı kullanarak halkı boyun eğdirdiği, yönetimini sağlamlaştırdığı yönündeydi. Bu çalışmada ideolojilerin yansıdığı Kırgız atasözleri tespit edilmeye ve incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma iki aşamadan oluşur: ilk aşamada taranan kaynaklarda geçen zengin fakir ilişkisi, din, eğitim ve kadın ile ilgili atasözleri tespit edilmiştir. İdeolojilerini çeşitli yollarla halka sindirmeye çalışan yönetim pozisyonundaki sınıf, edebiyat ile sanatın da siyasi rolünün büyük olduğunu düşünmüş ve ondan yararlanmışlardır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci aşamasında tespit edilen atasözlerine ideolojilerin ne şekilde yansıdığı örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. *Anahtar Kelimeler:* Sosyal Medya, Sosyal medya Kullanımı, Yaşlılık, Kullanımlar Ve Doyumlar Yaklaşımı

Anahtar kelimeler: Kırgız atasözleri, Sovyet ideolojisi, din.

Kyrgyz Proverbs Reflecting Soviet Ideologies

Abstract

The Kyrgyz use the “makal-nickname” duplication for the proverb. Kyrgyz makal-nicknames usually consist of one or two lines. Sometimes the number of lines can be up to three or four. The ideology of the Soviet Union was that the religion of Islam prevented them from knowing the real world, that it subjugated people with understandings such as “destiny” and “predestination”, thus pushing them towards fatalism, and preventing them from thinking by saying that they should know the evils that befall them from God's destiny, not from the administration. In this study, the Kyrgyz proverbs that reflect the ideologies were to be determined and examined. The study consists of two parts. In the first stage, proverbs about the rich-poor relationship, religion, education and women in the scanner sources were determined. The ruling class, which tried to impose their ideology on the public in various ways, thought that literature and art also had a great political role, and they benefited from art and literature in this respect. In this context, it has been tried to show with examples how ideologies are reflected in the proverbs determined in the second stage of the study.

Keywords: Kyrgyz proverbs, Soviet ideology, religion.

Atıf İçin / Please Cite As:

Diyanbay, M. (2022). Sovyet ideolojisinin yansıdığı Kırgız atasözleri. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 162-170. Doi: 10.5281/zenodo.7472444

¹ Bu çalışma 2016 yılında Hacettepe Üniversitesi tarafından düzenlenen IV. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumunda “Sovyet Döneminde Oluşmuş Din İle İlgili Kırgız Atasözleri” başlıklı kısa özeti yayımlanmış sözlü sunumun genişletilmiş halidir.

² Yard. Doç. Dr.- Atatürk Üniversitesi, mayramgul.diykanbayeva@atauni.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-4990-6386

Giriş

Rus yazarı Maksim Gorki *"Bir milletin sözlü kültürünü bilmeden tarihini anlamak mümkün değildir."* der. Yazarın dediği gibi bir milleti anlayabilmek için, o milletin geleneğini, göreneğini, örfünü, âdetini, inancını, dilini vb. öğrenmek gerekir. Dolayısıyla Kırgızları ve onların geçmişini anlamak için sözlü kültürün zengin unsurlarından biri olan atasözlerine de bakılması önemlidir.

Atasözlerinin ortaya çıkış zamanıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Çünkü atasözlerinin oluşumu hiçbir zaman durmayacak bir süreçtir, dolayısıyla her devrin kendine has atasözleri ortaya çıkmaya devam edecektir. Bundan dolayı halk bilimci Saparbek Zakirov *"Atasözleri sadece bir devrin ürünü değil asırlar boyunca halkın hayatı ile beraber yoğrularak gelen sözlü tarihtir"* (Zakirov, 1972:3) der. Demek ki atasözleri değişik çağlarda ve sosyal şartlarda ortaya çıkmış ve değişen hayata göre değişim göstermiştir. Ancak bunun aksine binlerce yıl önce oluşmuş atasözlerinin hiç değişmeden yaşadığı da görülmektedir. Dolayısıyla atasözleri canlı bir organizma gibidir. Atasözlerinin ömrünün uzun olduğunu, asırlar boyunca yaşamaya devam ettiğini *"Divan-ü Lügat-it-Türk"*, *"Dede Korkut Kitabı"* ve eski yazıtlar da göstermektedir. Atasözlerinin asırlar boyunca yaşamasının sebebi insan hayatının ayrılmaz bir parçası olmasındandır. Atasözleri bir söze büyük bir düşünceyi sığdırır. Bundan dolayı eğitimde de önemli bir role sahiptir.

Kırgızlar atasözleri için makal-lakap ikilemesini kullanırlar. Kırgız makal-lakapları genelde bir veya iki dizeden oluşur. Bazen dize sayısı üç, dörde kadar çıkabilir. Kırgızların makal-lakap adını verdikleri atasözleri, Göktürkçe ve eski Uygurcada "sav"; Karahanlıcada Arapçanın tesiri ile "mesel"; Oğuz sahasında "mesel, durûb-ı emsâl, darb-ı mesel, atalar sözü, atasözü"; Yakutçada "xohono"; Tobollarda "takmak"; Altay ve Tuvacada "ülgerocak"; Sagaylarda "takpak"; Kaş, Kızıl, Koybollarda "söpsek"; Çuvaşlarda "comak, oranlama, samah"; Kazan Tatarcasında "eski söz"; Kırım Tatarcasında "kartlar sözü, hikmet"; Doğu Türkistan'dan Kırım'a uzanan sahada "makal"; Doğu Türkistan'da "tabma, ulular sözü"; Kazakçada "maçal-mätel" şeklinde geçmektedir (Altun, 2004: 80). Divan-ü Lügâti't-Türk'te ise "sâw" sözcüğünün karşılıklarından biri atasözü yani "mesel" olarak gösterilmiştir. (Kâşgarlı Mahmut, 2014:410). Türkçe Sözlükte atasözlerinin izahı: *"Atasözleri uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş kalıplaşmış ifadelerdir"* (2009:140) şeklinde yapılmıştır. Atasözlerinin konusu çeşitlidir: insanın kalitesi, toplumda, ailede aldığı yeri, devlet, toplum, zenginlik, yönetim, askerlik, cesurluk, kötülük, din, ticaret, kahramanlık, korkaklık, akıllılık, cömertlik, kurnazlık, gelenek, görenek, aile, aşk, dostluk, düşmanlık, ömür, ölüm vs. Kırgız atasözleri, tarihi, hayatın gerçeklerini, geçmişin anılarını, insanların birbirlerine ve çevresine eleştirici karşı tutumlarını; halkın dünyaya, doğaya, hayata bakışını, endişelerini, umutlarını, arzularını anlatan özlü sözlerdir (Akmataliyev vd, 2004: 236). Bundan dolayı Kırgızlar atasözleri için *"sözün çiçeği"*, *"fikrin kaymağı"* derler.

Kırgız atasözlerini derleme çalışmasını yapan ilk halk bilimci Kayım Miftakov'dur. Miftakov 1922 yılından itibaren Kırgızistan'ın bütün bölgelerini gezmiş, derlediği atasözlerini yazıya geçirmeye çalışmıştır. Miftakov'dan sonra atasözlerinin derlenip yayımlanmasında K. K. Yudahin ile B. Karimcanova'nın da büyük gayretleri olmuştur. Kırgız atasözlerini ilk kez toplu bir şekilde Kerimcanova yayımlamıştır. Kırgız SSC Bilimler Akademisi üyesi Yudahin ise 1940 yılında yayımladığı *"Kırgızca-Rusça Sözlük"*e yaklaşık yedi yüz atasözü almış, Rus okuyucularını Kırgız atasözleri ile tanıştırmıştır (Kerimcanova, 1955:10). Kırgız atasözlerini ilk kez bilimsel olarak P. N. Konovalov çalışmıştır. Konovalov 1948 yılında *"Kırgızskiye Poslovitsı i Pogovorki"* (Kırgız Atasözleri) adlı monografi çalışmasını yayımlamış, çalışmasında atasözlerinin çıkışı, anlamı, farkı, söz dizimi, sınıflandırma prensipleri ile ilgili görüşlerini bildirmiştir. Çalışma günümüzde Kırgız Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsünün el yazmalar bölümünde korunmaktadır. Ondan sonra bilimsel olarak inceleyen araştırmacı ise S. Zakirov'dur. Yazarın *"Kırgızların Atasözleri"* adlı bilimsel çalışması ilk kez 1962 yılında Kırgız SSC Bilimler Akademisince basılmıştır.

Atasözünün karşılığı olan "Makal ile Lakap"ın farkı *"Kırgız Dilinin Açıklamalı Sözdüğü"*nde şu şekilde açıklanmıştır: *"Makal, hayat tecrübesine dayanılarak halk tarafından ortaya konmuş, akıl"*

ve nasihat verici kısa, mecazlı, tesirli sözler; “Lakap, herhangi bir vakayı, hayata ait gerçeği; insan tabiatındaki, tavır ve davranışındaki bir hususiyeti ibret olarak ortaya koyan, ibretli sözler vasıtasıyla veren kısa cümleler.” (Abduldayev, İsayev, 1969:416, 747). Halk bilimci Zakirov ise “makal” ile “lakap”ı şu şekilde tanımlar: “Makal, toplum hayatının bütün yönlerini kapsayan, hayat tecrübesinden alınmış, insanın dünyaya bakışını bildiren, eğitici rolü büyük, söylenmek istenen sözü tamamlayan keskin ve net sözlerdir. Lakap ise herhangi bir olay ya da insan davranışları sonucu söylenmiş, genelde mecaz anlamlı kısa sözlerdir (Zakirov, 1972:24). İlgili çalışmalarda “makal” ile “lakap”ın farkını anlatan birkaç örnek şu şekilde sıralanmıştır: **Makal**: “Söz atası ır, söz katası çır” (Söz babası şiir, söz hatası kavga); **Lakap**: “Andijanda suur semiz dese, Beejinde kalmak tamşangan eken” (Andijan’da samur semiz deyince, Pekin’de Kalmak’ın içi gitmiş); **Makal**: “El çetine coo kelse can ayagan cigitpi, cakşı körgön dosunan mal ayagan cigitpi” (Halkına düşman gelirse can esirgeyen yiğit mi, sevdiği dostundan malını esirgeyen yiğit mi); **Lakap**: “Atalaştan altoo bolguça, eneleştin eköo bolsoçu” (Atası aynı altı kardeş olmaksızın, annesi aynı iki kardeş olsaydı);

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi “makal”da bir kafiye vardır, lakapta ise kafiye olması şart değildir. S. Musayev “makal”da söylenecek fikrin sonuna kadar söylendiğini, bir sonuca varıldığını; “lakap”ta ise söylenecek sözün söylendiğini, ancak sonuca varılmadığını belirtir (Musayev, 2002:242). Lakapların benzetme, karşılaştırma yoluyla “gibi”, “denildiği gibi” vb. sözlerin yardımıyla oluştuğu görülmektedir. Ancak bilim insanları halkın bu makaldır, şu lakaptır diye ayırmadığını, hatta deyimleri bile atasözü anlamında kullandığını belirtmişlerdir (Usupbekov, 1982:8).

Yöntem

Çalışma iki aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada Alıkul Osmonov Kırgız Milli Kütüphanesinden elde edilen atasözleri ile ilgili çalışmalar incelenmiş ve din, kadın, zengin ve fakir ile ilgili olanları kodlanmıştır. Dolayısıyla çalışmada Muhamed İbrahimov tarafından 2005 yılında hazırlanan “Kırgız Makal-Lakap, Uçkul Sözdörü 10551” (Kırgız Atasözleri, Deyimleri 10551); Bübüy Kerimcanova tarafından 1948 ve 1955 yıllarında hazırlanan “Kırgız Makaldarı menen Lakaptarı” (Kırgız Atasözleri ve Deyimleri), “Kırgız Elinin Makal cana Lakatarı” (Kırgız Halkının Atasözleri ve Deyimleri); Şarşeke Usupbekov tarafından 1967 ve 1982’de hazırlanan “Makal Lakaptardın Tarbiyalık Maanisi” (Atasözleri ve Deyimlerin Eğitimdeki Yeri), “Kırgız Makal Lakaptarı” (Kırgız Atasözleri ve Deyimleri); Saparbek Zakirov tarafından 1972 ve 1982 yıllarında hazırlanan “Kırgız Makal Lakaptarı” (Kırgız Atasözleri ve Deyimler), “Kırgız Elinin Makal, Lakaptarı” (Kırgız Halkının Atasözleri ve Deyimleri) başlıklı çalışmalardan yararlanılmıştır. Burada hatırlatmamız gereken önemli nokta, Sovyetler Birliği’nin ilk yıllarına ait olan çalışmalar özellikle seçilmiştir. Bu durum bize o dönemin dine takındığı tavırdan ve ideolojisinden ipucu verecektir. İkinci aşamada ise Sovyet ideolojisinin Kırgız atasözlerine nasıl yansıdığı örnekler eşliğinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda Sovyetler Birliği döneminde Türkistan Türklerine üzerine uygulanan dinsizleştirme politikası üzerine yapılmış çalışmalar okunmuştur.

Araştırmalara göre göçebe hayat tarzına sahip olan Kırgızlar 16. Yüzyılı sonu, 17. Yüzyılın başlarına doğru İslam’ı kabul etmişlerdir (Erşahin, 1999: 406). Kırgızların her ne kadar İslam’ı çok geç kabul etmelerine, dinin emirlerini yerine getirmemelerine rağmen kendilerini çok ciddi Müslüman olarak saydıkları ve din adına konuştukları ile ilgili bilgileri Ç. Velihanov ve V. Radlof gibi bilim insanlarının çalışmalarında görebiliriz. Bu durumu çalışmamızın konusu olan “Kuday degen kur kalbayt” (Allah derseni eli boş kalmazsın), “Kudaydın buyrugusuz kumurskanın butu sınıbayt” (Allah istemezse karıncanın ayağı kırılmaz) şeklindeki Kırgız atasözleri de kanıtlamış durumdadır. Ancak Sovyetler Birliği’nde dinle mücadele, sınıf savaşının önemli bir parçası olmuş ve sosyalist bir toplum düzeninin kurulabilmesinin önkoşulu olarak görülmüştür. Bunun için komünist yönetim tarafından devrimin ilk yıllarından itibaren yoğun bir din karşıtı propaganda yürütülmüştür. Din, emekçilerin başlıca düşmanı olarak tanımlanmış, ibadethaneler kapatılmış, din eğitimi yasaklanmış, her türlü din içerikli yayınların durdurulması bu sürecin ilk adımlarından biri olmuştur (Özdemir, 2019:179). Dolayısıyla dinsizleştirme özellikle edebiyat

üzerinden de yoğun bir şekilde halka sindirilmiştir. Ayrıca her şey eşittir, yönetim çiftçi ve işcinindir sloganiyla yola çıkan Sovyet sistemi, dini uyuşturucu kadar tehlikeli olarak görmüş ve onu zenginlerin yoksul sınıfı kullanmak için ortaya attığını ileri sürmüştür.

Çalışmada açıklayıcı yöntem kullanılmıştır. Açıklayıcı araştırmalar ise olgular arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamayı amaçlayan araştırmalardır. Açıklayıcı araştırmalar hipotezle başlar ve toplanan veriler istatistiksel yollarla analiz edilerek araştırma hipotezi sınanır. Bu bağlamda ele aldığımız çalışmada ideolojilerini çeşitli yollarla halka sindirmeye çalışan yönetim pozisyonundaki sınıfın, edebiyat ile sanatın da siyasi rolünün büyük olduğunu düşündüğünü ve ondan yararlandığını sözlü kültürün en eskilerinden olan Kırgız atasözleri üzerinden göstermeye çalıştık. Ayrıca feodal dönemin ürünü olarak değerlendirilen zengin ve yoksul ilişkisi, kadın ile ilgili atasözlerinden ve Sovyetlerden sonra değişmiş şekillerinden de örnekler verilmiştir.

İdeoloji ve Kırgız Atasözleri

Bir milletin sözlü kültürünü araştırırken o toplumun sadece psikolojik özelliğine dikkat etmek yetmez. Onların hayat tarzına, tarihine, sosyal ve ekonomik durumuna da bakmak gerek. Kırgız sözlü kültürünün en zengin unsurlarından biri atasözleridir. Dolayısıyla halkın geçmişini anlamak için atasözlerinin incelenmesinde yarar vardır.

Atasözleri toplumun ekonomik ve sosyal hayat şartlarına, psikolojik özelliklerine göre şekillenmektedir. Her ne kadar atasözlerinin çıktığı dönemi kronolojik olarak tespit etmek zor olsa da, onların içeriğine bakarak hangi döneme ait olduğunu anlamak mümkündür. Örneğin, *“Cese dağı may cakşı, cebese dağı may cakşı, berse dağı bay cakşı, berbese dağı bay cakşı”* (Yesen de yağı iyi, yemesen de yağı iyi, verse de zengin iyi, vermese de zengin iyi); *“Oozu kıyşık bolso da, baydın uulu süylösün”* (Ağzı eğri olsa da zenginin oğlu konuşsun), *“Küñgö külö karasañ, ıstandık böz surayt”* (Köleye gülümsersen, don için kumaş ister) gibi atasözlerinde zengin olmak önemli bir meziyet olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla söz konusu atasözlerinin feodal dönemin ürünü olduğunu anlamak zor değildir. *“Bay karagan açkadan ölböyt, gün karagan suukka toñboyt”* (Zengin beye güvenirsen aç kalmazsın, güneşe güvenirsen üşümezsin); *“Kum cıyılıp taş bolboyt, kul cıyılıp baş bolboyt”* (Kum toplanıp taş olmaz, köleler toplanıp yönetici olmaz) atasözlerine karşılık; *“Bay karagan açkadan ölot, kün karagan suukka toñot”* (Zengine güvenirsen açlıktan ölürsün, güneşe güvenirsen soğukta donarsın); *“Kum cıyılıp taş bolot, kul cıyılıp baş bolot”* (Kum toplanıp taş olur, köle toplanıp yönetici olur) vb. atasözleri kullanmıştır. Yukarıda bir atasözünün birbirine zıt iki farklı şekli söz konusudur. İlkleri feodal döneminin ürünüken, sonrakisi ise Sovyet döneminin ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

Halk bilimci Zakirov, halkı ezen sınıfı destekleyen atasözlerinin ortaya çıkışının sadece eski atasözlerinin değişime uğramasıyla olmadığını, aynı zamanda halkı ezenlerin kendilerinin de oluşturduğunu belirtir ve *“Kul menen cegen kuymak kusturbay koyboyt”* (Köle ile yenilen kuymak kusturur); *“Cardı menen coldoş bolgonço, bay menen barımtalaş bol”* (Yoksulla arkadaş olmaktansa zenginle hırsızlık yap) atasözlerinin yoksulları aşağılama, zenginlerin kendilerini üstün görme amacıyla ortaya atıldığını (Zakirov, 1972:4) belirtir.

Tarihe bakıldığında atasözlerinin ortaya çıkışı aslında eski atasözlerinin değişimiyle olmuştur. Bir kısım atasözlerinde ilk aşamada Allah'a inanma, ondan medet umma, zengin beylerin önemi söz konusuysen, ikinci aşamada bunun aksine Allah'a inanarak yola çıkılmayacağı, zenginlere güvenilemeyeceği anlatılmış, böylece Allah, din, zenginlik hiç hoş karşılanmamış ve sürekli olarak yerilmiştir: *“Maldı körüp baygambar da coldon çığıptır”* (Malı görünce peygamber de yoldan çıkmış), *“Akırın başkan moldodon saktan, ala çapan kocodon saktan”* (Yavaş yürüyen mollandan korun, ala kaftanlı hocadan korun), *“Adalsıngan moldonun üyünön altı kamnadın başı çığıptır”* (Helal diyen molların evinden altı domuzun başı çıkmış); *“Sopu sogon cebeyt, cese kabıgın da koyboyt”* (Sofi soğan yemez, yerse kabuğunu da bırakmaz) gibi atasözlerinde din ve temsilcileri ile alay edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin ideolojisi, İslam dininin gerçek dünyayı tanımaya engel olduğunu, insanları *“kader”* *“alın yazısı”* gibi anlayışlara boyun eğdirdiğini, dolayısıyla kaderciliğe ittiğini,

insanın başına gelen kötülüklerin yönetimden değil de, Allah yazgısından geldiğinin bilinmesi gerektiğini söyleyerek düşüncelerini engellediği (Zakirov, 1972:51) yönündeydi. Dolayısıyla önceden halk arasında yaygın olan “*Kudaydın buyrugusuz kumurskanın butu sınbayt*” (Allah istemezse karıncanın ayağı kırılmaz), “*Ketken kelbeyt, alğanın Alla berbeyt*” (Giden gelmez, aldığı Allah vermez); “*Kumu çok suu bolbos, Kudayı çok el bolbos*” (Kumsuz su olmaz, Allahsız halk olmaz); “*Adamdın oozunda bolso, Allanın kulağında bolot*” (İnsanın ağzındaysa, Allah’ın kulağındadır) gibi atasözlerini zengin beylerin halkı kendine boyun eğdirmek için ortaya attığını, Allah istemeden bir şey olmayacağını, Allah’ın her şeyi bildiğini söyleyip kandırdığını, korkuttuğunu ifade etmişler ve karşısına “*Ölündüü cerde ögüz semiret, ölümdüü cerde moldo semiret*” (Otlu yerde öküz şişmanlar, cenaze olan yerde molla şişmanlar); “*Moldonun aytkanın kıl, kılğanın kılba*” (Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma); “*Kaçkan da kuday deyt, kuugan da kuday deyt, kuday kimisinin kamın ceyt*” (Kaçan da Allah der, kovalayan da Allah der, Allah kimisine yardım eder); “*At azgını corgo, adam azgını moldo*” (At azarsa yorga olur, insan azarsa molla olur); “*Moldonun özü toyso da, közü toyboyt*” (Mollanın özü doysa da gözü doymaz); “*Moldonun kuran okup Alla değeni, beçeranın bir ulağın aldap cegeni*” (Mollanın Kuran okuyup Allah demesi, biçarenin bir oğlağını kandırıp yemesi); “*Moldonun seldesi ak, cürögü kara*” (Mollanın sarığı ak, yüreği kara); “*Azansız moldo bolso da, kazansız katın bolboyt*” (Ezansız molla olur, ancak kazansız kadın olmaz); “*Ak seldelüü kocodon, ak coolukçan katın artık*” (Ak sarıklı molladan ak yazmalı kadın değerli) gibi atasözlerini koymuşlardır. Ayrıca İslam dininin kadınları insan yerine koymadığını, kadına değer vermediğini “*Altın baştuu katından baka baştuu er artık*” (Altın başlı kadından, kurbağa başlı erkek değerli), “*Baytal çurkap bayge albayt*” (Kısırak yarışı kazanıp ödül almaz), “*Katındın çaçı uzun, akılı kıska*” (Kadının saçı uzun, akli kısa) gibi atasözlerini örnek vererek halka anlatmaya çalışmışlardır.

V. İ. Lenin “Gençler Birliği’nin Görevleri” başlıklı konuşmasında “*Eski toplumun düzeni şöyle bir prensip üzerine kurulmuştur: Ya sen birini talan edersin ya da biri seni; ya sen birine köle olursun, ya da sana biri. Demek öyle bir toplumda insana kölelik ya da beylik ana sütüyle geçer ve insan bu durumda sadece kendini düşünür, başkasını hiç düşünmez. Bu prensip yöneticilerin ideolojisi üzerinden sözlü kültürün her alanında gelişmiştir*” (Zakirov, 1972:52) der. Lenin’in bu konuşmasını örnek veren Sovyet bilim insanları söz konusu prensiplerin atasözlerinde fazlasıyla görüldüğünü belirtirler. Bu bağlamda V. İ. Lenin’in “*Din insanın beynini bulandıran uyuşturucudur*” sözünden yola çıkan Sovyet yöneticileri, zenginlerin dini kullanarak yoksulları daha çok ezdiğini belirtmişler ve halkı bu yönde bilinçlendirmek için tüm imkânları kullanmışlardır. Sovyet halk bilimcileri “*Kuday kulum dese, Muhammet ümmötüm deptir*” (Allah kulum demiş, Muhammet ümmetim demiş); “*Koco kudaydın kulu, eldin uulu*” (Hoca Allah’ın kulu, halkın oğlu), “*Kuday değen kur kalbayt*” (Allah diyenin eli boş (aç) kalmaz), “*Musulman boluu asta asta, kaapır boluu bir pasta*” (Müslüman olmak yavaş yavaş, kâfir olmak bir anda), “*Kul ceymin deyt kuyruktu, kuday bilet buyruktu*” (Köle yerim der kuyruğu, Allah bilir nasibi) gibi atasözlerini Kur’an-ı Kerim aracılığıyla halkı kandırmak için ortaya çıkmış olarak değerlendirmişlerdir.

1917 Ekim Devrimi’nden sonra Kırgızların geleneksel hayatının kökten değişikliğe uğradığı herkesçe malumdur. Dinsizleştirme politikası öne çıkmış, eski değerler kökten sökülmeğe istenmiş, halka komünist ideolojisi benimsetilmiştir. İdeoloji yani komünizm şöyle der: “*Din manevi çökertmenin en güçlü türüdür, insanların aklını çeler, zehirler, objektif dünyadan oluşan anlayışı eski çağa, insan aklının henüz gelişmediği döneme götürmeye çalışır.*” (Zakirov, 1972:12). Dolayısıyla yukarıda da belirtildiği gibi atasözlerinin oluşumu, ortaya çıkışı devamlılık göstermiş ve ideolojiye hizmet eden yeni şekliyle karşımıza çıkmıştır. Kısaca önceki atasözleri artık gerici olarak görülmüş, dolayısıyla ya değişime uğramış ya da yerini yeni atasözlerine bırakmıştır. “*İslam dini halkı öbür dünya ile ilgili düşündürmeye çabalamış, üst sınıfın bir aracı olarak kullanılmıştır.*” anlayışını savunan Sovyet ideolojisi İslam’ın ve din adamlarının olumsuz yönlerini ortaya koymak amacıyla yeni atasözleri oluşturmuştur. Bu sefer “*Kudayga işengen kuru kalbayt*” (Allah’a güvenen eli boş (aç) kalmaz) şeklindeki atasözünü, “*Kudayga işenseñ kuru kalasñ*” (Allah’a güvenirsen eli boş (aç) kalırsın) veya “*Kim Kudayga işense kolu butu kişende*” (Kim Allah’a inanırsa eli ayağı kelepçede) olarak değiştirmiştir.

Sovyet döneminde ortaya çıktığını tahmin ettiğimiz din ile ilgili atasözleri: “*Alakanday beyiști moldo menen koco aldı*” (Avuç içi kadar cenneti molla ile hoca aldı); “*Atamdı acıga ciberip alcıttık*” (Babamı Hacca gönderip bozduk); “*Altındı körüp paygambar da coldon çığıptır*” (Altını görünce peygamber de yoldan çıkmış); “*Ayuga namaz üyrötkön tayak, moldogo namaz üyrötkön tamak*” (Ayıya namaz öğreten dayak, mollaya namaz öğreten yemek); “*Cindini sadaga menen toyguza albaysıñ, paygambardı irasim menen toyguza albaysıñ*” (Deliyi sadaka ile doyuramazsın, peygamberi merasim ile doyuramazsın); “*Ceerine kelgende ceti kabat börü eleñ, cebesiñe kelgende cin okugan moldo eleñ*” (Yemek istediğinde cesur bir kurt idin, yemek istemediğinde dua okuyan molla idin); “*Karga körgönün çokuyt, moldo bilgenin okuyt*” (Karga gördüğünü gagalar, molla bildiğini okur); “*Kudaydın buyruğu çaçtan köp, anı atkargan kişi cok*” (Allah’ın emri saçtan çok, onu yapan kişi yok); “*Kudayga işengen cöö kalat*” (Allah’a güvenen yaya kalır); “*Üyrönbögön beyiştin, üyröngön tozok cakşı*” (Alışmadığın cennetten, alıştığın cehennem iyidir); “*Din elge apiyim*” (Din halka uyuşturucudur); “*Koconun özü toyso da, közü toyboyt*” (Hocanın karnı doyarsa da, gözü doymaz); “*Uuru koydum debeyt, moldo toydum debeyt*” (Hırsız bırakırım demez, molla doydum demez); “*Semiz koy berem degenge, seldesin satkan moldo bar*” (Şişman koyun veririm diyene, sarığını satan molla var); “*Aldaganga kuday cakşı*” (Kandırmak için Allah iyidir).

Densizleştirmenin hüküm sürdüğü Sovyetler Birliği döneminde din ile ilgili atasözlerinin sınıf farkının olduğu feodal dönemde ortaya çıktığı söylenmiştir. Ancak din ile ilgili bütün atasözlerinin feodal dönemde ortaya çıktığını söylemek doğru olmaz. İnsanın ilk günden beri doğanın sihirli güçlerine inandığını ve bundan dolayı bir yaratıcı güce inanma ihtiyacı duyduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Sonradan Kırgızlar arasında da İslam dininin yaygınlaşmasıyla Allah, hoca, molla, sofiler ile ilgili atasözleri oluşmuştur. Atasözleri insan hayatının bir tecrübesi sonucu ortaya çıktığına göre din ile ilgili atasözlerinin de ortaya çıkması gayet normaldir. Çünkü insan hayatında dinin önemli yeri vardır. Kırgız atasözlerinde de sıkça karşılaştığımız dini unsurlar genellikle Allah, peygamber, molla, hoca, cami gibi kavramlardır. Sovyet dönemi öncesi atasözlerinde Allah kelimesi doğruluk, kader, kısmet, sığınma; hocalar ise yol gösterici ve birtakım yasaklara, kötülöklere karşı uyarıcı olarak görülürken, zengin beyler de sıradan insanlardan üstün tutulmuştur.

Sovyetler Birliği döneminde atasözleri ile ilgili çalışmalarda atasözlerine sadece geçmişten kalmış bir miras, etnografik bir kaynak olarak değil, aynı zamanda gençlere komünist eğitim verme aracı olarak da bakılmıştır (Zakirov, 1972:35). Dolayısıyla mollalar, gerici, insanları kandıran tip olarak karşımıza çıkmış ve insanları inançlarından caydırma yoluna gidilmiştir. Çünkü Sovyet insanı Allah’ın emrinin, kutsal kitap Kuran-ı Kerim’in topluma sinmesine karşıydı. Bundan dolayı “*Kudayga işenseñ kuru kalasıñ*” (Allah’a güvenirsen eli boş (aç) kalırsın), “*Araket kılsañ bereket*” (Çabalarsan bereket olur) gibi atasözlerini ortaya atmışlardır. Ayrıca halkın materyalist, ateistik bakışı sonucu insanın gerçek yüzünü gösteren, halkı ezen sınıfın düşüncelerine, anlayışına karşı atasözlerinin ortaya çıkacağına mümkün olduğunu söyleyen sistem “*Ayal cakşı er cakşı*” (Kadın iyiye, koca iyidir), “*Cakşı katın carım ırıs*” (İyi kadın yarım rızık) gibi atasözlerini ortaya koyup önceki “*Kadının saçı uzun akli kısa*” gibi atasözlerine karşı kullanmıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği döneminde ortaya çıktığı tahmin edilen diğer atasözlerinin çoğu çalışmanın, eğitimin ve kolektivizmin önemini öne çıkarmaktadır: “*Aşın kalsa kalsın, işin kalbasın*” (Aşını bırakırsan bırak, işini bırakma); “*Dıykan ögüzdöy küçün berse, cer inektey sütün beret*” (Çiftçi öküz gibi gücünü verirse, toprak sığır gibi sütünü verir); “*Cakşı işke kelet, caman aşka kelet*” (İyi insan işe gelir, kötü insan aşa gelir); “*Kitap bilim bulagı*” (Kitap bilim pınarı); “*Boş turgança beker işte*” (Boş durmaktansa bedava çalış); “*Erden aşmak bar, elden aşmak cok*” (Kahramanı geçebilirsin, kalabalığı geçemezsin); “*Kalk aytsa kalp aytpayt*” (Halk söylerse yalan söylemez); “*Estüü köpçül, eselek tuugançıl*” (Akıllı çoğunluğa bakar, akılsız akrabasına bakar); “*Kança coon bolso da, calgız cıgaç üy bolboyt, kanca cakşı bolso da, calgız cigit biy bolboyt*” (Ne kadar kalın olsa da, tek ağaçtan ev olmaz, ne kadar iyi olsa da yiğit tek başına yönetici olamaz); “*Köp tükürsö köl bolot*” (Kalabalık tükürse göl olur); “*Bilimi küçtüü miñdi cigat, bileği küçtüü birdi cigat*” (Bilimi güçlü bin kişiyi yıkar, bileği güçlü bir kişiyi yıkar) gibi atasözlerinde kolektivizmin, çalışmanın, kadının ve eğitimin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca kişi tek başına ne kadar çalışırsa

çalışsın, bir başarıya ulaşamayacağını, dolayısıyla çoğunlukla hareket edilmesi gerektiği önerilmiştir. Görüldüğü gibi bir dönemden başka bir döneme geçiş yeni atasözlerinin çıkışına sebep olmuştur. İdeolojinin yansıdığı atasözlerinin hepsinde Allah'a ve mollalara güvenmeme gerektiği öğüt edilmekte, çalışmanın ve eğitimin övüldüğü görülmektedir. Çalışmanın ön plana çıktığı "*Boş durmaktansa, bedava çalış*" gibi atasözünden de açıkça anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada tespit edilen atasözlerine bakıldığında dini içerikli atasözlerinin fazla olduğu dikkat çekmektedir. Din, sosyal hayatı düzenleyen bir kurum olması sebebiyle dini içerikli atasözlerinin kapsamının geniş olması gayet normaldir. Dolayısıyla insan ve toplum hayatında çok önemli bir yere sahip olan dinin, genel bir kural niteliğinde olan atasözlerine sık sık konu olması kaçınılmaz bir durumdur. Kısaca belirtmemiz gereken nokta dini içerikli atasözlerinin çokluğu ve kullanım sıklığı, dinin insan ve toplum hayatında ne kadar önemli yere sahip olduğunun göstergesidir. Çünkü din bir yaşam sistemi olduğundan, bu sisteme bağlı olarak üretilen atasözleri, hayatı bütün yönleri ve ayrıntılarıyla yansıtır; kişiye aile ve toplum hayatında kolaylıklar sağlar, yol gösterir (Alkayış, 2009:291). Kırgız atasözlerinde sıkça rastlanılan Allah, peygamber, hac, iman, dua, haram, helal gibi dini kavramlar genellikle Anadolu atasözlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Atasözleri kuşaklar arası iletişim sağlayan, sözlü olarak uzun yıllar yaşamış ve toplumsal hafızaya yansıyan en önemli kaynaklardır. Dolayısıyla atasözleri bir milletin hayat tarzını, algısını, gelenek ve göreneklerini ortaya koymaktadırlar. Çalışmada ele aldığımız atasözleri de halkın gelenek göreneğini, örf âdetini, psikolojik özelliklerini anlamada büyük rol oynamanın yanı sıra komünizmin en iyi propaganda aracı olmada büyük önem arz etmiş ve önemli katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla Sovyetler Birliği döneminde atasözleri sadece halkın geçmişini yansıtan etnografik bir kaynak olarak değerlendirilmemiş; aynı zamanda gençlere eğitim vermek için de kullanılmıştır. Söz konusu atasözleri günümüzde de işlek bir şekilde kullanılmaktadır.

Atasözleri, farklı topluluk ve sosyal devirlerde hayat tecrübesi sonucu ortaya çıkan özlü sözler olduğuna göre sınıflar arası çatışmalar da onlara açıkça yansımıştır. Ayrıca sosyalist sistem dinsizleştirme yolunda İslam dini mensupları olan hoca, molla sofilerle alay etmiş; dini, halkı kandıran bir unsur olarak feodal dönemde zenginlerin ortaya attığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla atasözlerinde din ile ilgili olumsuz yargılar yer almıştır.

Ele aldığımız atasözlerine bakıldığında toplumun yeni hayat tarzına, yaşam şartlarına uygun bir şekilde değiştiğini söylemek mümkündür. Bunu biz "*Kuday deġen kur kalbayt*" (Allah diyenin eli boş (aç) kalmaz) ile "*Kudayga işenseñ kuru kalasñ*" (Allah'a güvenirsen eli boş (aç) kalırsın); "*Bay karagan açkadan ölböyt, kün karagan suuka tonboyt*" (Zengine güvenirsen aç kalmazsın, güneşe güvenirsen üşümezsin) ile "*Bay karagan açkadan ölot, kün karagan suukka toñot*" (Zengine güvenen açlıktan ölür, güneşe güvenen soğukta donar) gibi atasözlerinden anlayabiliriz. Söz konusu atasözleri bize toplumdaki iki sınıfın ya da iki farklı dönemin birbirine zıt dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Bu tür atasözlerinin ortaya çıkmasını doğal karşılamak gerekir. Çünkü toplumdaki iki sınıf ya da iki dönem birbirine karşıdır. Sovyetler sistemi toplumu yöneten zengin sınıf kendi ideolojisini ve siyasetini sağlamlaştırmak, yoksulların ekonomik yönden kendilerine bağlı olduğunu bildirmek; zenginleri dinlerlerse, işlerini görürlerse karınlarının doyacağını, açlıktan ölmeyeceklerini belirtmek için atasözlerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirdiğini belirterek; aksine onlara güvenilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Demek ki hayatın özeti diyebileceğimiz atasözleri de toplumdaki sınıf mücadelesini yansıtarak yaşamaya devam etmiştir. Çünkü atasözleri hayatı anlatır. Diğer sözlü kültür ürünlerine göre atasözlerinde ideolojik mücadelenin daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca atasözlerinin sadece bir dönemin ürünü olmadığını, feodal dönemden itibaren sosyalist döneme kadar değişerek yaşamına devam ettiğini görmek mümkündür.

Son olarak şunları söylemek mümkündür: Gelenek, görenek ve bir takım inanışlar çerçevesinde oluşmuş dini içerikli atasözleri Sovyetler Birliği'nden önce bir dayanak, bir güven

unsuru olarak karşımıza çıkarırken, Sovyetler Birliği döneminde insanları kandıran, düşüncelerini engelleyen, uyuşturucu kadar zararlı bir unsur olarak yeniden şekillenmiştir. İster olumlu, ister olumsuz olsun din ile ilgili atasözleri Kırgız atasözleri içinde önemli yer tutmaktadır.

Etik Beyan

“Sovyet İdeolojisinin Yansıdığı Kırgız Atasözleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynaklar

- Abduldayev, E., İsayev D. (1969). Kırgız Tilinin түşündürmө sözdüğü. Bişkek: Mektep Basması.
- Abduvaliyeva, B. (2016). Türk elderinin makal-lakaptarının calpılıktarı (Basılmamış Doktora Tezi), Karakol.
- Ahmet, S. (2014). Türk atasözlerinin bakış açısıyla eğitim. Milli Eğitim, 37-54.
- Akmataliyev, A. vd. (1998). Baldar folkoru, el adabiyatı serisi. C.20, Bişkek: Şam Basması.
- Akmataliyev, A. vd. (2004). Makal, lakaptar, Kırgız adabiyatının tarihi. C. 1. Bişkek: Kırgızpoligrafkombinat Yayınları.
- Alkayış, F. (2009). Dini içerikli atasözleri üzerine. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2009, S. 8, 287-292.
- Altun, M. (2004). Türk atasözleri üzerine sentaktik bir inceleme. Akademik Araştırmalar Dergisi, Mayıs-Temmuz, 79-91.
- Çelik Şavk Ü. (2002). Kırgız atasözleri. Ankara: TDK Yayınları.
- Erculasun, B., Akkoyunlu Z. (2014). Kâşgarlı M, Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-metin-çevri-notlar-dizin). Ankara: TDK Yayınları.
- Erşahin, S. (1999). Kırgızların islamlaşması üzerine bazı mülahazalar. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXXIX, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- İbragimov, M. (2005). Kırgız makal-lakap, uçkul sözdörü 19551. Karabalta: Salam Basımevi.
- Kerimcanova, B. (1948). Kırgız makaldarı menen lakaptarı. Frunze: Kırgız Mamlekettik Basması.
- Kerimcanova, B. (1955). Kırgız elinin makal cana lakatarı. Frunze: Kırgız Mamlekettik Basması.
- Mumcu, P. (2008). Türkmen atasözlerinde ad aktarmaları ve deyim aktarmaları (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Malatya.
- Musayev, S., Taştemirov, S. (1954). Kırgız adabiyatı. Frunze: Mektep Basması.
- Özdemir, B. (2019). Sovyetler Birliği'nde din karşıtı mücadele ve komsomol. Tarih İncelemeleri Dergisi XXXIV / 1, 2019, 179-196.
- Türkçe Sözlük (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Usubbekov, Ş. (1967). Makal lakaptardın tarbiyalık maanisi. Frunze: Mektep Basması.
- Usubbekov, Ş. (1982). Kırgız makal lakaptarı. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Ünal, A. (2019). Atasözleri ve deyimlerde baht ve bahtla ilgili kelimeler üzerine. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 355-364.
- Zakirov S. (1982). Kırgız makal lakaptarı. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Zakirov, S. (1972). Kırgız elinin makal, lakaptarı. Frunze: Mektep Basması.

EXTENDED ABSTRACT

The Kyrgyz use the “makal-nickname” duplication for the proverb. Kyrgyz makal-nicknames usually consist of one or two lines. Sometimes the number of lines can be up to three or four. Kyrgyz proverbs are aphorisms that describe the history, realities of life, memories of the past, people's critical attitudes towards each other and their environment, people's view of the world, nature, life, concerns, hopes, and desires. Proverbs are not the product of a single era. Proverbs have also changed according to historical, social, and economic conditions. In this study, the Kyrgyz proverbs that reflect the ideologies were tried to be determined and examined. The study consists of two parts: In the first part, proverbs about the rich-poor relationship, religion, education, and women in the scanned sources were determined. In the second part, it has been tried to show with examples of how ideologies are reflected in the proverbs identified. The ruling class, which tried to impose their ideology on the public in various ways, thought that literature and art also had a great political role, and they benefited from art and literature in this

respect. We can say that the emergence of proverbs occurs according to the economic and social living conditions and psychological characteristics the society. Although it is difficult to determine chronologically the period in which the proverbs originated, it is possible to understand which period they belong to by looking at their content. For example, being rich is shown as an important virtue in proverbs such as *“Cese dağı may cakşı, cebese dağı may cakşı, berse dağı bay cakşı, berbese dağı bay cakşı”* (It is good whether you eat the butter or not, and the rich are good whether they share or not); *“Oozu kıyşık bolso da, baydın uulu süylösün”* (Let the rich man’s son speak even if his mouth is crooked), *“Küngö külö karasan, ıstandık böz surayt”* (If you smile at the slave, he asks for cloth for the underpants). Therefore, it is not difficult to understand that the proverbs in question are the product of the feudal period. In the same period, it is seen that two different forms of a proverb emerged according to life conditions. The ruling wealthy class said *“Bay karagan açkadan ölböyt, gün karagan suukka tonboyt”* (If you trust the rich man, you will not be hungry, if you trust the sun, you will not be cold.); *“Kum cıylıp taş bolboyt, kul cıylıp baş bolboyt”* (Sand is not gathered to become stones, slaves are not gathered to become rulers.); whereas the poor said, *“Bay karagan açkadan ölot, kün karagan suukka tonot”* (If you trust the rich you will starve, if you trust the sun you will freeze in the cold); *“Kum cıylıp taş bolot, kul cıylıp baş bolot”* (Sand gathers and becomes stone, slave gathers and becomes ruler). Folklorist Zakirov states that the emergence of proverbs that support the oppressing class is not only due to the change of old proverbs, but also that these proverbs were created by the oppressors themselves and *“Kul menen cegen kuymak kusturbay koyboyt”* (Kuymak eaten with a slave causes vomiting); *“Cardı menen coldoş bolgonço, bay menen barımtalaş bol”* (Steal with the rich rather than befriend the poor) they tell that the proverbs are said to humiliate the poor and the rich to see themselves as superior. When we look at history, the emergence of proverbs actually happened with the change of old proverbs. When we look at the messages in the context of enlightening people or religious feelings in the proverbs, the first is to believe in God, to seek help from him, and the importance of rich gentlemen, while in the second form, on the contrary, it is explained that one cannot set out by believing in God, that the rich cannot be trusted, in short, God, religion, wealth re not welcomed at all and has been constantly criticized: religion and its representatives are mocked in proverbs such as *“Akırın başkan moldodon saktan, ala çapan kocodon saktan”* (Beware of the slow walking mullah, protect yourself from the hodja with the colorful caftan), *“Adalsıngan moldonun üyünön altı kamnadın başı çığıptır”* (The heads of six pigs came out of the house of the mullah who said halal). The ideology of the Soviet Union was that the religion of Islam prevented them from knowing the real world, that it subjugated people with understandings such as “destiny” and “predestination”, thus pushing them towards fatalism, and preventing them from thinking by saying that they should know the evils that befall them from God's destiny, not from the administration. It is well known that after the October Revolution of 1917, the traditional life of the Kyrgyz changed radically. The policy of atheism came to the fore, the old values were wanted to be destroyed completely, the communist ideology was adopted by the people. The communist ideology says: *“Religion is the most powerful form of spiritual destruction, it tempts and poisons people’s minds, it tries to take the understanding of the objective world back to the ancient times, when the human mind was not yet developed”*. Therefore, as stated above, the formation and emergence of proverbs has continued and has appeared in a new form that serves the ideology. In short, previous proverbs were seen as reactionary, so they either changed or were replaced by new proverbs. New proverbs were created in order to reveal the negative aspects of Islam and the clergy through the Soviet ideology which is claimed to be saying *“The religion of Islam tried to make people think about the afterlife and was used as a tool of the upper class.”*

Yapı-Bilinç Perspektifinde İdeolojinin İncelenmesi Üzerine

Selahattin KIRAL¹

Öz

Çalışma ideoloji kavramını incelemeye çalışacaktır, ideoloji kavramı incelenirken geniş çalışma alanını daraltmak amacıyla ideolojiyi yapı-bilinç perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Yapı-bilinç perspektifinden inceleme Karl Marx'ın üç farklı ideoloji tanımı etrafında kurulmaya çalışılacaktır; bu tanımlar camera obscura, yansımali bilinç ve yabancılaşma anlamlarında ideolojinin kullanılmasıdır. Kavramları kısaca açıklamak gerekirse: Camera obscura, tersine dönmeye işaret etmektedir. Yansımali bilinç kavramı, üretim sürecine hâkim olan sınıfların zihinsel üretimi de gerçekleştireceklerini belirtmektedir. Yabancılaşma, insanların kendi yarattıkları toplumsal ilişkilere veya toplumsal koşullara boyun eğmeleri anlamındadır. Çalışma bu inceleme ile birlikte iki farklı işleyişin ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu işleyişlerden birincisi içsel olarak da adlandırılabilir olan yapı alanına ait bir etki olarak gözükmektedir. İkincisi ise dışsal olarak adlandırılabilir olan bilinç alanına ait bir etki olarak gözükmektedir. Çalışma camera obscuranın içsel işleyişe sahip olduğu ve yapı alanına ait bir etkide bulunduğunu, yansımali bilincin dışsal işleyişe sahip olup bilinç alanında etkide bulunduğunu ve yabancılaşmanın da bu sürecin üzerine örttüğünü iddia etmektedir. Böylelikle Marx'ın yansımali bilinç kavramının siyasi olarak kullanıldığını ileri sürülmektedir. Yansımali bilincin siyasi olarak kullanıldığı ayrıca Gramsci'nin tahakküm ve rıza kavramı ve Althusser'in devletin ideolojik aygıtları ve devletin baskı aygıtları kavramlarıyla desteklenmektedir. Çalışma yanlışlanabilirlik yaklaşımı ile birlikte iddialarını eleştirmektedir. Çalışma camera obscuranın bilinç alanına ait bir işleyiş olması durumunda yanlışlanabilir olduğunu da göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapı, Bilinç, İdeoloji, Camera Obscura, Yabancılaşma.

On Investigation of Ideology in Structure-Consciousness Perspective

Abstract

Study, while investigating the concept of ideology, the study aims to examine ideology from the perspective of structure-consciousness in order to narrow the wide field of study. The investigation from the perspective of structure-consciousness will be tried to establish in the framework of three different definitions from Karl Marx's ideology definitions. Camera obscura is points to the inversion process. The concept of reflective consciousness means that those who dominate the production process also dominate the mental production process. The reflective consciousness is a political apparatus according to Marx's use. Moreover, both Althusser's repressive state apparatus concept and Gramsci's domination concept support this means. Alienation is people's submission to social relations or conditions that they themselves create. The study claims that two different processes in the investigation. First, it seems to be an effect belonging to the structure area, which can be called internal function. Second, it seems to be an effect belonging to the consciousness area, which can be called external function. The study claims camera obscura has an internal function and is effective in the structure area, and reflective consciousness has an external function and is effective in the consciousness area. Last, alienation is covering up these processes. The study will use the falsifiability approach to explain its claim. Thus on condition camera obscura is effective in the consciousness area, the study can be falsifiability.

Keywords: Structure, Consciousness, Ideology, Camera Obscura, Alienation.

Atf İçin / Please Cite As:

Kiral, S. (2022). Yapı-Bilinç perspektifinde ideolojinin incelenmesi üzerine. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 171-189. Doi: 10.5281/zenodo.7472458

¹ Pamukkale Üniversitesi, selahattinkiral1996@gmail.com,

 ORCID: 0000-0001-9789-5610

Giriş

İdeoloji kelimesi sosyal bilimciler tarafından çok farklı anlamlarda ve işlevlerde kullanılmaya müsait bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram bir yandan bir kesimin dünya görüşü olarak anlaşılırken, diğer yandan da aynı kesimin tahakküm aracı olarak görülmektedir. Kavram bir yandan dünyayı anlamlandırma çabası olarak görülürken, diğer yandan dünyayı yanlış bir şekilde anlamlandırma çabası olarak görülmektedir. İdeoloji kavramının farklı anlamları içermesini vurgulamak maksadıyla; ideolojinin en kararlı ögesinin kararsızlık, en belirgin niteleyeninin ise belirsizliktir denebilir (Çelik, 2005:9). Bu noktada Pisagor'un adalet kupası örneğinden yola çıkarak şöyle bir benzetme yapmak mümkün gözükmemektedir; ideoloji kavramına alabileceğinden fazla anlam yüklenmiş ve bu durum da ideoloji kavramının içinin boşalmasına neden olmuştur. Benzer bir şekilde Kuçuradi, kavramların içlerinin boşalmasına ve herkesin bu kavramları bildiğini varsaymasına dikkat çekerek "bazı tehlikeli şeyleri sayın, deseler, bunlar arasında kavramları söz gelişi, sayar mıydınız? Dünyada olan bitenlere bakılırsa, pek suçsuz görünmüyor kavramlar. Tehlikeli olmalarından biz sorumluyuz, yarattıkları sonuçlardan olduğu gibi. Bir kavram ne zaman tehlikeli olur? İçeriği bulanık olduğu halde, herkes bu kavramı bildiğini sanınca" (2007:1) şeklinde ifade etmiştir. İdeoloji kavramına getirilen farklı yorumlar, kavramı anlamlandırmayı da oldukça güçleştirmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde ideoloji kelimesinin bir tahlili yapılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde oldukça geniş anlamlara gelmeye müsait olan ideoloji kavramını anlamlandırmak maksadıyla çalışmaya sınır koyulmaya çalışılacaktır, bu minvalde çalışmanın ikinci bölümünde yapı-bilinç perspektifinden ideolojinin incelenmesinin ne olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Yapı-bilinç yaklaşımı veya Marksist İdeoloji Kuramı, Sancar'a göre toplumsal pratiklerin insan bilincini nasıl oluşturduğunu tartışmaktadır (2014:175). Yapı-bilinç yaklaşımının en önemli temsilcisi şüphesiz ki Karl Marx'tır ve çalışma onun ideoloji tanımları çerçevesinde yapı-bilinç yaklaşımını açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Marx'ın ideoloji tanımlarından olan camera obscura, yansımali bilinç ve yabancılaşma açıklanmaya çalışılacaktır. Camera obscura kavramı Karl Marx ve Friedrich Engels'in yazdıkları *Alman İdeolojisi* isimli kitapta geçmekte ve insanların, ilişkilerini mevcut olanın tersi bir şekilde gördüklerini iddia etmektedir (2013:19). Çalışma, camera obscura kavramını; insanların sahip oldukları ilişkiler nasıl açıklanabilir, insanların sahip oldukları ilişkiler nelerdir ve insanların sahip oldukları ilişkiler nerede bulunur sorularıyla açıklamaya çalışacaktır. Yansımali bilinç kavramı da *Alman İdeolojisi* isimli kitapta geçmekte ve üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların zihinsel üretim araçlarının da hâkimi olduğunu ileri sürmektedir (2013:46). Marx yabancılaşmayla ilgili düşüncelerini; din alanında, iş bölümü alanında ve özel mülkiyet alanında ileri sürmüştür.

Çalışmada ideolojinin yapı-bilinç perspektifinden incelenmesinde iki farklı işleyişin olduğu iddia edilecektir; bu işleyişlerden yapıya ait olanı içsel ve bilince ait olanı da dışsal olarak isimlendirilmiştir. Birinci olarak camera obscura, yapıya ait bir etkiyi işaret ettiği için içsel bir işleyişe sahiptir. İkinci olarak da yansımali bilinç, bilince ait bir etkiyi işaret ettiği için dışsal bir işleyişe sahiptir. Çalışmada kullanılacak olan yöntem Karl Popper'ın yanlışlanabilirlik yaklaşımıdır. Popper bu yaklaşımı, "her önermenin gerçekten sınanmasını değil, sınanabilir olması gerektiğini ileri sürüyoruz" şeklinde açıklamaktadır (2019:72). Bu minvalde çalışmanın iddialarının hangi koşulda yanlışlanabilir olduğu veya sınanabilir olduğu sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

Kavramsal Çerçeve

İdeoloji kelimesi ilk olarak Antoine Louis Claude Destutt de Tracy² tarafından 1796 yılında *Memoire sur la faculte de penser* (1992) isimli kitapta kullanılmıştır (Rehmann, 2017:25).³ İdeoloji kelimesi etimolojik olarak Eski Yunanca idein kelimesinden türeyen idea⁴ ve akıl ile kavrama anlamına gelen logos kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Böylelikle ideoloji kelimesi düşünceler, fikirler bilimi anlamına gelmektedir (Çelik, 2005:27- 28; Vincent, 2006:2). İdeoloji, düşüncelerin kökenlerini ve düşüncelerin kurucu öğelerini araştırma amacıyla hareket eden bir bilim dalı olarak karşımızda durmaktadır. Böylece insan aklının, bilim aracılığıyla, insan düşüncelerinin doğasının anlaşılabilirliği iddia edilmektedir (de Tracy, 1818:151). De Tracy ideolojinin tıpkı zooloji, biyoloji gibi bir bilim dalı olarak görülmesi gerektiğini düşünmektedir (Richards, 1993:103). İdeolojinin kullanımı fikirler üzerinden gelişeceği ve bütün bilimler de fikirlere dayandığı için ideoloji bütün bilimlerin kraliçesi konumundadır (Heywood, 2015:25; Mardin, 2015:24). Diğer bir deyişle ideoloji, teorilerin teorisidir (la théorie des théories) (Vincent, 2006:3). Bu anlamıyla ideoloji, bilimin oluşması için gereken fikirlerin birincil kaynaklarını araştıracağı için bilimlerin de temelinde bulunmaktadır. Böylelikle bilim olarak ideoloji; gramerin, mantığın, etiğin, eğitimin, arzuların ve toplumun düzenlenmesi için bir temel niteliğindedir (de Tracy, 1992:37- 38'den akt. Rehmann, 2017:26- 27). De Tracy, bilim dalı olarak düşündüğü fikirlerin kökenlerini araştırmaya isim bulmak amacıyla metafizik ve psikoloji kelimelerini de kullanmayı düşünmüş ancak sonrasında bu kelimelerin anlamlarının muğlaklığı nedeniyle ideoloji kelimesinde karar kılmıştır (Özbek, 2003:37- 38; Çelik, 2005:28, 38; Rehmann, 2017:25- 26).

De Tracy 1796 yılında *Institut de France* veya diğer adıyla *Institut National*⁵ (Ulusal Enstitü) kapsamında Ahlaki ve Siyasi Bilimler Ana Dalı'nda duyuların ve fikirlerin çözümlenmesi alanında çalışmıştır; Eagleton'a göre, Ulusal Enstitü "*Fransa'nın toplumsal yeniden yapılanmasının kurumsal kanadını oluşturan bilim adamı ve felsefecilerden oluşan bir elit grup*" olarak karşımıza çıkmaktadır (2015b:99). Enstitü'ye göre, ideoloji incelemesi ile birlikte fikirlerin

² Antoine Louis Claude Destutt de Tracy, 1754'te Bourbonnais'ta soylu bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur, 1836'da Paris'te vefat etmiştir. Fransız Devrimi öncesinde toplanan États Généraux'a Bourbonnais'in soylularını temsilen seçilmiştir. De Tracy 1801'de *Éléments D'idéologie* çalışmasının birinci kitabını basmış ve ideoloji hakkındaki çalışmalarına 1815 tarihine kadar devam etmiştir, de Tracy *Éléments D'idéologie* çalışmasını bitirmeden vefat etmiştir. Çalışma, birinci cilt (*Idéologie proprement dite* ismiyle 1801'de basılmıştır) tüm bilgilerin duyulardan kaynaklandığını üzerine, ikinci cilt (*Grammaire* adıyla 1803'te basılmıştır) sözlerin halk üzerindeki etkisinden esinlenerek yazılmış ve kelimelerin kullanımındaki eksiklikler üzerinedir (Jennings, 2012:IX- X). Üçüncü cilt (*Logique* adıyla 1805'te basılmıştır) dönemindeki bilim mantığının yanlış olduğunu ve doğal olarak bunun da bilimsel ilerlemeleri engellediğini üzerinedir (de Tracy, 1818:5), son olarak dördüncü cilt ise servetin nasıl ve kim tarafından yaratıldığı ve tüketimi üzerinedir (Jennings, 2012:XI).

³ İdeoloji kelimesinin ilk kullanımının tarihlenmesinde Çelik (2005:35); Emmet Kennedy'nin 20 Haziran 1796 tarihini (1979:354), Drucker'in ise 23 Mayıs 1797 tarihini (1974:13) belirttiğine dikkat çekmektedir. Cemil Meriç'e göre (1970:119) ideoloji kelimesi 1796 yılında ilk defa kullanılmıştır. Şerif Mardin (2015:24), ve David McLellan'a göre (2012:6) ideoloji kelimesi ilk defa 1797 yılında kullanılmıştır. Dijk'e göre (2015:16) ideoloji XVIII. yüzyılın sonuna doğru ilk defa kullanılmaya başlamıştır. Baradat ideoloji kelimesinin ilk kullanımını 1817 yılına tarihlemekte ve XIX. yüzyıl başlarında sistematik bir şekilde kullanıldığını belirtmekte ve ideoloji kelimesinin ilk olarak Thomas Jefferson tarafından İngilizceye çevrilen *A Treatise On Political Economy* isimli kitapta geçtiğini iddia etmektedir (2012:13). Ancak 1817 yılında Thomas Jefferson tarafından İngilizceye çevrilen kitap, de Tracy'nin 1801- 1815 yılları arasında yazdığı *Éléments D'idéologie*'nin dördüncü cildini oluşturmaktadır (Jennings, 2012:IX).

⁴ İdea kelimesi Eski Yunancada eidos terimine karşılık olarak "biçim", ya da "form" şeklinde de kullanılmaktadır, her ikisi de idein kelimesinden türemiştir (Preus, 2007:145'ten akt. Taştan, 2018:111). Eidos fikir ile görme duyusu arasındaki ilişkiye işaret etmektedir (Rehmann, 2017:26). Eski Yunancada idein kelimesi bakmak, görmek anlamlarına gelmektedir (Çelik, 2005:28).

⁵ Fransız Ulusal Enstitüsü üç ana dal etrafında şekillenmiştir. "*Matematik ve fiziksel bilimler, ahlaki ve siyasi bilimler, edebiyat ve güzel sanatlar. Ahlaki ve siyasi bilimler dalı ve bu dalda çalışmalarını sürdüren düşünürler, Enstitü'nün çekirdeğini oluşturuyordu. Bu dal altında, duyuların ve fikirlerin çözümlenmesi, ahlak, toplum bilimleri ve hukuk, siyasi, ekonomi, tarih ve coğrafyadan oluşan altı alt-dal tanımlanmaktaydı*" (Morrice, 1996:26'dan akt. Çelik, 2005:34).

kaynağı da bilinebileceği için Kilise'nin eğitim alanındaki gücünün zayıflayacağı ve bu durumda da insan cehaletinin kökenlerinin kazanabileceği anlayışı hâkimdir (Vincent, 2006:3- 4). Enstitü üyelerinin ve de Tracy'nin toplumu düzenleme sanatıyla ilgilenmeleri ideoloji kelimesine ikincil bir anlam daha kazandırmıştır. Enstitü üyeleri aydınlanmış bir elit kimliğiyle temsili yönetimi destekleyen, seküler temelde cumhuriyetçi ve varlıklı, entelektüel liberal bir grup haline gelmiş; ideoloji de bu grubun siyasi düşünceleri şeklinde anlaşılmalıdır (Vincent, 2006:3-4). Bu haliyle ideoloji yansız ve temel oluşturma gayesindeki bir bilim dalı olma anlamından sıyrılarak toplumun elitler tarafından şekillendirilmesine yardımcı olacak bir araç olarak anlaşılmaya başlamıştır. Larrain, Enstitü üyelerinin Kilise ve dinsel düşünceyi bir komplo olarak gördüklerini ve dinsel düşüncenin toplumsal ve siyasal alandan eğitim yardımıyla uzaklaştırılması gerektiği konularında hemfikir olduklarını belirtmektedir (1979:21'den akt. Özçetin, 2010:141).

Enstitü'nün ideoloji aracılığıyla siyaseten etkili olmak istemesi mevcut iktidar ile ilişkilerinde, Enstitü ile iktidarın karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Enstitü'nün Fransız siyasi arenasındaki etkisi oldukça fazla olmuştur, Rehmann'a göre ideoloji bu dönemde bir devlet felsefesi konumunda değer görmektedir (2017:28). Napolyon iktidarı ile Enstitü arasındaki ilişkinin bozulması ise 1800 yılında kamusal eğitimde dinsel etkilerin yerine laik eğitimin zorunlu tutulması konusunda olmuştur. Bu konu hakkında Enstitü'ye gelen eleştiriler; eğitimde dinin rolünün azalacağı eleştirisi ve eğitime yalnızca seçkin ve zengin kişilerin ulaşabileceği eleştirisidir (Kennedy, 1978:64'ten akt. Rehmann, 2017:29). Enstitü ile Napolyon arasındaki bir diğer çatışma noktası da Napolyon'un siyasi iktidarını sağlamlaştırmak istemesi ve Enstitü'nün korumaya çalıştığı cumhuriyetçi değerler arasındaki çatışmadır (Özbek, 2003:47).

Enstitü, Napolyon tarafından "Ateistler Koleji" olarak tanımlanmıştır (Vincent, 2006:4-5). Özbek'e göre Napolyon, "iktidara yaklaştıkça ateizmi açıkça savunmaktan uzaklaşmış, ateizmi savunmaktan uzaklaştıkça da iktidara yaklaştığının, yerleştiğinin bilincine varmıştır" (2003: 49). Kennedy, Enstitü'nün gözden düşme nedeni olarak iki noktaya vurgu yapmaktadır. Birinci olarak Enstitü otoriteye karşı güvensiz bir yaklaşım sergilemekte ve otoriteyi eleştirmektedir, ikinci olarak da Enstitü Napolyon iktidarının desteklenmesi için gerekli bulunan gönüllü kulluğu sağlayacak ahlaki ve eğitimsel araçlara sahip değildir (1978:89, 188-189'dan akt. Rehmann, 2017:29). Napolyon'a göre eğitimin görevi esas olarak "resmi yetkiyi elinde tutan egemenin, vatandaşları nasıl istiyorsa öyle yetiştirmesi" (Türkoğlu, 1980:186) ve egemenin bu eğitimi kontrol etmesidir. Napolyon, "monarşiye uygun ve müspet şeyler okutacaksınız. Metafizik, ideolojik gevezelikler yok" (Meriç, 1970:121) diyerek Enstitü'yü uyarmıştır. Napolyon, ideologları, siyasi otorite için bir tehdit oluşturmakla, otoritenin temelini sarsmakla suçlamaktadır. İnsanların teselli buldukları konularda gerçeklerin peşinden gitmeleriyle, insanları acımasız ve temeli olmayan bir yaşama sürüklediklerini savunmaktadır. Napolyon ideologlara, "halklar için mutluluk çağı neyse bireyler için yanılısamalar çağı odur" diye seslenmektedir (Kennedy, 1978:189'dan akt. Eagleton, 2015b:99).

Napolyon'un söyleminde her kötülüğün altından ideologlar çıkmaktadır; Madame de Stael'e göre, Napolyon ideofobiye yakalanmıştır (Vincent, 2006:4- 5). Napolyon ideologları din ve devlet düşmanlığıyla suçlamasının yanı sıra uygulanan hatalı politikaların da nedeni olarak göstermekte ve 1812 Moskova yenilgisinin nedeni olarak ideologları işaret etmektedir (Naess, 1956:151'den akt. Eagleton, 2015b:100). Morrice, Napolyon'un ideologları eleştirmesinin ortak noktalarının din, tarih, gelenek ve halkın otoritenin kaynağı olması konularında olduğunu belirtmektedir. Buna göre din halk arasındaki dayanışmayı sağlayan en önemli güçlerden birisidir, benzer şekilde tarih ve gelenek toplumsal düzenin dayanak noktalarıdır; ideologların bu dayanak noktalarını zayıflatması ve Napolyon'un iktidarına gölge düşürmesi aralarındaki çatışmayı ortaya çıkaran nedenlerdendir (1996:30'dan akt. Çelik, 2005:37). Napolyon ile Enstitü arasındaki çatışmanın bir neticesi olarak ideoloji pejoratif bir anlam kazanmıştır.

De Tracy'nin bilim anlamında ideoloji kullanımı ile bilginin kaynağı hakkındaki görüşleri materyalist bir temelde gelişmektedir. De Tracy'e göre bilgi, John Locke ve Étienne Bonnot de

Condillac'ta olduğu gibi duylardan kaynaklanmakta⁶ ve zihin bu duylar sayesinde işlem yapmaktadır; diğer bir deyişle zihin tabula rasa halindedir. Ancak Alman Romantiklerinin bilgi anlayışı, de Tracy'nin görüşünün tam tersi bir yönde seyretmiştir.

Alman Romantikleri Kant'ın⁷ çalışmalarını geliştirerek kendilerini ifade etmeye çalışmışlardır. Kant'a göre insanda duylardan önce kavrama yetisi gelişmektedir. Örnek olarak ateş ve ısı arasındaki ilişki insanın ateşten uzak durmasını anlatabilmek için kullanılabilir. Ancak insanın ateşin yakma işini gerçekleştirebilecek bir şey olduğunu sezmeleri, diğer bir deyişle ateşi kendi amaçları doğrultusunda nasıl kullandıklarını -duyumdan soyutlama çıkarabildiklerini-anlatmak için açık bir şekilde kullanılamaz. Kant'a göre insanın duysamsa fonksiyonunun yanında bir de soyutlayıcı fonksiyonunun bulunması gerekmektedir. Kant bunları kategori olarak isimlendirmiş ve düzenliliğin insan tarafından anlaşılabilmesi için bunları a priori (önsel) olarak tanımlamıştır. İnsan kategorilerin verdiği imkânlar çerçevesinde bilgiye ulaşabilir ve dünyayı ancak akli çerçevesinde sınırlı olarak algılayabilir (Mardin, 2015:27- 28). Kökenlerini Kant'tan aldıklarını iddia eden Alman idealistlerinin bilgi anlayışı ile bilim anlamında ideolojinin sağlayacağı düşünülen bilgi edinme yolu arasındaki farklılık bizi materyalizm ile idealizm arasındaki farklılığa götürmektedir.

De Tracy'e göre, toplumsal dünya rasyonel bir zihin için oldukça anlaşılabilir bir yapıdadır. Diğer bir deyişle değişen toplumsal koşulların rasyonel bir zihin için anlamlandırılabilmesi ve anlaşılabilmesi oldukça doğal ve açıktır. Alman Romantiklerinin getirdiği yeni bakış açısına göre, değişen toplumsal koşullara insanlar gerek kolektif gerekse de bireysel olarak farklı ve kendi gerçekliklerini yaratarak bakmaktadırlar (McLellan, 2012:7). McLellan'a göre, Hegel için belirli bir dönemin düşüncelerinin mutlak geçerlilik iddiasında bulunamamasının nedeni bu düşüncelerin tarihsel koşullara bağlı olmasındandır. McLellan bu noktada Hegel'in akıl kavramına yaptığı vurguyu eleştirerek, "Kurnaz Akıl" ile belirli bir döneme ait olan fikirlerin veya projelerin ilk düşünenlerinin varmak istedikleri sonuç ile vardıkları sonuç arasında oluşan büyük farklılıklara işaret etmektedir (2012:7). Mardin'e göre insan ve "Kurnaz Akıl" bir amaç için çalışmaktadır, bu amaçta insan bir araçtır, Tin (Geist) ise bu amacı belirlemektedir (Mardin, 2015:28). Hegel felsefesinin amacı, metafizik geleneğin insan yaşamı ile düşünce arasındaki ikiliği aşmak ve insan bilincini geliştirmektir; böylelikle bilincin gelişimi, Hegel diyalektiğinin ana temasını oluşturmaktadır. Hegel'in diyalektiği incelendiği zaman; düşüncenin tarihselliği ve tarihin de rasyonelliği göze çarpmaktadır. Rasyonellik, bireylerin ya da dönemlerin birey ve döneme özgü kısmi, dar hedefler de değil; bir bütünlük içerisinde tarihsel sürecin kendisinde aranması gerektiğini belirtmektedir (Çelik, 2005:43). Hegel'in fikir üzerine düşüncelerine dikkat çeken Mardin'e göre, Hegel için soyut anlamda düşünce yoktur, onun için tarih boyunca insanların düşünceleri ve düşünceler yardımıyla yarattıkları toplumsal kurumlar vardır (Mardin, 2015:28).

Yapı-Bilinç İlişkisi

Marx üniversitedeyken Hegel felsefesinden etkilenmiş ve Genç Hegelcilerle yakın ilişki içerisinde bulunmuşsa da, sonradan Genç Hegelcilerden kopmuştur. Marx, Genç Hegelcilerin felsefesine dini toplumsal için değişmez bir yasa görmeleri ve din olgusunu onaylamaları nedeniyle itiraz etmektedir (Özyurt, 2014:224). Marx, Feuerbach üzerine tezlerin altıncısında, Feuerbach'ın "*dinsel özü insan özüne*" indirgediğini, ancak insanın özünün toplumsal ilişkilerin

⁶ Locke'a göre insan zihni bilgileri oluştururken duylara ve zihinsel işlemlere dayanmaktadır (Locke, 2004: 59), Locke'un ide adını verdiği duylar ve gözlemler hammadde gibi işlenerek bilgileri oluşturmaktadır (Locke, 2000: 182- 183). Locke'a göre insan zihni tabula rasa olarak beyaz bir kâğıt gibi boştur ve doğuştan ilkeleri yoktur (Locke, 2004: 71- 73; Wood, 1992: 662). De Condillac'ın da bilgi anlayışı John Locke'un bilgi anlayışına benzemektedir, bilgilerin kaynağı duylar ve zihinsel işlemlerdir (de Condillac, 1992: 18). De Condillac *Duylar Üzerine İnceleme* isimli eserinde bir heykel kurgulamış ve duylar kaynaklığında onun bilgileri nasıl elde ettiğini sınamıştır (de Condillac, 1989).

⁷ Popper'a göre (2020: 136- 137) Kant'ı Fichte, Schelling ve Hegel ile birlikte aydınlanmanın tam tersi bir konuma, Alman Romantizmine konulamak hatalı olacaksa da bu isimlerin Kant'ı kurucu olarak görmeleri bizi Alman Romantiklerini açıklamak için Kant'ı da bu kategoriye almak zorunda bırakmıştır. Gerçekten de Kant'ın "*Aydınlanma nedir?*" (1983) metni kendisinin Aydınlanmayı desteklediğini açıkça göstermektedir.

bütünü şeklinde görülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (2013b:93). Marx, Hegel esinlenmesi ile iki şeyi miras alarak çalışmalarında kullanmıştır, diyalektik ve bilinç kavramını. Her ikisi içinde diyalektik ilerlemeci bir tarih anlayışında karşılık bulmuş olsa da, Hegel için burjuva devrimleriyle akıl kendisini gerçekleştirme şansı bulmuş ve yabancılaşma ile tarih son bulmuştur. Marx'a göre ise, emek merkezli üretim alanındaki sınıfsal çelişkiler burjuva devrimleriyle derinleşmiş, yabancılaşma insan ilişkilerinde hâkim konuma gelmiştir. Bilinç alanında aklın kendisini gerçekleştireceği araçlar olan din ve felsefe Marx tarafından üst yapı olarak tanımlanmış ve ikincilleştirilmiştir (Özyurt, 2014:210). Alman İdealizmi ve Genç Hegelcilerle birlikte hâkim olan bilgi anlayışı, insan zihninin toplumsal olayları kendi gerçekliklerine göre yarattığı görüşüdür (Çelik, 2005:92; Rehmann, 2017:36). Bu doğrultuda yapı-bilinç ilişkisinin kurulması gerçek dünyada işlerin bu anlayışın tam tersi bir şekilde işlediğine yapılan bir eleştiridir. Marksist İdeoloji Kuramı olarak da tanımlanabilecek olan bu yaklaşıma göre materyalist bir temel ile ideolojik olgular tarihsel devinim içerisinde açıklanabilme olanağına sahiptirler. Bu minvalde ekonomik bir indirgeme yapmaktan ziyade ekonomik bir temel etrafında toplumsalın oluşması incelenmeye çalışılmıştır.

Yapı-bilinç ilişkisi, insanların yaşamlarının idamesi için yaptıklarından yola çıkarak onların bilinçlerinin oluşumunu tartışmaktadır. Örneğin karasaban tahıl üretiminin ortaya çıkarttığı toplumsal örgütlenme ile elektronik araba endüstrisinin ortaya çıkardığı toplumsal örgütlenme arasındaki farklılıklar çözümlenmeye çalışılmaktadır(Sancar, 2014:175- 176).

Çalışmanın devamında ideolojinin yapı-bilinç ilişkisindeki işleyişini açıklayabilmek için Karl Marx'ın camera obscura, yansımali bilinç ve yabancılaşma kavramları ana çerçeve olarak belirlenmiştir.⁸ Marx'ın ideoloji hakkındaki görüşleri genel itibariyle; artı değerın sömürülmesinin sürecini anlatmaktadır. Buna göre üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan burjuva camera obscura ile mevcut üretim ilişkilerini toplumsal ilişkiler temelinde göstermektedirler. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan burjuva, zihinsel üretim araçlarının da mülkiyetine sahip olmakta ve üretim ilişkilerinin toplumsal ilişkiler merkezinde üretildiği yanılması yansıtmaktadır. Son olarak da yabancılaşma ile bu sürecin algılanması zorlaştırılmaya çalışılmaktadır. İdeoloji, yapı-bilinç perspektifinden açıklanabileceği gibi bilinç-özne ve özne-söylem perspektiflerinden de açıklanmaya müsait bir kavramdır (Sancar, 2014:178). Çalışmanın içeriği ve uzunluğu nedeniyle yapı-bilinç düzeyinin incelenmesine odaklanılmıştır.⁹

Marx'ın ideoloji kavramı hakkında doğrudan bir tanımının olmaması nedeniyle çalışmada onun ideoloji hakkında söylemiş olduğu şeylerden ziyade, Marx'ın dikkatli okunması ile çıkabilecek tanımlar ve Marksist literatürdeki farklı ideoloji tanımlarından hareket edilmiş ve yapı-bilinç perspektifinde ideoloji açıklaması yapılmaya çalışılmıştır.¹⁰ Marx ideoloji kelimesini

⁸ Meta fetişizmi kavramı Marx'ın soyut ideoloji tanımlarının somut bir görüntüsünü sunmaktadır (Zizek, 2019:47), ancak bu somutlaştırma işlemi çalışmanın uzunluğu ve içeriği göz önüne alınacağı zaman başka bir çalışmanın konusu olabilecek nitelikte olduğu için bu çalışmada değinilmemiştir.

⁹ İdeolojinin diğer inceleme düzeylerinden olan bilinç-özne düzeyi, toplumsal durumların ekonomik, siyasal ve ideolojik pratikler üzerinden somutlaşmasına odaklanmakta ve odaklanılan toplumsal durumun öznelere nasıl çağırıldığını, tanımladığını ve öznelere tarafından nasıl biçimlendirildiğini sorgulamaktadır. İdeolojinin üçüncü inceleme düzeyi olan özne-söylem düzeyi ise, öznelere söylem ile olan ilişkilerine, nasıl ilişki kurduklarına, diğer bir deyişle öznelere ve yoruma işaret etmektedir (Sancar, 2014:177- 178).

¹⁰ Marx eserlerinde ideoloji kavramının net bir tanımını vermemiştir, bu nedenle Marx ve ideoloji denince birçok farklı yorum da beraberinde gelmektedir. Bu güçlüğün önüne geçebilmek için çalışmada, Marx yorumcularının Marx'ta ideoloji yorumu olarak gördükleri şeyleri üç ana başlıkta birleştirdik; bunlar camera obscura, yansımali bilinç ve yabancılaşmadır. Sancar'a göre Marx beş farklı ideoloji tanımında bulunmuştur; camera obscura, yanılama, egemen sınıfların zihinsel üretimi, üst yapı ögesi ve meta fetişizmi (2014:13- 19). Barrett'e göre Marx'ta altı farklı ideoloji tanımı bulunmaktadır; camera obscura, yabancılaşma, egemen sınıfın zihinsel üretimi, mücadele alanı, üst yapı ögesi ve meta fetişizmi (1996:13- 25). Çelik'e göre; yabancılaşma, üst yapı ögesi, camera obscura, egemen sınıfların zihinsel üretim aracı ve meta fetişizmi (2005:86- 179). Eagleton'a göre; yabancılaşma, camera obscura, egemen sınıfların zihinsel üretim aracı ve meta fetişizmi (2015b:103- 120). Freedon'e göre; camera obscura ve egemen sınıfların

ilk kez doktora tezinde; Epikuros'a atfen; "yaşamımızın ideolojiye ve boş kuramlara değil, sarsılmadan sürmeye gereksinimi var" (2013a:121) şeklinde kullanmıştır. Eagleton'a göre Marx'ın dönemindeki ideoloji kullanımı, materyalist kullanımın dışında soyut, bağlantısız fikirleri işaret etmektedir (2015b:102).

Camera Obscura

Marx ve Engels'e göre camera obscura metaforu, fikirlerin ve bilincin maddi ilişkiler neticesinde gerçek yaşamın üretilmesinde arka planda bırakılmasına neden olmaktadır. Böylelikle bilincin varlıktan başka bir şey olarak ele alınması, bilincin gerçek yaşam süreçlerini fark edememesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. "İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler ideolojilerinde bir camera obscura (karanlık oda) gibi ters düz olmuş bir şekilde görülüyorsa, nesnelerin gözün ağızbağası üzerine ters bir şekilde düşmesinin onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin bir yansıması olması gibi bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerinde aynı olayın gerçekleşmesinden ileri gelmektedir" (2013:19). Böylelikle camera obscura, insan etkinliklerinin ters bir şekilde algılanmalarına neden olan bir cihaz gibi işlev görmektedir.¹¹ Marx, bilinci belirleyen toplumsal süreç olduğunu *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı* isimli eserinde de belirtmiştir. Buna göre, "insanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır" (2016a:9) demektedir.

Camera obscuranın işleyişi kısaca; karanlık bir oda veya bir kutunun dış yüzeyine açılacak olan küçük bir delikten içeri girecek olan ışık, dışarıda gözlemlenen nesnelerin görüntülerini karanlık odanın veya kutunun içerisinde gerçek görüntünün ters bir şekli olarak yansıtabilir. Diğer bir deyişle camera obscura, bilincin yaşamı belirlediği görüşünün nedeni olarak karşımızda durmaktadır. Çalışma, Marx'ın camera obscura olarak adlandırdığı süreci; insanların sahip oldukları ilişkiler nasıl açıklanabilir, insanların sahip oldukları ilişkiler nelerdir ve insanların sahip oldukları ilişkiler nerede bulunur sorularıyla açıklamaya çalışacaktır.

Marx ve Engels, "cennetten yeryüzüne inen Alman felsefesinin aksine, burada yerden cennete doğru gidilir" (2013:19) diyerek Alman felsefecilerini insanların ne söylediklerinden, ne hayal ettiklerinden veya ne algıladıklarından hareket etmekle eleştirmekte ve insan ilişkileri araştırılırken merkeze insanın kendisinin konulması gerektiğini belirtmektedirler. Marx ve Engels, yaşamı belirleyen bilinç mi yoksa bilinci belirleyen yaşam mı olduğu hususunda; bilince kendisinde bir şey olarak bakmak yerine, insanın kendisine bakılması gerektiğini önemsemektedirler (2013:19-20). Lefebvre de bilinçten hareket edilmesi durumunda gerçekliğin kaçırılacağını, tam tersi bir şekilde gerçek hayattan hareket edilmesi durumunda bilincin açıklanabileceğini söylemektedir (1996:62). Bu durumda Alman felsefecilerinin yaptığı, bilince kendisinde olmayan bir özellik yüklemek ve onu temele almaktır. Marx ve Engels ise, insanların gerçek yaşam süreçlerini inceleyerek -maddi temellere dayanan- hareket etmektedirler. Böylelikle "ahlak, din, metafizik ve ideolojinin geri kalan bütün kısımları" kendilerine has görünümünü kaybetmektedirler. Düşünce ürünü olarak ortaya çıkan ve üstyapı olarak betimlenen bu kesimler insanların maddi üretimlerinin ve maddi ilişkilerinin birer sonucudurlar (2013:19-20). Bu noktada Marx'ın katı determinizminin -üstyapının altyapı tarafından

---

kullandığı bir özellik (2011:13). Larrain'e göre; eşitsizliği ve sömürüyü gizleme aracı ve sınıfların egemenliklerini pekiştirme yolları (1995:20, 26). Lefebvre'ye göre; camera obscura ve egemen sınıfların zihinsel üretim aracı (1996:61, 65). Mardin'e göre; meta fetişizmi, üst yapıyı geçerli saymak, ışık geçirmez bir bölme ve egemen sınıfların zihinsel üretim aracı (2015: 38). McLellan'a göre; yabancılaşma ve camera obscura (2012:12-19). Örs'e göre; yansımali bilinç ve üst yapı ögesi olarak (2018: 15). Özbek'e göre; yabancılaşma, üst yapı ögesi, camera obscura, egemen sınıfların zihinsel üretim araçları ve meta fetişizmi (2003: 63- 79). Rehmann'a göre; camera obscura, üst yapı ögesi, yabancılaşma, egemen fikirlerin zihinsel üretimi ve meta fetişizmi (2017:32-45). Rude'ye göre Marx'ın ideoloji tanımı, egemen sınıfların düşüncelerini topluma yaymalarıdır (2019:8).

¹¹ Camera obscura ayrıca keşişlerin kendilerini cezalandırdıkları yer, cinsel yasakların ihlal edildiği yer ve gizlenmesi gereken şeylerin gerçekleştiği mekân olarak da tanımlanmaktadır (Kofman, 2015:31).

belirlenmesi şeklinde- eleştirilebilir olduğu ve Popper tarafından da eleştirildiğini göz önünde tutmak önemlidir.

Marx ve Engels, Alman felsefecileri eleştirirken; onları toplumsal pratikle bilinci ayırmakla, bilince kendisinde olmayan bir özellik yüklemekle suçlamaktadırlar. Bilincin ve fikirlerin toplumsal temeli oluşturduğu şeklindeki açıklama tarihselliği de bozmaktadır (Eagleton, 2015b:104). Sancar'a göre, Alman felsefecilerin yaptıkları iki şey vardır; ilk olarak bilincin üretken güçleri ve üretim ilişkilerinin koşullarını ürettiğini ileri sürmek, ikinci olarak da bilincin insanın kendisini de ürettiğini ileri sürmek (2014:12). Lefebvre'ye göre, bu durum, "odaları aydınlatacak pencereler gerekli diye, evin pencereler için yapıldığına inanmak anlamına" (1986:63-64'ten akt. Uras, 1996:32) gelmektedir. Zizek'e göre, bu süreç kral ile tebaa arasındaki ilişkide kendisini göstermektedir. Buna göre Kral ve tebaa arasındaki toplumsal ilişkiler sonucu Kral olunmaktadır. Ancak bu toplumsal bağın içerisindekilere ters bir şekilde gözükmektedir. Kral kendi başına, toplumsal ilişkilerin dışında, kral olarak algılandığı için kral gibi görünmektedir (2019:40). Marx için de insanlar arasındaki ilişkilerin yaşamdan hareketle açıklanabilmektedir.

Bu doğrultuda yanıtlanması gereken bir diğer soru, insanların sahip oldukları ilişkilerin neler olduğu hakkındadır. İnsanlar arasındaki ilişkilere geçmeden önce insanı tanımlamak gerekmektedir, böylece insanlar arasındaki ilişkilerin hangi temelde yükseleceğini ortaya çıkaracaktır. Marx ve Engels'e göre insanların ilk eylemi düşünceleri değil, kendi üretim araçlarını yaratmalarıdır (2013:12). Böylelikle insan ilk olarak doğa ile kurduğu emek merkezli ilişki çerçevesinde kendisini anlamlandırmaktadır. İnsan bu ilişki ile hem doğayla ilişkiye girmekte hem de kendisini gerçekleştirmekte bir diğer ifadeyle yaratmaktadır. Böylelikle insanların doğalarını belirleyen şey, üretimlerinin maddi durumlarıdır (Marx ve Engels, 2013:13). Bu doğrultuda insanların kendilerini maddi bir temel üzerinde inşa ettikleri görülmektedir. Diğer bir deyişle insanların ne oldukları ürettikleri şeyler üzerinden değil, üretilen şeyin üretim ilişkilerindeki konumu üzerinden açıklanmalıdır. Üretim ilişkileri de bizi, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlar ve bu mülkiyete sahip olmayanlar arasındaki ayrıma götürmektedir.

İnsanların yaşamlarını idame ettirebilmek için gerçekleştirdikleri ilk eylem, beraberinde çeşitlenen ihtiyaçları ve çeşitlenen eylemleri ve bunun sonucunda da ilk insan topluluklarını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultu ilk insan topluluklarının bir toplum sözleşmesi etrafında kurulduklarını değil, zorunlu koşullar çerçevesinde ve zorunlu bir birlik olarak kurulduklarını göstermektedir (Marx ve Engels, 2013:86). Böylelikle insanın ilk ilişkisi olan doğa ile ilişkisinin yanında, ikinci olarak insanlar ile ilişkisi ortaya çıkmıştır; bu ilişki de insanın kendisini üretmesini beraberinde getirmiştir. Böylelikle insanların kendi yaşamlarını üretmeleri doğa ile olan ilişkilerini, kendilerini üretmeleri ise, toplumsal ilişkilerini ortaya koymaktadır. Buna göre, insanların ilk bilinçleri doğa ile olan ilişkileri neticesinde emek merkezinde kurulmaktadır. Diğer bir bilinç olan toplum bilinci ise, toplumsal ihtiyaçların ve nüfusun artması ile birlikte iş bölümü çerçevesinde gelişecektir (Marx ve Engels:25).

Son olarak yanıtlanması gereken soru insanların ilişkileri nerede bulunur sorusudur. Marx'a göre insanların ilişkileri, toplumsal üretim sürecinde iradeleri dışında kurulan ve onların maddi üretici güçlerinin gelişmişlik derecesine işaret eden bir şekilde kurulmaktadır. Böylelikle toplumun iktisadi altyapısı, toplumsal bilinç şekillerinin oluşturduğu hukuki veya siyasal üstyapının somut temelini oluşturmaktadır (2016:9).

İnsanın ilk ilişkisi olan ve kendisini üretmesini sağlayan ilişki doğa ile olan ilişkisidir. Bu ilişkinin merkezinde bulunan emek, üretim ilişkilerini ve mübadele ilişkileriyle birlikte altyapıyı oluşturmaktadır. Üretim ilişkileri ve mübadele ilişkilerinin oluşturduğu altyapı, onların toplumsal bilinçlerini ve toplumsal ilişkilerini üretmektedir; bu alan da üstyapı olarak ifade edilmektedir. Böylelikle her üretim tarzı veya altyapı kendi toplumsal ve kültürel ilişkileri çerçevesinde üstyapıyı oluşturacaktır (Hall, 1999:201). Sonuç olarak da üretim doğa yasaları sonucunda belirlenmekte, dağıtım ise doğa yasaları neticesinde oluşturulan toplumsal yasalarca belirlenmektedir (Marx, 2016a:229-230). Altyapının üstyapıyı belirlemesi tüm tarihsel dönemlere uygulanabilecek bir niteliktedir. Engels'e göre, tarihin büyük hareket yasasını keşfeden kişi Marx'tır; buna göre bu hareket yasasını, altyapı ile üstyapı ilişkileri çerçevesinde

oluşan sınıflar arasındaki mücadele oluşturmaktadır (2016:15-16). Buna göre, toplumların tarihi –özgür insan ve köle, patrisyen ve pleb, senyör ve serf, lonca ustası ve lonca emekçisi, proletarya ve burjuvazi- sınıf savaşlarına dayanmaktadır (Marx ve Engels, 2018:45).

Marx'a göre, insana dair bir çözümleme ancak insan yaşamının merkeze alınması ile çözümlenebilecektir ve bu da bilinci belirleyen şeyin yaşam olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan ilk olarak doğa ile olan ilişkisi sonucunda doğa bilincini oluşturmakta, sonrasında da toplumla olan ilişkisi sonucunda toplumsal bilincini oluşturmaktadır. Bu da altyapının üstyapıyı belirlemesi olarak karşımızda durmaktadır. Camera obscura ise, bu noktada üstyapının altyapıyı belirlemesi gibi toplumsal ilişkileri yansıtmaktadır. Böylelikle sınıflar arasındaki çatışma, adaletsizlik ve eşitsizlik normalmiş gibi gözükmemektedir (Eagleton, 2015b: 110- 112; McLellan, 2012:15; Sancar, 2014:17; Rehmann, 2017:36; Freedon, 2011:13; Heywood, 2015:27). Bu sürecin ilk görüntüsü, fikirlerin yaşamı ürettiği şeklindeki tersine dönme ile kendisini göstermektedir; yani yasaların, ahlakın ve dinin, maddi üretimden bağımsız bir şekilde düşünceler göz önüne alınarak açıklanmasıyla kendisini göstermektedir (Özbek, 2003:66-69). Çalışmanın camera obscurayı içsel olarak nitelendirmesinin nedeni kendisini gösteren somut bir olaya dayanmamasından kaynaklanmaktadır. Buna göre camera obscuradan bahsedeceğimiz zaman belirli bir an veya belirli bir olaya atıfta bulunamamaktayız bu da yapısal bir müdahalenin önceden gerçekleşmesini gerektirmektedir. Aksi durumda yaşayan insan sayısı kadar tersine dönmeden, çarpıtmadan ve düzenlemeden yani camera obscuradan bahsetmemiz gerekecektir (Eagleton, 2015a:79).

Yansımali Bilinç

Marx'tan çıkartılabilecek bir diğer ideoloji tanımı da yansımali bilinç kavramı etrafında şekillenmektedir.¹² Buna göre, egemen sınıfların düşünceleri her çağda egemen düşünceler olmuştur. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlar, zihinsel üretim araçlarına ve zihinsel üretime de sahiptirler. Buna sahip olmayan sınıfların düşünceleri egemen sınıfa bağımlı olmak zorundadır (Marx ve Engels, 2013:46).

Ancak bu noktada fikirlerin siyasi mi, epistemolojik mi, ideolojik mi oldukları tartışma konusudur. Fikirlerin epistemolojik olarak ideolojik olmalarının anlamı sınıflar arasındaki çatışmanın gizlenmesi ve üstyapının kendisini altyapı olarak göstermesiyle; siyasi olarak ideolojik olmaları, siyasi baskı unsurları olarak toplumsal yaşamdaki köklerini yansıtmaları veya inkâr etmeleri olarak karşımızda durmaktadır (Eagleton, 2015b:115). Fikirlerin epistemolojik olarak ideolojik olmaları camera obscura gibi içsel bir tersine dönmeye işaret etmektedir, ancak

¹² Marx'ın kullanmış olabileceği ideoloji tanımlarını incelerken karşımıza çıkan anlamlardan bir diğeri yanlış bilinç şeklindeki kullanımdır. Ancak bu noktada biz bu görüşe iki şekilde karşı çıkmaktayız. Birinci olarak yanlış bilinç şeklindeki bir kullanım ideolojinin eleştirisinin eleştirisi gibi paradoksal bir durumu karşımıza çıkarmaktadır. Buna göre, ideolojinin oluşturacağı bilincin yanlış olacağına ileri sürülmesi, yanlış olan bilincin yerine doğru olan bilincin ne olduğunu öne sürmeyi gerektirecektir. Ancak bu durum da ideolojinin gerçekleştiği toplumsal koşulların yanlış olduğunun iddia edilmesini ve toplumsal koşulların yeniden formüle edilmesini gerektirmektedir. Bu durum ise tarihselliği bozacak ve ideoloji eleştirisinin yükselmiş olduğu merdiven basamağını ortadan kaldıracaktır, çünkü Marx için mevcut olan burjuva toplumu ulaşılması gereken, tarihsel bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Eagleton'a göre bu durum ideoloji eleştirisinin "kendi binmiş olduğu dalı bir vuruşta kesmiş" olmasına denk gelmektedir (Eagleton, 2015b:105-106). Benzer şekilde Stuart Hall yanlış bilinç anlamındaki ideoloji kullanımını, "Nasıl oluyor da kitleler ideolojik manipülasyon ve çarpıtmaya yenik düşmüşken küçük bir "bilen" azınlık bütün bu olup bitenlerden kendini sıyrabilmektedir?" sorusuyla eleştirmektedir (Hall, 1996:32'den akt. Özçetin, 2010:144). Yanlış bilinç şeklindeki ideoloji kullanımı ikinci olarak da McLellan tarafından eleştirilmektedir. McLellan eleştirisini üç noktada şekillendirmektedir. Birinci olarak, Marx'ın eserlerinin hiçbirinde yanlış bilinç tanımlaması geçmemektedir. İkinci olarak, Marx'ın yanlış bilinç olarak tanımlanan ideoloji tanımında yanlışlamaya dayanan bir bilinç söz konusudur. Üçüncü olarak da, Marx için doğru/yanlış ikiliğinden hareketle açıklama yapmak olanaksızdır. Çünkü bu tarz bir açıklama birinci olarak köşelidir, yani doğru/yanlış ikiliğinin içerisinde hareket edilebilecek bir alan yoktur. İkinci olarak da genelleyicidir, diğer bir deyişle ne tür bir yanlışlığın söz konusu olduğu belirtilmemektedir (2012:20). Gerçekten de Marx eserlerinde yanlış bilinç kavramını kullanmamıştır. Yanlış bilinç kavramını kullanan *Mehring'e* yazdığı mektupla Engels'tir (2000:29).

bizce böyle bir kullanım hatalı bir kullanım olacaktır. Bu noktada fikirlerin epistemolojik olarak ideolojik olmaları veya siyasi olarak ideolojik olmaları proletaryanın ideolojiye ihtiyacının olup olmaması sorusuyla yanıtlanabilecek gibi durmaktadır. Ayrıca, zihinsel üretim araçlarına sahip olanların etkilediği üst yapı kurumları fikirlerin epistemolojik olarak değil, siyasi olarak işlem gördüğüne dair açıklama Marksist literatürden de çıkartılabilecektir. Çünkü Marx'ın, Antonio Gramsci'nin ve Louis Althusser'in üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların zihinsel üretim araçlarına da sahip olacakları yönündeki görüşleri siyasi olarak ideolojik kullanıma, diğer bir ifadeyle de dışsal bir etkiye işaret etmektedir.

Yansımali bilincin siyasi olarak ideolojik kullanım olduğunu göstermek için proletarya sınıfının ideolojisinin olup olmayacağı sorusuna yanıt aramak son derece önemli gözükmektedir. Marx'a göre proletaryanın böyle bir mücadeleye girişmesine gerek yoktur, çünkü proletarya devrimci bir sınıf olarak üretim ilişkilerini değiştirecektir; bu değişim de beraberinde üstyapının değişmesini getirecektir (2016a:9). Marx bu noktada ideolojiyi yanılısma olarak kullanmakta ve ideoloji ile aslında egemen sınıfın diğer sınıfların çıkarına olmayan şeyleri kendi çıkarlarınıaymış gibi göstermesine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle proletarya sınıfı ideolojiye gerek duymayan bir sınıftır, çünkü proletaryanın çıkarı gerçekten de tüm toplumun çıkarıyla uyumludur (Freeden, 2011:17). Bu özelliğiyle proletarya, ideoloji yardımıyla örtülen sınıf eşitsizliği sistemini devam ettirmek değil, sınıfsız bir topluma dayanan bir toplumsal yapı kurmak istemektedir (Heywood, 2015:27). Marx'ın gerçekleşmesi beklenen işçi devrimi sonrası kurulacak olan toplumsal düzen ile ilgili olarak yorumda bulunmaması onun eleştirildiği noktaların başında gelmektedir. Bu durumun nedeninin toplumsal altyapıda gerçekleşecek olan değişimin, üstyapıdaki değişimlerini de beraberinde getirecek olmasından kaynaklanması mümkün gibi gözükmektedir.

Diğer taraftan proletarya sınıfının ideolojisinin olmasının gerektiğini savunanarak Marx'ın toplumsal değişimlerin kendiliğinden başlayamayacak olduğunu eleştirenler de bulunmaktadır. Bu düşünelere göre işçi sınıfının ideolojiden mahrum kalması mücadele içerisinde hâkim sınıfın fikirlerinin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. İleride görüleceği üzere Gramsci ve Althusser'in görüşleri bu anlamıyla işçi sınıfının ideolojiye ihtiyacının olduğunu göstermesi açısından önemli bir noktada bulunmaktadır. Rehmann'a göre, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan egemen sınıf aynı zamanda kültürel, siyaset, hukuk alanlarına da hâkimdir ve bu alanlardaki hâkimiyeti diğer sınıfların mücadeleye katılma şevklerini kıracaktır (2017:44). Barrett'e göre, proletarya sınıfının ideoloji üretmemesi onun egemen sınıfa olan bağımlılığını ortaya çıkarmaktadır; böylece burjuva sınıfı, proletarya sınıfının ne yiyeceğine, ne içeceğine, ne izleyeceğine, hangi şekilde dinleneceğine hatta nasıl düşünmesi gerektiğine dahi hâkim olmaktadır (1996:19). Meriç'e göre ise, proletarya sınıfının ideoloji üretmesi gerekmektedir, mevcut üretim ilişkilerinin değişmesi durumunda bile zihinlerde kök salan burjuva dönemine ait düşünceler şartların değişmesinden sonra da yaşayabilirler (1970:135). Bir diğer farklı bakış açısı da proletarya sınıfının üreteceği ideolojinin bile burjuva sınıfının denetimi altında gerçekleşecek olmasıdır. Diğer bir değişle proletarya sınıfının üretim tarzı değişmeden üreteceği ideoloji burjuva sınıfının ideolojisi olacaktır (McLellan, 2012:19).

Marx'a göre, tarihsel değişim süreci proletarya sınıfının ideolojiye ihtiyacı olmadığını doğrulamaktadır. Bunu aristokrasinin ve burjuvazinin egemen olduğu zamanlarda öne çıkartılan kavramlar üzerinden karşılaştırmaktadır. Buna göre aristokrasi, namus, onur, bağlılık vb. kavramları; burjuvazi ise, özgürlük, eşitlik vb. kavramları öne çıkarmaktadır (2013:48). Marx'a göre, aristokrasinin egemen olduğu zamanlar ön planda olan kavramlar ile burjuvazinin egemen olduğu zamanlarda ön planda olan kavramların farklılığı, altyapısal değişikliğin üstyapısal değişikliği de beraberinde getirdiğini kanıtlar niteliktedir. Diğer taraftan sınıfların egemen olmaları için yapmaları gereken, çıkarlarını tüm toplumun çıkarıymış gibi göstermesine proletaryanın ihtiyacının olmaması da proletaryanın ideolojiye ihtiyacının olmadığını göstermektedir. Bir sınıfın çıkarının toplumun çıkarıymış gibi gösterilmesini Marx beş maddede açıklamaktadır. İlk olarak üretim ilişkilerine karşı bir sınıf, ikinci olarak sınıflar arası rekabet, üçüncü olarak üretim araçlarının mülkiyeti ele geçirilmelidir. Dördüncü olarak, toplumdaki

çıkarların ortak olduğu yanılısamayı gerekmede ve son olarak da ideologların bu yanılısamayı sürekli olarak beslemesi gerekmektedir (2013:49).

Marx, ideologların yanılısamayı beslemesinden bahsederken bunu, kısaca tarihe ruhun egemen olduğu yanılıgısını üretmelerinde göstermekte ve üç maddede bunu açıklamaktadır. Birinci olarak, tarihe egemen olanın fikirler olduğu maddi insana aktarılmalıdır. İkinci olarak, bu fikirler arasında mistik bir bağlantı kurulması gerekmektedir, böylelikle fikirlerin kutsiyeti arttırılacaktır. Son olarak da bu bağlantıları bilecek ve maddi insana aktaracak olan ideologlar için içine girmektedir, Marx bu nokta da ideologları gardiyana benzetmektedir (2013:50-51). İdeologların gardiyana benzetilmesi ise ideologların ikili bir işlev göreceği anlamına gelmektedir; birinci olarak, ideologlar kavramları egemen sınıfın düşüncelerine uygun şekilde evrenselleştirecekler ve ikinci olarak da kurgulanan bu alanın denetimini ellerinde tutacaklardır.

Bu noktada Gramsci ve Althusser'in de çalışmalarına değinmek yerinde olacaktır, çünkü her iki düşünürde beklenen proletarya devriminin niçin gerçekleşmediği sorusuna yanıt aramışlar ve üstyapı kurumlarının etkililiğine dikkat çekmişlerdir. Gramsci'nin yazılarındaki kilit noktayı hegemonya kavramı oluşturmaktadır, hegemonya egemen sınıfın yönettiklerinin rızasını alma biçimi olarak karşımızda durmaktadır. İdeoloji, zorla ve baskıyla bir şeyleri dayatmak için kullanılabilirken; hegemonya daha geniş bir etki alanına sahiptir ve dolaylı yollarla etkide bulunmaktadır (Eagleton, 2015b:154). Gramsci'nin hegemonya ve ideoloji hakkındaki görüşlerine geçmeden önce, onun yapı ve üstyapı kavramlarını nasıl kullandığına bakmakta yarar vardır.

Gramsci üretimi ve üretim ilişkilerini yapı olarak kabul ederek Marx gibi materyalizmi kabul etmektedir. Gramsci ve Marx'ın farklılaştıkları nokta ise, Marx'ta altyapı olarak betimlenen mübadele ilişkilerinin Gramsci tarafından üst yapıda betimlenmesidir. Rehmann'a göre¹³, Gramsci böylelikle ekonomik indirgeme eleştirilerine ve bireysel unsur ile üstyapıdaki unsurların dikkate alınmasını sağlamıştır (2017:135). Gramsci yapı ile üst yapı arasında iletişimin kurulduğu bir sivil toplum alanına da işaret etmektedir. Bu alan birey ve devlet arasındaki ilişkide de oldukça önemli bir konumdadır. Gramsci sivil toplumun üç farklı görüntüsünü; devlet ve sivil toplumun eşit olduğu birinci durum, sivil toplum ile devletin karşıtlık içinde bulunduğu ikinci durum ve son olarak da sivil toplum ve politik toplumun toplamının devlet olduğu bir durumu sunmaktadır (Carnoy, 2001:259-260; Sancar, 2014:40-41).

Rehmann, politik toplum ile sivil toplumun devlette birleşmesinin Gramsci'nin hegemonya kuramına geçiş için önemli olduğunu belirtmektedir (2017:147). Politik toplum böylelikle merkezleşme, hiyerarşi, zor kullanma tekeli, hukuksal üstünlük olarak anlaşılabilir. Sivil toplum ise, devletin zor kullanmadan rıza almasını sağlayan okul, ibadethane, özel dernek gibi oluşumlardır (Rehmann, 2017:147; Özbek, 2003:141). Politik toplum zorlama veya yasal yollarla hegemonyanın kurulmasına veya devam ettirilmesine yardımcı olurken, sivil toplum ise düşünsel ve etik yollarla hegemonyanın kurulmasını veya devam ettirilmesini sağlamaya çalışmaktadır (Özbek, 2003:142-144).

Gramsci, hegemonyanın işleyişinin iki şekilde gerçekleştiğini düşünmektedir; birinci olarak, zihinsel üretim araçlarına sahip olanların tahakkümü ve ikinci olarak da ezilen sınıfların buna rıza göstermesi (Gramsci, 1986:14; Oskay, 1980:223). Böylelikle hegemonya kavramı egemen sınıfların, diğer sınıfları bastırmak için yalnızca baskı değil aynı zamanda rıza üretmeyi denediğini göstermektedir. Devlet böylelikle egemen sınıfın genel çıkarını temsil etmektedir (Ergil, 1986:248-249). Bu noktada Gramsci, Marx'tan farklı olarak yalnızca altyapıda gerçekleşecek olan tahakkümün tek başına yeterli olmayacağını ileri sürmekte ve hegemonyanın aynı zamanda üstyapı kurumlarına da -devlet, siyaset, hukuk vb.- sirayet etmesi gerektiğini söylemektedir (Hall, 1999:222). Hegemonyanın kurulması için mücadele, müzakere ve taviz

¹³ Rehmann'a göre Gramsci'nin hegemonya kavramına ve üst yapıya dair görüşleri bir çeviri hatası sonucunda şekillenmektedir. Buna göre Gramsci, Marx'ın Feuerbach Üzerine Tezler ve Ekonomi Politığın Eleştirisine Katkı kitaplarını incelerken, Marx'ın ideoloji hakkındaki tanımını içinde sözcüğü yerine temel oluşturan sözcüğü ile çevirmiş ve ideoloji hakkındaki görüşlerini bu çerçevede geliştirmiştir (2017: 129).

süreçleri sürekli olarak işlemektedir. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir nokta da hegemonyanın bir kere kurulması yetmemektedir, sürekli olarak yenilenmesi ve kendini yeniden üretmesi gerekmektedir (Eagleton, 2015b:157-158; Özçetin, 2010:149). Devletlerin en önemli hedeflerinden birisi; kendi ideolojisini, değerlerini ve hukukunu geniş kitlelere aktarmak ve üretim ilişkilerinin sürmesini sağlamaktır (Parlak, 2005:3). Burjuva sınıfı; dil, kültür, edebiyat, eğitim, kitle iletişim gibi alanlarda ideolojiyi kullanmakta ve hegemonyasını kurmaya veya devam ettirmeye çalışmaktadır (Heywood, 2015:27).

Gramsci'nin kuramında devletin sivil topluma ve politik topluma egemen olması, diğer bir deyişle devletin yapı ve üstyapıya egemen olması ve bunların birliğini sağlaması tarihsel blok kavramıyla ifade edilmektedir (Sancar, 2014:37). Tarihsel blok, aydınlar¹⁴ tarafından korunmakta ve yeniden üretilmektedir. Aydınların iki farklı işlevinin olduğu göze çarpmaktadır; aydınlar birinci olarak, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan sınıfın üstünlüğünün diğer sınıflara kabul ettirilmesinde rızanın sağlanması ve yeniden üretilmesini sağlamaktalar. İkinci olarak da rıza göstermeyen toplumsal sınıflar üzerinde uygulanan zorlamaların yürütücüsü rolündedirler (Yetiş, 2002:224).

Althusser, insanların devlet tarafından nasıl etkilendiğini ortaya koymuş ve bunu devletin ideolojik aygıtları (DİA) ve devletin baskı aygıtları (DBA) olarak ikiye ayırmıştır. Althusser'e göre, devlet o kadar çok güç birikimine uğramıştır ki bunun sonucunda tahakküm sağlamak için DBA'ları; rıza sağlamak için de DİA'ları kullanmaktadır (Örs, 2018: 24). Buna göre, egemen sınıflar üstünlüklerini korumak için baskıyı ve ideolojiyi kullanmaktadır. Althusser'e göre, DBA ile DİA arasındaki en temel fark, DBA baskı ve zor kullanarak işlerken; DİA ideoloji kullanarak işlemektedir (2002:34-35). Althusser, DİA sayısını temelde sekiz tane olarak belirlemiştir, bunlar; dini, öğretimsel, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme ve kültürel ideolojik aygıtlardır (2002:33-34). DBA ile DİA arasında niceliksel ve niteliksel olmak üzere iki farklılık da bulunmaktadır. Buna göre, niceliksel olarak DBA'nın sayısı sınırlıyken; DİA'nın sayısı sınırsızdır. DBA'lar hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. iken; örneğin öğretimsel DİA'nın, her özel ve devlet okullarının veya dini DİA özelinde her kilisenin farklı şekilde örgütleneceği göz önüne alınırsa içeriksel olarak DİA'ların sayısı sınırsızdır (Althusser, 2002:33-34). Niteliksel olarak bulunan farklılık ise, DBA kamusal alanda daha çok işlemekteyken; DİA özel alanda işlemektedir. Son olarak, DBA toplumda baskı ve zora dayanan bir işlev görmekteyken; DİA kendi değerlerini bireylere sunmakta ve bireylerin bunları kabul etmesini, gönüllüğü, kulluk ve rıza göstermesini istemektedir (2002: 35).

İdeologların çatışmayı normalmiş gibi göstermeleri, iktidarın asimetrik yapısının üzerini örtmeye çalışmaları ve devletin bu süreçte gerektiğinde baskı uygulayabilecek olması, yansımali bilincin dışsal olarak, siyasi anlamda ideolojik olduğunu göstermektedir. Bu noktada Gramsci ve Althusser'in ilgilendikleri ideoloji tanımlarının yansımali bilinçten türediğini belirtmek yerinde olacaktır. Her iki düşünür de beklenen proleter devrimin niçin gerçekleşmediği sorusuna yanıt aramışlar ve bunun yanıtını da üstyapı kurumlarının tahakküm ve rıza üretmelerinde bulmuşlardır. Böylelikle üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan sınıfın, kendi zihinsel üretimini de gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunun dışsal olarak değerlendirilmesinin nedeni ise yapıya yönelik değil bilince yönelik bir etki sağlanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır.

Yabancılaşma

Marx, yabancılaşma kavramını; din alanındaki yabancılaşma, iş bölümü alanındaki yabancılaşma ve özel mülkiyet alanındaki yabancılaşma şeklinde üç farklı şekilde kullanmaktadır (Ergil, 1978:95; Rehmann, 2017:46).

---

¹⁴ Gramsci aydınları, geleneksel aydınlar ve organik aydınlar olmak üzere iki farklı sınıflandırmada kullanılmaktadır. Buna göre organik aydınlar her sınıfın kendisiyle birlikte gelişiminin bir ürünüyken; geleneksel aydınlar ise önceki tarihsel bloğun egemenleri olan aydınlardır (Gramsci, 1986:309).

Din Alanında Yabancılaşma

Din alanındaki yabancılaşma kavramı ilk olarak Hegel ve Feuerbach'ta karşımıza çıkmaktadır. Hegel'e göre, yabancılaşma Tin'in kendisini ifade etmesi anlamına gelmekte ve kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmektedir (Mardin, 2015:30). Buna göre, Tin ilk haliyle doğada adına bulunmaktadır, kendisini ifade edebilmek doğada nesneleşmektedir; bu nesneleşme süreci Tin'in kendisine yabancılaşmasıdır. Üçüncü aşama bilinçlenme yoluyla yabancılaşmanın aşılmasıdır. Yabancılaşma ile Tin ilk olarak kendisine yabancılaşmakta ve sonrasında da bilinçlenme ile bu yabancılaşmayı aşmaktadır (Kalfa, 2001:18-23). Feuerbach'ta gerçekleşen yabancılaşma ise öncelikle nesnenin var olduğu ve sonrasında düşünce ile yabancılaştığı yönündedir. Buna göre tanrı, insanın kendisine yabancılaşmış halinden başka bir şey değildir; insan kendi yarattığı tanrının kulu durumuna düşmektedir (Kalfa, 2001: 23-24). Feuerbach'ın yabancılaşması da Hegel'in yabancılaşması gibi kaçınılmazdır. Bunun nedeni Feuerbach'ın dinsel öz ile insanın özünü eşitlemesidir. Ancak Marx'a göre, insanın özü toplumsal ilişkilerin bir bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Marx, 2013b:93).

Marx, Feuerbach'ın çıkış noktasını doğru bulsa da vardığı sonuç açısından Feuerbach'ı eleştirmektedir. Buna göre, insanın özü bireylerin doğalarından kaynaklanan soyutlama değil, toplumsal ilişkiler bütünüdür. Feuerbach, dinsel duygunun toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğunu görememekte, dinsel özü insan özüne indirgemektedir (Marx, 2013b:92-93). Hegel ve Feuerbach'ta kaçınılmaz olan ve insanın özü gereği ortaya çıkan yabancılaşma, Marx için belli bir toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Marx böylelikle yabancılaşma kavramını düşünceden değil, yaşamdan hareketle çözümlenmeye çalışmaktadır. Marx'a göre din, kendine erişmemiş insanın kendi hakkındaki bilincini oluşturmaktadır. Toplum, bu noktada dünyanın ters bilinci olan dini üretmektedir. "*Din ezilen insanın içli ezgisini (...) halkın afyonunu oluşturuyor*", din halka aldatıcı bir mutluluk sunuyor. Böylelikle din son kertede insanın çevresini kaplayan aldatıcı bir güneşi oluşturmaktadır (Marx, 2009:191-193).

Marx'ın din tanımı devlet ve toplum tarafından gerçekliğin alt üst oluşunda bir araç ve insanların mantığının, coşkusunun, ahlakının ve tesellisinin de bir göstergesidir. Marx'ın din eleştirisinde kullandığı tersine dönme işlevi ile egemen sınıfların zihinsel üretimi gerçekleştirmek için kullandıkları araçlardan olan üstyapı kurumları arasında benzerlik olmasına rağmen, tersine çevrilmenin içsel olduğu vurgusu, yabancılaşmanın içsel ile dışsal, diğer bir deyişle yapı ile bilinç, arasında bir köprü vazifesi gördüğüne işaret etmektedir. Din eleştirisindeki içsel yön, insanların kendi yarattıkları dinsel imgelere kendilerinin tutulmasından hareketle gelişmektedir. Diğer bir deyişle düşüncenin yaşama hâkim olması yabancılaşmanın içsel yönünü oluşturmaktadır. Diğer taraftan dinin mevcut toplumsal koşullar altında ezilen insanların sığınağı olması veya afyonu olması ve rahiplerin, ideologların temsilcisi olarak görülmesi onların dışsal etkide bulduklarını göstermektedir. Din alanındaki yabancılaşma insanın kendi yarattığı Tanrı karşısında kul konumunda olmasına işaret etmektedir, kapitalist üretim de benzer şekilde insanların kendi yarattıkları şeylerin egemenliği altına olduğuna işaret etmektedir (Marx, 2015:600). Bu nedenle, Marx için, üretim ilişkileri temelindeki yabancılaşmanın açıklanması daha fazla önem kazanmaktadır, bunu da iş bölümü ve özel mülkiyet alanlarındaki yabancılaşma ile açıklamaya çalışmaktadır.

İş Bölümü ve Özel Mülkiyet Alanında Yabancılaşma

Marx için, insan kendi ihtiyaçlarını karşılamak için topluluk kuran veya topluluğa üye olan bir varlıktır, diğer bir deyişle zoon politikondur.¹⁵ Diğer taraftan insan emeği ile kendisini gerçekleştiren bir varlıktır. Tuğla ustasının öreceği duvar, işçinin tasarımı olacağı için kendisini gerçekleştirmesi için oldukça önemli olacaktır (Marx, 2015:182). Heykeltıraş da kendisini sınırlılıklarının farkında olarak yonttuğu eser ile gerçekleştirmektedir (Silier, 2016:110). Emek ile insan, hem kendisini gerçekleştirmekteyken hem de toplumsal ilişkilerini oluşturmaktadır. Böylelikle hareket noktası emeğin toplumsal ilişkiyi, diğer bir deyişle altyapının üstyapıyı

¹⁵ ζῷον πολιτικόν. Aristoteles tarafından dile getirilen düşünceye göre insan doğası gereği siyasi bir varlıktır ve topluluk halinde yaşamaktadır.

belirlemesidir. Toplumsal ilişkilerin emeği belirlemesi, emeğin amaç konumundan araç konumuna düşmesini beraberinde getirmektedir.

İş bölümü, insanın ihtiyaçlarını karşılama ortasına çıkmaktadır. Emek merkezindeki bu iş bölümü ilk olarak, şehir hayatının başlamasıyla; şehirde yaşayanlar ile kırsalda yaşayanlar arasında gerçekleşmiştir. Zamanla iş bölümünün yeni aşamalarıyla birlikte iş bölümü, çalışmanın konusunu, araçlarını, ürünlerini ve hatta dağıtımını bile belirleyecek duruma gelmiştir (Marx ve Engels, 2013:14). Geçimini sağlayacağı araçlardan mahrum kalmak istemeyen insanların üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların istediği işleri yapmaya ve iş bölümünü devam ettirmeye çalışmaları gerekmektedir (Marx ve Engels, 2013:27). İş bölümü başlarda işin hızlı bir şekilde bitirilmesi amacıyla dayanmaktayken; sonraları iş bölümü kendisini ayakta tutmaya ve sonrasında iş bölümünün yarattığı sınıfsal toplulukları, ayrışmaları yaşatmaya yönelmektedir (Mardin, 2015:39). Silier'e göre, ideal bir orkestrada amaçlanan tüm müzisyenlerin kendilerini gerçekleştirme ve uyum yakalamalarıdır; bazı müzisyenlerin öne çıkmaları değil (2016:76).

Yaşamını devam ettirmek için emeğini üretim araçlarının mülkiyetine sahip olana satmak zorunda olan insanlar, yabancılaşmanın da ilk örneği olarak karşımızda durmaktadır. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların belirleyeceği şekilde üretimin yapılması, insanın kendisini gerçekleştirme için amaç olan emeğin üretim için araç konumuna düşmesine ve insanın kendisine yabancılaşmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan pazar için yapılacak olan üretim yabancılaşma sürecinin etkilerinin artmasına neden olmaktadır. Pazar için yapılan üretim, ihtiyacın karşılanması amacıyla değil, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlara kâr getirmesi için yapılacaktır. Böylelikle de nesnelere kullanım değerleri üzerinden değil de değişim değerleri üzerinden fiyatlanmaktadır (Demir, 1999:25-26). Marx için, bu durumun en açık göstergesini meta fetişizmi oluşturmaktadır.

İş bölümünde gerçekleşen yabancılaşma karşımıza insan-doğa ilişkisindeki yabancılaşmayı çıkarmaktadır. Buna göre, insan kendisini diğer canlılardan ayıran emeğine yabancılaşmış ve kendisini gerçekleştirme için üretim yapmak yerine üretimi araç konumuna indirgemıştır (Savran, 2013:341-342). İnsanın yabancılaşmasının dört sonucu bulunmaktadır: birinci olarak, amaç olan emek araç konumuna gelmiştir; ikinci olarak, insan ile doğa ilişkisi bozulmuştur; üçüncü olarak, insan kendi özelliklerine yabancılaşmıştır; son olarak da insan-insan ilişkilerinde, toplumsal ilişkilerde, yabancılaşma gerçekleşmektedir (Marx, 2007:29). Üreticinin ürününe yabancılaşması ve üretim sürecinden yabancılaşması sadece proleter için gerçekleşmekteyken insanın kendine özgü olan tür özelliklerinden -sosyalleşmesi, yapacağı işi tasarlayarak yapması, emeğini amaç olarak kullanması gibi- yabancılaşması ve diğer insanlardan yabancılaşması kapitalist sistemde yaşayan bütün bireyler için geçerli bir durumdur (Silier, 2016:138-139).

Marx'a göre, bütün bu yabancılaşma sürecinin nedeni iş bölümünün üretim ilişkilerini belirlemesi olarak görülmektedir. Kapitalist sistemin kendine has özelliği iş bölümünün üretimin önüne geçmesidir (Marx ve Engels, 2013:29-30). İş bölümü neticesinde tek bir işte uzmanlaşan ve yalnızca o işi yapan işçi makinenin çarklarından farksız ve niteliksiz bir hale gelmiştir (Demir, 1999:22). Yapılan işin niteliksiz olması ve dışarıda bu işi yapabilecek birçok işçinin olması, işçinin üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlara bağımlılığını artırmıştır (Kalfa, 2001:42). İşçi kimin için üretim yaptığını bilmeden, nereden geldiğini bilmediği hammaddeye emeğini aktarmaktadır. İşçi emeğini aktardığı şeyden hangi ürünün çıkacağını ve ürünün başka hangi aşamalardan geçeceğini bilmeden emeğini aktardığı metayı göndermektedir. Marx açısından bakacağımız zaman, yabancılaşmanın nasıl aşılabileceği konusu muğlak kalmaktadır, bu açıdan bir eleştiriye de oldukça açık konumdadır. Yabancılaşma maddi hayatın ürettiği bir süreç olarak bilince dayanmamakta olmasına rağmen bilincin ön plana çıkarılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de maddi hayatın değişmesi ile birlikte yabancılaşmanın da ortadan kalkacağı beklentisi bulunmaktadır.

Özel mülkiyet alanındaki yabancılaşma, emeğin amaç konumundan araç konumuna düşmesinin ve üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların bu mülkiyeti sürekli bir şekilde devam ettirecek olmalarının bir sonucudur. Hegel'e göre emeğin araç konumuna düşmesi ve

insan-doğa arasındaki ilişki özel mülkiyet ve makinaların üretimde kullanılması nedeniyle bozulmuştur (Kalfa, 2001:22-23). Üretim araçlarına sahip olanlar, işçi sınıfına kendisini yeniden üretebileceği kadar değer vermekte ve artı değeri kendisine saklamaktadır. İşçi sınıfına ödenen bu ücret iş gününün karşılığıymış gibi bir yanılığın üretilmekte ve artı değer sömürülmektedir (Marx, 2007:30). Üretim araçları, belli bir toplumsal bütünlükte oluşan ihtiyaçların giderilme araçları, kültürel, siyasal, teknik ve bilimsel araçların kuşaklar boyunca gelen emeğin ortak ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Marx, 2016b:19). İnsanlık tarihi, ortak bir gelişmenin sonucu olarak karşımızda durmaktadır; ancak özel mülkiyet insanlığın ortak tarihine belirli bir kesimin sahip çıkmasını ortaya çıkarmaktadır, yabancılaşma bu sürecin üzerini örtmektedir.

Marx, yabancılaşma kavramını din eleştirisi, iş bölümü ve özel mülkiyet olarak üç farklı şekilde kullanmaktadır. Çalışmaya göre yabancılaşma, içsel ile dışsal işleyiş arasında köprü vazifesi görmektedir. Yabancılaşma köprü vazifesi ile içsel olarak gerçekleşen tersine dönmenin – amaç olan emeğin araç olması, insan-doğa ilişkisinin, insan-insan ilişkisinin ters yüz olması gibi-dışsal olarak görünmesinin önüne set çekmekte ve ideologlar yardımıyla bunun devamının sağlanmasını amaçlamaktadır. İnsanın kendi yarattığı toplumsal ilişkilere veya iş bölümüne mahkûm kalması ve bu mahkûmiyetin çeşitli şekillerde –dinsel avuntu veya niteliksiz işçilik-devam ettirilmeye çalışılması dışsal etkiyi tamamlamaktadır.

Sonuç

Çalışma ideolojinin yapı-bilinç perspektifinden incelemesini ortaya koymayı amaçlamıştır; bu minvalde çalışmanın sonuçlarına geçmeden önce ideolojinin bilinç-özne ve özne-söylem perspektiflerinden incelenmesinin sonraki çalışmalarda kurulabilecek olan bağlantılara işaret ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. İdeolojinin yapı-bilinç perspektifinden incelenmesinde, yapıya ait bir etki ve bilince ait bir etki olarak iki farklı işleyiş bulunduğu iddia edilmektedir. Yapıya ait etki içsel bir işleyişe; bilince ait bir etki ise dışsal bir işleyişe işaret etmektedir. Buna göre camera obscura ideolojinin içsel işleyişinde kendisini göstermektedir. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan sınıfların zihinsel üretim araçlarına da sahip olduğunun anlatılmak istendiği yansımali bilinç ise dışsal işleyişte kendisini göstermektedir. Son olarak yabancılaşma ise camera obscuranın somut bir şekilde nasıl gözükeceğinin önüne set çekmektedir. Yabancılaşma, camera obscura ile yansımali bilinç arasında -veya yapı ile bilinç arasında veya altyapı ile üstyapı arasında- köprü, bağlantı vazifesi görmektedir.

İdeolojinin içsel işleyişiyle kastedilmek istenen şey camera obscura görüntüsüdür. Burada karşımıza toplumsal ilişkilerin bir neticesi şeklinde ortaya çıkan toplumsal kurumların, toplumsal kurumlar nedeniyle toplumsal ilişkilerin ortaya çıkması gibi kendilerini sunmalarıdır, diğer bir deyişle ilişkilerin tersine dönmesidir. Marx'a göre, yaşamı belirleyen bilinç değil, tam tersine bilinci belirleyen yaşamdır. İdeolojinin bu kullanımı toplumsal kurumlara kendilerinde olmayan bir özellik yükleyerek tarihselliği bozmaktadır. Camera obscura ile ortaya iki farklı sonucun çıktığı gözükmektedir. Buna göre birinci olarak, camera obscura toplumsal ilişkileri ters bir şekilde göstermekte ve bunu normalleştirmektedir. İkinci olarak da yabancılaşma ile bu sürecin fark edilebilirliği engellenmekte, yansımali bilinçle de bu ilişkiler baskı ve/veya rızaya dayanarak kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Camera obscura ile tersine dönen şey, bilincin toplumsal pratiklerinden ayrılması; diğer bir deyişle sınıfsal karşıtlıkların, sınıfsal çatışmaların ve dağıtımdaki adaletsizlikler ile eşitsizliklerin gizlenmesidir. Bu noktada bilincin yapıyı belirlemesi öne çıkarılmakta ve yasa, ahlak, aile hatta din gibi üstyapıda yer alan kurumların üretimden bağımsız düşünülmesi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle karşıtlık ile çatışmaların normal ve gerekli olduğu gösterilmekte ve bu meşrulaştırılmak istenmektedir.

Camera obscuranın içsel olarak işlediğinin iddia edilmesinin sebebi, camera obscura ile tersine dönen şeyin bilinç alanında değil de yapı alanındaki bir değişikliğe işaret etmesinden kaynaklanmaktadır. Ters bir şekilde camera obscuranın yapı alanına değil de bilinç alanındaki tersine dönmeye işaret etmesi durumunda yapı-bilinç arasındaki emek merkezli ilişki kopmuş olacak ve camera obscuranın içsel olarak işlediği de yanlışlanmış olacaktır. Camera obscuranın içsel bir işleyişe sahip olduğunu düşünmemizin bir başka nedeni de tersine çevirmeden

bahsedeceğimiz zaman bir andan hareket edemeyecek oluşumuzdur. Buna göre tersine dönmeyi bir an olarak göz önünde bulunduracağımız zaman kişisel olarak algılanacak olan bu tersine dönmeler, yaşayan insan sayısı kadar farklı zamanda ve farklı şekillerde gerçekleşecektir. Bir kişiye gösterilen veya bir kişiden gizlenen bir şey değildir tersine dönme, “gerçeğin varlığının, kendisinin yokluğunca kurulan bir varlık olmasıdır (...) tersi de doğrudur: gerçeğin yokluğu, kendisinin varlığınca kurulan bir yokluktur” (Eagleton, 2015a:79). Böylelikle de yapıya önceden müdahaleyi gerektirmektedir. Böylece de bilinç alanında gerçekleşeceğini iddia edeceğimiz tersine dönme durumunun, yaşayan insan sayısı kadar farklı versiyonda tersine dönmeyi karşımıza çıkarması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın iddiasının yanlışlanabilir olduğunu gösteren camera obscuranın dışsal etkiye sahip olması durumunda, yaşayan insan sayısı kadar farklı zamanda ve farklı şekillerde tersine dönmenin karşımıza çıkması gerekmektedir. Kısacası bilinç alanında gerçekleşebileceği iddia edilecek olan tersine dönmenin yaşayan insan sayısı kadar farklı versiyonu karşımıza çıkacak ve çalışma yanlışlanmış olacaktır.

Diğer taraftan yansımali bilinci dışsal olarak görmemizin nedenlerinden birincisi, yansımali bilinç kurumlarının üstyapıda yer alması ve gerçekleşecek proleter devrim sonucunda üstyapının kendiliğinden değişecek olmasından kaynaklanmaktadır. Marx, bu durumun burjuva devrimi sırasında aristokratik değerlerin burjuva değerlerine dönüşümü şeklinde kendisini gösterdiğini belirtmektedir. Aristokrasinin hâkim olduğu zamanlarda namus, onur, bağlılık gibi kavramlar ön plandayken; burjuvazinin hâkim olduğu zamanlarda özgürlük, eşitlik gibi kavramlar ön plandadır (Marx ve Engels, 2013:48). Yansımali bilincin dışsal olarak işlediğini düşünmemizin ikinci nedeni de ideologlar ile üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlar arasındaki çatışmaların yapıya dönük bir şekilde gerçekleşmeyecek olmasından kaynaklanmaktadır (Marx ve Engels, 2013:47-48). Son olarak da üstyapı kurumlarının kendilerini toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçası olarak göstermeleri, toplumsal ilişkileri kendilerinin düzenleyecek olması ve toplumu denetleme işlevinde bulunacak olmaları, onların baskı veya rıza üretmek arayışında olduklarını göstermektedir, bu da bilinç alanındaki işleyişe denk düşmektedir. Bu noktada ideologların hem üstyapı kurumlarını altyapı kurumları olarak gösterme hem de gardiyan gibi bu alanları denetleme görevinde bulunacak olmaları (Marx ve Engels, 2013:50-51) üstyapı kurumlarından olan devlet kurumları ve mahkemelerin de dışsal olarak işleyeceğine işaret etmektedir.

Marx'ın bir diğer ideoloji tasviri olan yabancılaşma yukarıda gösterilmeye çalışılan içsel olarak gerçekleşen tersine dönmenin dışsal olarak nasıl gözüktüğünü açıklamaya yönelik olarak gözükmekte ve içsel ile dışsal arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Öncelikle yabancılaşma Marx'a göre, belirli bir toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin sonucunda ortaya çıkmaktadır; Hegel'de olduğu gibi kendiliğinden gerçekleşmemekte, üretim ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde yabancılaşmanın içsel yönü toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin camera obscuraya maruz kalmasıdır. Din alanındaki yabancılaşmanın içsel yönü toplumsal koşulların din tarafından yaratıldığı tersine dönmesiyle, bunun dışsal görüntüsü ise insanın kendi yarattığı dinsel öğretilerin insana egemen olması olarak gözükmektedir. İş bölümünde yaşanan yabancılaşmanın içsel görüntüsü insanın doğa ile kurduğu emek merkezli ilişki sonucu amaç olan emeğin araç konuma düşmesidir. Emeğine yabancılaşan insan, sonrasında emek ile kendisini ürettiği insan-doğa ilişkisine yabancılaşmakta ve sonrasında kendi cins özelliklerine yabancılaşmaktadır. Bu durumun dışsal görüntüsü ise, üreticinin üretim sürecinin dışında kalmasıyla kendisini göstermektedir. Böylelikle dışsal olarak üretici zamanla ürettiği metaya, çalışma arkadaşlarına, çalıştığı ortama, kendisine ve topluma yabancılaşmaktadır. Son olarak özel mülkiyetteki yabancılaşma, üretim araçlarının mülkiyetinin belirli bir kesimde toplanmasının normalmiş gibi görünmesi ile içsel bir işleyişe; üretimin sonucunda, üretilen metaya üreticinin sahip olmaması hatta metanın fiyatını dahi belirleyememesi ile de dışsal bir işleyişe işaret etmektedir.

Etik Beyan

“Yapı-Bilinç Perspektifinde İdeolojinin İncelenmesi Üzerine” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2002). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları. (Y. Alp, M. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baradat, L. P. (2012). Siyasal ideolojiler kökenleri ve etkileri. (A. Aydın, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Barrett, M. (1996). Marx'tan Foucault'ya ideoloji. (A. Fethi, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Carnoy, M. (2001). Gramsci ve devlet. (ç. M. Yetiş, Dü.) Praksis Dergisi(3), 252- 278.
- Çelik, N. B. (2005). İdeolojinin soykütüğü 1: Marx ve ideoloji. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- de Condillac, É. (1989). Duyumlar üzerine inceleme. (M. Katırcıoğlu, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- de Condillac, É. (1992). İnsan bilgilerinin kaynağı üzerine. (M. Katırcıoğlu, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- de Tracy, A. (1818). Éléments d'idéologie: Troisième partie. Paris: 3. Chez Courcier.
- de Tracy, A. (1992). Mémoire sur la faculté de penser. De la métaphysique de Kant, et d'autres textes (1798-1802). (A. Deneys- Tunney, & H. Deneys, Dü) Paris: Fayard.
- Demir, T. (1999). Marx'ta ve Marcuse'da praxis ve yabancılaşma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Dijk, T. V. (2015). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım. B. Çoban, & Z. Özarslan (Dü) içinde, Söylem ve ideoloji (N. Ateş, Çev. s. 15- 100). İstanbul: Su Yayınevi.
- Drucker, H. (1974). The political uses of ideology. London: Macmillan.
- Eagleton, T. (2015a). Eleştiri ve ideoloji: Marksist edebiyat teorisi üzerine bir çalışma. (S. Kılıç, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (2015b). İdeoloji. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Engels, F. (2000). Tarihsel materyalizm üzerine mektuplar 1890- 94. (Ö.Ünalın, Çev.) Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Engels, F. (2016). Önsöz. K. Marx içinde, Louis Bonapart'ın 18 Brumaire'i (E. Özalp, Çev. s. 14- 16). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ergil, D. (1978). Yabancılaşma kuramına ilk katkılar. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 33 (3). 93- 108.
- Ergil, D. (1986). Devlet bir yapısal-işlevsel tahlil. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 41 (1), 247- 267.
- Freedon, M. (2011). İdeoloji. (H. Gür, Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Gramsci, A. (1986). Hapishane defterleri: Tarih, politika, felsefe ve kültür sorunları üzerine seçme metinler. (K. Somer, Çev.) İstanbul: Onur Yayınları.
- Hall, S. (1996). The problem of ideology: Marxism without guarantees in Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies. (Morley & Chen Dü.) Londra: Routledge.
- Hall, S. (1999). Kültür medya ve ideolojik etki. M. Küçük (Dü.) içinde, Medya iktidar ideoloji (M. Küçük, Çev. s. 199- 243). Ankara: Ark.
- Heywood, A. (2015). Siyasi ideolojiler. (L. Köker, Çev.) Ankara: BB101 Yayınları.
- Jennings, J. (2012). Introduction to the liberty fund edition. A. de Tracy içinde, A treatise on political economy (T. Jefferson, Çev. s. I- XI). Indianapolis: Liberty Fund.
- Kalfa, C. (2001). Marx, Lukacs ve Marcuse'de yabancılaşmanın sebep ve sonuçları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi. Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.
- Kant, I. (1983). Felsefe yazıları. (N. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Remzi.
- Kennedy, E. (1978). A philosophe in the age of revolution: Destutt de Tracy and the origins of ideology. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Kennedy, E. (1979). Ideology from Destutt de Tracy to Marx. Journal of the History of Ideas, XL(3), 353- 368.
- Kofman, S. (2015). Camera obscura: İdeolojinin karanlık kutusu. (E. Kıvılcım, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2007). İnsan hakları: Kavramları ve sorunları. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Larrain, J. (1979). The Concept of ideology. London: Hutchinson.
- Larrain, J. (1995). İdeoloji ve kültürel kimlik. (N. N. Domaniç, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Lefebvre, H. (1986). Marksizm. (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Lefebvre, H. (1996). Marx'ın sosyolojisi. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Sorun Yayınları.
- Locke, J. (2000). İnsanın anlama yetisi üzerine bir deneme. (M. D. Topçu, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi.
- Locke, J. (2004). İnsan anlığı üzerine bir deneme. (V. Hacıkadiroğlu, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Mardin, Ş. (2015). İdeoloji. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (2007). 1844 Elyazmaları. K. Marx, içinde, Yabancılaşma (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2009). Hegel'in hukuk felsefesinin eleştirisi. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013a). Demokritos ve Epikouros'un doğa felsefelerindeki ayırım. (S. Babür, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Marx, K. (2013b). EK: Feuerbach üzerine savlar. K. Marx, & F. Engels içinde, Alman ideolojisi (E. Aktan, Çev. s. 91- 94). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Marx, K. (2015). Kapital I: Sermayenin üretim süreci. (M. Selik, & N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (2016a). Ekonomi politigin eleştirisine katkı. İstanbul: Eriş Yayınları.
- Marx, K. (2016b). Louis Bonapart'ın 18 Brumaire'i. (E. Özalp, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. & Engels, F. (2013). Alman ideolojisi. (E. Aktan, Çev.) Ankara: Alter Yayıncılık.
- Marx, K. & Engels, F. (2018). Komünist Parti manifestosu. (A. Özüpek, Çev.) Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- McLellan, D. (2012). İdeoloji. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Meriç, C. (1970). İdeoloji. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2(21-22), 119- 142.
- Morrice, D. (1996). Philosophy, science and ideology in political thought. London: Macmillan.
- Naess, A. (1956). Democracy, ideology and objectivity. Oslo: Published for the Norwegian Research Council for Science and the Humanities by University Press.
- Oskay, Ü. (1980). Popüler kültür açısından ideoloji kavramına ilişkin yeni yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 35 (1): 197- 253.
- Örs, H. B. (2018). İdeoloji: Karmaşık dünyayı anlaşılır kılmak. B. Örs, F. Berktaş, E. Suda, A. Bekmen, S. Çubukçu, İ. Kerestecioğlu, G. Öztan. B. Örs (Dü.) içinde, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler (s. 5- 45). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbek, S. (2003). İdeoloji kuramları. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Özçetin, B. (2010). İdeoloji, iletişim, kültür: Bir Stuart Hall değerlendirmesi. Akdeniz İletişim Dergisi(13), 139- 159.
- Özyurt, C. (2014). Marx'ta yanılısma ve ideoloji olarak din. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 7 (2), 207-240.
- Parlak, İ. (2005). Türkiye'de eğitim- ideoloji ilişkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi tarih ve yurt bilgisi ders kitapları üzerinden bir inceleme. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Popper, K. R. (2019). Bilimsel araştırmanın mantığı. (İ. Aka & İ. Turan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Popper, K. R. (2020). Daha iyi bir dünya arayışı- son otuz yılın makaleleri ve bildirimleri. (İ. Aka, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Preus, A. (2007). Historical dictionary of ancient greek philosophy. Toronto: The Scarecrow Press.
- Rehmann, J. (2017). İdeoloji kuramları: Yabancılaşma ve boyun eğme güçleri. (Ş. Alpagül, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Richards, R. J. (1993). Ideology and the history of science. Biology and Philosophy, 8(1), 103- 108.
- Rude, G. (2019). İdeoloji ve popüler protesto. (B. C. Yılmazyigit, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sancar, S. (2014). İdeolojinin serüveni: Yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme. Ankara: İmge Yayınları.
- Savran, G. A. (2013). Sivil toplum ve ötesi: Rousseau, Hegel ve Marx. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Silier, Y. (2016). Özgürlük yanılısması: Marx ve Rousseau. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sümer, B. A. (2017). Erken Alman romantiklerinin Aydınlanma'ya ilişkin tutumları üzerine. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 52(1), 133- 145.
- Taştan, C. (2018). Sistematik Dönem I: Platon. C. Çakmak vd. (Dü.) içinde İlkçağ felsefesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. 107-133.
- Türkoğlu, A. (1980). Türk Fransız eğitim sistemlerinin evriminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 13(1), 177- 197.
- Uras, U. (1996). İdeolojilerin sonu mu? İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Vincent, A. (2006). Modern politik ideolojiler. (A. Tüfekçi, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Wood, N. (1992). Tabula Rasa, social environmentalism, and the English Paradigm. Journal of the History of Ideas, 647- 668.
- Yetiş, M. (2002). Gramsci ve aydınlar. Mülkiye Dergisi. 26(236), 217-245.
- Zizek, S. (2019). İdeolojinin yüce nesnesi. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

The word of ideology is one of the most complicated, too vague has different meanings and has different using words in the social science framework. Similarly, the same goes for ideological thinking. This diversity of use makes it difficult to research about ideology. The word of ideology was first used by Antoine Louis Claude de Tracy. According to Destutt de Tracy, the first use meaning of ideology is idea, the science of thought. Although the word of ideology was first used in the sense of a branch of science, it later came to have a pejorative meaning from Napoleon's use. The word of ideology has gained scientific, political, philosophical, etc. meanings in addition to these uses. The word of ideology is intended to be placed on the basis of science in a scientific sense, since all sciences are made up of ideas and the word of ideology involves the study of ideas. The word of ideology means politically those who aim to preserve the republican gains of the French Revolution. The word of ideology also has a philosophically materialistic basis. This complicates the investigation of ideology in different uses.

Therefore, study while investigating the concept of ideology, the study will be tried to investigate ideology from the perspective of structure- consciousness in order to narrow the wide field of study. Other perspectives that can be used for ideology investigation are consciousness- subject and subject- discourse perspectives. The structure- consciousness perspective is also known as the Marxist Theory of Ideology.

The investigation from the perspective of structure- consciousness will be tried to establish in the framework of three different definitions from Karl Marx's ideology definitions: these definitions are camera obscura, reflective consciousness and alienation. Camera obscura is the reason for the view that consciousness determines life. In other words, camera obscura points to the inversion process. Since according to Marx, life determines consciousness. The concept of reflective consciousness means that those who dominate the production process also dominate the mental production process. At this point, two inferences can be made about reflective consciousness. Reflective consciousness is either epistemological like that of an inversion process or a political, ideological dominance apparatus. The claim of the study is the reflective consciousness is a political apparatus according to Marx's use. Moreover, both Althusser's repressive state apparatus concept and Gramsci's domination concept support this means.

Marx uses alienation in three different ways; alienation in religion, division of labour, and private property. Thus, alienation is people's submission to social relations or conditions that they themselves create. While the alienation in religion is the servant of people to the God they have created, the alienation in the division of labour is the fact that labor is a tool. Alienation in private property causes producers not to own the product they produce.

The study claims that two different processes in the investigation of ideology in the structure- consciousness perspective. First, it seems to be an effect belonging to the structure area, which can be called internal function. The reason why it is desired to be called an internal function is that it cannot be noticed from the outside. Second, it seems to be an effect belonging to the consciousness area, which can be called external function. The reason why this is called an external function is that it tries to provide external influence. The study claims camera obscura has an internal function and is effective in the structure area, and reflective consciousness has an external function and is effective in the consciousness area. Last, alienation is covering up these processes. The study will use the falsifiability approach to explain its claim. Thus on condition camera obscura is effective in the consciousness area, the study can be falsified.

Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Benlik Saygısı ve Umud Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi ¹

Süleyman Hilmi HARMANKAYA² ve Erkan EFİLTİ³

Öz

Araştırma ile özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ve umut düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları ile umut düzeylerinin demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca özel eğitim öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına bakılmıştır. Araştırma modeli olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma grubu özel eğitim alanında çalışan 228 öğretmenlerden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında kişisel bilgi formu, mesleki benlik saygısı ve umut düzeyi ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda mesleki benlik saygısının demografik açıdan kadınlar lehinde anlamlı farklılık görülmüştür. Ayrıca kıdeme göre kıdem yılı 0-5 arasında olanların mesleki benlik saygılarının en yüksek olduğu görülmüştür. Mesleki benlik saygısının çalıştığı kurum türüne göre anlamlı farklılık çıkmamıştır. Umud düzeylerine göre demografik açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Mesleki benlik saygısı ile umut düzeyi arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, özel eğitim öğretmeni, mesleki benlik saygısı, umut düzeyi.

Examination of the Relationship Between Professional Self-Esteem and Hope Levels of Teachers Working in Special Education

Abstract

The aim of the research is to examine the relationships between professional self-esteem and hope levels of teachers working in the field of special education. In the study, it was examined whether there is a significant difference between the professional self-esteem and hope levels of special education teachers according to demographic characteristics. In addition, it was examined whether there is a significant relationship between the professional self-esteem of special education teachers and their hope levels. The relational survey model was used as the research model. The research group consists of 228 teachers working in the field of special education. Personal information form, professional self-esteem and hope level scales were used to collect data. As a result of the research, a significant difference was observed in favor of women in terms of demographics of professional self-esteem. In addition, it has been observed that the professional self-esteem of those whose seniority is between 0-5 years is the highest. There was no significant difference according to the type of institution in which professional self-esteem works. There was no significant demographic difference according to the level of hope. It was concluded that there is a moderate relationship between professional self-esteem and hope level.

Keywords: Special education, special education teacher, professional self-esteem, hope level.

Atf İçin / Please Cite As:

Harmankaya, S. H. ve Efiltili, E. (2022). Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ve umut düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 190-201. Doi: 10.5281/zenodo.7472462

¹ Bu çalışma ilk yazarın (SHH), ikinci yazar (EE) danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Selçuklu Özel Eğitim Meslek Okulu, shhk1975@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-6693-4418

³ Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, efiltili71@gmail.com, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bişkek, erkan.efilti@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0003-1158-5764

Giriş

Her meslekte olduğu gibi bilhassa özel eğitim öğretmenleri de mesleğe başlarken öğrencilerinin yaşantılarında ve programlarında olumlu etkiler yaratabilmek, öğrencilerin aileleri ve okul yöneticileriyle olumlu ilişkiler kurabilmek, rolleriyle ilgili kendilerine sağlanacak destekler yoluyla mesleki gelişim olanakları elde edebilmek gibi beklenti içinde oldukları düşünülmektedir. Bilhassa özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ve umut düzeyleri diğer öğretmenlere nazaran dezavantajlı grup olmaları nedeni ile oldukça önem arz etmektedir.

Benlik kavramı bireyin kim olduğu ve kim olmadığı hususunda kendi hakkındaki görüşüdür (Gottfredson, 1981). Yaşamın temel bir gerçekliği olarak insanlar, 'kendileri gibi olmak' eğilimi içerisindedirler. Bu yaşamsal eğilim suçluluk, utanç, sıkıntı ya da öfke gibi duyguları uzun süre dayanılması mümkün olmayan duygular haline getirmektedir. Bu varsayımdan yola çıkan Maslow ve Rogers gerçekçi bir benlik algısının göstergesi olan kendini sevme ve kendine saygının (self-esteem/öz-saygı) insanın temel ihtiyaçları olduğunu savunmuşlardır. Maslow'a göre, en az bedensel ihtiyaçlar kadar önemli olan kendine saygı (öz-saygı) ihtiyacı doyurulana kadar düşük kalır ve motive edicidir. Adler ise, tek olma ve üstün olma duygularının diğer bazı duygulardan daha kapsayıcı olduğunu savunur. White'a göre, bireyler yetkinlik duygusu ya da daha fazla bir duygu edinene kadar çaba sarf ederler (Bayat, 2003).

Schumann, (1991) Benlik saygısının genel benlik saygısı ve rol benlik saygısı olmak üzere iki boyutu olduğunu ifade etmektedir. Genel benlik saygısı, kişinin istikrarlı bir kişi olarak kendi algılarını ve hislerini değerlendirmesidir. Bu değerlendirme bireyin kendini onaylama ya da onaylamama ifadesini ve bireyin hangi ölçüde yetenekli, önemli, başarılı, değerli olduğuna olan inancını gösterir. Bu genellikle özsaygı olarak anılır. Rol benlik saygısı ise bir uğraş ile ilgili kişinin kendi performansı, kapasitesi ve değerlerini incelemesini gerektirir. Kişinin yaptığı uğraşıyla ilgili bireysel algılarını ve hislerini değerlendirmesidir.

Mesleki benlik kavramının gelişiminde; oluşma, geçiş ve tamamlama süreci olmak üzere üç önemli unsur yer almaktadır. Oluşan ve gelişen benlik kavramı, zamanla mesleki terimlere dönüştürülür. Mesleki benlik kavramının yerleşmesi, mühendislik ya da öğretmenlikte olduğu gibi profesyonel bir eğitim almak ya da profesyonel olarak bir işe başlamakla yerleşir (Nelson, 1982).

Mesleki benlik saygısı, bireyin tercih ettiği mesleğine ilişkin geliştirdiği değerlilik yargısıdır. Mesleki benlik saygısı, bireyin kendi mesleğini ne kadar önemli ve değerli gördüğünü ifade eder. Benlik saygısı (self-esteem), bireysel uyumun ve ruh sağlığının bir ön koşulu iken, mesleki benlik saygısı da mesleki uyum ve doyumun bir ön koşulu olmaktadır (Arıca ve Dilmaç, 2003).

Umut, kişinin yaşamındaki hâl ya da olaylarla alakalı pozitif sonuç çıkma olasılığına dayalı bir inanç olduğu, daha açık ifade ile umut iyi şeylerin olma olasılığına dair inanç hissi denilebilir. İçinde belli ölçüde sabrı bulunduran umut, amacı için uğraşma ve bu amaç doğrultusunda kendini hazır hissetme biçiminde ifade edilebilir. Umut ile ilgili en kapsamlı çalışmalar yapan Frank (1968) umudu "iyi olma duygusu veren ve kişiyi harekete geçirmek için güdüleyen bir özellik" olarak ele alır. Frank(1968) umudu duygu ve düşüncenin anlamlı bir karışımı olarak tanımlayarak bilişsel ve duyuşsal iki boyutunun olduğunu söyler. Benlik tasarımı kavramı bireyin kendi duygu ve düşüncelerine ilişkin bir değerlendirmedir (akt. Barış 2008).

Umudun kuramsal çalışmaları 13. asra dayandığı için din bilimcisi Aquinas, sonraki asırlarda Hume ve Kant ve bunlara benzeyen düşünürler umut kavramını, insanın gerçek duygulardan biri olarak ele almaktadır. Bu görüş bazıları tarafından hala geçerliliğini devam ettirmektedir. Umut, Romero'anın (1989) yapmış olduğu çalışmaya göre hedefe erişme beklentisinin duygusal unsurudur. Miller 1985'de yaptığı çalışmada yaşamın vazgeçilmezi olan umudu arzu, istek olarak incelemekte ve bireyi üzülmeğe irak tutup kendini ifade etmesini

sağladığını ileri sürmektedir. Umudu iyilik durumu şeklinde tanımlayan Frank 1968, kişiyi harekete geçiren kuvvet olduğunu belirtmiştir. Umut amaca dair bir fikirdir. Umut, her kişinin kendi hayatında mihenk taşı sayabileceği belirli hedeflerinin olması, bu hedefler için planlamalar yapması ve bunlara erişmeye odaklanmasıyla alakalıdır (Aydın vd. 2012). Kişi için vazgeçilmez olan umut, güçlüklerle mücadele edebilme de ona kuvvet veren bir duygudur.

Umut düzeylerinin yüksek olması amaçlara ulaşmadaki motivasyonla yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Özel eğitim öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ve umut düzeylerinin hangi değişkenlere göre nasıl anlam bulduğunun bilinmesinin bu alanda yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca alanda çalışan eğitici eğitimcileri, mentörler, akademisyen ve araştırmacılara öğretmen eğitim çalışmalarında veri sağlayacağı düşünülmektedir.

Eğitim yöneticileri ve politika geliştiricilerinin öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ve umut düzeylerini artırmaya yönelik tedbirler alması, ya da modeller geliştirmesi için bu ve benzeri çalışmaların yapılması gereklidir.

Bu araştırma ile umutla benlik tasarımı arasındaki bu duygu ve düşünce ilişkisi, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ile umut düzeylerini etkileme derecesine bakılmıştır. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ile umut düzeyleri arasındaki ilişkinin nasıl olduğunun araştırılması problemimizin kaynağını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ile umut düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Araştırmanın Alt Amaçları:

1. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygıları cinsiyet, meslekteki kıdem süresi ve çalıştığı kurum türü açısından anlamlı farklılık var mıdır?
2. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin umut düzeyleri cinsiyet, meslekteki kıdem süresi ve çalıştığı kurum türü açısından anlamlı farklılık var mıdır?
3. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan taramalardır. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkiyel taramalar yapılabilir. İlişkiyel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2012).

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, özel eğitim okulları, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerdir.

Araştırmanın örneklemini 228 özel eğitim öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada tesadüfi örneklem alımı tekniğinden yararlanılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	N	(%)
<i>Kadın</i>	149	65.4
<i>Erkek</i>	79	34.6
Kıdem Süresi	N	(%)
<i>0-5 Yıl</i>	65	28.5
<i>5-10 Yıl</i>	64	28.1
<i>10-20 Yıl</i>	73	32.0
<i>20 Yıl ve Üstü</i>	26	11.4
Çalışılan Kurum Türü	N	(%)
<i>Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu</i>	9	3.9
<i>Özel Eğitim Sınıfı</i>	61	26.8
<i>Bağımsız Özel Eğitim Veren Devlet Okulu</i>	80	35.1
<i>Özel Özel Eğitim Okulu/ Rehabilitasyon Merkezi</i>	78	34.2

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Öğretmenlerin mesleki benlik saygılarını belirlemek için Arıcak tarafından 1999 yılında geliştirilen ve 30 maddeden oluşan Mesleki Benlik Saygısı (Professional Self Esteem) Ölçeği kullanılmıştır. Öğretmenlerin umut düzeylerini ölçmek için de; Snyder ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen ve Akman ve Korkut (1993) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan 12 maddeden oluşan umut ölçeği kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi öncelikle nicel analiz yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte araştırmada verilerin değerlendirilmesinde gerçekleştirilen faktör analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizinin kullanılmasıyla birlikte değişken sayısı açısından çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden yararlanılırken kullanılan analiz yöntemlerinin amaçları açısından ise ilişkilerin tespit edilmesine yönelik istatistiksel analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca araştırma verileri değerlendirilirken çıkarımsal ve betimsel istatistik çalışmaları yapılmıştır.

Etik Beyan

Bu araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılında toplanmıştır. Etik kurul zorunluluğunun geldiği 2020 yılından önce veriler toplandığı için etik kurul kararı konulmamıştır. Çalışma yüksek lisans tezinden alındığı için bütün etik ilkeler gözetilerek veriler toplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerini yanıtlamak için elde edilen verilerin istatistiksel çözümleri sonucunda ulaşılan bulgular, bu bulgulara ait tablolar, tablolara ilişkin açıklamalar ve bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır. Bulgu ve yorumların sıralamasında alt problemlerin sırası izlenmiştir.

Faktör analizine alınan Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği'nde 0.05 düzeyinde anlamlı çıkan Barlett Testi ($p=0.000<0.05$) ve 0.914 çıkan KMO istatistiği ölçeğin faktör analizi yapılması için uygun olduğunu göstermektedir. Umut Ölçeği'nde 0.05 düzeyinde anlamlı çıkan Bartlett Testi ($p=0.000<0.05$) ve 0.820 çıkan KMO istatistiği ölçeğin faktör analizi yapılması için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Mesleki Benlik Saygısı ve Umut Ölçeğinin Kolmogorov Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi Normallik Analizi

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Test İstatistiği	Sd	Sig.	Test İstatistiği	Sd	Sig.
Mesleki Benlik Saygısı	0.069	228	0.010	0.973	228	0.000
Umut	0.089	228	0.000	0.962	228	0.000

Katılımcıların demografik bilgilerine göre ölçek verilerini karşılaştırmadan önce, verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı One Sample Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir. Her iki analiz sonucunda da verilerin normal dağılıma uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle karşılaştırmalar yapmak için nonparametrik test yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmaya Yönelik Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin tutumlarını çeşitli değişkenlerle ölçmek amaçlanmıştır. Bu değişkenler; cinsiyet, medeni durum, yaş, kıdem süresi, çalışılan kurum değişkenleridir. Kısaca katılımcının demografik bilgilerini içermektedir. Araştırmada elde edilen demografik bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısı ve Umut Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikleri

Ölçek	N	En Düşük	En Yüksek	Ort	Std. Sapma
Mesleki Benlik Saygısı	228	2	5	4.07	0.60
Umut Düzeyi	228	2	4	3.56	0.41

Tablo 3 incelendiğinde, özel eğitim öğretmenlerine uygulanan mesleki benlik saygısı ölçeği sonucunda en düşük puanın 2, en yüksek puanın 5; umut düzeyi ölçeği sonucunda en düşük puanının 2, en yüksek puanının 4 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin, mesleki benlik saygısı puanlarının 4.07 ve umut düzeyi puanlarının 3.56 ile orta düzeyin üzerinde olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı ve umut düzeyine yönelik orta düzeyde olumlu tutuma sahip olduğu söylenebilmektedir.

Araştırmanın birinci alt amacı olan mesleki benlik saygısı puanlarının demografik özelliklerine göre farklılaşmasına yönelik analizler ve bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı olan mesleki benlik saygısı puanlarının demografik özelliklerine göre farklılaşmasına yönelik analizler ve bulgular tablo 4, 5, 6 ve 7 de verilmiştir

Tablo 4. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısının Cinsiyet Açısından Mann Whitney U Testi İle Analizi

Cinsiyet	N	SO	ST	U	z	p
Mesleki Benlik Saygısı Erkek	79	90.51	7150.00	3990	-4	0.000
Kadın	149	127.22	18956.00			

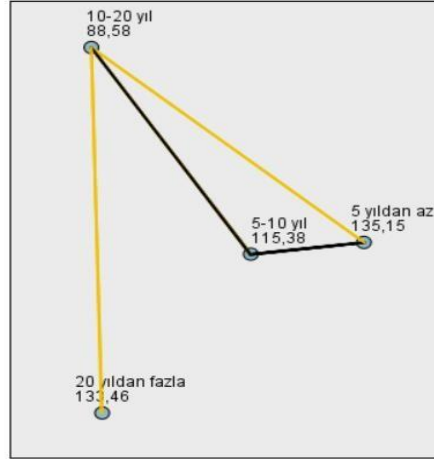
Tablodaki verilerde görüldüğü üzere, araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısının sıra ortalamalarının cinsiyete göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Cinsiyete göre özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısının sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunduğu tespit edilmiştir ($U=3990, p=0.000 < 0.05$). Kadın özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı puanlarının sıra ortalamalarının ($SO=127.22$), erkek özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı puanlarının sıra ortalamalarından ($SO=90.51$) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısının Kıdem Süresi Açısından Kruskal Wallis H Testi İle Analizi

	Kıdem Süresi	N	A.Ort.Sıra	KWH	Sd	p	Anlamlı Fark
Mesleki Benlik Saygısı	5 yıldan az	65	135.15	19.81	3	0.00	'5 yıldan az' - '10-20 yıl'
	5-10 yıl	64	115.38				
	10-20 yıl	73	88.58				
	20 yıldan fazla	26	133.46				

Tablodaki verilerde görüldüğü üzere, araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı sıra ortalamalarının kıdem süresine göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Kıdem süresine göre özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunduğu tespit edilmiştir (KWH (sd=3,n=228) =19.183, p=0.000<0.05). Bu bulgu kıdem süresinin mesleki benlik saygısı üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısının Kıdem Süresi Açısından Değerlendirilmesindeki Farklılığı Belirlenen Gruplar

Tablo 6. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısının Kıdem Süresi Açısından Kruskal Wallis H Testi İle Analizinden Farklılığı Elde Edilen Gruplar

Gruplar	Test İstatistiği	Sig	Adj. Sig
10-20 yıl/5-10 yıl	26.801	0.018	0.106
10-20 yıl/20 yıldan fazla	-44.879	0.013	0.017
10-20 yıl/5 yıldan az	46.572	0.000	0.000
5-10 yıl/20 yıldan fazla	-18.079	0.238	1.000
5-10 yıl/5 yıldan az	19.771	0.089	0.532
20 yıldan fazla/5 yıldan az	1.692	0.912	1.000

Tablodaki verilerde görüldüğü üzere mesleki benlik saygısının kıdem süresi açısından değerlendirilmesinde tespit edilen farklılıklar 10-20 yıl ile 20 yıldan fazla (p=0.017<0.05) kıdem süresi ve 10-20 yıl ile 5 yıldan az (p=0<0.05) kıdem süresine sahip bireylerin olduğu gruplarda anlamlı olarak belirlenmiştir.

Tablo 7. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısının Çalışılan Kurum Türü Açısından Kruskal Wallis H Testi İle Analizi

Çalışılan Kurum Türü		N	A.Ort.Sıra	KWH	Sd	P
Mesleki Benlik Saygısı	Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu	9	99,67	6.210	3	0.102
	Özel Eğitim Sınıfı	61	102,82			
	Bağımsız Özel Eğitim Veren Devlet Okulu	80	111,19			
	Özel Özel Eğitim Okulu/Rehabilitasyon Merkezi	78	128,74			

Tablodaki verilerde görüldüğü üzere, araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı sıra ortalamalarının çalışılan kurum türüne göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Çalışılan kurum türüne göre özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir ($KWH_{(sd=3,n=228)} = 6.210, p=0.102 > 0.05$).

Araştırmanın ikinci alt amacı olan umut düzeyi puanlarının demografik özelliklerine göre farklılaşmasına yönelik analizler ve bulguları

Araştırmanın ikinci alt amacı olan umut düzeyi puanlarının demografik özelliklerine göre farklılaşmasına yönelik analizler ve bulguları Tablo 8, 9 ve 10 da verilmiştir.

Tablo 8. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Umut Düzeyinin Cinsiyet Açısından Mann -Whitney U Testi İle Analizi

	Cinsiyet	N	SO	ST	U	z	P
Umut	Erkek	79	104,41	8248,50	5088.500	1.686	0.092
Düzeyi	Kadın	149	119,85	17857,50			

Tablodaki verilerde görüldüğü üzere, araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının cinsiyete göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Cinsiyete göre özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir ($U=5088.500, p=0.092 > 0.05$).

Tablo 9. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Umut Düzeyinin Kıdem Süresi Açısından Kruskal Wallis H Testi İle Analizi

	Kıdem Süresi	N	A.Ort.Sıra	KWH	Sd	p
Umut Düzeyi	5 yıldan az	65	118.63	0.421	3	0.936
	5-10 yıl	64	114.22			
	10-20 yıl	73	111.45			
	20 yıldan fazla	26	113.42			

Tablodaki verilerde görüldüğü üzere, araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının kıdem süresine göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Kıdem süresine göre özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir ($KWH_{(sd=3,n=228)} = 0.421, p=0.936 > 0.05$).

Tablo 10. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Umut Düzeyinin Kurum Türü Açısından Kruskal Wallis H Testi İle Analizi

	Çalışılan Kurum Türü	N	A.Ort.Sıra	KWH	Sd	p
Umut Düzeyi	Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumu	9	106.11			
	Özel Eğitim Sınıfı	61	104.57			
	Bağımsız Özel Eğitim Veren Devlet Okulu	80	121.84	2.555	3	0.465
	Özel Özel Eğitim Okulu/Rehabilitasyon Merkezi	78	115.71			

Tablodaki verilerde görüldüğü üzere, araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının çalışılan kurum türüne göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Çalışılan kurum türüne göre özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir ($KWH_{(sd=3, n=228)}=2.555, p=0.465>0.05$).

Araştırmanın üçüncü alt amacı olan mesleki benlik saygısı ile umut düzeyi arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik yapılan analizler ve bulguları

Araştırmanın üçüncü alt amacı olan mesleki benlik saygısı ile umut düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik yapılan analiz ve bulgular Tablo 11'de gösterilmektedir.

Özel eğitim öğretmenin mesleki benlik saygısı ve umut ölçeği arasındaki ilişkinin incelenmesi için veriler normal dağılıma uymadığından dolayı Spearman Korelasyon Analizi yapılmıştır. Literatürde normal dağılmayan verilerin regresyon analizinde Lojistik Regresyon modeli önerilmektedir, ancak lojistik regresyon analizinin şartlarından biri olan değişkenlerden birinin kategorik olması şartını ölçekler sağlamadığından dolayı regresyon analizi yapılmamıştır.

Korelasyon analizinde korelasyon katsayısının anlamlı olsa da 0,20`dan düşük olduğu durumlarda değişkenler arasındaki ilişki (0,20`dan az korelasyon katsayılarının değişkenler arasındaki ilişkiyi yeterli düzeyde açıklamadığı gerekçesi ile) göz ardı edilmiştir. 0.20-0.40 hafif düzeyde ilişkili, 0.40-0.60 orta düzeyde, 0.60-0.80 güçlü, 0.80 ve üstü çok güçlü ilişki olarak kabul edilmiştir.

Tablo 11. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi ve Bulguları

		Mesleki Benlik Saygısı	Umut
Mesleki Benlik Saygısı	r	1.000	
	p	.	
Umut Düzeyi	r	0.340**	1.000
	p	.000	.

Tabloda görüldüğü üzere, özel eğitim öğretmenin mesleki benlik saygısı ve umut ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan pozitif yönde hafif düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0.340; p=0.000<0.05$).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmamızda özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ve umut düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaç olarak belirlenmiştir.

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısının cinsiyete göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan istatistiki işlemde cinsiyete göre özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısında anlamlı düzeyde farklılığının bulunduğu tespit edilmiştir. Kadın özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı puanlarının erkek özel eğitim öğretmenlerinin puanlarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özkan (1994) ve Gürsoy (1989)'un ilkökul öğretmenleri üzerinde gerçekleştirdiği araştırma

sonucunda kadın öğretmenlerin benlik ve mesleki benlik kavramlarının bağdaşım düzeyleri erkeklerinkinden yüksek çıkmıştır. Literatürdeki bu çalışmalar araştırmamızın bu bulgusunu desteklemesine karşılık yapılan bazı araştırmalarda ise (Toprak 2007; Gündem 2009; Irmak 2015) cinsiyet değişkenine göre farklılık görülmediği ortaya çıkmıştır. Efilti ve Çıkkılı (2017)'nin özel eğitim bölümü öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı ve mesleki benlik saygısı düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarının belirlenmesinde mesleki kıdem açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürdeki bazı araştırma bulguları (Gündem 2009; Yıldırım, Kırmıoğlu ve Temiz 2010; Sönmez 2013; Irmak 2015; Deniz 2017), mesleki benlik saygılarının kıdem yılına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna karşılık Tekirgöl (2011), araştırmasında mesleki benlik saygısı ile mesleki kıdem arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin çalıştığı kurum türüne göre mesleki benlik saygısında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Yıldırım, Kırmıoğlu ve Temiz (2010)'in yaptıkları araştırmaya katılan öğretmenlerin okul türü değişkeni açısından öğretmenlerin mesleki benlik saygıları anlamlı düzeyde farklılaşmış. Ortaokul öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları lise öğretmenlerinden anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Özel eğitim öğretmenlerine yönelik yapılan araştırmada çalıştığı kurum türüne göre mesleki benlik saygısında anlamlı bir farklılık tespit edilememesi, özel eğitim öğretmenlerinin yaptıkları işin niteliğinin farklı kurumlarda da aynı özellik göstermesinden kaynaklanmış olabilir.

Araştırmamıza katılan özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin cinsiyete göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan istatistiki işlemde cinsiyete göre özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin sıra ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir. Kızıroğlu (2012), sınıf öğretmenlerinin sosyodemografik özelliklere göre umutsuzluk düzeyleri üzerine yaptığı araştırmada sınıf öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma bulmuş olup erkek sınıf öğretmenlerinin umutsuzluk puanları, kadın sınıf öğretmenlerinden anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Küsgülü'nün (2014) , üniversite öğrencilerinde mutluluk, umut ve narsisizm düzeylerini incelediği araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre umut düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Yapılan diğer araştırmalarda cinsiyet değişkenine göre umut düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı sonucuna varılmıştır (Atik ve Kemer, 2009; Aydın, 2010; Vahapoğlu, 2013; Özer Uzun ve Tezer, 2008).

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin kıdem süresine göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan istatistiki işlemde kıdem süresine göre özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeylerinde anlamlı farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir. Kızıroğlu (2012) sınıf öğretmenlerinin sosyodemografik özelliklere göre umutsuzluk düzeyleri üzerine yaptığı araştırmada sınıf öğretmenlerinin umutsuzluk düzeyinin mesleki kıdeme göre değişim göstermediğini sonucuna ulaşmıştır.

Özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeyinin kurum türüne göre farklılığının bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan istatistiki işlemde kurum türüne göre özel eğitim öğretmenlerinin umut düzeylerinin anlamlı farklılığının bulunmadığı tespit edilmiştir. Araştırmacılar tarafından yapılan diğer çalışmalara bakıldığında da benzer bir değişkene (kurum türü) yönelik yapılan araştırmaya rastlanılmamıştır.

Özel eğitim öğretmenleri değişik kurumlarda çalışmakta oldukları halde çalıştığı grup ve işin niteliği benzer olduğundan umut düzeyleri farklı kurum ve okullarda benzer özellik göstermektedir.

Araştırmanın üçüncü alt amacında mesleki benlik saygısı ve umut düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin, mesleki benlik saygısı puanlarının ve umut düzeyi puanlarının orta düzeyin üzerinde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı ve umut düzeyine yönelik orta düzeyde olumlu tutuma sahip olduğu söylenilebilmektedir. Arıcağ (1999), öğretmen adaylarının benlik saygısını ve mesleki benlik saygısını geliştirmeye yönelik bir program hazırlamış ve bu programın etkililiğini bir grupta psikolojik danışma çalışması ile sınamıştır. Programın, benlik saygısı ve mesleki benlik saygısı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular yapılan araştırma bulgularını da destekler niteliktedir.

Araştırma bulgularından yola çıkarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur;

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere verilen hizmet içi eğitim faaliyetlerinde (kurs, seminer, çalıştay) mesleki benlik saygılarını ve umut düzeylerini yükseltecek etkinlik ve içeriklere yer verilmelidir.

Örnekleme grubundan kaynaklanabilecek problemler dikkate alarak genellenebilir sonuçlara verebilecek farklı bir örneklem ile yapılabilir.

Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı ve umut düzeyleri ile ilgili yapılan araştırma diğer branş öğretmenlerine yönelik de yapılarak karşılaştırılabilir.

Etik Beyan

“Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Benlik Saygısı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Akman, Y. ve Korkut, F. (1993). Umut ölçeği üzerine bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, 193-202.
- Arıcağ, O.T. (1999). Öğretmen adaylarının benlik algısı ve mesleki benlik algılarının geliştirilmesine yönelik bir grupta psikolojik danışma uygulaması. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 11, 11-22.
- Arıcağ, T. ve Dilmaç, B. (2003). Psikolojik danışma ve rehberlik öğrencilerinin bir takım değişkenler açısından benlik saygısı ile mesleki benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 1-8.
- Atik, G. ve Kemer, G., (2009). Psychometric Properties of Children's Hope Scale: Validity and Reliability Study, Elementary Education Online, 8(2).
- Aydın, B. (2010). Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlımlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Aydın, B., Kaya, S., Pala, H., Sarı, S. ve Şahin, M. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20(3), 827-836.
- Barış, D.A. (2008). Müzik eğitimi ve benlik tasarımı. İlköğretmen Eğitimci Dergisi, 15, Ankara.
- Bayat, B. (2003). Bireylerin benlik algısı (benlik tasarımları) sistemi ve bu sistemin davranışları üzerindeki rolü, Kamu-İş Dergisi, 7 (2), Ankara.
- Deniz, Ç. (2017). Farklı branş öğretmenlerinin duygusal zeka özelliği ile mesleki benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine bir araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Efiliti, E , Çıkılı, Y . (2017). Özel eğitim bölümü öğrencilerinin benlik saygısı ile mesleki benlik saygısının incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17 (1), 0-0. DOI: 10.17240/aibuefd.2017.17.28551-304623
- Gottfredson, L.S. (1981). Circumscription and compromise: a developmental theory of occupational aspirations. Journal of Counseling Psychology, 28 (6), 545-579.
- Gürsoy, C.G., (1989). İlkokul öğretmenlerinin benlik kavramları ile mesleki benlik kavramları arasındaki bağdaşım düzeyini etkileyen bazı faktörler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Irmak, M. (2015). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarının belirlenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahatin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel.
- Kızıroğlu, M. (2012). Sınıf öğretmenlerinin sosyodemografik özelliklere göre umutsuzluk düzeyleri (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kuzgun, Y. (1983). Benlik ve ideal benlik kavramlarının, tercih edilen meslek kavramlarıyla ilişkisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16 (1).
- Küsgülü, Ü. (2014). Üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisizm düzeylerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Nelson Jones, R. (1982). Danışma Psikolojisi Kuramları (Çev: F. Akkoyun, V. Duymaz, B. Eylem, F. Korkut, S. Doğan). Birmingham: Cossel Educational Limited.
- Özer Uzun, B. ve Tezer, E. (2008). Umut ve olumlu-olumsuz duygular arasındaki ilişkiler. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 81-86.
- Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etkenler. Düşünen Adam, 7(3), 4-9.
- Schumann, N. M. (1991). Collegial relationship and self-esteem of beginning teachers (Unpublished Doctoral Dissertation). The University of Nebraska, Lincoln. Erişim adresi: <http://digitalcommons.unl.edu/dissertations/AAI9211482/> (21.03.2017).
- Sönmez, A. (2013). İlk ve ortaokullardaki öğretmenlerin benlik saygılarının mesleki tükenmişliğe etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tekirgöl, D. (2011). Çalışanlarda mesleki benlik saygısının iş tatmini ve yaşam mutluluğu ile ilişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, Ş. (2007). İlköğretim okulu yöneticilerinin yaşam değerleri ile mesleki benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vahapoğlu, Z. (2013). Ön lisans öğrencilerinin umut düzeyleri ve başarı yönelimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Yıldırım, Y., Kırımoğlu, H. ve Temiz, A. (2010). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi (Hatay İl Örneği). Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 88-97.

EXTENDED SUMMARY

This and similar studies should be carried out so that educational administrators and policy developers can take measures or develop models to increase teachers' professional self-esteem and hope levels. In this study, the effect of this emotion and thought relationship between hope and self-design, the professional self-esteem and hope levels of teachers working in the field of special education was examined. The source of our problem is to investigate the relationship between professional self-esteem and hope levels of teachers working in the field of special education.

The aim of this study is to examine the relationship between professional self-esteem and hope levels of teachers working in the field of special education. In line with this general purpose, the following sub-objectives will be tried to be achieved.

1. Is there a significant difference in terms of professional self-esteem of teachers working in the field of special education, gender, seniority in the profession and the type of institution they work in?
2. Is there a significant difference in the hope levels of teachers working in the field of special education in terms of gender, seniority in the profession and the type of institution they work in?
3. Is there a significant relationship between professional self-esteem and hope levels of teachers working in the field of special education?

In this study, the relational survey model, which is a sub-type of the general survey model, was used. General survey models are surveys made on the whole universe or a group, sample or sample to be taken from the universe in order to make a general judgment about the universe in a universe consisting of many elements. Single or relational scans can be made with general screening models. Relational screening models are research models that aim to determine the

existence or degree of co-variance between two or more variables. The study group of the research consists of 228 teachers, 149 female and 79 male, working in the field of special education. 65 of the participants have seniority of 0-5 years, 64 of them 5-10 years, 73 of them 10-20 years and 26 of them have seniority over 20 years. 9 of the participants work in Pre-School Special Education Institutions, 61 of them work in special education classes, 80 of them work in independent special education public schools, and 78 of them work in Rehabilitation centers. The personal information form was created by the researcher in order to collect data in the research. Professional Self Esteem Scale developed by Arıcak was used to determine teachers' professional self-esteem. In order to measure the hope levels of teachers; Hope scale developed by Snyder et al. was used. The analysis of the research data was carried out primarily with quantitative analysis methods. In addition, in the study, multivariate statistical analysis methods were used in terms of the number of variables, with the use of factor analysis, correlation analysis and regression analysis, which were carried out in the evaluation of the data, while statistical analysis methods were used to determine the relationships for the purposes of the analysis methods used. In addition, inferential and descriptive statistical studies were carried out while evaluating the research data. According to the results obtained in the study, it was determined that there was a significant difference in the professional self-esteem of special education teachers according to gender in the statistical process carried out to determine whether there is a difference in the professional self-esteem of special education teachers according to gender. It has been determined that the professional self-esteem scores of female special education teachers are higher than the points of male special education teachers.

In the study, no significant difference was found in terms of professional seniority in determining the professional self-esteem of special education teachers. In the study, no significant difference was found in professional self-esteem according to the type of institution special education in teachers work. In the statistical process performed to determine whether the hope level of the special education teachers participating in our research differs according to gender, it was determined that there was no significant difference in the mean rank of the hope level of the special education teachers according to gender. In the statistical process to determine whether there is a difference in the level of hope of the special education teachers participating in the research according to the seniority period, it was determined that there was no significant difference in the hope levels of the special education teachers according to the seniority period. In the statistical process carried out to determine whether there is a difference in the hope level of special education teachers according to the type of institution, it was determined that there was no significant difference in the hope levels of special education teachers according to the type of institution. In the third sub-goal of the study, the relationship between professional self-esteem and hope levels was examined and it was seen that the professional self-esteem scores and hope level scores of the special education teachers participating in the research had a relationship above the medium level. Accordingly, it can be said that the special education teachers participating in the research have a moderately positive attitude towards professional self-esteem and hope level

Kırgızların Hayatında Kur-an'ı Kerim'in Yeri ve Önemi¹

Şohimardan ORUNBEKOV²

Öz

İslâm, evrensel bir din olarak, dünyada farklı coğrafyalarda, farklı dil ve kültürlerle mensup insanlar arasında yayılmıştır. Her millet, kendi hayat felsefesine ve yaşayış tarzına uygun bir şekilde İslam'ı kabul ederek, onun getirdiği emirleri yerine getirmeye çalışmıştır. Kırgız halkı da IX. Asırda İslam'ı kabul eden Türk boylarından birisidir. İslam'ın kutsal kitabı Kur-an'ı Kerim, Kırgız halkının bireysel ve toplumsal hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Çocukların doğumundan, eşlerin evlenmesine; vefat eden kişilerin cenazelerinden çeşitli merasimlere kadar Kur-an Kerim Kırgızların hayatında hep var olmuştur. Kur-an'da geçen güzel isimlerin çocuklara verilmesi de Kur-an'ın kültürümüze olan tesirlerinden birisidir. Komünizm döneminde bile Kur-an'a olan saygı ve hürmetinden dolayı Kırgız halkı, Kur-an nüshalarını ateistlerden gizleyerek yer altına gömmüş, onun yakılmasını ve yok edilmesini engellemeye çalışmıştır. Bu çalışmamızda Kırgız halkının Kur-an'a olan saygısına, gündelik hayattaki yerine değineceğiz ve 12 yıllık imamlık tecrübemizden de yararlanarak, Kırgızların Kur-an'a olan saygısını ve ayetlerden nasıl yararlandığını ortaya koymaya çalışacağız. Bu bağlamda Kırgız örf âdetlerinde ve Kur-an ziyafetlerinde, cenaze ve diğer merasimlerde Kur-an'ı Kerim'in nasıl merkezi bir rol oynadığını bazı anekdotlarla anlatmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kırgız halkı, Kur-an'ı Kerim, Örf ve Âdetler.

The Qur'an In The Life Of The Kyrgyz Place And Importance

Abstract

Islam as a universal religion has spread among people from different geographies, languages and cultures in the world. Every nation adopted Islam in accordance with its life philosophy and lifestyle, and tried to fulfill its orders. The Kyrgyz people are also IX. He is one of the Turkish tribes who accepted Islam in the century. The Holy Book of Islam, the Holy Quran, has an important place in the individual and social life of the Kyrgyz people. From birth of children to marriage of spouses; The Holy Quran has always existed from the funerals of the deceased to various ceremonies. Giving the beautiful names of the Qur'an to children is one of the effects of the Qur'an on our culture. Even during the communist era, the Kyrgyz people, due to their respect and reverence for the Qur'an, hid the copies of the Qur'an from atheists and buried it underground, and tried to prevent it from being burned and destroyed. In this study, we will touch on the respect of the Kyrgyz people for the Qur'an and its place in daily life, and we will try to reveal the respect of the Kyrgyz people for the Qur'an and the use of verses by benefiting from my 12 years of experience as an imam. In this context, we will try to explain with some anecdotes how the Qur'an plays a central role in Kyrgyz customs and Qur'an feasts, funerals and other ceremonies.

Key Words: Kyrgyz people, Quran, Customs and Traditions.

Atıf için / Please Cite As:

Orunbekov, Ş. (2022). Kırgızların hayatında Kur-an'ı Kerim'in yeri ve önemi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 202-211. Doi: 10.5281/zenodo.7472466

¹ Bu araştırma, 29-31 Ekim 2020 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen 2. Uluslararası 29 Ekim Bilimsel Araştırmalar Sempozyumunda "Kırgızların Hayatında Kur-an'ı Kerim'in Yeri ve Önemi" adlı bildirinin genişletilmiş ve makale haline getirilmiş şeklidir.

² Araş. Gör., Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, shohimardan.orunbekov@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0002-5591-0357

Giriş

Kırgızlar kadim zamandan beri İslam'ın ana kaynağı olan Kur-an'ı Kerim'i günlük hayatlarında bazen bilinçli bazen de meleke halinde kullanagelmışlerdir. Sovyet rejimi baskısı altında kalan millet, zaman zaman aslını unutmuş ve yolunu şaşırılmış duruma düşmüştür. Buna rağmen hakikat her zaman aslına döndüğü gibi Kırgız halkı da kendine gelmiştir. Nitekim Kırgız ata sözünde "Ak iyilet birook sınıbayt" (Hak eğilir ama kırılmaz) dendiği gibi Kırgızlar da bir dönem Rusların kirli politikalarına alet edilmiştir. "Orta Asya'da bulunan Kırgızistan halkı 70 senedir Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşamıştır. Bu dönem zarfında, her türlü dini uygulamalardan mahrum bırakılmışlardır. Dini okulları ve camileri ya kapatılmış ya da başka amaçlarla kullanılmıştır. Kısacası, her çeşit dini özgürlük kısıtlanmış ve dini uygulamalar da sıkı bir şekilde yasaklanmıştır. Sovyetler dönemindeki amaç, ateist bir toplum yetiştirmektir (Köylü ve Murzaraimov, 2018:193-211). Dindar insanlar gizlice ibadetlerini yapmışlardır. Hatta o dönemde yaşayan bazı insanların anlattıklarına göre, ramazan ayında oruç tutmasınlar, oruçları bozulsun diye çeşitli yiyecekleri yedirmişlerdir. Yemeyenlere, sen oruçluymuşsun diye türlü türlü işkenceler yapmışlardır. Kur-an kitaplarını yakmasın diye bazı Müslümanlar, Kur'an'ı Kerim'i yer altına gömmeye çalışmışlardır. İmamlar, talebelerini sadece geceleri kabul etmiş ve dinî bilgileri gizlice öğretmişlerdir. Bazı günlerde takip edilip, tutuklandıklarında da hiç soruşturmadan hapse atılmışlardır. Söz konusu bu olayları Kırgızistan'da yaşayan ünlü âlim, mutasavvıf Moldo Sabır Dosbol Uulu'ndan ve babamdan bizzat kendi kulaklarımla dinlemişimdir. Moldo Sabır Dosbol Uulu kendisi Buhara'da dinî eğitim alan birisidir. Babam ise 1956 da yani Sovyetler döneminde yaşayan bütün bu olanları kendi gözüyle gören birisidir. İkisi de Hakkın rahmetine kavuştular, mekânları cennet olsun.

Aradan yıllar geçti. Rusların kirli politikası da sona erdi. Kırgızistan ve diğer Orta Asyadaki ülkeler de bağımsız bir ülke olmayı başardılar. "Kırgız halkı bağımsızlığını kazanıp, yeni bir ülke kurduklarında, din özgürlüğü bağlamında her türlü baskı kaldırılmış ve insanlar kendi camilerini ve okullarını açmaya başlamışlardır. Ülkede bağımsızlığın ilk yıllarında, 1991'de, sadece 39 cami varken, bu sayı 2022 yılı itibarıyla yaklaşık 3,000'e yükselmiştir. Cami sayısındaki artışa ilave olarak, camiye giden insan sayısı da günden güne artmaktadır (Köylü ve Murzaraimov, 2018:193-211).

Kırgız Örf Âdetlerinde Kur-an'ın Yeri

Kırgız halkı asırlar boyunca yaşayan eski Türk boylarından biridir. IX. Asırda İslam'ı kabul eden Kırgızlar, diğer Müslümanlar gibi, Müslüman olduktan sonra İslam Dini'nin emirlerini yerine getirmeye gayret göstermişlerdir. İslam âleminde bilinen ünlü alimler arasında Kırgız olarak tanınan İmam Serahsî, Siraciddin el-Oşî, Yusuf Has Hacib gibi alimler bunun bir delilidir. Nitekim Manas Destan'ında da İslam diniyle ilgili yazılar bulunmaktadır. Elbette aralarında en büyük yeri İslam almaktadır. Özellikle Sagımbay Orozbekov'un versiyonuna bakacak olursak Manas'ı İslam'dan ayırmak mümkün değildir. Onunu versiyonunda İhlas Suresini şöyle açıklamaktadır:

«Tuudurdu degen ata cok, Turpatında kata cok. Tuudu degen ene cok, Tuş Kelişer neme cok, Özgö tuugan uruk cok , Özünön bölök Uluk cok»	"Doğuran baba yok, Görünümünde hata yok. Doğum yapan anne yok, Tesadüf yok. Başka akraba yok O'ndan daha büyük kimse yok (Turmalıyev, 2017:7).
---	---

Diğer taraftan XIX. yüzyıldan itibaren Ruslar'ın politikalarına karşı Kırgız halkını uyarmaya çalışan Zamancı akınlar (şairler), kendi fikirlerini şiirler vasıtasıyla dile getirerek dinî inançlarına ve vatana sahip çıkmaya çağırmışlardır. Bunun yanında onların şiirlerinde, İslam'ın esasları olan Allah'a iman, meleklerle iman, kitaplara iman, Peygamberlere iman ve ahiret gününe iman etmeye çağırmış ve kelime-i tevhidi hatırlatmışlardır. Şiirlerinde Kur-an ayetleri ve hadisi şeriflerden faydalandıkları net bir şekilde görülmektedir. Ahir zaman sözcüğünü çok kullandıklarından dolayı zamancı şâirler olarak anılmışlardır. Şifahî yollarla

fikirlerini millete anlatmaya çalışan bu şairlerin başında Kalıgul Bay uulu, Arstanbek Buylaş uulu, Moldo Niyaz, Moldo Kılıç, Nurmoldo, Aldaş Moldo gelmektedir (Kadyrov, 2018:40). Örneğin: Kalıgul'un Ahir Zaman adlı eserindeki şiirleri buna bir işârettir.

(Kırgızca)

Azizder aytıp ketiptir
Akır zaman bolcolun...
Karıyadan kaada keteer,
Katından uyat keteer...
Uuldan urmat keteer,
Kızdan kılık keteer...
Akır zaman adamı
Alım bolot dep aytkan.
Ayattın sözün bek tutpay,
Zalım bolot dep aytkan...

(Türkçe)

Azizler haber vermişler
Ahir zaman belirtilerini
Yaşlıdan haya gider
Kadından namus gider
Büyükten hürmet gider
Kızdan edeb gider
Ahir zaman adamı
Alim olur demiştir.
Ayete itibar etmeyip,
Zalim olur demiştir (Kadyrov, 2018:41).

Kırgız edebiyatında büyük bir yeri olan zamancı şairlerin Kur-an ayetlerinden ve hadisi şeriflerden büyük oranda faydalandıkları ortaya çıkmaktadır. Demek ki, Kırgız halkının yaşam tarzında Kur-an'a bağlılıkları açıkça görülmektedir. Bildiğimiz gibi her milletin kendine özgü medeniyeti, kültürü bulunmaktadır. Kırgız kültüründe de şiire, atasözlerine çok önem verilmektedir. Atasözü derken, Kırgız ata sözlerinin çoğunluğu Kur-an ve hadislere dayanmaktadır. Tabi ki bu ata sözlerine bakıldığında dinî bir eğitim almayan birisi dinle alakalı olup olmadığının farkında olamaz. Ancak İslami ilmlerden haberdar olan birisi kesinlikle bu ata sözlerinden ya bir Kur-an ayetinin mealini ya da bir hadisi şerifin anlamını çıkartabilir. Kırgız ata sözleri arasından sözü edilen konularda çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Mesâla "güç birdikte" sözü *وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا* (Âl-i İmrân Suresi, 3/103). "*Ey mü'minler! Hepiniz birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve ayrılığa düşmeyin*" ayetinin mealine işaret etmektedir. "Keneşip kesken barmak oorubayt" (istişareyle kesilen parmak ağrımaz) "iyri oturup tüz keneş"(eğri oturarak düz meşvere et) *وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ* (Şûre Suresi, 42/38). "*işlerinde meşveret ederler (danışma ve dayanışma sonucu ortak kararla yönetirler)*" ayetinin mealine işaret etmektedir. "Ata sıylagan abii tabat, Ene sıylagan elge cagat", (babaya saygı gösteren şöhet bulur, anneye saygı gösteren insanların gönlünden yer alır) "Ata enendi sıylasan öz balandan sıy körösün" (Anne babaya hurmet etsen öz oğlundan saygı görürsün) *وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا* (Ahkaf Suresi, 46/15; İsrâ Suresi 17/23). "*Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik*" ayetlerinin anlamına gelmektedir. Bunun gibi misaller çok bulunmaktadır. Kırgız örf adetlerinde de dinî inançlar uygulanmaktadır. İslamla şereflenen Kırgız milleti günlük hayatlarında selamlaşmak, birbirleriyle dünyalık ilişkilerinde ve çocuk doğumundan insanın ölümüne kadar bütün merasimlerde Kur-an'ı Kerim'le hemhal yaşamaktadırlar. İsim koyma, akika kurbanlığı olan (ceentek), evlilik merasimi olan nikah, yeni ev inşâtı esnasında ve yerleşmesinde, erkek çocukların sünnet edilmesinde, bütün müslümanların bayramı olan Ramazan ve Kurban bayramlarında Kur-an'ı Kerim'e çok büyük özen gösterirler.

Selamlaşma

Sabah nasibini alıp, dua eden ve besmeleyle evden çıkan bir Kırgız, gelenek gereği karşılaştığı bir kişiye "Assolom Aleyküm" diyerek selam verir. Kırgız kültüründe selam, "Sana tıncık kaalaym" (Sana barış, esenlik dilerim, barış olsun) anlamına gelir. Dini geleneğe de uygun olarak küçüklerin büyüklere selam vermesi edep ve ahlakın göstergesi sayılır. Dolayısıyla küçüğün büyüğe, yürüyenin oturana, yukarıdan gelenin aşağıdan gelene selam vermesi önemli dinî ve milli bir görev kabul edilir (Polat, 2016: 20-30). Ku'an'da bu tür selamlaşmanın bir çok örneği bulunmaktadır. Örneğin, *وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ* *Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: "Selâm size!..."* (En'am Suresi, 6/54; A'raf Suresi, 7/64).

Misafirperverlik

Misafirperverlik veya konukseverlik, bir misafir ile ev sahibi arasındaki ilişkidir. Misafiri bir miktar iyi niyetle karşılamak anlamına gelen bu ilişkiye Kırgız halkı çok önem gösterirler. Kırgız halkının “Kılımları karıtkan” (asırları kocaltan), edep-ahlak, geleneklerinden biri de misafirperverliktir. Kırgızların başka milletlerden misafirperverliği ile ayrıldığı, bu özellikleri ile tanındıkları iddia edilmektedir. Kırgızlarda “Konok” (Misafir) “Allah’ın bir adı” kabul edilmekte, böylece misafir ağırlama da ulu ve kutsal bir davranış olmaktadır. Sadece özel olarak çağrılan değil, yolculuk esnasında tesadüfen gelen insanlar da “Kuday-Konok” (Tanrı misafiri) kabul edilmektedir (Polat, 2016: 26). Nitekim Kur-an’ı Kerim’de de yemek yedirmek, misafiri ağırlamakla ilgili bir çok ayetleri görmek mümkündür. Örneğin: وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ .....misafirlerimi mümkün olan en iyi şekilde ağırlıyorum (Yusuf Suresi, 12/59; Hicr süresinin 15/59, 68,69; Hud süresinin 11/78; Kehf süresinin 18/77).

Yatak Duası

Kırgızların mitolojik düşüncelerine göre, uyuyan insanın canı bedenden ayrılıp, uzaklara uçar ve gezer. Bundan dolayı uykudan sağ selamet uyanabilmek için iyi dilekler belirten dualar vardır. Yatarken bu duanın okunması teşvik edilir. Dolayısıyla Kırgızlar aşağıdaki duayı okuyarak yatarlar (Polat, 2016: 26).

Cattım Tınç	Yattım sakince,
Cazdığım kenç	Yastığım hazine,
Tilimde Kur-an	Dilimde Kur-an,
Tilegenim iman	Dileğim iman (Akmataliyev, 2000:259-260).

Gördüğümüz gibi yatarken de Allah’a yalvarıp, huzur içinde uyuması ve dili Kur-an’ı okuması, kalbinde imanın yaşamasını arzu eden ve Kur-an’a olan saygı hürmetini yansıtmaktadır. Bu gelenek ve alışkanlık Kur-an’ı Kerim’in şu ayetine işaret etmektedir.

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

O akıl sahipleri, ayakta dururken, otururken ve yanları üzerine yatarken dâimâ Allah’ı zikrederler (Âl-i İmrân Sûresi, 3/191). ayetiyle uyumaktadır.

Evlilik Merasimi (Nikah)

Kırgızlara göre toplumun aynası olan sağlıklı bir aile kurmanın yolu, evlilikten geçer. Evlilik ise insanoğlunun geleceğinin en önemli kaynağı, nesilleri terbiye etme ve yetiştirme fırsatı, ata babadan gelen iyi geleneklerin bileşkesidir. Aynı zamanda evlilik, genç-ihtiyar insanların ruh dünyalarının bayramı, gönül huzuru, tanış ve yabancı insanların bir birine ışık saçmaları, iyi dilek ve niyetlerinin odak noktasıdır (Polat, 2018:189). Geleneklerine bağlılığı ile dikkati çeken Kırgızlar da aile konusuna özel ilgi göstermişlerdir. Bunlarda aile bağı çok güçlüdür. Soy ve nesiller arası ilişkiler sağlam tutulur (Erdem, 2005:246). Kırgızların atalarından babalarından getirdikleri birtakım evlilik biçimleri vardır. “Bel Kuda”, “Beşik Kuda”, “Kayçı Kuda”, “Küç Küyö”, “Kız kaçırma” vb. Kırgızlar arasında eskiden daha yaygınken günümüzde de rastlanan evlilik şekilleridir (Polat, 2019:137-138). Bilindiği gibi evlilik için öncelikle eş bulunması gerekmektedir. Kırgızlarda eşlerin yakın akrabadan olmaması gereklidir. Kırgız ata sözünde olduğu gibi, “Kan almaşıp, el aşıp üylönsön colbors törölöt, aba almaşıp, too aşıp üylönsön aristan törölöt”(kan değiştirip, başka milletten evlenirsen kaplan doğar, hava değiştirip, dağları geçip evlensen arslan doğar.) Manas Destanında da “Kurama temir kurç bolot” (karma demir sağlam ve keskin olur) sözleri bulunmaktadır. Bu atasözünden yola çıkarak Kırgızlarda evlilik işinde yakın akraba bağlılığı olanların evlenemeyeceği bilinmektedir. Eğer Kur-an’a bağlayacak olursak bildiğiniz gibi, Nisa Suresinin 23. ayetinde de yakın akrabalarla evlenmeyi yasaklamıştır.

حَرَّمَ عَلَيْنَا أُمَّهَاتِنَا وَبَنَاتِنَا وَأَخَوَاتِنَا وَعَمَّاتِنَا وَخَالَاتِنَا وَبَنَاتِ الْأَخِ وَبَنَاتِ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتِنَا اللَّيِّ أَرْصَعْتِكُمْ وَأَخَوَاتِكُمْ مِنْ الرِّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتِ نِسَائِكُمْ وَرَبَّائِكُمُ اللَّيِّ فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّيِّ دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَخَلَائِلَ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

Ey mü'min erkekler! Şu kadınlarla evlenmeniz size haram kılınmıştır: Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanelarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle cinsî münâsebette bulunduğunuz eşlerinizden olup himâyenizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer anneleriyle cinsî münâsebette bulunmadan ayrılmışsanız, üvey kızlarınızı nikâhlamanızda size bir günah yoktur. Keza öz oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz ve iki kız kardeşi nikâhınız altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar müstesnâ; onlar affedilir. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, engin merhamet sahibidir (Nisâ Suresi,4/23). Buradan da anlaşılıyor ki Kırgız milleti evlilik işinde de Kur-an'daki emir ve yasağa uygun davranmışlardır. "Akrabalık ilişkileri bağlamında iki husus göze çarpmaktadır; a) baba tarafından akrabalar (atalaş bir tuuğan, atalaş tuuğandar), b) anne tarafından (catındaş veya gindiktaş bir tuuğan; catın (rahim) gindik (göbek) akrabalar. Akrabalık sistemi evlilik kural ve geleneklerine çok bağlıdır. Kırgızlarda dışarıdan, yani kan bağı olmaksızın evlenme (exogamie) esastır; çiftlerin evlenebilmeleri için kabile içindeki kurallara uymaları gerekmektedir. Mesela, bir erkeğin aynı kabilenin kızıyla evlilik yapabilmesi için aralarında yedi göbek öncesine kadar akrabalık bağı bulunmaması gerekir" (Aynakulova, 2006:96). Yani yedi atanın nesilleri Kırgız hayat düşüncesinde akraba sayılmaktadır. Bu sebepten dolayı evlenemezler inancısı vardır.

Evlilik merasiminde mehr ve dinî nikah kıyma işi vardır. Kırgızlarda evlilik aktinde "**Kalın Tölöö**" (Başlık parası) anlayışı mevcuttur. Evliliğin yapılabilmesi için kalın (başlık parasının) verilmesi en önemli koşuldur. Yapılan araştırmalara göre, kalının ortaya çıktığı ilk dönemlerde kalın, kızın babası ve ailesine değil, mensup olduğu boya verilmiştir. Ancak sonraları, önce daha dar akraba çevresine ve sonra babasına verilmeye başlamıştır. Aynı zamanda kalın güveyin sadece babasından değil, gelin alacak aileye bir sosyal yardım, dayanışma niteliğinde bütün akraba grubundan toplanmaktadır. Ancak bu gelenek sonraları kabile soyluları tarafından düğün vergisi şekline getirilmiştir. Başlık parası özellikle gelinin soylu akrabalarına bir düğün hediyesi olarak sunulmuş. "Manas" destanından alınan aşağıdaki parça buna güzel bir örnektir:

(Kırgızca)

Kırk çoro geldi deyt
Kırk cüz cilkı aydap geldi,
Bu nemeni cilkılar?
Cakıptın elge salgan salığı,
Aydap gelgen kalını".

2006:96).

(Türkçe)

Kırk çoro (yiğit) gelmiş
Kırk yüz at sürüp getirmiş
Bu hangi atlar?
Cakıp'ın halktan topladığı vergisi

Kanıkey için gönderdiği kalını (Aynakulova,

Kırgız geleneğinin evlilik merasiminde geline verilecek hediyeler bulunmaktadır. İşte bu verilmiş olan hediyeler Kur-an'daki mehir meselesiyle alakalıdır. Nitekim Allah Kur-an'da şöyle buyurur: "*Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül razısıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin* (Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; Mâide, 5/5; Bakara, 2/237).

Kırgızların evlilik merasiminde nikah akdi İslam şeriatıyla uygulanır. Nikah kıyma görevi de din görevlisi olan imama düşer. Tabî ki, imam nikah kıyarken mutlaka ayetlerin mealinden nasihatte bulunur ve sünnet olarak da nikah duasını okur. Bilindiği üzere nikah duasında Kur-an ayetlerinden Nur suresinin 32. ayeti, Nisâ suresinin 4. ayeti kullanılır. Görüldüğü gibi evlilik merasimiyle ilgili anlattıklarımızın tamamı, Kur-an'la başlayıp, Kur-an'la bitmektedir.

Çocuk Doğduğunda İsim Koyma Merasimi

Kırgız milletinde çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Kırgızlarda çocuk doğduktan sonra babaya müjdelendir. Bu haberi vermeye "Süyünçü" denir (Moldobaev, 2004: 89). Süyünçü haberini kim ilk ulaştırırsa o kişiye süyüncü mukafatı verilir. Kırgızlarda çocuğun cinsiyetinden ziyade çocuk sahibi olunması önemlidir. Bu bağlamda çocuk kız olsun erkek olsun, değerli kabul edilir. Çocuğun cinsiyeti Allah'ın kaderi olarak kabul edilir.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَّا لَهُ نَشَاءُ الذُّكُورِ

Göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder (Şûrâ Suresi 26/49).

Bu inanış, Allah'a bağlanma ve ne olursa olsun yüce yaratanın en iyisini uygun gördüğüne inanmanın tezahürüdür (Çeltikci ve Kayhan, 2016:66). Buradan da iyice anlaşılır ki Kur-an'da kader meselesi sıkca beyan edilmektedir. Yeni doğan çocuğa güzel bir isim koymak anne ve babaların en önemli görevlerindedir. Ancak yeni doğan çocuğun dedesi hayatta ise saygıdan dolayı çocuğa verilecek ismi dedesinin seçmesi arzu edilir. Hepimize malum olduğu gibi müslümanlar yeni doğan çocuğun ismini genellikle Kur-an'da geçen güzel isimlerden seçerler. Kırgız halkında da böyle bir görünüm söz konusudur. Kur-an'da geçen güzel isimlerin çocuklara verilmesi de Kur-an'ın Kırgız kültürüne olan tesirlerinden birisidir. Çocuğa isim koyma merasiminde bir din görevlisi olarak imam çağırılır. İmam gelir ve yeni doğan çocuğu eline alarak ezan okur ve ismini üç defa tekrarlar. Sonunda furkan suresinin 74. ayetinin mealinde dua eder.

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا ذُرِّيَّتَنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

Onlar: "Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve zürriyetimizden gözümüzü aydınlatacak, gönlümüzü sevindirecek sâlih kimseler ihsân eyle! Bizi takvâ sahiplerine önder yap!" diye duâ ederler (Furkan Suresi, 25/74).

Çocuğun ismi koyulduktan sonra İslam şeriyatında akika kurbanlığı olduğu gibi Kırgızlarda "ceentek" merasimi olacaktır (Polat, 2019:122). Çocuk doğduktan kısa süre sonra kız tarafının ailesi bebek için beşik hazırlar ve erkek tarafına hediyeler eşliğinde getirir. Erkek tarafı bunun karşılığında küçük bir toy düzenler. Koyunlar kesilir, yemekler pişirilir, bütün akrabalar ve mahallede yaşayan komşular bir araya toplanır ve yemek sonrası hayırlı dualarda bulunurlar. Doğumdan sonrası çocuklar geceleri uyuması zor olursa veya çok ağlarsa mollaya götürürler. Molla (din görevlisi) da

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

O inkârcılar Kur-an'ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, "Şüphe yok o bir delidir" derler. Oysa Kur-an, âlemler için öğütten başka bir şey değildir (Kalem Suresi, 68/51,52).

Kur-an'dan kalem suresinin son ayetini okur ve bunu ağzıyla şüf der. Şüf arapçadan şifa kelimesinden alınmış anlamındadır.

Çocukları Sünet Edilmesi

Kırgızlarda çocuk bir yaşına girdiğinde ilk adım anlamına gelen "Tuşoo toy" töreni yapılır. Tuşoo toy (Polat, 2019:130) çocuğun sağlıklı olarak yürümesi dileği ile yapılan eğlenceli bir törendir. Tuşoo toydo küçük çocukları yarıştırlar. Yüz, iki yüz metre uzaklıktan koşup birinci gelen çocuğun eline makas verilir ve o makasla yeni adım atan çocuğun iki ayağındaki bağlı ipi keser. Sonra büyüklerden birisi ellerini göğse kaldırır ve Allah'tan yeni adım atan çocuk için hayırlı dualarda bulunur.

Kırgızlarda erkek çocuklar sünet ettirilir. Çocukların sünet yaşının 3-5-7. yıllar olmasına büyük özen gösterilir. Tek rakamlı sayılar olması bilhassa tercih sebebidir. Sünet yaptırılacak çocuğun heyecanının yatışması için çocuk ata bindirilip dolaştırılır (Jumabaev, 2006:42). Çocuğun sünet edilmesi Hz. Peygamber'in sünetlerinden biridir. Hz. Peygamber'e itaat Kur-an'ın emirlerindedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü'l-emre de (Nisâ Suresi, 4/59).

Bu uygulamada da Kırgızların Kur-an'da etkilendikleri anlaşılmaktadır.

Yeni Bir Ev İnşaatı ve Bitince Hatim Okuma

Evin insanlığın hayatında korunması ve yaşaması için çok önemli yeri vardır. Ev, insan için huzur bulma kendisini mutlu hissetmesi için hayatta en çok lazım olan mülktür. Nice insanlar vardır ki ev almak için zorluk çekmektedirler. Nice insanlar vardır ki evsiz sokakta kalırlar. Günümüzde de ev almak için seneler boyunca para biriktirip ev alma arzusuyla yaşamaktadırlar. Bazıları şehir hayatını beğenip yüksek binalarda hayat sürmeyi isterken,

bazıları da şehir gürültüsünden uzak olmayı seçip köylerde yaşamayı tercih ederler. Şehir olsun köy olsun bir ailenin kendi evi olması dediğimiz gibi çok önemlidir. Kırgızlarda ev inşaatında veya yeni bir evde taşınıldığında da örfi bir âdeti vardır. Bu da bölgeye göre değişir. Genellikle yeni bir evde yaşamaya başlarken “**üy toy**” (**ev düğünü**) merasimini yaparlar. Buna on yıllık imamlık görevimde çok defa bizzat şahid olduk. Yeni evin inşaatı başlarken kurban keserler ve Kur-an'la, besmeleyle başlarlar. Evin inşaatı tamamen bittikten sonra bütün yakın akrabalar davet edilir. Gelen akrabalar da ev toyu olduğu için ev eşyalarını hediye olarak getirirler. Hediyelerin arasında halı veya döşek çok önemli hediyelerden sayılır. Gelen akrabalarla birlikte bir din görevlisi olarak imam da davet edilir. Hazırlanmış olan sofranın üzerinde su, tuz ve çay gibi yiyecekler ve içecekleri imamın önüne koyulur. İmam Kur-an'dan 30. cüzü baştan sonuna kadar okur ve hatim duasını yapar. İşte bu sebepten imama gelip hatim yaptıracaktık diye davet ettiklerinde, imam hemen yeni bir eve taşınmış olduklarını anlar. Bu bağlamdan bakarsak da Kırgız hayatında Kur-an'la ne kadar içli dışlı olduğunu göstermektedir.

Ramazan ve Kurban Bayramları

Kırgızlar arefe günleri ölmüş ataları için Kur-an okurlar. Arefe günleri, 1. Ramazan Arefesi, Ramazan Bayramından bir önceki gündür. Bu arefe gününde de sabah namazdan sonra mezarlıklar ziyaret edilir, Kur-an okunur.

2. Kurban Arefesi: Kurban Bayramından bir önceki gündür. Bu arefe gününde “cıt çıkarma”(koku çıkarma/salma) adı verilen bir âdet vardır. Buna göre önce tavada kaynatılan az miktardaki yağa biraz un dökülerek karıştırılır ve kokusunun yayılması sağlanır. Bu kokunun ata ruhlarına gideceğine ve onları memnun edeceğine inanılır. Sonra kutsal kabul edilen borsok (yağda kızartılmış küçük hamur parçası), kattama (katmer-kete) pişirilir, aile içinde yenir. Kur-an okunup ata ruhlarına bağışlanır, dua edilir. Bu uygulamaların büyük sevap olduğuna inanılır. Arefe günü sabah namazından sonra mezarlığı ziyaret eden yaşlılar, bundan sonra grup hâlinde, yakınları vefat eden kişilerin evlerini ziyaret eder, Kur-an okur, dua ederler. Gittikleri evde üzerine ekmekler konmuş vaziyette dastarkonu (sofrayı) hazır bulurlar. Kur-an okuyup dua eden misafirler, bu ekmeklerden bir lokma alıp yerler ve çıkarlar. Buna Kırgızlarda “Nan oğuz tiyuu” denir. Arefe günü akşamı maddi durumu iyi ve zengin olanlar pilav pişirerek fakirlere dağıtır, komşularını da toplayarak bu pilavdan ikram eder. Eve toplanan komşular pilav yemeğe başlarken bir piyaleyle onlara azar azar soğuk su içirilir. Yemekten sonra ya o evde ya da camide topluca ilk teravih namazı kılınır (Polat, 2022:43-48).

Kadir Gecesi

Kırgızistan'da kandil geceleri pek bilinmemekte, dolayısıyla kutlanmamaktadır. Bunların içerisinde sadece Kadir gecesi bilinmekte buna oldukça da önem verilmektedir. Kadir gecesi Kırgızların hepsi için en ulu ve en kutsal gecedir. Kadir gecesi hakkında Kırgızların bu konudaki anlayışlarını yansıtan şu bilgiler verilmektedir: "Kadir gecesi Ramazan ayı içinde bir gece olup, başkalarından farklı olarak kendince bir öneme sahiptir. Çünkü Kur-an bu gecede yeryüzüne inmiş, Peygamberimiz, Allah'ın kerametinin açılışını kabul etmiştir. Onun için Kadir gecesine çok büyük önem verilip, Kur-an'ın hürmetine kutsal bir gece kabul edilmiştir. Genel kanaate göre Kadir Gecesi'nde ne dilenirse Allah onu eksiksiz verir. Bu umutla gece kutlanır. Akrabalar ve komşular toplanır, geç saatlere bazen sabaha kadar yemek yer, namaz kılar, Kur-an okur dini sohbet yaparlar. Kadir gecesi için özel yemekler yapılır, sofralar donatılır. O gün herkes erkenden evine gelir geceye hazırlanırlar. Kadınlar kadir gecesinin gündüzünde öğle vakti toplanıp Kur-an okur dua eder, akşamki programı netleştirirler. Kadir gecesine erkenden hazırlık yapmak âdettir (Polat, 2022:55-56). Son zamanlarda bütün millet camilere toplanır ve gece boyu ibadet ederler. Kadir gecesi programları camiide camii görevlileri tarafından hazırlanır. Toplanmış millet imamların vaaz ve nasihatlerinin dinlerler ve sabah namazına kadar camide bulunurlar. Hayır severler tarafından sahur yemeği ikram edilir. En son sabah namazı kıldıktan sonra millet evlerine dönerler.

Cenaze Merasimleri

Hayatın bir başlangıcı olduğu gibi bir de sonu vardır. Fânî olan bu dünyada her canlı ölümü tadacaktır. Kırgızlarda ölmek üzere olan hastanın canının çıkması yaklaştığı zaman o insanın yüzü kibleye çevrilir. Hastaya “İyman ayttıruu” (İman söyletme) yaptırır. Bu esnada imam Kur’an-ı Kerim okur. Çoğu zaman Yâsîn suresi okunur. Kırgızlarda ölen kişi için, “Geldiği yere döndü” anlamına gelen “Kaytış boldu”; “Köz cumdu”; “O dünyaya ketti” veya buna benzer ifadeler kullanılır. Meyite gusül aldırırılar ve kefenledikten sonra da cenaze namazını kıldırırılar. Cenaze için o bölgede görevli olan imam mutlaka çağırılır. İmam cenaze esnasında vaaz eder ve defnedilmesi için mezara kadar gelir. Mezarda defin işi bittikten sonra herkes oturur imam ise Mülk suresini baştan sona kadar okur ve dua eder. Bunun ardından da üç gün her sabah namazından sonra yakın akrabaları imamlarla beraber gelirler ve Yâsîn suresini baştan sona kadar okur ve dua ederler. Vefat eden kişiye üçlük, kırkılık ve yıllık aş toy diyerek Kur’an okuturlar (Murzaraimov, 2018:166).

Sonuç

Orta Asyada bulunan Kırgızistan halkı 70 senedir Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşamıştır. Bu dönem zarfında, her türlü dini uygulamalardan mahrum bırakılmışlardır. Dini okulları ve camileri ya kapatılmış ya da başka amaçlarla kullanılmıştır. Kısacası, her çeşit dini özgürlük kısıtlanmış ve dini uygulamalar da sıkı bir şekilde yasaklanmıştır. Kırgız halkı bağımsızlığını kazanıp, yeni bir ülke kurduklarında, din özgürlüğü bağlamında her türlü baskı kaldırılmış ve insanlar kendi camilerini ve okullarını açmaya başlamışlardır. Ülkede bağımsızlığın ilk yıllarında, 1991’de, sadece 39 cami varken, bu sayı 2022 yılı itibariyle yaklaşık 3,000’e yükselmiştir. Günümüzde ülkedeki medreselerin sayıları 114’e kadar ulaşmış olup Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi (Müftiyat)’ın gözetimi altında eğitim-öğretimlerini sürdürmektedir. Bunların dışında dört İlahiyat fakültesi bulunmaktadır.

Kırgızistan halkının %88’i Müslümandır. Bu nedenle Kırgız milleti İslam Dini ve geleneğindeki emirleri hayatlarında örfi bir âdet olarak yaşamaktadırlar. Eskiden sadece ziyafetlerde Kur’an ayetleri okunulmuşsa da günümüzde her evde artık insanlar Allah’ın kitabını gece gündüz okumakta ve öğrenmektedir. Kırgız halkı da son zamanlarda İslam âlimlerini, Kur’an hafızlarını yetiştirmeye başlamıştır. 2022 yılı ekim ayında birleşik Arab Emirliği tarafından düzenlenen Dünya Kur’an yarışmasında Kırgızistan’lı genç Muhamed Umar birinciliği kazanmıştır. Bu da gösteriyor ki Kırgız halkı artık Kur’an’ı eskisi gibi cenaze ve ziyafetlerde okumakla yetinmemiş, dünya çapında yarışmayı başarmıştır. Günümüzde talebeler sadece Kur’an hafızlığıyla yetinmeden Kur’an’ın önemli ilimi olarak bilinen on kıraat ilmini alan gençlerimiz bulunmaktadır. Başta Türkiye olmak üzere Mekke, Medine, Mısır, Pakistan v.s. Müslüman ülkelere gidip İslam bilimlerinde eğitim almaktadırlar. Artık Kırgız Türkleri de aslına dönmüştür. Geçmişten beri Kur’an’la içli dışlı ve barışık yaşayan Kırgız halkı, günümüzde de daha bilinçli ve şuurlu bir şekilde Kur’an’la bağını sürdürmektedir.

Etik Beyan

“Kırgızlar’ın Hayatında Kur’an’ı Kerim’in Yeri ve Önemi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Abdılđaev, M. (1990). *Kalğul Bay uulu, akır zaman*. Frunze: Muras, Kırgızstan Basması.
- Akmatalıyev, S. (2000). *Kırgızdın köönörbos döölöttörü*. Bişkek.
- Anakulov, G. (2006). Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri, Bişkek: *Millî Folklor, Uluslararası Kültür Araştırmalar Dergisi*, Say: 72.
- Çeltikçi, O; Kayhan, Ş. (2016). “Türkiye ve Kırgızistan Coğrafyasında Halk İnanç ve Uygulamalarının Karşılaştırılması”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı/No. 2.
- Erdem, M. (2005). *Kırgız türklere dinî sosyal hayat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kadırov, M. (2018). Kırgızların İslam’ı kabulünde Yeseviliğin rolü ve Kırgız kültüründeki yeri. *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi*, 24. Sayı.

- Köylü, M; Murzaraimov, B. (2018). Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da yaygın din eğitimi faaliyetleri ve camiler. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1.
- Moldokulov, D. (2016). *Kırgızdardın salttıq cürüm-turum madaniyatı*. Bişkek.
- Murzaraimov, B. (2018). *Egemendüülüktön kiyin Kırgızstandağı diniy abal mümkünçülüktörü cana koopsuzduktarı*. Bişkek: ByrPublishing Yayınları.
- Polat, K. (2022). Kırgızistan'da dinî günler ve bayramlar. Editör: Arık, D., *Çeşitli Yönleriyle Kırgızlar*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Polat, K. (2016). Kırgız Türkleri'nin gündelik hayatında gelenek ve inanışlarının rolü. *Universal Journal of Theology, Volume I, Issue I*, 20-30.
- Polat, K. (2018). Kırgız Türklerinde evlilik, aile ve akrabalık ilişkileri. *Çalıştay Tebliğler ve Sonuç Bildirileri*, Kastamonu, 2018.
- Polat, K. (2019). *Beşikten mezara Kırgız Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Turmaliyev, S. (2017). *Manas Eposunun İslamdağı ordu cana dinibizdin ilimiy bâluuluktarı*. Bişkek.

Röportaj

- Dosbol Uulu, S. (2019). 63 yaşında Buhara'da eğitim almış, Bişkek.
- Kalandarov, Ö. (2020). 55 yaşında İmam ve Tarihçi, Çüy Bölgesi.
- Orunbekov, A. (2020). 64 yaşında Sancıracı (Şecereci) Bişkek.
- Parmanov, C. (2020). 45 yaşında Şair, Calal Abad Bölgesi.

EXTENDED ABSTRACT

The Kyrgyz have used the Qur'an, which has been the main source of Islam since ancient times, in their daily lives, sometimes consciously and sometimes unconsciously. The Kyrgyz nation, which was under the pressure of the Soviet regime, from time to time lost its origin and its way. However, the truth will always return to its origin. In fact, as the Kyrgyz proverb says "Ак ийилет бирок сынбайт" (The right bends but cannot be broken), the Kyrgyz were also victims of the dirty policy of the Russians for a while.

The people of Kyrgyzstan have lived under the rule of the Soviet Union for 70 years. During this period, they were deprived of all religious practices. Religious schools and mosques were either closed or used for other purposes. In short, all forms of religious freedom were restricted and religious practices were strictly prohibited. The aim in the Soviet era was to raise an atheist society. Still, religious people practiced their worship in secret. In fact, according to the accounts of some people living at that time, they fed them to break their fast so that they would not fast during Ramadan. They tortured those who did not eat because you were fasting. Some Muslims tried to bury the Qur'an underground so that it would not destroy the books of the Qur'an. Imams accepted their students only at night and taught religious knowledge secretly. On some days, when they were followed and arrested, they would throw them in jail without any investigation. I have personally heard these events from my father and the famous scholar of Kyrgyz Moldo Sabır Dosbol Uulu.

Moldo Sabır Dosbol Uulu is a person who received religious education in Bukhara. My father, on the other hand, lived in 1956, in the Soviet era, and saw all these things with his own eyes. They both got the mercy of the Lord, may their place be heaven. Years passed. The dirty policy of the Russians also ended. Kyrgyzstan and other Central Asian countries also managed to become an independent country. "When the Kyrgyz people gained their independence and established a new country, all kinds of pressures on freedom of religion were lifted and people started to open their own mosques and schools.

In the first years of independence, in 1991, there were only 39 mosques in the country; this number has increased to about 3,000 by 2022. In addition to the increase in the number of mosques, the number of people going to the mosque is increasing day by day." The Kyrgyz people are one of the ancient Turkish tribes that have lived for centuries. The Kyrgyz, who accepted Islam in the IX century, tried to fulfill the orders of the religion of Islam, like other Muslims, after they became Muslims.

Scholars such as Imam Serahsi, Siraciddin al-Oshi, Yusuf Has Hacib, who are known as the son of Kyrgyz among the famous scholars known in the Islamic world, are proof of this. Actually, there are articles about the religion of Islam in the Epic of Manas. Of course, Islam

takes the biggest place among them. It is impossible to separate Manas from Islam, especially if we look at the version of our ancestor, Sagınbay Orozbekov. 88 percent of Kyrgyzstan's population are Muslim. For this reason, the Kyrgyz people live the orders in the Islamic Shari'ah as a custom in their lives.

In the past, only the verses of the Qur'an was read at banquets, but nowadays, people read and learn the book of Allah day and night in every house. The Kyrgyz people have also recently started to train Islamic scholars and Qur'an memorizers. In October 2022, the young Muhammed Umar from Kyrgyzstan won the first prize in the World Quran Contest organized by the United Arab Emirates. This shows that the Kyrgyz people are no longer content with reciting the Qur'an at funerals and banquets as before, but have managed to compete around the world. Today, we have young people who take the ten knowledge of recitation, known as the important science of the Qur'an, without being content with only memorizing the Qur'an. Especially Turkey, Mecca, Medina, Egypt, Pakistan etc. They go to Muslim countries and receive education in Islamic sciences. Now the Kyrgyz Turks have also returned to their roots.

Kamu Diplomasisi Bağlamında Ulus Marka İletişimi Yönetimi¹

Uğur ÜNAL²

Öz

Bugün kamuoyu dış siyasetin önemli bir aracı olarak gösterilirken, bunun en önemli nedenlerinden biri olarak artan demokratikleşme düzeyi gösterilmektedir. Bir konunun kamuoyuna mal edilmesinin, o konuda kamuoyunun desteğinin sağlanmasının siyasal aktörlerin politikalarının dışarıda da kabul görme, etkili olma olanağını artıracığı açıktır. Kamu diplomasisi demokratik politikaların esası olarak görülen yumuşak gücün en önemli deneyimleme alanı olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, bugün artık dış kamuların gündemini belirleyebilme yeteneği olarak da ifade edilen yumuşak güç, hükümetlerin kontrol ettiği alanın daha da ötesine uzanabilmektedir. O nedenle bu dönemde başta büyük güçler olmak üzere birçok devlet uluslararası amaçlarına ulaşmak için dış kamuların desteğini kazanma adına kamu diplomasisi alanında varlık göstermeyi önemsemektedir. Günümüz küresel toplumu da, - devlet egemenliğini sınırlayıcı demokratik bir siyasal kurumsal yapı ile birlikte karar alma süreçlerine etkisi ve katkısı olacak küresel sivil toplumsal örgütlenmeyi de bünyesinde taşımakta ve demokratik politikalara daha fazla eğilim göstermektedir. Bu çalışmada da betimsel yöntem aracılığıyla bu eğilimin yansımalarına irdelenmiştir. Sonuçta da demokratik politikanın esasını oluşturan yumuşak güç kaynağının ancak kamu diplomasisi çalışmalarıyla deneyimlenebilir olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: demokrasi, sivil toplum, kamuoyu, kamu diplomasisi, ulus markalama

National Brand Communication Management in the Context of Public Diplomacy

Abstract

Today, when public opinion is demonstrated to be an important instrument of foreign policy, the increasing level of democratization is cited as one of the most important reasons for this. It is clear that publicizing the issue and securing public support for it will increase the possibility of political actors' policies to be accepted and effective abroad. Therefore, during this period, many states, especially the great powers, attach considerable importance to the presence of public diplomacy in order to gain the support of the foreign public to achieve their international goals. Today's global society also includes a democratic political institutional structure that limits state sovereignty as well as a global civil society organization that will influence and contribute to decision-making processes and exhibits a greater propensity for democratic politics. In this study, reflections of this trend are focused through a descriptive method, and the conceptual infrastructure of public diplomacy is examined in terms of national brand communication. As a result, it has been found that the value-laden soft source of power that forms the basis of democratic politics can only be experienced through studies of public diplomacy.

Key Words: democracy, civil society, public diplomacy, nation branding

Atıf İçin / Please Cite As:

Ünal, U. (2022). Kamu diplomasisi bağlamında ulus marka iletişimi yönetimi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 212-229. Doi: 10.5281/zenodo.7472491

¹ Bu çalışmadaki tartışmalarda 'Uluslararası Stratejik İletişim Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisinin Ülke İmajına Etkileri' doktora tezinden yararlanılmıştır.

² Doç. Dr., Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ugur.unal@manas.edu.kg,

 ORCID: 0000-0003-0294-0082

Giriş

Zbigniew Brzezinski Büyük Satranç Tahtası'nda dünya sistemindeki yeni oyun kuramından söz eder. Artık dünya, iki kutuplu düzenden tek kutuplu döneme evrilmektedir. Ancak bu yapının rasyonalitesini bugün 'çokkutuplu' olarak tanımlama eğilimi ile de karşılaşılmaktadır. Elbette bu son yaklaşımı küreselleşmenin bir boyutu olarak görmek gerekir. Küreselleşme ile birlikte, uluslararası sistemde ve iç politikada yaşananları belirleyen aktörler, pazar hareketleri, çok uluslu şirketler ve devlet dışı aktörler olsa da, yine de uluslararası sistemin yapısını belirleyen temel aktörler büyük güçlerdir.

Samuel Huntington'a göre de, küresel politika artık çok kutuplu ve çok medeniyetli bir duruma evrilmiştir. Bugün küresel sistemin ana konusu medeniyetler arasındaki farklılıklardır. Gerçekten de 1990'ların başında SSCB'nin dağılması ile dünya güç dengelerinde ciddi değişiklikler olmuş, İkinci Dünya Savaşı sonrası bölünen Almanya'nın birleşmesi, Sovyet ekseninden çıkan Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin Batı yörüngesine girişi, dolayısıyla Varşova Paktı'nın dağılışı, NATO'nun yeni işlevi bu yeni düzenin belli başlı değişim odaklarına dönüşmüştür.

Özellikle 11 Eylül sonrasında ABD önderliğindeki uluslararası yapının tek kutuplu olmadığı, Avrupa Birliği, Rusya Federasyonu, Çin, Hindistan ve Japonya gibi ülkelerin küresel lider olma potansiyeli gösterdiği ifade edilebilir. Bununla birlikte, bugün uluslararası şirketlerin dünyada yatırım, finans ve ticaret akımını bir şekilde düzenleyen ekonomik ilişkiler sistemini oluşturduğu bir döneme girildiği görülmektedir. Bu durum, devletlerarası düzeyde gerçekleşen entegrasyon süreçlerini hızlandırarak, farklı merkezlerin artmasına yol açmakta ve çok kutupluluğa da hizmet etmektedir.

Dolayısıyla, küreselleşen dünyada fordist üretimden esnek üretime, sanayi toplumundan bilgi toplumuna evrilen bir dönüşüm söz konusu olmaktadır. Bu çok yönlü dönüşüm süreci yönetim olgusunu da doğrudan etkilemektedir. Küresel yapıda özellikle 1990'lardan bu yana yaşanmakta olan bu hızlı değişim sürecinin sonucunda 'Yönetişim' yaklaşımının ağırlığını daha fazla hissettirmeye başladığı görülmektedir. Öyle ki, toplumdaki ekonomik, siyasal ve toplumsal aktörlerin etkileşiminden doğan bir yönlendirme ve denetleme kalıbı olarak kabul gören yönetim, bugün artık devletlerarası entegrasyon sürecinin temel faktörüdür. Elbette, söz konusu yönetim modeli, uluslararası yapıda neo-liberal ekonomik politikaların hız kazanmasına da hizmet etmektedir. Dünya ekonomisinde çok uluslu şirketlerin artan etkisinin bu gelişmede hiç şüphesiz büyük payı bulunmaktadır. Ancak aynı zamanda, üretim metotlarındaki değişim, uluslararası ticaretin giderek genişlemesi, bilgi ve iletişim sistemlerindeki ilerleme, sermaye ve finans pazarlarının yeniden düzenlenmesi gibi faktörlerin de, söz konusu kavramın yaygınlaşmasında belirleyici bir etkide bulunduğu belirtilmektedir.

Hükümet dışı aktörleri de içeren esnek bir yapılanmayı hedefleyen yönetim, bu şekilde ortaya çıkan yönlendirme gücü sayesinde, küresel sistemde demokratiklik, açıklık, hesap verme, çoğulculuk, kararın ilgililere en yakın yerde verilmesi gibi ilkelere de işaret etmektedir. Bu durum da merkezi bir yönetimin yerine çok aktörlü yönetim sisteminin yaygınlık kazanmakta olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca da, modernist planlama anlayışının yerini daha özgürleştirici bir planlama anlayışının almakta olduğunun göstergesi olmaktadır.

Marshall McLuhan'ın Komünikasyonda Patlamalar (1960) adlı kitabındaki 'global köy' teriminin kullanılmasıyla literatüre giren küreselleşme, bu yeni dünya düzenini tartışmasız en iyi anlatan kavram olma niteliğini taşımaktadır. Ve içinde değerlerin, düşüncelerin ve bilginin

ayrıştığı, farklılaştığı, öznellediği ve de standartlaştığı bir dünyayı çağrıştıran, bütünleşen ama aynı zamanda parçalanana, evrensel yerelliğin birbirine geçtiği ve karıştığı bir dünya imgesini ifade etmektedir (Hasanoğlu, 2001, s. 72).

Aslında 16.yüzyıldan itibaren kapitalizmin güçlenmesi ile bir anlamda küresel imparatorlukların yoğunluk kazanması küreselleşmeye zemin hazırlamıştır. Kavram bugün de, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşların çalışmaları ile etki alanını genişletmektedir. Bu bağlamda, çok uluslu şirketler gibi güçlü ve yeni aktörlerin siyasal sahneye girmesi, bilgisayar teknolojisinin iletişim ve enformasyon alanında hızlı yayılışı ve birçok ülkede yeniden düzenleme politikalarının benimsenmesi gibi unsurların da etkisiyle yaygınlaşma sürecini hızlandırmaktadır. Bu nedenle günümüz küresel toplumu, devlet egemenliğini sınırlayıcı demokratik bir siyasal kurumsal yapı ile birlikte karar alma süreçlerine etkisi ve katkısı olacak küresel sivil toplumsal örgütlenmeyi de bünyesinde taşımakta ve demokratik politikalara daha fazla eğilim göstermektedir. Bu çalışmada da betimsel yöntem aracılığıyla bu eğilimin yansımalarına odaklanılmış, ulus marka iletişimi perspektifinden kamu diplomasisinin kavramsal altyapısı irdelenmiştir. Sonuçta da demokratik politikanın esasını oluşturan değer- yüklü yumuşak güç kaynağının ancak kamu diplomasisi çalışmalarıyla deneyimlenebilir olduğu saptamasına varılmıştır.

Kamu Diplomasisinin Kavramsal Altyapısı

Diplomasi devletlerarasında yürütülen müzakereleri gerçekleştirme sanatı olarak tanımlanır (Signitzer vd. 2006, s. 435). Uluslararası ilişkiler ise devletlerin, uluslararası kuruluşların, diğer uluslararası aktörlerin ve halkların birbirleriyle temaslarını, karşılıklı etkileşimleri incelerler (Kürkçüoğlu, 2012, s. 3). Ancak günümüzde uluslararası ilişkiler ve diplomasisi alanlarında gerçekleşen değişimlerle birlikte diplomasi kavramının dış politikanın dar sınırlarından çıkarak uluslararası ilişkiler evrenine yayıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durumun sonucu olarak bugün çoklu etkileşimi ifade eden kamu diplomasisi kavramı ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Kamu diplomasisi oldukça yeni bir alan olmasına rağmen özellikle medya ve kamuoyunun artan önemine paralel olarak Soğuk Savaş döneminde ikili güç yapısının ve nükleer silahların dünya halklarını bitaraf olmaya zorladığı ve tehdit altına aldığı bir dönemde insanların akıllarını ve kalplerini kazanmanın önemli bir yolu olarak gösterilmiştir. Bu dönemde başta büyük güçler olmak üzere birçok devlet uluslararası amaçlarına ulaşmak için dış kamuların desteğini kazanma adına kamu diplomasisi kampanyaları sürdürmüşlerdir (Gilboa, 2008, s. 55).

Artık bugün klasik uluslararası ilişkiler sisteminin değiştiği, global bir ekonomik sistemin oluştuğu, yeni uluslararası aktörlerin bu sisteme eklemlenmesiyle birçok ulusal örgütlerin uluslararası örgütler haline geldiği ve bireylerin uluslararası alanda etkinliğinin arttığı, buna bağlı olarak kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştiği belirtilmektedir (Signitzer vd., 2006, s. 437).

Yeni küresel sistemin de temel özelliğini oluşturan bu yeni dünya sisteminde hükümetler, uluslararası devletler ve kuruluşlar ile yürüttükleri klasik diplomasi faaliyetlerinin yanı sıra diğer ülkelerin kamuları ya da küresel kamuoyu ile de kamu diplomasi faaliyetleri yürütmek zorunda kalmışlardır. (Signitzer vd., 2006, s. 437).

Günümüzde kamuoyu dış siyasetin önemli bir aracı olarak gösterilirken, bunun en önemli nedenlerinden birini artan demokratikleşme vurgusu oluşturmuş, bir konunun kamuoyuna mal edilmesinin, o konuda kamuoyunun desteğinin sağlanmasının siyasal aktörlerin politikalarının dışarıda da kabul görme, etkili olma olanağını artıracığı belirtilmiştir (Yavaşgel, 2012, s. 8).

Kamuoyu milli ve kısmi olabileceği gibi dünya kamuoyu kavramından da bahsedilebilmektedir (Daver, 1969, s. 257). Kamu diplomasisinin hedef kitlelerini oluşturan bu kamular; yabancı halklar, yabancı kitleler, dünyadaki insanlar, diğer ülkelerin insanları, yabancı insanlar, yabancı vatandaşlar, ülke dışındaki genel halk, topluluklar, yabancı nüfuslar, geniş anlamıyla kamu, deniz aşırı bireyler ve örgütler, ulus devlete bağlı kamular ve deniz aşırı kitleler gibi farklı tanımlamalarla adlandırılmaktadır (Fitzpatrick, 2007, s. 96). Dolayısıyla bu çerçevede kamu diplomasisinin hedef kitlesi ülke dışı yabancı resmi ve sivil halklar ve topluluklardan oluşmaktadır.

Kamu diplomasisi kavramına ait ilk tanımın sahibi, Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı Edmund Gullion (1965) kamu diplomasisini, kamuoyu davranışlarının dış politika oluşumuna ve yürütmesine etkisi ve geleneksel diplomasiin ötesinde uluslararası ilişkilerin farklı boyutlarını (diğer ülkelerdeki kamuoyunun etkilenmesi, bilginin ve fikirlerin akışı, ülkelerdeki çıkar gruplarının etkileşimi gibi) kapsamı olarak tanımlamıştır (Demir, 2012, s. 6). 1960'larda kavram popülerlik kazanmıştır. Bütün uygulamalarını kamu diplomasisi faaliyeti olarak niteleyecek ABD Bilgilendirme Ajansı'nın, (USIA -United States Information Agency) bilgilendirme ve propaganda kavramlarının olumsuz izlenimlerinden kurtulmak için 'kamu diplomasisi' kavramına duyduğu ihtiyaç bu duruma yol açmıştır (Cull, 2009, s. 21). Kamu diplomasisi terimi, uzun yıllar farklı adlarla kullanılırken bazı yazarlar tarafından açık diplomasi olarak adlandırılmış, ancak 1972 yılında akademik literatüre 'kamu diplomasisi /public diplomacy' olarak geçmiştir (Cull, 2009, s. 21). Kavram, salt hükümetler değil hükümet dışı kurumlar, örgütler, STK'lar, vatandaşlar vb. aktörleri kapsayan geniş bir etkileşim alanını ifade etmektedir.

Hans N. Tuch kamu diplomasisini, hükümetlerin yabancı kamular nezdinde yürüttükleri; ülkelerinin fikirleri, idealleri, kurumları, kültürleri ve politikaları üzerinde anlayış oluşturmaya çalıştıkları iletişim süreçleri olarak tanımlamıştır (Tuch, 1990, s. 3). Szondi, kamu diplomasisini yabancı kamularla iletişime geçme ve uluslararası hükümetlerin iletişimi olarak tanımlamıştır (Szondi, 2008, s. 13). Genel olarak da, milli menfaatlerin tanımlanması, hükümetlerin iletişim politikaları, dış politikanın yönlendirilmesi, geleneksel diplomasisinin harici, kültürel diplomasisinin kapılarının aralanması, ülkelerin imajlarının şekillendirilmesi, algılama idaresi sanatı, fikirlerin tedavülü, doğru bilginin yayılması, milletlerarası zeminin idare edilmesi, münasebetlerin inşa edilmesi gibi unsurlarla ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Demir, 2012, s.14).

Erken dönemde uygulanan kamu diplomasisi, kalpleri ve zihinleri kazanmak için verilen savaşın adı olmuştur. Sıklıkla bir tür propaganda faaliyeti olarak gazetecilerin tek yönlü, gerçeğe dayanmayan imajlar sunduğu faaliyetlere dayandırılmıştır (Leonard vd., 2002, s. 8). Kavrama modern anlamda ilk kez değinen Gullion da kavramın erken dönemde birçok negatif çağrışımının olduğunu kabul etmiştir (Cull, 2009, s. 19). Yaygın kanıya göre ise, kamu diplomasisinin özellikleri ilişki ve güven oluşturmaya yönelik faaliyetlerin bileşenleri olan dinleme, savunma, kültürel diplomasi, değiş-tokuş, uluslararası yayıncılık ve psikolojik savaş aktivitelerinin bütününden oluşmaktadır (Cull, 2009, s.10).

Genel olarak kamu diplomasisinin amaçları ulusal kimliği sağlamak, dış politikadaki kısa ve uzun dönemli sorunların çözümüne katkı yapmak, politikaların gerçekleşmesine uygun ortam sağlamaktır. Bu bağlamda, kamu diplomasisi tutarlı, stratejik ve düzenleyici bir tarzda uygulanmalı, tek yönlü geleneksel kitle iletişimi yerine, iki yönlü diyalogu artırmalı, özel sektör ilişkisini genişletirken kamu diplomasisi kaynaklarının etkililiğini iyileştirmeli ve kamu diplomasisine bağlı varlıkları çoğaltmalıdır (Peterson, 2002, s. 78).

Kamu diplomasisi vasıtasıyla başka ülkelerin hükümetleri, kamuoyları etkilemek suretiyle yönlendirilmeye çalışılırken, amaç kamuoyunda bir etki tesis etmek suretiyle yönetici elit grup içinde zaten olumlu olan kesimlerin işini kolaylaştırmak, olumsuz tutum geliştirmiş olanların

ise bu etkisini ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır (Özkan vd., 2012, s. 13). Kamu diplomasisinin, bir ülkenin başlıca şu amaçlarına ulaşmasında yardımcı olacağı belirtilmiştir (Leonard vd., 2002, s. 10):

- İnsanların birbirleriyle olan yakınlıklarını artırır, zihindeki imajları günceller, yanlış anlaşılmaları düzeltme fırsatı yaratır.
- İnsanların birbirlerine ilişkin beğenilerini artırır. Olumlu algılar oluşturmaya yardımcı olur.
- İnsanlar arası bağlantılar kurulmasını sağlar. Eğitim, değişim programları, bilimsel işbirlikler, turizm maksatlı geziler, uzaktan eğitimler, ürün ve malların tüketimi ve değerlerin anlaşılmasını, insanlar arası yakınlığı artırır.
- İnsanları etkiler. Böylece şirket yatırımlarından, turizme, yürütülen politikalar konusunda yabancı kamuların desteğinin alınması ve partner haline getirilmelerine kadar ülkenin dış politika amaçlarına ulaşmasında kolaylıklar sağlar.

21. yüzyıl kamu diplomasisinin diğer bir özelliğinin ülkeler için hedef kamuların genişlemesi olduğunu belirten Szondi, dış politika konularında iç kamuların desteğinin de önemli bir unsur haline geldiğini vurgulayarak, iç ve dış politik konuların birleşmesini ve birbirine geçmesini ifade eden 'intermestic' kavramına dikkat çekmiştir (Szondi, 2009, s. 304). Günümüzde dış siyaseti iç siyasetten ayrı ele almak olası görülmezken, dış siyasette iç siyasetin yansımalarının olduğu, bunların birbirine bağlı, birbirini etkileyen etkinlik sahaları olduğu vurgulanmaktadır (Yavaşgel, 2012, s. 8).

Değer-Yüklü İnce Güç Kaynağı Niteliğinde Kamu Diplomasisi

Güç kavramı uluslararası politikada tartışmasız sıkça başvurulan en açıklayıcı kavramlardandır. Uluslararası ilişkilerde ana yaklaşımlara değinirken gerçekçi akımın dayandığı temel ilkenin uluslararası politikanın bir güç ve çıkar mücadelesi olduğu, güçlü tarafın oyunun galip tarafın oyu olarak kabul edildiği ifade edilmektedir (Yavaşgel, 2012).

Holsti'ye göre güç bir ülkenin elindeki olanak ve yetenekleri ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi çeşitli stratejiler yoluyla kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme ve yönlendirme kapasitesi olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2012, s.116).

Güç olgusu askeri olan ve olmayan ögeler olarak da ikiye ayrılmıştır (Sönmezoğlu, 2005, s.14). Frankel'e göre güç maddi ve maddi olmayan unsurlardan meydana gelmektedir. Gücün sadece askeri unsurlarla düşünülmesi yanıltıcı olabilmektedir (Arı, 1999, s. 45). Genellikle yüzeysel bir şekilde realist yaklaşımla özdeşleştirilen güç kavramına aslında İdealizm, Marksizm ve Feminizm gibi diğer yaklaşımlar da analizlerinde merkezi bir yer vermişler, ancak tanımlarında kaba kuvvet yerine fikirlere, kültüre ya da kurumsal bağlamlara yaptıkları vurgu nedeniyle realizmden farklılaşmışlardır (Özdemir, 2012, s.114).

Gücün yalnızca şiddete ya da zorlamaya dayalı bir kavram olmadığını vurgulamak amacıyla Morgenthau askeri güçle siyasal güç arasında bir ayrım yaparak siyasal gücü, insanın diğer insanların düşünce ve davranışları üzerindeki kontrolü olarak tanımlamış ve onun psikolojik bir ilişki türü olduğunu belirtmiştir. Gücü yansıtan, psikolojik ilişkide taraflardan birinin diğerinin isteklerini yerine getirmesini sağlayan unsurlar fayda beklentisi, dezavantaj (zarar) korkusu, kişi ya da kuruma duyulan saygı ya da sevgi olarak sıralanmıştır (Özdemir, 2012, s.118).

Kamu diplomasisi güvene ihtiyaç duymaktadır. Sosyal etki yönteminde insanların inançlarının ve davranışlarının değiştirilmesinde zorlayıcı teknik ve yöntemler ya da

manipülasyon yerine insan doğasını dikkate alan rıza, bağlılık, yardımlaşma yoluyla inançların ve davranışların değiştirilmesi amaçlanmaktadır (Pratkanis, 2009, s.118).

Kamu diplomasisinin kaçınılmaz olarak güçle ilişkili olduğunu vurgulayan Snow'a göre Joseph S. Nye'nin 'Yumuşak Güç' kavramı üzerine yaptığı araştırmalar bu alanın önde gelen çalışmaları arasındadır. Nye, gücü istenen sonuçlara varabilmek için başkasına ya da başkalarının davranışlarına nüfuz edebilme yetisi olarak tanımlarken, yumuşak gücü ise temel olarak kültür, değerler, ideoloji gibi soyut ve dolaylı etki yaratan unsurlara dayandırmaktadır (Snow 2009:3). İlk kez 1990 yılında yayımlanan ve Amerika'nın düşüşte olduğu hakkındaki yaygın görüşü tartışan Nye, bu kavrama Bound to Lead (1990)'in yanı sıra 'muzafferiyet' hissine karşı Amerika'yı ikaz ettiği Amerikan Gücünün Paradoksu (1991) adlı yapıtında da değinmiştir (Demir, 2011, s. 2).

Nye, yumuşak gücü oluşturmanın yolunun çekici bir kimlik taşıyan kültür, siyasi değerler, kurumlar, ahlaki temelli, meşruiyete dayalı politikalar üzerinde yükselen bir cazibe merkezi oluşturmakla ve bu merkezi gücün başkalarının tercihlerini ikna yoluyla belirleyebilme yetisiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle realist güç anlayışında zorlama yeteneği ön plana çıkarken yumuşak gücün kullanılabilmesi için gerekli unsurun çekicilik ve prestij olduğu vurgulanmıştır (Nye, 2005, s. 11).

Sert (hard) güç konusunda belli bir mutabakatın olduğunu belirten Nye, askeri güç ve ekonomik gücün diğerlerinin tutumunu değiştirmek için sıklıkla kullanıldığını ifade etmiştir. Nye'e göre sert güç, kandırma ve tehdide dayanırken bunlara başvurmadan da sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bu da gücün ikinci bir yüzüyle mümkündür. Bir ülke dünya politikasında istediği sonuçlara diğerlerini kendi değerlerine hayran bırakarak, onlara model olarak, refah ve şeffaflık düzeyine ulaşma noktasında onlarda arzu yaratarak da ulaşabilmektedir. İnce güç, istenilen sonuçların diğerleri tarafından da istenilmesini sağlamak ve diğerlerinin tercihlerini belirleyebilme yeteneği olarak görülmüştür (Nye, 2005, s. 6). Nye bu görüşlerini daha sonra yazdığı Soft Power: The Means to Success in World Politics adlı yapıtında genişletmiş ve ABD'nin kendisinden çok daha zayıf olan Vietnam karşısında uğradığı bozgunu ve 9/11 saldırısını önleyebilme konusundaki başarısızlığını buna örnek göstermiştir.

Sert gücün (hard power) tersine yumuşak güç (soft power), askeri ve ekonomik göstergelerin ötesinde farklı nüfuz ve çekim alanlarını; kültür, eğitim, sanat, yazılı ve görsel medya, film, şiir, edebiyat, mimari, yüksek öğretim (üniversiteler, araştırma merkezleri, vd.), sivil toplum kuruluşları, bilim ve teknoloji altyapısı ve inovasyon kapasitesi, turizm, ekonomik işbirliği platformları ve diplomasi gibi alanlara kadar uzanmaktadır (Kalın, 2011, s. 54). Kamu diplomasisi, ülkelerin sahip olduğu değerleri dünyaya daha iyi anlatabilmesi esasına dayanır. Ülkelerin 'yumuşak gücü' diye tanımlanan bilim, sanat, spor, kültür, eğitim gibi unsurları ustalıkla kullanabilen ülkelerin, dünyada cazibe merkezi haline geldikleri ifade edilmektedir (Özkan/http://www.kamudiplomasisi.org/2012).

Uluslararası politikada yumuşak güç kaynakları organizasyonların ya da ülkelerin çoğunlukla değerleri ve kültürlerinin bileşenlerinden oluşmaktadır. Snow, devletlerin yumuşak güç avantajının kültür ve fikirlerinin egemen küresel normlarla eşleşmesi, bir ulusun küresel haber medyasında konuların nasıl çerçeveleneceğini etkileyebileceği çeşitli iletişim kanallarına sahip olması ve bir devletin inanılabilirliğinin ulusal ve uluslararası davranış tarzlarıyla güçlendirilmesiyle belirleneceğini belirtmiştir (Snow, 2009, s. 3).

Güç kavramının askeri ve ekonomik tarafının yanı sıra yumuşak güç unsurlarını da barındırdığını ifade eden Nye, bu ikisinin birleştirilmesiyle 'akıllı güç' (smart power) denilen yeni bir güç kategorisine geçilebileceğini belirtir. ABD'nin Soğuk Savaş boyunca bu türü kullandığını ifade eden Nye, 9/11 olayına geline süreçte ise bu gücü tam anlamıyla başarıya

ulaştırılmadığına değinmiştir. Askeri ve ekonomik gücün tek başına akılları ve kalpleri kazanamayacağını bu yüzden kamu diplomasisinin akıllı güç için bir gereklilik olduğu vurgulanırken, kamu diplomasisi anlayışının yumuşak güce dayanan güven, özeleştirme ve sivil toplum unsurlarını kapsamaya gerektiği ifade edilmektedir (Nye, 2005, s. 108). Yeni bir konsept olarak akıllı güç, farklı bağlamlarda sert güç ile yumuşak gücün başarılı stratejiler çerçevesinde birleştirilebilme yeteneğidir. Nye, iki gücün dengeli ve akılcı kullanılmasını 'akıllı güç'(smart power) olarak tanımlar (Nye, 2005, s.32).

Algı Yönetimi Olarak Ulus Markalama (İmaj ve İtibar)

Her iletişim eyleminin asıl amacı hedef kitle üzerinde belirli bir etki yaratabilmektir. Bu anlamda aslında iletişim algı yönetimi olarak kabul edilmelidir. Toplumbilimcilere göre de hedef kitleleri etkilemenin üç önemli yöntemi bulunmaktadır: Zor kullanma, para ile satın alma ve inandırma (ikna etme). Zor kullanma ve para ile satın alma etik dışı eylemlerdir. İnandırma/ikna etme ise en etik tavır olarak iletişim yoluyla etkide bulunmanın yoludur. Kamuoyunu etkileme, yönlendirme amaçlı iletişim eyleminde de halkla ilişkiler en işlevsel rolü oynamaktadır. Günümüzde de halkla ilişkiler çalışmalarını algı yönetimi çerçevesinde değerlendirme eğilimini artırmıştır. Bu bağlamda, gerek ikili ilişkilerde gerekse kitle iletişiminde inandırmanın ya da ikna etmenin algıyla bağlantısını kurmak gerekmektedir.

Bugün algı yönetimine toplum mühendisliği çerçevesinden yaklaşıldığı da görülmektedir. Bu perspektiften yaklaşıldığında algılama yönetimi uygulamalarının tarihsel sürecinin çok eskilere dayandığı anlaşılmaktadır.

Algı iletişim yönetimi ile gerçekleştirilir, bir anlamda algıyı yönetmek iletişimi yönetmek anlamına gelir. Günümüz küresel yapılanmada artık en öne çıkan durum algı yönetiminde teknolojik kullanımdır. Teknolojik üstünlük algı inşasında başat rol oynamaya başlamıştır. Bu anlamda değişen ve gelişen teknolojiyi anlamak, daha etkin kullanmak çok daha güçlü algı yönetimi yaratmaya olanak tanıyacaktır. Bu nedenle, ilgili kamuoylarında güçlü, anlamlı, olumlu izlenimler oluşturabilmek için medya yönetiminde de etkili olmak gerekmektedir. Bu amaçla da, doğru medya planlaması doğrultusunda farklı mecralarda kullanılan mesajların güvenilirliğine, geçerliliğine oldukça büyük önem göstermek gerekmektedir.

Etkilenmek istenen bireylerin algılarının nasıl oluştuğu iletişim süreci açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu süreçte iknanın gerçekleşebilmesi için, algılamaya bağlı olarak bireyi harekete geçirecek motiv (güdü), tutum değişimi ya da pekiştirilmesi vb. konular da önemle dikkate alınmalıdır.

Algılama yönetiminde hedeflenen sonuçlara ulaşabilmek adına stratejik hareket etmek gerekmektedir. Ancak stratejik planlama ile başarılı sonuçlara ulaşılabilir. Bu nedenle algılama yönetimini aşamalı uygulamakta büyük yarar vardır (Saydam, 2005, s. 243). Bu bağlamda, etkili algı yönetiminde hedef kitlenin kültürü, değerleri ve tutumlarını göz önünde bulundurma; yalın ve anlaşılır mesaj oluşturma; araştırma yapma; doğruları konuşma; tekrarlama; farklı olma; görselliği ön plana çıkarma; duygulara ve bilinçaltına yönelme aşamaları dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, uygulamada etkili bir algı yönetimi için aşağıdaki süreçlerin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır (Saydam, 2005, s. 82):

- Ele alınan işin sonucunu ve hedeflerini etkileyebilecek bütün sosyal paydaşların belirlenmesi;
- Esas olarak yönetilecek konuların ana hatlarıyla belirlenmesi;

- Bu konular doğrultusunda sosyal paydaşlar üzerinde duygusal etki yaratacak mesajların belirlenmesi;
- Sosyal paydaşların beyinlerine ve kalplerine ulaşacak temel iletişim tekniklerinin belirlenmesi;
- Mevcut algının tespit edilmesi, odaklanılmış mesajların yaratılması ve istenilen davranış biçimleri ile ölçülebilir sonuçların elde edilmesi;
- Mesajı belirlerken karşı tarafın ne algıladığının dikkate alınması, karşı tarafın algılama engellerinin tanımlanması;
- İletişim alanındaki mevcut akımların mesajın algılanmasına etkisinin belirlenmesi;
- Aktif olarak karşı tarafın dinlenmesi ve karşılıklı diyalogun algılamaya etkisinin bilincinde olunması;
- Hedef kitlelerle çift yönlü simetrik iletişim içinde olunması;
- Hedefle ilgili ortak aklın oluşturulması ve geri bildirimlerden yararlanılması;
- Mesaj oluşturulurken kullanılan üslupta hedef kitlenin değer, tutum ve kültürünün dikkate alınması.

Hiç şüphesiz son yıllarda iletişim alanında kullanılan en etkili kavram 'algı yönetimi' (perception management)'dir. Her geçen gün önemi ve değeri daha iyi anlaşılabilir algılama yönetimi, ikna edici iletişim için kullanılması gereken tekniklerin bütünü olarak da tanımlanmaktadır. Dış kamuoylarında olumlu izlenimler yaratabilmek için algı yönetiminde başarılı adımların atılması gerekliliği tartışılmazdır. Bu bağlamda kamu diplomasisinde etkin olan yapıların algı yönetimi uygulamalarında yetkin olabilmeleri konusunda gerekli altyapıların oluşturulması gerekmektedir.

Markalama, marka kimliği yaratmak amacıyla bir dizi pazarlama ve satış faaliyeti olarak tanımlandığı gibi, bir tatmin yaşam döngüsü boyunca, müşterinin satın alma ve kullanma deneyimleri için ürün ve hizmetlerin sistematik biçimde tasarlanması, öykülenmesi, medya ile ilişkilerin kurulması ve teknolojinin uygulanması olarak ifade edilmektedir (Moon vd., 2003, s. 58). Ulus markalaması ise, marka oluşturma ve pazarlama iletişimi tekniklerinin ulusların imajlarının artırılması için kullanılması ile ilgilidir. Ulus markası, yer markalaması ile benzerlikler göstermekle birlikte en üst düzey amaç olarak görülmektedir (Szondi, 2008, s. 5).

Kavram ilk olarak 1996 yılında Simon Anhold tarafından 'nation branding' (ulus markalaması) adıyla kullanılırken, yer markalaması ve yer pazarlaması kavramlarının kullanımı ise özel bir alan olarak 1990'ların başında ortaya çıkmıştır (Szondi, 2008, s. 5). Szondi, pazarlama ve marka olgularının partilerin, politikacıların ve politik fikirlerin desteklenmesi ve farkındalık oluşturma amacıyla uzun süredir kullanıldığını belirtirken, bu konseptlerin ve stratejilerin uluslararası politik iletişim için kullanılmasının yakın zamanlara rastladığını vurgulamıştır. 1990 ve 2000'li yıllarda birçok ülke de yerel hükümet ve kamu sektörü iletişiminin pazarlama ve markalama kavramlarından etkilenmesiyle bu yaklaşım ülkelerin uluslararası iletişiminde de etkisini göstermeye başlamıştır (Szondi, 2009, s. 300).

İmaj kavramına benzer şekilde soyut bir değer yaratımı olarak görülen ulus markası, marka oluşturma ve pazarlama iletişimi tekniklerinin ulusların imajlarının artırılması için kullanılması anlamına gelmektedir. Ulus markalama, bir hükümet ya da özel kuruluşun ulusun imajını değiştirme yeteneği için kullandığı etkileme gücü, davranışı, tutumu, kimliği ya da bir ulusun imajını olumlu yönde değiştirmek için kullandığı marka yaratma araçlarına verilen isimdir. Ulus markası ve dolayımında kamu diplomasisi klasik diplomasinin sorunlarla uğraşan yapısına nazaran değerlere ve kültüre odaklanarak kişisel ve kurumlar için yabancı kamularla ilişki ve diyalog sağlamada anahtar roller oynamaktadır. Bu özelliği nedeniyle ulus markalaması ya da ulus markası denildiğinde kamu diplomasisinin ve yumuşak gücün önemli bir yansıması anlaşılmaktadır.

Szondi'nin belirttiğine göre ulusların imaj oluşturma çabaları ve imaj yönetimleri tarihi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Ulus marka yaratımının imajların geliştirilmesi olarak düşünüldüğünde bunun izini sürmenin zorlaşacağını belirtmiştir (Szondi, 2008, s. 3). Aslında kamu diplomasisinin ulus markalamaya göre daha geniş bir kavram olduğu açıktır. Bir ulusun markalaşması üç alan ile gerçekleşmektedir. Bunlar marka ihracı, dış ülkelere direk yatırım ve turizm olarak sıralanmaktadır (Erzen, 2012, s. 112). Potter ise kamu diplomasisini, hükümet tarafından ulusal markanın ve kimliğin yönetilmesi olarak ifade etmiştir (Potter, 2009, s. 6). Szondi de, ulus markalamasının daha çok pazarlama ile iç içe geçerken, kamu diplomasisinin uluslararası ilişkiler ve uluslararası iletişimin içine dahil edildiğini belirtmiştir (Szondi, 2008, s. 302).

Hem kamu diplomasisi hem de ulus markalaması, yabancı hedef kitlelere, 'konulara' odaklanan klasik diplomasi yerine 'değerlere' odaklanan, bireysel ve kurumsal ilişkilerin ve diyalogun inşa edilme sürecidir (Bolin vd., 2002, s. 82). Kamu diplomasisinden ülkelerin marka iletişimleri olarak söz edilir (Mengü vd., 2012, s. 72). Zaharna'nın aktardığı şekliyle ister kamu diplomasisi ulus markalamasının parçası olsun isterse ulus markalama kamu diplomasisinin parçası olsun pratikteki uygulama bilgilerin stratejik olarak tasarlanması ve dağıtılmasına dayanmaktadır (Zaharna, 2010, s. 90).

Szondi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin kamu diplomasisi çalışmalarını incelediği araştırmasında ulusal itibar yönetiminin alt başlıklarını birbiriyle ilişkili ve destek verecek şekilde yer markalaması, ulus (ülke) markalaması, kültürel diplomasi, algı yönetimi olarak sıralamıştır. Ülkelerin itibar yönetiminin parçaları olan bu alanlar turizm (yer markası), ekonomi politikaları, kültürel miras, dil, sanat, film, vb. (kültürel ilişkiler-kültürel diplomasi), dış politika ve dış ilişkiler, ülkenin iç ve dış etik politikaları, davranışları, imajları (algı yönetimi) olarak sıralanmıştır. Bu çalışmaya göre ulus markalama, kültürel diplomasi ve kamu diplomasisi ile ilişkili kavramlar olarak gösterilmiş ve hepsinin toplamının ülkelerin itibarının toplamını oluşturduğu vurgulanmıştır (Szondi, 2009, s.297).

Uluslararası şirketlerin günümüz kamu diplomasisinin önemli aktörleri arasında olduğu açıktır. Aynı şekilde bu şirketlerin ürünleri ve hizmetleri ait ülkelerin imajını olumlu etkilerken, ülkelerin uluslararası markasıyla da irtibatlı hale gelmektedir. Öyle ki, zaman zaman ülkelere duyulan negatif duygular ilk olarak o ülkeye ait markaların ürünlerinin boykot edilmesiyle gösterilmektedir. Szondi'ye göre ülke ile ilgili imaj yaratılması ve geliştirilmesi kamu diplomasisinin üst düzey, elle tutulamayan hedeflerinden kabul edilmektedir (Erzen, 2012, s. 113). Marka ve itibar arasındaki ilişki Holmes'e göre marka tüm iletişimin toplamı olarak görülürken, itibar ise itibar ve artı davranışın bir sonucu olarak gerçek anlamda tüm düşündüğünüz ve hissettiğimizdir. Marka'nın inşa edilen, itibarın ise kazanılan bir şey olduğu belirtilirken, marka bir söz, itibar ise o sözü taşımanın sonucu olarak görülmektedir (Harris, 2009, s. 70). Ulus markalama stratejik iletişim, pazarlama, üniversitelerin tanıtımı, genel anlamda ise turizm, ticaret vb. faaliyetleri kapsayan alanlarla anılarak, kamu diplomasisinin tek yönlü bilgilendirme yöntemleri olarak değerlendirilmektedir (Fisher, 2009, s. 214).

Günümüzde marka ve markalama kavramının en önemli yanı marka kavramının ürün ya da hizmet ile tüketici arasındaki ilişkinin ana unsurlarından biri haline gelmiş olmasıdır. Tüketiciler kullandıkları ürünle ya da aldıkları hizmetle aralarında bir değer ilişkisi geliştirerek onun kalplerinde ve akıllarında yer etmelerini önemsemektedirler. Michael Moon ve Doug Millison'nun 2000'li yılların başında yazdıkları Ateşten Markalar-İnternet Çağında Marka Sadakati Yaratmanın Yolları adlı yapıtta, markanın geleneksel tanımlarında imaj, tatmin, vaat, yaşam biçimi ve ekonomik varlığın ön plana çıktığını ancak alıcı-satıcı ilişkisinin gözden kaçırıldığını belirterek, günümüzde "Ateşten Markalar" yaratmanın yolunun bu ilişkiye odaklanmaktan geçtiğini vurgulamışlardır (Moon vd., 2003, s. 30-45).

Kamu Diplomasisinin Markasal Yapılanması

Kamu diplomasisi toplumları etkilemek amaçlı yürütülmektedir, bu amaçla faaliyet alanında siyasal iletişim araçlarıyla hareket etmektedir. Siyasal iletişim de, siyasi aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek amaçlı faaliyet bütünü olarak tanımlanabilir. Disiplin ayrıca gerektiğinde bu faaliyetleri eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaktadır.

Bu perspektifte, kamu diplomasisi uygulamalarında yedi başlık altında markalama yönetimi yürütülmektedir. Bunlar; kültürel, eğitimsel, ekonomik ve sosyal, teknolojik, askeri, inançsal ve uluslararası örgütlerdir. Bu vasıtalar kullanılmaksızın kamu diplomasisini uygulamak olanak dışıdır.

Kamu Diplomasisinde Kültürel Markalama

Kültür, toplumların yaşam tarzını ifade eder. Dolayısıyla, bir toplum üzerinde bir algı yaratılmak isteniyorsa işe önce kültürünü öğrenerek başlamak gerekmektedir. Kamu diplomasisinin uygulamalarında kullanılan kültürel aygıtlar; yazılı ve görsel basın, filmler ve sinemalar, radyo yayınları, popüler kültür araçları, müzik, yabancı dil eğitimi, kültür sanat ödülleri şeklinde ele alınabilir.

Kültürel organlardan ilki yazılı basındır, günlük gazeteleri ifade etmektedir. Kültürel gelişme seviyesi ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte birlikte yakın bir gelecekte okuma yazma bilmeyen insanın kalmayacağı değerlendirilmektedir (Todd, 2004, s. 33). Dünyadaki okuma yazma oranlarının yükselmesi, gazete okuma oranının artması ile birlikte gazetelerin önemi de artmıştır.

Kültürel araçlardan ikincisi olarak sayılan görsel basında daha çok televizyon kanalları etkili olmaktadır. Dış ülkelerde sempati yaratacak televizyon kanalı satın almak ya da yeni bir kanal açmak (ülkenin yasaları izin verdiği durumlarda) kamu diplomasisinin etkinliğine katkı sağlayan önemli konulardandır. Sözelimi Türkiye’de, uluslararası düzeyde bulunan kanalların (CNN Türk, Sky Türk, Bloomberg TV vb.) özellikle haber kanalları olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Kamu diplomasisinde film ve sinema sektörüne özel bir önem vermek gerekmektedir. Görsel ve kurgusal bir dil kullanan sinemanın, yapısı gereği, her türlü mesajı daha etkili olarak aktarması, siyasal mesajların bu yolla daha etkili olarak aktarılacağı kanısını uyandırmış; bu sayede sinema filmi senaryoları bu türde de ürün vermeye başlamıştır (Aziz 2011:64). Sinema filmleri sayesinde mesaj gönderilmesinin en başarılı örneğini günümüzde Hollywood sineması oluşturmaktadır. Hollywood, her türde çekilen milli güvenlik filmlerinden ibaret dev yapımların kaynaklarını harekete geçirmeyi dünyada tek başına başarabilen, endüstriyel olduğu kadar aynı zamanda kültürel kimlik taşıyan tek ve büyük bir kurumun adıdır (Valantin, 2006, s. 8).

Popüler kültür unsurlarının da kamu diplomasisine doğrudan olmasa bile dolaylı olarak etkide bulunduğu söylenebilir. Yine bu alanda da küresel sermayenin de gelişmesiyle birlikte tüm dünyada popüler kültür üretiminde ABD’nin en başat rol oynadığı kabul edilmelidir. Popüler kültür adı altında yiyecek ve içecek kapsamında; hamburger mağazası zincirleri (McDonalds, Burger King, vb.), pizza mağaza zincirleri (Pizza Hut, Pizza King, vb.), içecek markaları (Coca Cola, Pepsi Cola, Fanta, vb.), sigara markaları (Marlboro, Camel, Parliament, vb.), giyim markaları (Levis, Lee, Denim, vb.) örnek gösterilebilir.

Yine popüler kültür kapsamında ele alınan müzik de kamu diplomasisine dolaylı etki yapan önemli unsurlardandır. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altındaki Balkanlar

başta olmak üzere birçok coğrafyada halen Türk müziğinin etkileri görülmektedir. 18. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında Avrupa'da klasik müzik ön plana çıkmış iken 20. yüzyıl ile birlikte genç kitle üzerinde pop müzik kültürü etkili olmaya başlamıştır. 1960'larda ABD Dışişleri Bakanlığı jazz müziğinin dünya üzerinde yaratmış olduğu etkiden faydalanmak için 'jazz elçileri' adı altında bir program oluşturmuş, 840 bin dolar ayırdığı bütçe ile bu grubun Doğu Bloğu ülkelerinin de arasında olduğu birçok ülkede konserler vermesi sağlanmıştır (Schneider, 2007, s. 154).

Radyo yayınlarının da televizyondan önce haber alma ve toplumları bilinçlendirme açısından ayrı bir yeri söz konusu idi. Özellikle 2. Dünya Savaşı döneminde Almanya'da Hitler'in propagandadan sorumlu bakanı Goebbels tarafından Alman toplumunu etkilemek amacıyla etkin olarak kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri 'Amerika'nın Sesi' radyosunu kurarak savaş süresince yoğun biçimde bu ortamı kullanmıştır. Bugün de bölgesel ve yerel dillerde yayın yapmakta olan Amerika'nın Sesi (VOA), İngiltere'nin radyosu (BBC), Almanya'nın Sesi, Fransa'nın Sesi (Radio France), Türkiye'nin Sesi gibi kanallar etkinliklerine devam etmektedir.

Kültürü oluşturan unsurların başında sayılması gereken dil, toplumların birbirleriyle anlaşmada kullandıkları başlıca iletişim aracıdır. Kamu diplomasisinde de yabancı toplumların dillerini öğrenmek tartışmasız büyük önem taşımaktadır. Kendi ülke sınırlarınızın ötesinde etki yaratmaya çalışmak yabancı dil düzeyinden geçmektedir. Ancak, burada süreç dil eğitimi ve dil öğretimi olmak üzere çift taraflı yürütülmelidir. Dil eğitimi, diğer ülke vatandaşlarının bizimle aynı dili konuşmasını sağlamak için yürütülecek dil etkinliklerini; dil öğretimi ise bizim onları anlamak ve kendimizi anlatabilmek için dillerini öğrenmemizi ifade eder.

Kültür merkezleri ve büroları da ülkelerin sosyo-kültürel gündemlerinin aktarılabilirdiği önemli ortamlardandır. Öyle ki, o ülkenin hikayesini özellikle gençlere kitaplar, resimli albümler, internet, müzik, film ve diğer yollarla anlatmayı amaç edinen, o ülkeye ait güncel olayların tartışılıp konuşularak takip edildiği çok fonksiyonlu platformlardır. Kamu diplomasisinin amacının sempati yaratmak olduğu göz önünde bulundurulduğunda kültür merkezleri ve bürolarının önemli bir yer tuttuğu rahatlıkla anlaşılacaktır (Djerejian, 2011, s. 29).

Bunların dışında, doğrudan devletlerarasında protokol yapılarak uygulamaya giren kültürel faaliyetler ile farklı ülkelerdeki yerel yönetimlerin birbirleri arasındaki 'kardeş şehir uygulamaları' da yine kamu diplomasisi amaçlı kültürel etkinlik alanları olarak belirtilmelidir. Kamu ya da özel kuruluşların yaptıkları kültürel değerlendirmeler çerçevesinde verilen nişanlar, ödüller ve madalyalar da kamu diplomasisinin önemli kültürel etkinlikleri arasında sayılmaktadır.

Kamu Diplomasisinde Eğitimsel Markalama

Kamu diplomasisinin kültürel oluşumlarının yanı sıra önemli bir boyutu da eğitimsel faaliyetlerdir. Eğitimsel faaliyetler kapsamında pek çok öğrenci, değişim programlarından yararlanarak diğer ülkelerdeki üniversitelere gitmekte, devletlerin veya özel kuruluşların verdikleri burslar ile aynı zamanda eğitimlerini sürdürebilmektedir. Bununla birlikte birçok akademisyen bilimsel yayınlar yapmakta, konferanslar ve seminerler ile görüş alışverişinde bulunmaktadır.

Ülkeler arasında yapılan öğrenci değişim programları eğitimsel markalamanın en can alıcı kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu değişim programları kapsamında üniversite öğrencilerinin eğitim sürecinin bir kısmını başka bir ülkede geçirmesi ve bu sayede üniversite hayatının yanı sıra o ülke insanının yapısını, kendisine özgü kültür özelliklerini, bununla birlikte yaşam tarzını öğrenmesini sağlamaktadır. O ülke içerisinde geçirilen zamanda ortaya

çıkan olumlu izlenimler oraya karşı duyulan sempatiyi artırmaktadır. Erasmus, bu bağlamda yer alan ve en yaygın olan öğrenci değişim programıdır.

Kamu Diplomasisinde Ekonomik ve Sosyal Markalama

Kamu diplomasisine destek sağlayan sosyal oluşumlar söz konusu edildiğinde ise spor branşları, doğal afetlerde yapılan maddi ve manevi yardımlar, doğrudan yapılan maddi yardımlar, insani yardım faaliyetleri, sivil toplum kuruluşlarının ve siyasi partilerin faaliyetleri düşünülmektedir.

Spor faaliyetleri günümüzde eğlenceli vakit geçirmekten öte bir anlam kazanmıştır. Sporun sadece spor olmadığı halen tartışılan bir konu olmakla birlikte, başta sosyal alanlar olmak üzere ekonomik faaliyetler de cazibe merkezi yaratması nedeniyle diğer alanlarda giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Özellikle, spor branşları ve dalları artık marka olmuştur. Sözelimi Amerikan Milli Basketbol Ligi (NBA) bu duruma örnek gösterilebilir. Sadece ülke içinde icra edilen bir spor branşı iken son yıllarda o kadar fazla ilgi odağı olmuştur ki, dünyada basketbol oynayan tüm gençlerin hayalini NBA'de basketbol oynamak süsler hale gelmiştir. Pek çok ülkede dergileri basılarak satılan, televizyon kanallarında maçları canlı olarak verilen, çocukların okul kitap ve defterlerinin kapaklarında basketbolcuların resimleri bulunan evrensel bir değer haline gelmiştir.

Spor kapsamında değerlendirilebilecek başka bir alan da dünya genelinde kapsamlı şekilde icra edilen 'olimpiyatlar', 'dünya futbol şampiyonaları', 'Formula-1 araba yarışları', 'Fransız bisiklet turu (Tour de France)' vb. etkinliklerdir.

Sivil toplum kuruluşları da kamu diplomasisinde rol oynayan sosyal aktörlerdendir. Postmodern toplumlarda hakim otoriteye genellikle şüphe ile yaklaşılır ve çoğu zaman hükümetlere güvenilmez. Bazı sivil toplum kuruluşlarına hükümetlerden daha fazla güven duyulabilir ve o nedenle faydalı bir iletişim aracı olabilirler. Aynı zamanda siyasi partiler de kamu diplomasisinin sosyal araçları arasında yer alır. Ve bu partilerin yurt dışında çeşitli partilerle veya kesimlerle dış ilişkiler kurmaları da olasıdır (Nye, 2005, s.113).

Kamu Diplomasisinde Teknolojik Markalama

Teknoloji, kamu diplomasisi uygulamalarının tamamına yakınında bir şekilde kullanılmaktadır. Çağımızda teknolojinin gelişmesiyle birlikte özellikle bilgisayar teknolojilerinde hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Donanım alanında olduğu kadar yazılım alanında da kendisini gösteren bu gelişmeler esas olarak bilişim teknolojilerinde hissedilmektedir. Özellikle internet alanında yaşanan bu gelişmelere ek olarak cep telefonu teknolojisinde meydana gelen değişiklikler, başta kısa mesaj servisleri olmak üzere bu telefonların bilişim teknolojilerine adapte edilmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Kamu diplomasisi bir nevi imaj yenileme, imaj güncelleme faaliyeti olduğu için teknolojik araçların doğrudan kullanımı önem taşımaktadır.

Bilgisayar teknolojilerinde yazılım alanında ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak internet ortamında Youtube, Facebook, Twitter, MSN, Yahoo, Hotmail, Google gibi programlar ilgi odağı haline gelmiştir. İnternet alanındaki söz konusu gelişmeler, başta siyasi partiler olmak üzere tüm siyasi aktörler tarafından keşfedilmiş ve kendi markalarına uygun faaliyetlerde kullanılmaya başlamıştır (Aziz, 2011, s. 68).

Kamu Diplomasisinde Askeri Markalama

Günümüzde barış gücü unsurları ile askeri personel değişim programları kamu diplomasisi uygulamalarının askeri yapıları olarak ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar askeri vasıtalar diğer vasıtalar kadar önemli görülmesine de aslında ülkelerinin reklamını yaparak itibar kazandıran unsurlardır.

Uluslararası veya bölgesel çatışma alanlarında evrensel veya bölgesel kuruluşlar (Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği, Afrika Birliği, Arap Birliği, gönüllü ülkelerin koalisyonları, vb.) tarafından kontrol görevi devralınarak kriz sonrası düzenin sağlanmasında ve barışın tesis edilmesinde etkin roller üstlenilmektedir. Yapılan icraatlar can güvenliğinin sağlanması başta olmak üzere, Afrika ülkelerinde olduğu gibi sağlığın korunması, açıklıkla mücadele, Afganistan'da yapılan şekliyle bölgesel imar timleri vasıtasıyla altyapı ve üstyapı faaliyetlerinin inşası gibi konulardan oluşmaktadır.

Bu faaliyetlerin iki boyutu bulunmaktadır. İlki yardım edilen ülke/ülkeler bakımından, ikincisi uluslararası kamuoyunda yarattığı etkisi bakımından önemlidir. Bir bakıma destek sağlayan ülkenin yardım gören ülke nezdinde prestiji artmaktadır. Ancak asıl etki diğer ülkeler üzerinde yaratılmış olmaktadır. Bu sayede dünya kamuoyunun ilgisi çekilerek barışı sağlayan ve tarafların güven duyduğu ülke statüsü kazanılmış olur. Dolayısıyla, uluslararası kriz bölgelerinde görev yapan barış gücü unsurları, yapmış oldukları görevler nedeniyle kamu diplomasisinin askeri unsurları kapsamına dahildir. Askeri personel değişim programları da ülkelerin yumuşak güç üretimlerine ve dolayısıyla da kamu diplomasisi faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda çeşitli ülkelere kurs, tatbikat, dil eğitimi ve askeri eğitim alınmakta/verilmektedir (Djerejian, 2011, s. 47).

Kamu Diplomasisinde İnançsal Markalama

Din de aslında uluslararası ortamda yüzyıllardır kullanılan diplomatik bir unsurdur. YahudiHristiyan Batı, Arap-Müslüman dünya gibi nitelemeler bu durumun kısa bir ifadesidir. Bununla birlikte birçok din yeryüzünde kendi inancını yaymak için diğer ülkelere bu amaçla görevli insanlar göndermiştir.

Din, ulus devlet dönemi öncesi gibi diğer devletlerle ilişkilerde temel amaç olma işlevini yitirmiş, fakat toplumsal ve siyasi unsur olarak ortadan kaybolmamıştır. Ulus devletlere dayalı uluslararası düzende de sistemin yapısı ve işleyişini etkileyen esas unsurların yanında, şüphesiz onlardan daha az önemli olduğu düşünülen unsurlardan birisi haline gelmiştir. Ulus devlet döneminin özelliği dini aynı zamanda bir unsur olarak görmesi ve yararlanmasıdır. Birçok olayda devletler dini dış politika aracı olarak kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır.

Kamu Diplomasisinde Uluslararası Örgüt ve Kuruluş Markalaması

Dünya üzerinde öncelikle barış ve güvenliğin sağlanması, sonrasında da ticaretin genişlemesi ve küreselleşmenin bir olgu haline gelerek sınır kavramının değişikliğe uğramasıyla birlikte uluslararası örgütlerin ve kuruluşların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Avrupa Birliği'nin başta ticaret olmak üzere ortaya koymuş olduğu başarılı örnekler diğer ülkeler tarafından da uygulanmaktadır.

Kamu diplomasisinin devletlerarasındaki ilişkilerde resmi kanalların dışında faaliyet gösteren bir uygulama alanı olduğu göz önünde bulundurulduğunda özel girişimlerin değeri ortaya çıkmaktadır. Burada kategorik bir sınıflandırma yapılırsa uluslararası resmî örgütler (Birleşmiş Milletler, NATO, Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü, Afrika Birliği, Güneydoğu Asya Devletleri Birliği/ASEAN, vb.) ve uluslararası sivil toplum kuruluşları (Greenpeace, Dünya Barış Örgütü, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, vb.) olarak iki grup ortaya çıkmaktadır.

İletişim koşullarının iyileşmesi ve haberleşme teknolojisinde yaşanan gelişmeler, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının göz önünde olmasını sağlamaktadır. Uluslararası nitelikteki sivil toplum örgütleri icra etmiş oldukları faaliyetler ile birçok konuda ön plana çıkmayı başarmışlardır. Özellikle Greenpeace Örgütü, çevre sorunlarına dikkat çekmekte olan bir örgüt olarak herhangi bir ülkenin güdümünde olmadığı izlenimi vermesi nedeniyle ülke kamuoyları tarafından olumlu bir kanaate sahiptir. Düzenlemiş olduğu nükleer enerji karşıtı gösteriler dünya kamuoyunda yankı uyandıran faaliyetlerin başında gelmektedir. Kamu diplomasisi faaliyetleri bu ve bunun gibi her türden uygulamayı kullanarak kamuoylarını etkileyebilmekte ve istenilen sonuçların alınmasını kolaylaştırmaktadır.

Sonuç: Ulus Marka İletişimi Yönetimi Üzerine

'Kamu diplomasisi / public diplomacy' ancak 1972 yılında literatüre geçebilmiştir. Kavram uzun yıllar açık diplomasi terimi ile karşılanmıştır. Bugün artık, salt hükümetler değil hükümet dışı kurumlar, örgütler, STK'lar, vatandaşlar vb. aktörleri kapsayan geniş bir iletişimsel etkileşim alanını ifade etmektedir. C. M. Amstrong (2009)'a göre de, çağdaş anlamda kamu diplomasisi akıl ve irade için mücadele etmekten, akli ve kalpleri kazanmaya, bireyleri ve grupları anlamaya, etkilemeye dönük 'yumuşak güç'e dayanan bir konsepte evrilmiştir. J. S. Nye (2005) da, enformasyon çağının sonucu olarak teknolojinin hayatın her alanına girmesi ve toplumsal ilişkileri yeniden tanımlamasıyla, gücün de farklı bir boyuta girdiğini savunmaktadır. N. Snow (2009)'a göre de, kamu diplomasisinin kaçınılmaz olarak güçle ilişkili olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Elbette burada kamu diplomasisi için söz konusu olan yumuşak güç temel olarak kültür, değerler, ideoloji gibi soyut ve dolaylı etki yaratan unsurlara dayandırılmaktadır.

Bu bağlamda, kamu diplomasisi demokratik politikaların esası olarak görülen yumuşak gücün en önemli deneyimleme alanı olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, bugün artık dış kamuların gündemini belirleyebilme yeteneği olarak da ifade edilen yumuşak güç, hükümetlerin kontrol ettiği alanın daha da ötesine uzanabilmektedir. Güç kavramının askeri ve ekonomik tarafının yanı sıra yumuşak güç unsurlarını da barındırdığını ifade eden Nye, bu ikisinin birleştirilmesiyle 'akıllı güç' (smart power) denilen yeni bir güç kategorisine geçebileceğini de belirtmektedir. Bu perspektifte, kültürel, eğitimsel, ekonomik ve sosyal, teknolojik, askeri, dini ve uluslararası örgütler olarak kamu diplomasisinin uygulanmasında kullanılan araçların daha fazla önem taşıması gerektiği üzerinde durulmaktadır. G. Szondi (2009) de, günümüzde kamu diplomasisi pratiklerinin davranış değişikliğinden algılar boyutuna, monologtan diyaloga, iknadan ilişki yönetimine, kamuları yönetmekten, işbirliği konseptine doğru değişmesi gerektiğine vurgu yapmakta, böylelikle iletişim yönetimi olgusunu öne çıkarmaktadır.

Bugün kamu diplomasisinin hükümetler için bir zorunluluk haline gelmesinde üç faktörün önem taşıdığı öne sürülmektedir. Öncelikle üzerinde durulan, "hükümetlerin 21. yüzyılda dış politika sorunları karşısında tek başlarına çözümler üretmez hale gelmeleridir. Bu süreçte hükümetlerin yanı sıra gerek ulusal gerekse uluslararası alanda sivil toplumun etkinliği artmış, sivil toplum örgütleri baskı grupları olarak hükümetler ve diğer kurumlar nezdinde lobi faaliyetleriyle bir baskı unsuruna dönüşmüşlerdir. İkincisi, vatandaşlar tarafından hükümetlerden daha fazla hesap verebilirlik ve şeffaflık taleplerinin artması olmuştur. Üçüncüsü ise dış politikanın ve iç politikanın birbiri içine geçmesi, dış politika kararlarının çoğunlukla iç politika ve iç kamunun onayının da alınmasıyla karara bağlanması olmuştur"(Gonesh vd. 2005:6). Sonuç olarak, yumuşak güç tartışmasız kamu diplomasisinin değer esaslı en temel kaynağı kabul edilmeye başlanmıştır.

Genel anlamda kamu diplomasisi 'insanlarla ilişki' olarak kabul görmekte, dünyadaki bütün aktörlerin ortak yaşam ve birbirlerine bağımlılığı sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak

görülmektedir. Öyle ki, son yarım yüzyılda yaşanan değişimler birbirine sosyal ve kültürel alanlarda entegre olmuş bir dünya toplumunu ve ekonomisini oluşturmuştur. B. Signitzer (2008)'e göre, bu yeni yapılanmada temel varsayım demokratik dünyada insanların seçilmiş hükümetleri, kurumları ve yetkilileri etkileme güçlerinin olduğudur. Bu anlamda, R. Zaharna (2009) da kamu diplomasisinin politik bir konu olduğu kadar aynı zamanda bir iletişim olgusu olduğunu belirtmektedir. Tüm bu değiniler aslında kamu diplomasisinin iki yüzünü belirginleştirmeye hizmet etmektedir. Biri, 'siyasal enformasyon', diğeri de 'kültürel iletişim'dir. Buradaki kültürel ilişkilerde temel amaç da, ulusal toplumlar arasındaki karşılıklı yarar çerçevesinde anlayış ve işbirliği oluşturmaktır.

Kamu diplomasisinin bu şekilde iletişimle olan yakın ilişkisi, uluslararası iletişim bağlamında pek çok alt okumalar yaratmış durumdadır. Bu çerçevede de kamu diplomasisinin kültürel diplomasi, kültürel ilişkiler, yumuşak güç, siyasal iletişim, algı yönetimi, propaganda, kültürlerarası diyalog, kültürel diyalog, medeniyetler diyalogu, kriz yönetimi, medya yönetimi, medya ilişkileri, halkla ilişkiler, kamusal ilişkiler, stratejik iletişim, küresel iletişim, stratejik etki, psikolojik hareket, bilgi işlemleri, medya operasyonları vb. kavramlarla birlikte kullanılmakta olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda da, çoklu iletişim kanalları ve yöntemleri aracılığıyla hükümet destekli ve kamu-özel kurumların işbirlikleriyle yürütülen ulus markalama kampanyalarının önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Konsept olarak da 'ulus markalaması', marka oluşturma ve pazarlama iletişimi tekniklerinin ulusların imajlarının arttırılması için kullanılması bağlamında ortaya çıkmıştır. Szondi (2008), ulus markasının yer markalaması ile benzerlikler göstermekle birlikte en üst düzey amaç olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla da artık, klasik diplomasi sorularla uğraşan yapısının aksine, ulus marka iletişimi dolayımında kamu diplomasisi değerlere ve kültüre odaklanarak kişisel ve kurumlar için yabancı kamularla ilişki ve diyalog sağlamada anahtar konuma yükselmiş durumdadır.

Ancak günümüzde uluslararası ve bölgesel güvenlik kaygılarının artan doğası gereği ülkelerin sert güce yönelme riski artmaktadır. Yapılması gereken sert güç ve yumuşak güç taktiklerinin ve araçlarının başarıyla dengelendiği 'akıllı güç' konseptinin oluşturulmasıdır. 'Akıllı güç' konseptinde uluslararası anlaşmazlıkların ve çatışmaların çözümünde diyalog, müzakere, uluslararası meşruiyet, işbirliği, ortak akıl ve karar gerekliliği yer almaktadır.

Etik Beyan

"*Kamu Diplomasisi Bağlamında Ulus Marka İletişimi Yönetimi*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Amstrong, C. M. (2009). "Operationalizing Public Diplomacy." Handbook of Public Diplomacy. Ed. Nancy Snow. Philip M. Taylor. New York. Routledge.
- Arı, T. (1999). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika. İstanbul. Alfa Yayınları.
- Aziz, A. (2011). Siyasal İletişim. 3. Baskı. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Bektaş, A. (2002). Siyasal Propaganda. İstanbul. Bağlam Yayınları.
- Bolin, G. and Stahlberg, P. (2002). "Between Community and Commodity: Nationalism and Nation Branding." Communicating the Nation. Anna Roosvall and Inka Salovaara (der.) içinde. Moring. Sweden: Nordicom.
- Cowan, G., Arsenault, A. (2008). "Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy". The Annals of the American Academy of Political and Social Science. Vol:616; ss.10-33, DOI: 10.1177/0002716207311863.
- Cull, N. J. (2009). Public Diplomacy: Lessons from the past. Los Angeles. Figueroa Press.

- Çoşkun, B. B. (2012). "Güvenlik Sorunları ve Kamu Diplomasisi". <http://www.kamudiplomasisi.org>. 24 Aralık 2012
- Daver, B. (1969). Siyaset ve Rejimler. Ankara. Doğan Yayınevi.
- Demir, V. (2011). "Public Diplomacy And The Contributions Turkey Has Mad in the Relationships Among Its'Neighboring Countries". İstanbul. Kamu Diplomasi Enstitüsü. Demir, V. (2012). Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç. İstanbul. Beta Yayınları.
- Djerejian, E. (2011). "Changing Minds Winning Peace: A New Strategic Direction for U.S. Public Diplomacy in the Arab and Muslim World," Report of the U.S. Advisory Group, Ekim 2003. <http://www.publicdiplomacy.org/23.htm> (Erişim Tarihi 9 Eylül 2011).
- Efegil, E. (2012). "Kamu Diplomasisine İlişkin Görüşler ve Türk Dış Politikasının Durumu. Ak Parti ve MHP'nin Söylemlerinin Karşılaştırılması". Kamu Diplomasisi. İstanbul. Tasam Yayınları.
- Erzen, M. Ü. (2012). "Kamu Diplomasisini kapsamı ve Geleceği". Kamu Diplomasisi. Tasam Yayınları. İstanbul.
- Fisher, Ali. (2009). "Four Seasons in One Day". Handbook of Public Diplomacy. Ed. Nancy Snow. Philip M. Taylor. Routledge.
- Fitzpatrick, K. R., (2007). Advancing the New Public Diplomacy-A Public Relation Perspective. Netherlands. De Paul University.
- Gilboa, E. (2008). "Searching for a Theory of Public Diplomacy". The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science . 616.
- Gonesh, A. vd.. (2005). Public Diplomacy: İmproving Practice. Netherlands Institute of International Relations. Clingendael.
- Güzer O. C. "Uluslararası Siyasette Başarının Sırrı: 'Yumuşak Güç". <http://www.ekopolitik.org>. 24 Temmuz 2018
- Ham, P. V. (2007). "Power, Public Diplomacy and the Pax Americana." The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. Jan Melissen (der.) içinde. Second Edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Hasanoğlu, M. (2001). "Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri", Sayıştay Dergisi, Sayı: 43, s.72.
- Harris, T. L., vd.(2009). 21. Yüzyılda Pazarlama Profesyonellerinin Halkla İlişkiler El Kitabı. Rota Yayınları.
- Kalın, İ., (2011). "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey". Perceptions. Vol:16. No:1.
- Kunczik, M. (2003). "Transnational Public Relations by Foreign Governments" The Global Public Relations Handbook. Krishnamurthy Sriramesh ve Dejan Verčić (der.) içinde. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Kürkçüoğlu, Ö. (2012). "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünyü ve Bugünü". <http://dergiler.ankara.edu.tr>. 19 Eylül 2012
- İnan E. (2012). "Kamu Diplomasisi ve Halkla ilişkiler Ekseni. "Kamu Diplomasisi. İstanbul. Tasam Yayınları.
- Leonard, M. (2002). Public Diplomacy. London. Foreign Policy Center.
- Mengü, S. vd. (2012). "Halkla İlişkilerin Kamu Diplomasisinde Etkin Kullanımı". Kamu Diplomasisi. Tasam Yayınları. İstanbul.
- Moon, M., vd. (2003). Ateşten Markalar-İnternet Çağında Marka Sadakati Yaratmanın Yolları. MediaCat Yayınları.
- Nakamura, K.H. and Weed, W. C. (2009). "U.S Public Diplomacy: Background and Current Issues", Analyst in Foreign Policy Legislation, December 18 Nye, J. S. (2005). Yumuşak Güç. Ankara. Elips Kitap.
- Özdemir, H. (2012). "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme". <http://siyasaliletisim.org/pdf/uluslararasıiliskilerdeguc.pdf>. 24 Temmuz 2012
- Özkan, A. (2012). "Türkiye'nin Kalkınma Yardımlarında Kamu Diplomasisi Perspektifi". İstanbul. Kamu Diplomasi Enstitüsü.
- Peterson, P. G.. (2008). "Public Diplomacy and the War on Terrorism". Foreign Affairs. Vol. 81. No: 5. 2002
- Potter, E. (2009). Branding Canada.Canada: McGill-Quenn's University Press.
- Pratkanis A. (2009). "Public Diplomacy in International Conflicts- A Social Influence Analysis". Handbook of Public Diplomacy. Ed. Nancy Snow & Philip M. Taylor. Routledge.
- Saydam, A. (2005). Algılama Yönetimi. İstanbul. Rota Yayınları.

- Schneider, C. P. (2007). "Culture Communicates: US Diplomacy That Works". Jan Melissen(der.). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. 2. Baskı. Hampshire. Palgrave Macmillan Yayınları.
- Signitzer, B. & Wamser, C. (2006). "Public Diplomacy: A Specific Governmental Public Relation Function". Carl H. Botan & Vincent Hazleton. (Eds.) Lawrence Erlbaum Associates.
- Signitzer, B. (2008). "Public Relations and Public Diplomacy: Some Conceptual Explorations". Netherlands. Public Relations Research.
- Snow, N. (2009). "Rethinking Public Diplomacy". Handbook of Public Diplomacy. Ed. Nancy Snow. Philip M. Taylor. NY. Routledge.
- Sönmezoğlu, F. (2005). Uluslararası İlişkilere Giriş. İstanbul. Der Yay.
- Szondi, G. (2008). Public Diplomacy and Nation Branding. Clingendael. Nederland Institute of International Relations.
- .....(2009). "Central and Eastern European Public Diplomacy". Handbook of Public Diplomacy. Ed. Nancy Snow & Philip M. Taylor. Routledge.
- Todd, E. (2004). İmparatorluktan Sonra: Amerikan Sisteminin Çöküşü. çev. Gülser Çetin. 1. Baskı. Ankara. Dost Yayınevi.
- Tuch, H. N. (1990). Communicating ith the World: U.S. Public Diplomacy Overseas. St. Martin's Press Inc.
- Valantin, J.M. (2006). Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood. Pentagon ve Washington. çev. Ömer Faruk Turan. İstanbul. Babıali Kültür Yayınları.
- Yavaşgel, E. (2012). "Saygınlık Siyaseti: İletişim ve Dış Siyasa İlişkiselliği". İstanbul. Kamu Diplomasisi Enstitüsü.
- Zaharna, R. (2009). "Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives- Information and Relational Communication Frameworks". Handbook of Public Diplomacy. Ed. Nancy Snow and Philip M. Taylor. New York. Routledge.
- Zaharna, R. (2010). Battles to Bridges. New York. Palgrave Macmillan.

EXTENDED SUMMARY

"Public diplomacy" was only able to enter the literature in 1972. The concept has been met with the term 'open diplomacy' for many years. Today, it now refers to a broad field of communicative interaction, which includes not only governments, but also non-governmental institutions, organizations, NGOs, citizens and similar actors. According to C. M. Armstrong (2009), public diplomacy in the modern sense has evolved from fighting for reason and will, to winning the mind and hearts, to understanding and influencing individuals and groups, into a concept based on 'soft power'. J. S. Nye (2005) also argues that as a result of the information age, technology is permeating all aspects of life and redefining social relations, and power is moving into another dimension. According to N. Snow (2009), it should be emphasized that public diplomacy is inevitably associated to power. Of course, the subtle power of public diplomacy considered here is mostly based on abstract and indirect factors such as culture, values, and ideology. And it is indisputably considered the most value-based source of public diplomacy.

In this context, public diplomacy is perceived as a crucial area of experimentation with soft power, which is seen as the foundation of democratic politics. To the extent that today, soft power, which is also expressed in the ability to set the agenda of a foreign public, may transcend the realm controlled by governments. Expressing that the concept of power includes military and economic aspects as well as soft elements of power, Nye also argues that by combining these, a new category of power, called "smart power" can be conveyed. This perspective emphasizes that the tools used in the implementation of public diplomacy by cultural, educational, socio-economic, technological, military, religious and international organizations should be of greater importance. Söndy (2009) also points out that today's practice of public diplomacy must move from behavior change to perception measurement, from monologue to dialogue, from persuasion to relationship management, from public

management to the concept of cooperation, thereby bringing the concept of communication management to the forefront.

In general, public diplomacy is understood as “human relations” and is seen as a phenomenon arising from the co-living and interdependence of all actors in the world. To the point that the changes that have taken place over the last half century have created a world society and economy that are socially and culturally integrated into each other. According to B. Signitzer (2008), the basic assumption in this new structure is that people in a democratic world have the right to influence elected governments, institutions and officials. In this sense, R. Zaharna (2009) argues that public diplomacy is not only a political issue but also a communicative phenomenon. All these references actually serve to clarify two sides of public diplomacy. One is “political information” and the other is “cultural communication”. The main goal of cultural relations here is to create mutual understanding and cooperation between national societies within a framework of mutual benefit.

The close relationship of public diplomacy to communication has thus created many additional readings in the context of international communication. In this context, the cultural diplomacy of public diplomacy, cultural relations, subtle power, political communication, perception management, propaganda, intercultural dialogue, cultural dialogue, dialogue of civilizations, crisis management, media management, media relations, public relations, strategic communication, global communication, strategic impact, psychological operations, information operations, media operations and so forth seem to be used in combination with the concepts.

In this context, it can be seen that national branding campaigns, which are supported by the government and conducted in cooperation with public-private institutions, have greatly expanded through a variety of channels and communication methods. As a concept, "national branding" emerged in the context of using brand building and marketing communication techniques to enhance the image of nations. Soudy (2008) considers the country brand as the ultimate goal, although it has similarities with territory branding. Therefore, unlike the structure of classical diplomacy dealing with problems, public diplomacy has become a key position in establishing relations and dialogue with foreign publics for individuals and institutions by focusing on values and culture through nation brand communication.

However, because of the growing nature of international and regional security problems, there is an increasing risk that countries will resort to hard power. What needs to be done is to create a concept of “smart power” that successfully balances the tactics and tools of hard power and soft power. The concept of "smart power" includes the need for dialogue, negotiation, international legitimacy, cooperation, unified opinion and decision-making in resolving international disputes and conflicts.

Günümüz Kırgızistan Toylarında Yaşatılmakta Olan Somut Geleneksel Kültürel Değerler

Zeki OKYAY¹ ve Erdoğan AKMAN²

Öz

Günümüz Türkiye Türkçesinde toy kelimesi anlam bakımından incelendiğinde kısa sürede insan zihninde evlilik merasimine denk gelen düğün canlanmaktadır. Oysa kelime kökeni ve tarihi bağlamında ele alındığında sadece evlilik töreni manasına denk gelen düğün ile sınırlı bir anlam taşımadığı görülmektedir. Özellikle göçebe halklardan biri olan Türklerde toy, tarih boyunca en önemli kültürel unsurlar arasında yer almıştır. Eski Türkçede toy, iktidarı tek elden yürütmek için uygulanan bir faaliyet olarak yer almaktadır. Yine Türklerin yaşamındaki önemli dönüm noktalarından evlilik merasimi, kız isteme/söz kesme, nişan, çeyiz serme, gelin/damat hamamı, gelin alma, beşik toy, ev hayırlama, yeni doğan bebeği görme, askere uğurlama ve İslamiyet'in kabulünün ardından sünnet törenleri de toy olarak ifade edilmektedir. Kadim Türk halklarından biri olan Kırgızlarda ise *üylönüü toyu*, *centek toy*, *beşik toy*, *tuşoo toy*, *kız toyu*, *kelin toyu*, *üi toyu* ve benzeri gibi toy merasimleri bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle Kırgızistan'daki toyların türleri açıklanarak, varsa Anadolu'daki karşılıkları belirtilecektir. Ardından günümüz Kırgızistan toylarında geçmişten günümüze önemini yitirmeden yaşatılan somut geleneksel kültürel varlıklar ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk halkı, Kırgızlar, "toy", gelenek, kültür

Concrete Traditional Cultural Values Maintained in Today's Kyrgyzstan Tois

Abstract

In today's Turkish language a word "toi" is studied in terms of meaning as only a wedding that coincides with the marriage ceremony in the human mind. However, when the word is considered in the context of its origin and history, it does not seem to have a limited meaning with the wedding, which coincides only with the meaning of the marriage ceremony. Especially among the Turks, one of the nomadic peoples, the "toi" has been one of the cultural element throughout history. In the Old Turkish language, the "toi" is an activity used to manage a country by only one person. However, the important turning points in the life of Turks as the marriage ceremony, making a proposal/the agreement to marry, the engagement, the exhibiting the trousseau, the bridal bath, fetching the bride, the birth of a child, welcoming a new neighbor, seeing a newborn baby, conscript send-off ceremonies and the circumcision ceremonies after the adoption of Islam are also expressed as a "toi". The Kyrgyz, one of the an ancient Turkic people, have ceremonies such as *üylönüü toiu* (wedding), *zhentek toi* (celebrating the birth of a child), *beshik toi* (putting baby into cradle celebration), *tushoo toi* (baby's first steps celebration), *kız toiu* (the ceremony when the bride leaves her father's house), *kelin toiu* (fetching the bride), *üi toiu* (celebration own home), etc. In this study, will be described types of "toi" in Kyrgyzstan, and their counterparts in Anatolia, if any. Then will try to identify specific traditional cultural creatures that live in modern Kyrgyz "tois", without losing their meaning from the past to the present.

Keywords: Turkic people, Kyrgyzs, "toi", tradition, culture

Atıf İçin / Please Cite As:

Okyay, Z. ve Akman, E. (2022). Günümüz Kırgızistan toylarında yaşatılmakta olan somut geleneksel kültürel değerler. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 230-243. Doi: 10.5281/zenodo.7472471

¹ Araş. Gör. – Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, zeki.okyay@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0002-9507-9414

² Doç. Dr. – Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, erdogan.akman@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0003-3781-4860

Giriş

İnsanlık tarih sahnesine ilk çıktığı andan itibaren kendi etrafında yaşayan bir dünya kurmuş ve kültürünü gelecek nesillere taşıyacak izler bırakmak için mücadele etmiştir (Buyar ve Ünal, 2022:2). Aralarında ilişki kuran kültürel öğelerden gelenek ve görenekler, insan topluluklarının bir arada yaşamasını sağlamaktadır. Bir milletin düşünce tarzları, yaşam biçimleri, inanç sistemleri ve değer yarguları kültürün içinde yer almaktadır. Farklı coğrafyalarda yeni yaşama atılmak zorunda kalsalar bile insan toplulukları kendi kültürel unsurlarını yaşatmaktadır. İnsan topluluklarının kültürel unsurları zamanın ve coğrafyanın getirdiği şartlara bağlı olarak bir takım değişiklikler gösterebilmekte ya da kısmi olarak yok olabilmektedir. Ancak bazı kültürel öğeler yüzyıllar boyunca kendi özelliklerini yitirmeden günümüze dek yaşamakta ve devamlılığı sağlanmaktadır.

Asırlar boyunca kendi özelliklerini tamamen kaybetmeyen veya kısmen de olsa değişiklik gösteren günümüze dek ulaşan *toylar*, genelde Türklerin özelde Kırgızların önemli geleneklerinden biridir.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde *toy*, "Ziyafet: Ve tamam kırk gün kırk gece toy, düğün edip almış oğluna (TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>)." şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadeden yola çıkılarak *Toy*'un önemli bir gün yani düğün olduğu da görülmektedir. Öyle ki düğün emarelerinden biri olan *nikaha* ünlü Kırgız destanı *Manas*'ta "dünürçülüğe giderek istenilen kızın alınması - Ak Nikah" adıyla rastlamak mümkündür (Türkmen, İnyet, 1995:144-145'den akt. Tuna, 2006:150).

Kırgız Türkçesindeki *toy* kelimesinin Türkiye Türkçesi çevirilerinde genel anlamıyla *düğün* kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir evladın kendi ailesini oluşturmak için attığı en önemli adım olan *toy* yani *düğün* köken itibarıyla çeşitli anlamları da taşımaktadır. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra sünnet töreni için de *sünnet toy/sünnet düğünü* kavramını kullanmaya başlamıştır (Berber, 2009:2).

Toy, göçebe halklardan biri olan Türklerde iktidarı tek elden yürütebilmek için uyguladıkları bir faaliyettir. Türk tarihinin ilk dönemlerinden yakın tarihe kadar incelendiğinde kaynakların neredeyse hepsi hükümdarın veya hükümdarın yakınları için yapılan toylardan/düğünlerden bahsetmektedirler (Berber, 2009:2). Bu bağlamda hükümdarın iktidarının önemli işaretlerinden olan *toy* ile şanına vurguda bulunduğu görülmektedir.

Türklerin yaşamındaki önemli dönüm noktalarından evlilik merasimi, kız isteme/söz kesme, nişan, çeyiz serme, gelin/damat hamamı, gelin alma, beşik toyu, ev hayırlama, yeni doğan bebeği görme, askere uğurlama ve İslamiyet'in kabulünün ardından sünnet törenleri de *toy* olarak ifade edilmektedir. En eski Türk halklarından biri olan Kırgızlarda *toy* kelimesi birçok anlam ifade etmektedir. Bebeğin dünyaya gelmesinden yeni evin hayırlanmasına, genç çiftlerin yuva kurmasından bebeklerin ilk adım atmasına, sünnet düğününden beşik toyuna varıncaya kadar çeşitli özel merasimler *toy* olarak adlandırılmakta ve geçmişten günümüze hala devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Toy Kavramı

Toy, Kırgızların ezelden beri yaşatıla gelen geleneği, kültürünün aynası ve hayatının bir parçasıdır. Her Kırgız aklı erip, büyümeye başlayınca *toy* kelimesini duymaya, onu yaşına ve hayat tecrübesine göre kavramaya başlar; çocukluk çağında *toy*, bayram, oyun, hediye, tatlı ve şeker iken, biraz daha büyüdükçe bu kavram bayram, sevinci paylaşma ve duyurma, hasret giderme, "bata aluu³" ve kismet ve de sorumluluk ise, yaş ilerledikçe bayram, "bata berüü⁴" ile danışmanlık, yol göstericilik, destek olma anlamını içermeye başlamaktadır. Görüldüğü gibi *toy*, her kuşak için bayram manasını korumaktadır. Starostin, Dybo ve Mudrak'ın fikirlerine göre de

³ Bata: herhangi bir faaliyetin başlaması, sonlanması ile ilgili veya genel olarak uğur dilemek maksadında avuçların göğe açıp, güzel ve hayırlı dileklerin dilenmesi; aluu=almak.

⁴ Bata berüü=bata vermek.

toy kelimesi bayram ve tören anlamında Prototürk⁵ döneminden beri kullanılmaktadır (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003:1468'den akt. Sagınbayeva, 2020:1169).

Eski Türk Sözlüğünde toy: "I 1. mesken, mekân; 2. şehir; II toy, ziyafet: andin soñ oyuş qayan beğük toj berdi...türüg aşlar türüg sürmälär çubuñlar qimizlar aşadılar içtilär=bundan sonra Oğuz Han büyük toy düzenledi, bol çeşitli yemekler yendi, çeşitli içecekler, kıımız ⁶ içildi; III kil; IV *bitki bilimi* aslankulağı (?); V halk, kalabalık; VI *zooloji* toy kuş. Toy- I karın doyurmak, tatmin olmak: qarın tojdı=karın doydu; II durmak, sona ermek: tüpindäki jünçü seña=onun dibindeki inci bitmez senin için (Nadelyayev, Nasilov, Tenişev, Tşerbak, 1969:572).

Kırgız Dili Açıklama Sözlüğünde toy kelimesinin iki anlamı bulunmaktadır: "1) Toy, bebek doğduğunda, kız verip, gelin alınca vb. insanlar davet edilip, yemek eşliğinde çeşitli eğlendirici oyunların olduğu kutlama, herhangi bir önemli gün için olan bayram. 2) Yiyip, beslenip açlığını giderme, karın doyurma, kanaat edinceye kadar yeme, yeme-içme" (Akmataliyev, 2015:506). Bu açıklamalardan yola çıkarak, toy kavramının her iki anlamının birbiri ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira toyun en temel unsurlarından biri sofranın kurulması ve gelen misafirlerin yiyip içmesidir. Misafire yemek ikram etmek, geleneğin bir parçası olan "narktır⁷".

Manas ansiklopedisinde toy kavramının tanımı şu şekilde yapılmıştır: Sevindirici olaylara adanmış, görkemli bir şekilde yapılan halk "ırım-cırımıdır"⁸. Bunun dışında toplumsal düzeyde anlamlı olaylar (yönetici seçilince, bir seferden başarılı bir şekilde dönüldüğünde) toy düzenlenip kutlanmıştır. Kimi zaman hayırlı bir işin işareti olarak da toy düzenlenmiştir. Toy, herhangi bir topluluk, toplum, ayrıca halk ve kabile arasında birlik ve anlaşmayı sağlamak, ihlalleri önleyip halkı birleştirmek için düzenlenmiştir. Bu durumda söz konusu toplum veya halkın tüm üyeleri veya temsilcileri mutlaka toya davet edilmiştir. Toyun yüzyıllar boyunca geliştirilmiş kendi düzeni, misafirleri ağırlama ve misafirleri uğurlama prosedürleri olmuştur. Toyun sahibi, toyu düzenleyen kişi, onun akrabaları ve söz konusu cemaatin üyeleri kabul edilmiştir. Onlar toy masraflarını birlikte karşılamışlardır. Toy geleneği, tarihi araştırmalara göre insanoğlunun hayatındaki duygusal olaylara dayalı olarak gelişmiş bir görüngüdür. Başarılı avcılık sonrası ilkel insanlar topluluğu avı paylaşmışlardır. Bu olay basit bir şekilde yapılmamış, ona çeşitli ırım-cırım eşlik etmiştir. Bu ırım-cırım o döneme ait dinî bakış açısı ve inanç (animizm, büyü vd.) ile ilişkilidir. Tarihin sonraki basamaklarında toy geleneği daha karmaşık hale gelmiş ve yeni unsurlar ortaya çıkmıştır (Karıpkulov, 1995:444). Atalarımız ezelden beri hayata olan bakış açısı, dünya görüşü, inanç, ahlak ve değer yargılarını yansıtan gelenekler yaratmışlardır. Gelenek, kültür ve medeniyetin birçok unsurunu içinde barındırmaktadır. Gelenek kavramını Sulayman Rısbayev şu şekilde tanımlamıştır: Gelenek, genel halkın kendine özgü zihinsel kurallar sistemidir ve nark, işleri yapma şekli olan "kaada", asırlardır tekrarlanıp görenek haline gelen duruk özelliklere sahip eylem, faaliyetler olan örf-adetleri barındırır ve dinî inanç ve bazı mistik anlayışlar ile birlikte gündelik hayata sinmiş "ırım-cırım" ile birleşmektedir (Rısbayev, 2020:8-14).

Toyun düzenleniş amacına göre birçok türü ve türüne göre de "kaada", örf-adet ve "ırım-cırım" değişmekle birlikte, geleneğin kökü, özü olan nark değişmemektedir. Söz konusu narkın bazıları namus ve ahlakın, Millî bilinç ve onurun korunması, anne ve babaların sevilmesi ve onlara saygı duyulması, Millî nark, kaada, örf-adetlerin korunması, ekmeğin, başlığın, beşiğin, komuzun⁹, milli kıyafetlerin ulu tutulması, vb. iken, kaada yaşça büyük insanın yaşına göre davranabilmesi ve örnek olması, anne-babaların çocuklarına olan sorumluluklarını yerine getirebilmesi, onları güzel terbiye edebilmesi, yaşlı insanların bata vermesi, dünürlerin

⁵ Prototürk=Ön Türk: Göktürkler'den önceki tarih devirlerinde (6. yy'dan önce) var olmuş ve sonradan Türkler tarafından benimsenen bazı sosyal özelliklere sahip olan, Türk dil ailesine mensup diller konuştukları tahmin edilen topluluklar.

⁶ Kıımız: kırsak sütünden özel yöntem ile hazırlanmış milli içecek.

⁷ Nark: halkın anayasası, edep ve ahlak kodeksi, kısaca "halkın protokolü"; âdet.

⁸ İrim-cırım: ümit, dilek için yapılan halk inanışların çeşitli işaret ve alametleri; ritüel.

⁹ Komuz: ağaçtan biçilip yapılmış, üç telli ulusal müzik çalgısı; kopuz.

sorumluluklarını yerine getirmesi, misafirin hak ve haddini bilmesi, küçüklerin büyüklere selam vermesi, vb. ve örf-adet de hayvan keserken bata kılıu¹⁰, bebeğin kırkını çıkarmak, yeni taşınan komşuya hoşgeldiniz demek, vb., ırım-cırım¹¹ da yeni gelene beyaz renkte başörtünün takılması, yola çıkarken pişmekte olan yemeği yemeden gitmemesi, arça¹¹ tüttürmek, vb.'dir.

Bütün bu *nark, kaada, örf-adet, ırım-cırım*-darın her biri Kırgız kültürünün incileridir.

Kırgızlarda Toyun Türleri

Toyun düzenleniş amacına göre birçok türü vardır. Bunları bebeğin dünyaya gelmesi ve bu bebeğin evlenip, aile kurma yaşına gelene kadar düzenlenen toylar, evlilikle ilgili toylar ve ev sahibi olunca düzenlenen toylar olarak üç büyük gruba ayırmak mümkündür.

Centek / Centek Toy

Bebek doğduğunda toy düzenleme geleneğidir (Akmataliyev ve Andaşev, 2015:335). Aile, bebek doğduğunda sevincinden konu komşu, akraba, eş dostlarına elinde olan yemeği ikram ederek kutlama yapmaktadır. Eskiden centek için hazırlık olarak kuzu, koyun veya dana karnına tereyağı konularak bekletilir; bebek doğduktan sonra karın açılır ve ilk önce yeni doğmuş bebeğin ağzına o yağ sürülür, daha sonra evin en büyüğüne tattırılmaktaydı (Akmataliyev, 1993:28). Bu gelenek günümüzde de devam ettirilmektedir. Günümüzde bu gelenek **oozantuu** adı ile bilinmektedir. Öteden beri Kırgızlarda var olan tereyağının kesilen hayvan karnında muhafaza edilmesi ve ardından yeni doğan bebeğin ağzına sürülmesi geleneği, günümüzde hayvan karnında muhafaza edilmese bile bebeğin ağzına sürülerek yaşatılmaktadır.

Oozantuu işlemi kolay değildir. Bu geleneği yerine getirecek olan kadın saygın, başarılı, mutlu ve bebeğin geleceğine şans getirebileceğine inanılan bir kişi olmaktadır. Tereyağ, Kırgızlar için oldukça önemlidir (Akmataliyev, 2003:289). Bebeğin hayatı bereketli olsun anlamında bebeğin ağzına yağ sürerken "bebeğin ömrü yağlı-sütlü olsun", "yediği daima yağ olsun" şeklinde dilekler söylenmektedir. Yine Kırgızlarda önemli ve iyi temennilerde bulunan kişiye "oozuna may-ağzına yağ (Türkiye'de ağzına bal sürmek olarak bilinir)", yeni alınan bir ev, araba vb. gibi eşya için de "maylaş kerek-yağlamak gerek (Türkiye'de yıkamak/ıslatmak veya hayırlamak olarak bilinir)" ifadesi de kullanılmaktadır. Bunun devamı "Beşik toydur".

Köründük

Yeni doğan bebeği, yeni gelen gelini, vb. görmek için verilen hediyedir (Akmataliyev, 2015:71). Kimi zaman köründük istenir, kimi zaman istenmez, fakat mutlaka verilmektedir. Kıyafet, eşya (yorgan, şırdak¹², eyer gibi binicilik ekipmanları), para, hayvan (Kırgızlarda hayvan, hediye olarak alınıp verilir. Bu hayvanın büyüklüğü ailelerin yakınlık derecesine göre değişir: at, dana, koyun, kuzu, vs.) olabilmektedir.

Süyünçü¹³ (müjdeli haber) - 1) İnsanları sevindirecek güzel haber verildiğinde söylenen söz, müjde. 2) Güzel haberi getiren kişiye verilen hediye, ödül (Karıpkulov, 1995:402). Bebeğin doğduğunu müjdeleyen kişiye imkânlar dâhilinde para, kıyafet, hayvan vb. gibi hediyeler verilmektedir. Önemli olan müjdeli haber vereni eli boş göndermemektir. "Büyüklerimizin dediklerine göre verebileceği bir şey olmadığı durumlarda üstündeki kıyafetinden düğme verildiği bilinmektedir (Abdiyeva, 2017:42)."

Beşik toy - beşik saluu (beşik düğünü)

Beşik Kırgızlar için kutsaldır. Zira bebek, temizliğin ve saflığın sembolüdür. Beşik, bebeğin sağlıklı büyümesi için her şeyi düşünülerek yapılmıştır. Beşikte kullanılan bütün

¹⁰ Kılıu=etmek.

¹¹ Arça=ardıç.

¹² Şırdak: süslü, nakışlı keçe halı.

¹³ Süyünçü: kelime kökü "süyün-"=sevinmek.

malzemeler doğaldır. Bebeğin doğumundan başlayıp 1-2 yaşına gelene kadar beşik kullanılmaktadır. Günümüzde beşik kullananlar vardır.

Bebek doğduktan birkaç gün sonra hayvan kesilerek kazanlar asılmakta, çeşitli yemekler pişirilerek sofralar kurulmakta ve beşik toy yapılmaktadır. Bunun için misafirler önceden davet edilmektedir. Misafirler gelince “beşik bağı berk (sıkı) olsun” anlamında “Beşik booñor bek bolsun!” demektedir. Anne ve baba ise misafirlere “sözleriniz yerini bulsun” anlamında “Aytkanıñar kelsin!” diyerek yanıt vermektedir. Misafirler beşik toya hediyelerle gelmektedir. Genelde anne tarafı hediye olarak beşik, şimek¹⁴, yatak, süslenen döşek vermektedir. Bebeği beşiğe ilk büyükanneler yatırmaktadır. Bunun için öncelikle beşik ve şimek tereyağ ile yağlanmakta, arça ile tütsülenmektedir (ardıçın yanan dumanının kötü ruhları uzak tuttuğuna ve kovduğuna inanılır). Daha sonra büyükanneler sağ-sol çüköleri¹⁵ bebeğin baş tarafından kaldırıp “oñ bol, oñ bol (sağ, doğru ol)” deyince o çüköler bebeğin kültürüne¹⁶ düşmektedir. Daha sonra “Beşik ana sıkı tut, Umay ana uyku ver” anlamında “Beşik ene bek karma, Umay ene¹⁷ uyku ber” diyerek bebeği kundaklayarak annesine vermektedir (Akmataliyev, 1993:29).

Tuşoo Toy – Tuşoo Kesüü

Bebek kendi ayakları üzerinde durup, ilk adımlarını atmaya başlayınca ailenin akraba ve yakınları, konu komşu ve eş dostlar davet edilmektedir. Hayvan kesilmekte, yemekler pişirilmekte, sofralar hazırlanmaktadır. Bebeğin ayakları beyaz ve siyah yünden yapılmış ipe bağlanmaktadır. Toya gelen çocuklar arasında yarış düzenlenmekte ve birinci gelen bağı bıçakla kesmekte ve ikinci gelen ile bebeği ellerinden tutarak adım attırmaktadırlar. Bağı kesmek, bebeğin yürümesindeki ve hayatındaki engellerin kesilmesine/ortadan kaldırılmasına işaret etmektedir. Kullanılan bıçak birinci gelen çocuğa yarışta birinci geldiğinin anısına hatıra olarak verilmektedir. Bununla birlikte yarışa katılan diğer çocuklara geliş sıralarına göre, katılmayanlara da bayram havasını yaşatmak için hediyeler verilmektedir. Bu *toyda* hiçbir çocuk hediye kalmamaktadır. Daha sonra isteğe bağlı büyükler kadın-erkek olarak ayrı ayrı yarışmakta ve onlar da geliş sıralarına göre hediyeler almaktadır. Yarış tamamlanınca bata verilmektedir.

Sünnöt Toyu (sünnet düğünü)

3-5 yaş arasındaki erkek çocukların İslâm’a uygun olarak sünnet edildiği düğündür. Eskiden zengin ve varlıklı olanlar sünnet toyunu birkaç gün kutlamışlardır. Ulak tartılır¹⁸, at çabılır¹⁹, er eñiş²⁰, balban küröş²¹ düzenlenmektedir. Ayrıca kızlar için de oyunlar düzenlenmektedir. İhtiyarlar kımız gibi geleneksel içeceklerini yudumlayarak şecereleri söylemekte²², nineler misafirlere geleneğe göre yapılması gereken ırım-cırımı yapmakta, gelin-kızlar, genç erkekler toyda hizmet etmektedirler. *Toy* bitince bata istenilmektedir (Akmataliyev, 1993:54).

Üylönüü Toyu (evlilik düğünü)

Kırgızlarda üylönüü toyu aşağıdaki aşamalardan geçmektedir (Akmataliyev, 2010:33):

¹⁴ Şimek: beşikte yatan bebeğin idrarını rahat yapması için kemikten üretilen tüp.

¹⁵Çükö: koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların arka ayaklarının diz kısmında bulunan kalemtraş büyüklüğündeki aşık kemikleri.

¹⁶ Kültük: beşikte idrarın toplanması için kullanılan ufak kap.

¹⁷ Umay ene: bebeklerin doğmasını ve onlar doğduktan sonra onların sağlığını koruyan mitolojik anne.

¹⁸ Ulak tartuu=kökbörü: at sporu; iki takım halinde oynanır; kesik oğlağın at üstünde taşınarak diğer takımın oyuncularına kaptırılmadan belirlenen yere bırakılması.

¹⁹ At çabuu: at sporu; atların hızının ölçüldüğü yarış.

²⁰ Er eñiş: iki güreşçinin belirli kurallara bağlı at üstündeki güreşi.

²¹ Balban küröş: iki güreşçinin belirli kurallara bağlı güreşi.

²² Şecere söylemek: soyağacına ilişkin bilgi ve gerçek olayları paylaşmak.

- a) Kudalaşuu=dünürleşmek (bel kuda, beşik kuda, kız tandoo, cuuçu ciberüü, söykö saluu, kalıñ tölöö, koşumça, çaçıla, kiyit kiygizüü, vs);
- b) Küyölöö (ceñketay, şıkaalaşuu, kulak çoyuu);
- c) Kız toyu (kız oyun, sep);
- d) Kelin toyu (nike kıyuu, otko kirgizüü, cügünüü, ökül ata, törkülötüü).

Bazı gelenekler ve örf-adetler ülkenin güneyinde ve kuzeyinde birbirinden farklı olmaktadır. Bu durum ülkenin güneyinde yaşayan Kırgızlarda arkaik özelliklerin daha fazla yer edinmesi, sınırdaş Özbek ve Taciklerin hayat biçimlerinden etkilenmesinden kaynaklanmaktadır (Akmataliyev, 2010:34).

Kudalaşuu=Dünürleşmek (kuda=dünür)

Bel Kuda (bel=bel, kuda=dünür)

Çocuklar daha doğmadan ebeveynlerin dünür olma durumudur. Yakın ilişkide olan aileler bu yakınlıklarını daha da pekiştirmek veya savaş sonrası yenilen tarafın hanının zafer elde etmiş olan tarafın hanı ile barışmak ve dost olmak için gelecekte birinin çocuğunun oğlan, diğerinin kız olması halinde onları evlendirme sözüyle dünür olunmasıdır. Günümüzde nadir rastlanmaktadır.

Beşik Kuda (beşik=beşik)

Bebekler henüz beşikte kundaklandıkları dönemde ebeveynlerin dünür olma durumudur. Anadolu'nun da eski geleneklerinden biridir ve Türkiye Türkçesinde beşik kertmesi olarak kullanılmaktadır. Kırgızlarda pek sık rastlanmamaktadır.

Bu iki dünürleşme türünde çocukların gelecekte onların herhangi bir inisiyatifleri olmadan kararlaştırılmıştır.

Kız Tandoo (kız=kız, tandoo=seçmek)

Yetişkin oğlana kız tandoo çoğu zaman kız oyunlarında, gece oyunlarında gerçekleşmiştir. Bu tarz durumlarda gençler kendilerine uygun birilerini bulmuşlardır (Akmataliyev, 2003:10). Günümüzde bu tür oyunlar oynanmamaktadır.

Cuuçu (aracı)

Kızı anne ve babasından istemek ve rızasını almak için erkek tarafından gönderilen aracı kişi, temsilcidir. Elbette böylesi zor ve sorumluluk istenen göreve bu kişi veya temsilci tek başına gönderilmez ve bu gönderme prosedürüne cuuçu ciberüü (ciberüü=gönderme/aracı gönderme) denmektedir. Cuuçu ciberüü, halk diplomasisidir (Akmataliyev, 2010:38). Kırgızlar cuuçu seçme işlemine özen ve itinalı yaklaşmışlardır. Onların mutlaka bilge, söz ustası, örf-adet, nark ve gelenek, göreneklere hakim insanlardan seçilmesine dikkat etmişlerdir. Zira kuda tüşüü²³ için gönderilen cuuçunun, kız evinde karşılaşılması muhtemel çeşitli beklenmedik ve zor durumlardan çıkabilme kabiliyetine sahip olması gerekmektedir. Kız tarafı kızlarını vermeye razı olmadıkları durumlarda bile cuuçuyu güzel ağırlayıp göndermişlerdir. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bu duruma istinaden Kırgızlarda “elçi menen cuuçuga ölüm cok-elçi ile cuuçuya ölüm yok²⁴” veya “elçiye ölüm cok, cuuçuga korduk cok-elçiye ölüm yok, cuuçuya korduk (ışkence) yok” şeklinde atasözleri bulunmaktadır. Kız babası kızını vermeye razı olunca *kalıñı*²⁵ belirlenmekte, düğün tarihi ve düğün ile ilgili detaylar konuşulmakta, kulduk uruu²⁶ maksadında getirilen hediyeler verilmektedir. Kız tarafı da gelenleri eli boş göndermeyip, hediyeler vermektedirler. Bundan sonra iki taraf da düğün hazırlıklarına başlamaktadır. Cuuçu,

²³ Kuda-tüşüü: tüşüü=düşmek; kuda tüşüü=dünürleşmek.

²⁴ Anadolu'da “Elçiye zeval olmaz” sözüyle bilinmektedir.

²⁵ Kalın: başlık parası.

²⁶ Kulduk uruu: onay ve rızasını istemek, dilemek.

iki farklı aileyi, soyları, kavim, hatta kimi zaman iki farklı milleti birbirlerine kuda-söök²⁷ yapmıştır (Akmataliyev ve Andaşev, 2015:361-362).

Söykö Saluu (küpe takma)

Kuda tüşüü aşamasının ilk adımıdır. Kızın babasıyla görüşen cuucu, onay aldıktan sonra erkeğin ailesi “töö baştagan toguzdap (töö=deve, baştagan=başlayan, toguzdap=dokuzdan (bir devenin sürüye önderlik ettiği ve at, inek, koyun ile keçiden oluşan diğer hayvanların dokuzar adet olduğu durumdur. Bu kavram başka geleneklerde de kullanılmaktadır)” hayvanlarını alarak ve bunun yanında imkânları elverirse yüz koyun alıp, devenin alnına, deve yoksa atın yelesine beyaz pamuk bağlayarak yakın akrabaları ile birlikte kızın ailesine varmışlardır. Kırgızlar için gümüş çok değerlidir. Bu yüzden gelin olacak kızın kulağına erkeğin annesi tarafından gümüş küpe takılmıştır. Günümüzde imkânlarına göre hayvan, para, kiyit²⁸, tatlı ve şeker götürülmektedir. Ayrıca, gümüş değil, altın küpe takılmaktadır. Bu işlemin ardından kızın nişanlı olduğu başkaları tarafından bilinmektedir (Kebekova, 2001:13). Kırgızlarda kız isteme ve alma sürecinde hiçbir şey esirgenmemiştir. Kırgızların geleneklerinde gerekirse sağdığı tek ineğini, bindiği tek atını dahi kız isteme sürecinde kız tarafına hediye etme durumu söz konusudur (Akmataliyev, 1993:47). Bu durum günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Kalıñ tölöö (başlık parasını vermek)

Erkek tarafının kızın ailesine ödediği paradır. Bu gelenek feodolizmin kalıntısı denilerek yasaklanmaya çalışıldığı dönemler olmuştur. Ancak kızının evlenmesi, yuva kurması, anne-babanın da torun sahibi olmak istemesi sürecinde anne-babanın rızasının alınması farzdır. Kalıñ berüü²⁹, kalıñ aluu³⁰, eskiden beri devam eden gelenektir (Akmataliyev, 1993:47-48). Kalıñ miktarı, kuda olacak ailenin toplumdaki rolü, maddi imkanına göre değişmektedir (Kebekova, 2001:13). Genelde dokuzar adet hayvan verilmiştir. Bununla birlikte bazı durumlarda tahıl veya gümüş külçe verilmiştir. Kalıñ meselesi, kimi zaman Kırgız kızlarının kaderini belirlemiştir: fakir aileler kalıñ alabilmek için kızlarını zengin aileye vermek zorunda kalmışlardır. Kalıñ miktarı ne kadar fazlaysa, kalıñ verenin sesi o kadar gür çıkmakta, itibar görmektedir (Akmataliyev, 2010:39).

Koşumça³¹

Kırgızlarda insanın başına iyi veya kötü bir olay gelince, dava veya fidye ödemeye maruz kalma, düğün, cenaze, kalıñ tölöö vb. gibi durumlarda kardeş, akraba ve yakınları tarafından para veya hayvan, eşya, kıyafet, vb. şeklinde verilen yardımdır. Bu yardım, yardımı verenin imkanları ölçütünde gerçekleşmektedir (Karataev ve Eraliyev, 2005:160). Kalıñ hazırlarken erkeğin anne-babası akrabalarından koşumça, yani ek yardım almaktadır (Akmataliyev, 2010:39).

Çaçıla

Gelin geldiğinde ve başka düğünlerde de dağıtılan boorsok³², kuru yemiş ve şekerdir. Genellikle çocuklar gelinin etrafında bulunan şeker, kuru yemiş gibi yiyecekleri toplamaktadırlar. Bu gelenek, gelinin kibar ve misafirperver özelliklere sahip olması amacıyla dilek tutularak yapılmaktadır. (Karataev ve Eraliyev, 2005:318).

Kiyit kiygizüü (kiygizüü=giydirmek)

İki dünür birbirlerini ziyaret ettikleri zaman verilen kıyafettir. Öteden beri devam eden saygı ve hürmetin işaretidir. Kızını veren aileye minnettarlığını bildirmek ve onların gönüllerini almak

²⁷ Kuda-söök: dünür.

²⁸ Kiyit: değerli kıyafet.

²⁹ Kalın berüü: başlık parası vermek.

³⁰ Kalın aluu: başlık parası almak.

³¹ Koşumça=ek/ilave

³² Boorsok: mayalı hamurdan yağda kızartılıp yapılan ekmek.

için sıradan ufak-tefek kıyafetler değil, onlara yakışacak, onların beğeneceği kıyafetler özel olarak diktirilip veya hazır satın alınarak verilmektedir. Kızın da ailesi buna cevap olarak erkeğin ailesine kiyit vermektedir. Ayrıca kiyit hazırlamak, mahirliği, uzmanlığı göstermektedir. Kiyit olarak içik³³, cepken, çapan³⁴, tebetey³⁵, kalpak verilmektedir (Akmataliyev, 1993:51-52).

Küyölö (küyöö³⁶=koca)

Atalardan kalan en eski geleneklerden biridir. Müstakbel küyöö bala³⁷ yanına söz ustası, bilgili, çevik arkadaşını alıp kızı ziyarete gitmesidir. Damat doğrudan kız evine gelmez, önce arkadaşı gelerek baldız ve yengelerine haber vermektedir. Baldız ve yengeler damadı karşılamaktadır. Damat gelince aşağıdaki örf-âdetler yapılmaktadır:

Ceñketay

Müstakbel gelini ziyareti sırasında damat ve damadın arkadaşlarından kızın yengelerinin talep ettikleri para ve çeşitli hediyelerdir.

Şıkaalaşuu (gözetlemek)

Burada kız ve erkekten hangisi diğerini önce görürse, ailede onun sözünün geçmesine yönelik yapılan âdettir. Genellikle önce kız erkeği görür. Zira erkek kayınbaba, kaynana ve kayınbiraderlerinden çekindiği için sona kalmaktadır.

Kulak çoyuu (kulak=kulak, çoyuu=çekmek)

Damadın kulağını kızın küçük kız kardeşlerinin çekmesidir. Burada kulak ağrıtabak şekilde çekilmez, sadece âdetin yerine gelmesi için yapılmaktadır.

Küyölö geleneği 2-3 sene sürmektedir. Bu sürede erkeğin ailesi de kalın tölöösünü³⁸ bitirerek kudasının bütün taleplerini yerine getirmektedir. Bundan sonra erkek tarafı kızın babasından toyun başlaması için izin istemektedir (Kebekova, 2001:13). Günümüzde bazı örf-âdetlerin yapıldığı çok nadir rastlanmaktadır.

Kız Toyu

Kız toyu - kızın baba evinden ayrılacağı zaman yapılan merasimdir. Eskiden “otuz kün oynotup, kırk kün kınışlatıp (otuz gün oynatıp, kırk gün inletip)” şeklinde kız toyu birkaç gün sürecek şekilde yapılmıştır. Kudalar, küyöö bala ve küyöö coldoş³⁹, akrabalar kız evine gelmiştir. Gece-gündüz çeşitli oyunlar oynanır, eğlenilmiştir. Bu oyunlara iki tarafın bütün gençleri iştirak etmişlerdir. Küyöö coldoş, daha önce de belirtildiği gibi seçilmiş, her yönüyle gönül doyuran kişi olmuştur. Kızın köyünde oyun ve eğlenceleri devam ettirir, bütün şartları keskin zekasıyla ve çevikliğiyle yerine getirir, zor durumda kalmamıştır (Akmataliyev, 1993:48-49). Kızın köyünde oynanan en önemli oyunlardan biri kız oyunudur.

Kız oyun - kız düğününde damadın onuruna düzenlenen oyundur. Kız oyununu kızın çevik, güçlü yengelerinden biri başlatır. Çoğu zaman başörtüsünden elle eğirilerek tokmok⁴⁰ yapılmıştır. Oyuna genellikle bütün gençler katılmışlardır. Önce damadın arkadaşına tokmakla dokuz kez vurulur, ardından eline tokmak verilmiştir. Damadın arkadaşı eline tokmağı alıp şarkı söyler ve gelin olacak kıza vurur gibi yaparak kızın eline tokmağı vermiştir. Oyunda erkekler ve kızlar istediklerine vurarak şarkılarını söylemişlerdir. Oyun esnasında genellikle erkekler

³³ İçik: yünü kesilmemiş kuzu, kunduz, tilki, kurt, vaşak gibi hayvanların derisinden yapılmış, sırt tarafı kumaş ile örtülmüş, geniş yakalı dış kıyafet.

³⁴ Çapan: kaftana benzeyen uzun üst giysi.

³⁵ Tebetey: yuvarlak biçimde, kenarı kürkten, tepesi işlemeli kumaştan yapılmış başlık.

³⁶ Küyöö: evlenecek/evlenen erkek eş, koca.

³⁷ Küyöö bala: damat.

³⁸ Kalın tölöö: başlık parasını ödemek.

³⁹ Küyöö coldoş: damadın yoldaşı, arkadaşı, sağdıç.

⁴⁰ Tokmok: tokmak.

kızların güzelliğini tasvir eden şarkılar söylemişlerdir. Kız oyun, görkemli ve eğlenceli geçmiştir. Oyun sırasında birbirini beğenerek âşık olanlar da oldukça fazla olmuştur. (Akmataliyev, 2010:43).

“Kızı uğurlama günü geldiğinde kızın yengeleri kızın saçını ikiye bölerek örüp süslemişlerdir. Geline *küpe, celbirööç*⁴¹, *yüzük, bilezik, çolpu*⁴² takarak, *çaç kap*⁴³ takılmıştır. Daha sonra *şökülö*⁴⁴ giydirilmiştir. Geleneğe göre bu başlık gelin evlendikten 2-3 gün sonra tekrar kızın baba evine gönderilir, gelin olacak diğer kız kardeşleri için muhafaza edilmiştir (Karataev ve Eraliyev, 2005:326-327).” Sonra süslenmiş ata bindirilmiştir (Akmataliyev,1993:48-49). Kıza nasihat sözlerini içeren şarkıları kızın anne, abla, yenge, teyzeleri söylemişlerdir. Bu gibi şarkı türüne “*körüşüü ırları*⁴⁵” denmektedir (Kebekova, 2001:24-25). Buna çok önem verilmiştir. Zira bu şarkılar akıl sözlerini içermektedir. Günümüzde bu toy bu kadar geniş çaplı düzenlenmemektedir.

Kızı gönderirken sep⁴⁶ de hazır olmaktadır.

Sep Veya Kız Sebi

Kızın ailesi tarafından özenle hazırlanan sanatsal değeri de bulunan eşyaların tamamıdır. *Sep*, uzmanlık ve ustalıklarla hazırlanan *sırdak, ala kiyiz*,⁴⁷ *tuş kiyiz*,⁴⁸ kilim, kızın küpesi, *celbirööç, çolpu, bilezik, yüzük, toplu iğne, vs.* gibi değerli takıları, binicilik ekipmanları, yastık, yorgan ve döşekleri ile kıyafetlerinden oluşmaktadır. Ayrıca, gelin ve damat için özel yapılan *ak-örgöö*⁴⁹ çeyizin en önemli parçasını, temelini oluşturmaktadır (Akmataliyev, 1993:52-54). Günümüzde sep imkan ve ihtiyaçlara göre hazırlanmaktadır.

Kelin Toyu (nike kıyuu, otko kirgizüü, jügünüü, ökül ata, törkülötüü)

Kelin toyu gelinin alındığı köyden *bata aluusu* kız toyunun önemli unsurlarından biridir. Toy bitene kadar gelin *köşögödeki*⁵⁰ arka kısımda bulunur. *Köşögö*, geline gösterilen saygının göstergesidir. Gelin evliliğinin ilk günlerinde *köşögönün* arka tarafında olur ve pek görünmez olur ve görünceleri de geline eşlik etmektedirler. Bu durum gelin için alışma noktasında kolaylık ve rahatlık vermektedir (Akmataliyev, 1993:49).

Otko Kirgizüü (ot=ateş, kirgizüü=girmesini sağlamak, sokmak)

Gelin kayın babasının evine giriş yaparken yüzü başörtüsü ile örtülmektedir. Gelin *cügünüp* (öne doğru eğilip) içeri girmekte ve yüzündeki başörtüsünü bir kişi alarak ocaktaki ateşe yağ damlatmaktadır. Gelin herkese *cügünüp, köşögöye* girmektedir. Buna *otko kirgizüü* denmektedir.

Nike Kıyuu (nike=nikah, kıyuu=kesmek)

İslâm dinine göre yeni evlenenleri birbirine ebediyen emanet etmektir. İmam çay *çınısına*⁵¹ su doldurur ve içinden dua okumaktadır. Daha sonra onlara evlenmeye razı olup olmadıkları sorulmaktadır. Bir takım nasihatler verilmekte ve dua okunmuş su gelin ve damat tarafından içilmektedir (Akmataliyev, 1993:49-50).

⁴¹ Celbirööç: boyun takısı.

⁴² Çolpu: saç ucuna takılan takı.

⁴³ Çaç kap: saç süsleyen ve saç tozdan, terden koruyan ince kumaştan yapılan süslü başlık.

⁴⁴ Şökülö: evlenecek kızın düğünde giydiği, koni şeklinde, yanaklarını ve ensesini kapatacak şekilde süslenip dikilen başlık.

⁴⁵ Körüşüü ırları: görüşme şarkıları (körüşüü=görüşmek, ır=şarkı).

⁴⁶ Sep: çeyiz.

⁴⁷ Ala kiyiz: süslü, düz keçe halı.

⁴⁸ Tuş kiyiz: duvara asılan, nakışlı süs eşyası.

⁴⁹ Ak-örgöö: özel yapılmış, gösterişli büyük boz üy, otağ.

⁵⁰ Köşögö: ince kumaştan yapılan nakışlı, süslü, odayı bölmek için asılan kumaş.

⁵¹ Çını: Kırgızların çay içtiği kase.

Cügünüü (öne doğru eğilmek-selamlamak)

Büyüklere selam verme yöntemidir. Gelin iki elini göğüs hizasına getirerek öne doğru eğilmektedir. Ayrıca bu hareket gelinin saygı gösterdiğinin de işareti olarak algılanmaktadır. Bunu gören herkes geline *bata* vermektedir (Akmataliyev, 1993:36).

Ökül Ata (ökül=vekil, ata=baba)

Nikâhın olduğu gün yeni evlenen çifte ikinci baba tayin edilmektedir. İkinci baba damadın ailesi tarafından seçilmektedir. Eğer ökül ata⁵² ve onun ailesi iyiye, gelini kendi kızları gibi kabul ederek ilişkileri bu şekilde ilerletmektedir. Ökül ata ve yeni evlenen çift iyi ve kötü günlerinde birlikte olmaktadır (Akmataliyev, 1993:50).

Törkölötüü - Törkölöö (tör=evin en saygın yeri, genellikle evin baş tarafı olur)

Evlene kızın anne-babasını ziyaret etme geleneğidir⁵³. Eskiden evlenen kız ancak bir sene sonra anne-babasını ziyaret ederek kendi payına düşen ve hakkı olan hayvan veya eşyasını almıştır. Ziyaret esnasında geline kaynanası, eşi ve yakın akrabaları eşlik etmişlerdir. Kız evinde hürmet görmüş ve iş yapmamıştır (Karataev ve Eraliyev, 2005:283). Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir.

Üy Toyu (Ev düğünü)

Kırgızların yeni ev sahibi olduklarında uyguladıkları birtakım gelenek ve göreneklere bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Kırgızlar göçebe hayat sürdükleri için her iklim koşuluna uygun *boz üy*⁵⁴ e sahiptir. Boz üy, yün ve ahşaptan yapıldığı için kışın sıcaklığı, yazın ise serinliği muhafaza etmektedir. Yeni boz üyü diken aile eve girince yakınlarını davet ederek, imkânlarının elvermesi durumunda hayvan kesip misafir etmiş ve *bata* almıştır. Günümüzde *boz üy* artık daimî yaşanan ev olarak kullanılmamaktadır, fakat önemli toylarda, ihtiyaç duyulduğunda kurulmaktadır. Konu gelenek ile devam etmektedir.

Örülük

Kırgızlarda "Kötü akrabadan iyi komşu değerlidir" şeklinde atasözü vardır. Yanına yeni taşınan ailenin kim olduğuna bakmaksızın torbasına pişmiş et, kaymak, tereyağ, boorsok, kıymız, bozo⁵⁵, eşya (şırdak, tuş kiyiz, yatak, yorgan, kiyit, vs) alıp, onların evini ziyaret edip görmesine örülük⁵⁶ denmektedir. "Bu merasim esnasında ev sahibi de elinde olan her şeyini sofraya koyarak misafirlerini en iyi şekilde ağırlamaktadır. İmkânı varsa, hayvan da kesmiştir. Ev sahibinin bazen misafirlerine kiyit giydirdiği durumlar da mevcuttur. Böylece komşuluk ilişkileri başlamaktadır (Akmataliyev, 1993:26-27)." Günümüzde bu gelenek hâlâ devam etmektedir.

Günümüz Kırgız Toylarında Yaşatılan Geleneksel Kültürel Öğeler

Göçmen halkların en önemli özelliklerinden biri, yaşadıkları coğrafya ve iklim şartları değişmesine rağmen benimsedikleri ve hayatın her alanında uyguladıkları gelenek, görenek, örf-adet ve törelerini muhafaza etmeleridir. Göçmen halklardan biri olan Kırgızlarda yüzyıllar boyunca Yenisey Irmağı'ndan Orta Asya'nın bozkırlarına varıncaya kadar çeşitli bölgelerde varlığını sürdürmüş ve kültürel özelliklerinin bazılarını değiştirmeden, bazılarını ise küçük değişikliklerle birlikte günümüze kadar yaşatmışlardır.

Kırgız kültürünün temeli, başatı olan geleneklerinin sergilendiği *toylara* bakıldığında onların söze, sözün gücüne ne kadar önem verdikleri açıkça görülmektedir. *Toy*, Kırgızlarda

⁵² Ökül ata: vekil baba.

⁵³ Anadolu'da el öpme ziyareti olarak da bilinmektedir.

⁵⁴ Boz üy: otağ, geleneksel Kırgız çadırı.

⁵⁵ Bozo: buğday, darı, mısır gibi tahılların mayalanarak fermantasyon yöntemi ile yapılan, yoğun milli içecek.

⁵⁶ Örülük: önceden özel olarak hazırlanan hediyelerle birlikte yeni Boz üy'e taşınan aileyi ziyaret ederek yeni yaşam alanlarını görme merasimidir.

sevindirici olayların kutlanması için düzenlenen bir merasimdir. Fakat *toy* düzenlenmesinin en önemli sebebi, *bata* almaktır. “Bata ile halk gelişir, yağmur ile yer yeşerir” anlamına gelen “Bata menen el kögöröt, camgır menen cer kögöröt” atasözü ve batanın sadece toylarda değil, hayatın bütün önemli safhalarında yer alması bunun kanıtıdır. Ayrıca, tarihini, duygularını, hissettiklerini, yaşamlarını şecere, nasihat ve ağıtlar, şarkılar ile ağızdan ağıza sonraki nesillere aktarmaya çalışmaları dilin zenginliğine işaret etmektedir. Belki de bunun için kahraman Manas Kırgızlara kismet olmuştur.

“Toyu hürmet kızıştırır, ölümü gözyaşı” manasında “Toydu sıy kızıtat, ölüktü ıy kızıtat” atasözünde vurgulanan hürmet Kırgızların kültürünün, geleneğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Büyüklere, buğday ve ekmeğe, tereyağına, giydiği kıyafetine, çaldığı çalığına, özetle tabiata, yaşama olan saygı bütün geleneklerinde gözlemlenmektedir. Göçebe yaşayıp, doğa ve halk arasında hiçbir mesafenin olmayışı Kırgızların saygı kavramını iyice anlamalarına olanak sağlamıştır. Bu açıdan saygıyı Kırgızlar tabiatından öğrenmiştir demek belki de doğru olacaktır.

Kırgız kültürünün önemli unsurlarından biri olan toylar, asırlardır onların yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini, Millî kültürlerini nesilden nesle aktarmış ve Kırgızları tüm dünyaya tanıtmıştır. Büyüklerin örnek olması, dünürlerin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, Millî değerlerin ve onurun korunması, komuzun, beşiğin, aile kurumunun muhafaza edilmesi, misafirlere ve aksakallara saygı gösterme vb. gibi narklar geçmişten günümüze Kırgız toylarında öne çıkmış ve Kırgızların saf, temiz değerlerini yansıta gelmiştir.

Yine Kırgızlarda bebeğin dünyaya gelmesinden evlenmesine kadar geçen sürede heyecan ve sevincin paylaşılması amacıyla gerçekleşen hemen her toyda komuz çalma, Manas destanını söyleme, küçükbaş veya büyükbaş hayvan kesme, misafirlere yemek, kımız, bozo, şoro vb. gibi ikramlarda bulunma, Kur’an okuma, kiyit giydirip, hediye takdim etme gibi çeşitli kültürel değerler geçmişten günümüze yaşatılmaktadır.

Özellikle bebekler dünyaya geldiğinde yapılan Centek toyunda öteden beri misafirlere ikramlarda bulunulur ve yeni doğmuş bebeğin ağzına hayvan karnında muhafaza edilmiş tereyağı sürülür. Kırgızlarda yüzyıllardır değişmeden varlığını koruyan bir başka kültürel varlık ise müjdeciye verilen armağanlardır. Kırgızlarda *süyünçü* olarak bilinen müjdeli haber, bebeğin dünyaya gelmesini aileye ve yakın çevreye bildirmektir. Yeni doğmuş bebeği ziyaret edilmesi ve bebeğe hediye verilmesi geleneği (köründük) Kırgızlarda asırlar boyunca devam eden bir başka kültürel değerdir. Bebeğin dünyaya gelmesinin ardından yapılan beşik toyda; bebeğin akrabalarının çeşitli hediyeler getirmesi, bebeğin idrarını kolayca yapması için şimek’in yağlanması, kötülüklerden korunması için arça ile tütsü yapılması ve bebeğin kundaklanması da Kırgızların öteden beri devamlılığını sağladığı önemli kültürel varlıkları arasında yer almaktadır.

Kırgızların bir başka kültürel değeri ise ilk defa yürümeye başlayan bebeğin bu heyecanlı anını paylaşmak isteyen ailesi tarafından verilen *Tuşoo toyudur*. Bu toyda aile yakın akrabalarını davet ederek onlara çeşitli ikramlarda bulunur ve toya gelen çocuklar arasında tatlı rekabetin olduğu yarış düzenlenir. Bu yarışa katılan çocuklara çeşitli hediyeler verilmektedir. Kırgızların İslamiyet’i kabul etmesinin ardından çocukların sünnet olması da bir toy havasında gerçekleşmektedir. Bu *toyda ulak tartuu, at çabuu, er oodariş, balban küröş* vb. gibi çeşitli kültürel oyunların icra edilmesi de yüzyıllardan beri yaşatılan bir başka somut varlık olarak kabul edilmektedir.

Kırgızlar için en önemli toylardan biri ise *üylönüü toyudur* (evlilik düğünü). *Üylönüü toyunun* birkaç türü bulunmaktadır. Bu türlerden biri *Bel kuda’dır*. *Bel kuda*’da Kırgızlara ait dikkat çekici bir özellik ise henüz çocukların dünyaya gelmeden dünürlerin birbirleriyle çocuklarının evlenmeleri üzerine akitleşmesidir. Bebeklerin henüz kundakta bulunduğu süreçte ebeveynlerin çocuklarının evlenmesi için sözleşmesi ise *Beşik kuda’dır*. Evlenme yaşına gelmiş gençlerin kendilerine uygun gelin adaylarını seçme geleneği ise gece oyunlarında ve düğünlerde yapılmaktaydı. Bu ise Kırgızlarda *kız tandoo* geleneğidir. Yine nişanlı kıza, ailesinin onayı alınarak erkek tarafının küpe takma merasimi de Kırgızların atiden maziye kaybetmediği değerlerinden biridir.

Sonuç

Gelenekler bir halkın ansiklopedisidir demek pek de abartılı olmayacaktır. Bir halkın zihin yapısını, değer yargılarını, hayata bakış açısını, ahlâk bilinci ve dünyayı algılama biçimini anlamak için geleneklerine bakarak onları incelemek ve irdelemek faydalı sonuçlar doğuracaktır.

Kırgızların geleneklerinin özünün sağlam olduğu ve bu özü saygı, sevgi, paylaşım, desteğin ve birliğin oluşturduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu geleneklerin yaşatılmasında önemli rolü ise toy üstlenmektedir. Toy sayesinde bu değerler aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bununla birlikte geleneğin parçalarından olan görenek, örf-adet ve ritüellerin halkın tarihte yaşadıkları, dünyadaki globalleşme vb. gibi gelişmelerin tesiriyle bazı değişiklikler yaşamış veya yenilenmelere maruz kalındığı görülmektedir. Fakat halkın bilincinde ezelden beri yer etmiş değer ve anlayışları, gündelik hayattaki alışkanlıkları kökünden değiştirmek pek mümkün değildir. Bu durum, halkın benliğini koruması açısından sevindiricidir. Halkın kimliğinin kaybolmaması, halkın kaybolmaması demektir. Asıl önemli olan, geleneklerin mayası olan saygı ve sevgi, birlik ve destek olma unsurlarını kaybetmemektir.

Paylaşım ve destek kavramları da Kırgızların geleneğinin bir parçasıdır. *Süyünçü* ile güzel haberi duyurup, toy ile bu sevinci paylaşarak yakınları ile eğlenmek nasıl norm ise, önemli ve kilit anlarda ihtiyaç doğrultusunda yakınlarından *koşumça*, destek almak da gayet olağan bir durum olduğu görülmektedir.

Kırgızlarda evlilik merasiminden, kız isteme/söz kesmeye, nişan, çeyiz serme, gelin alma, beşik toy, centek toyu, ev hayırlama, sünnet düğünü vb. gibi çeşitli özel gün ve anlar bayram havasında şenlik içinde kutlama programlarıyla varlığını sürdürmektedir.

Sonuç itibarıyla Türk halklarının kadim kollarından biri olan Kırgızların 21. Yüzyılda uluslararası gelişmeler, popüler kültür, globalleşme, vb. gibi tehditlere rağmen toylarında kendi kültürel değerlerine ve unsurlarına sınıksız sarıldığı ve gelecek nesillere bunları aktardığı, sayısız onlarca geleneğini atiden maziye hiçbir değişikliğe maruz kalmadan yaşattığı görülmektedir.

Etik Beyan

“Günümüz Kırgızistan Toylarında Yaşatılmakta Olan Somut Geleneksel Kültürel Değerler” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Abdiyeva, C. K. (2017). “Manas” Eposundaki balanın törölüşü cana ösüşü menen baylanışkan kaada-salttar cana ırımdar. *İzvestiya Vuzov Kırgızstana*, 4, 42-44.
- Akmataliyev A., Andaşev, D. (Ed.). (2015). *Manas* ansiklopediyası. 1-tom, Bişkek: Aalam – Manastın Muzıkası.
- Akmataliyev, A. (1993). *Baba saltı, ene adebi: Eldik salt*. Bişkek: Bütkül Soyuzduk Caştar Kitep Borboru Birikmesi “Balasagin” filialı.
- Akmataliyev, A. (Ed.). (2003). *Kaada-Salttar*. Ak Batarlar. El Adabiyatı Seriyasının 29-tomu, Bişkek.
- Akmataliyev, A. (M.). (2010). *Kırgız adabiyatı: Tarih cana mezigil*, Bişkek: Avrasya Jayıncılık.
- Akmataliyev, A. (Ed.). (2015). *Kırgız tilinin tüşündürmө sözdüğü*. Birinci bölüm, Bişkek: Avrasya Press.
- Berber, O. (2009). Türk kültüründe eğlence ve birlik unsuru olarak düğünler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (10).
- Buyar, C. ve Ünal, U. (2022). “Contribution of Organization of Turkic States Members to World Heritage at a Time of Cultural Convergence from the Past to the Future”, *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 100.
- Karataev, O. ve Eraliyev, S. (2005). *Kırgız etnografyası boyunca sözdük*. Bişkek: Biyiktik.
- Karıpkulov, A. (Ed.). (1995). *Manas ansiklopediya II*. Bişkek: Manastın Syujeti – Yarupa.
- Kebekova, B. (2001). *Kırgız elinin kaada-salt ırları*. Bişkek: Şam Basması.
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., Tşerbak, A. M. (Ed.). (1969). *Drevnetyurkskiy slovar*. Leningrad: İzdatelstvo Nauka Leningradskoe Otdeleniye.
- Rısbayev, S. (2020). *Kırgızdın eldik narktuu tüşünüktörü: Caştar üçün*. Bişkek.

Saginbayeva, B. (2020). Kırgız tilindeki "Toy" kontseptinin uluttuk mazmunu. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (2).

TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/?q=toy&aranan> (erişim tarihi: 11.01.2021).

Tuna, T, S. (2006). Türk Dünyasındaki düğünlerde koltuklama ve kırmızı kuşak bağlama geleneği. *Bilig, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı*, 38.

EXTENDED SUMMARY

Traditions and customs are cultural elements that enable human communities to live together and establish a relationship between them. A nation's way of thinking, lifestyles, belief systems and value judgments are included in the culture. Even if they have to start a new life in different geographies, human societies keep their cultural elements alive. Cultural elements of human societies can show some changes or disappear partially depending on the conditions brought by time and geography. However, some cultural elements have survived until today without losing their characteristics for centuries and their continuity is ensured.

The toys, which have not completely lost their characteristics or changed partially over the centuries, are one of the important traditions of the Turks in general and the Kyrgyz in particular.

In the Turkish dictionary of the Turkish Language Association, the toy is, "Feast: And okay, forty days and forty nights, a wedding and a wedding to his son (TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>). expressed as ". Based on this expression, it is seen that Toy is an important day, namely the wedding. In fact, it is possible to come across one of the signs of a wedding, in the famous Kyrgyz epic *Manas*, with the name of "Getting the desired girl by going to the pastorate - Ak Nikah" (Türkmen, İnyet, 1995:144-145 cited in Tuna, 2006:150).

In Turkey Turkish translations of the word toy in Kyrgyz Turkish, the word wedding is widely used. Wedding, which is the most important step taken by a child to create his own family, has various meanings in terms of origin. After the Turks accepted Islam, they started to use the concept of circumcision toy/circumcision wedding for the circumcision ceremony (Berber, 2009:2).

Toy is an activity that Turks, who are one of the nomadic peoples, practice in order to exercise power from one hand. When examined from the first periods of Turkish history to recent history, almost all of the sources mention the ceremonies/weddings held for the ruler or his relatives (Berber, 2009:2). In this context, it is seen that the importance of the nativity and the glory of the ruler, which is one of the important signs of his power, is emphasized.

Toy is the tradition of the Kyrgyz people, a mirror of their culture and a part of their life. When every Kyrgyz mind melts and begins to grow, he begins to hear the word "toy" and to understand it according to his age and life experience; While it was a toy, holiday, game, gift, sweet and candy in childhood, this concept becomes holiday, sharing and announcing joy, relieving longing, "bata aluu" and destiny and responsibility, as age progresses, this concept becomes "bata berüü". it begins to include the meaning of counseling, guidance and support. As it is seen, the toy preserves the meaning of feast for every generation. According to the ideas of Starostin, Dybo and Mudrak, the word toy has been used in the sense of feast and ceremony since the Prototurk period (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003:1468 cited in Saginbayeva, 2020:1169).

Marriage ceremony, betrothal/interruption, engagement, dowry laying, bride/groom bath, bridal reception, cradle wedding, house greeting, seeing the newborn baby, sending off to the military, and circumcision ceremonies after the adoption of Islam, which are among the important turning points in the life of Turks, are also ceremonies. is expressed as. In the Kyrgyz, one of the oldest Turkic peoples, the word "toy" has many meanings. Various special ceremonies, from the birth of the baby to the benediction of the new house, from the nesting of the young couples to the first step of the babies, from the circumcision wedding to the cradle, are called ceremonies and are still tried to be continued from the past to the present.

It would not be an exaggeration to say that traditions are an encyclopedia of a people. In order to understand a people's mental structure, value judgments, perspective on life, moral awareness and perception of the world, examining and examining their traditions by looking at them will yield useful results.

It is necessary to state that the essence of the traditions of the Kyrgyz is strong and that this essence consists of respect, love, sharing, support and unity. An important role in keeping these traditions alive is played by the naivete. Thanks to Toy, these values have been transferred to the present day. However, the customs, customs and rituals, which are parts of the tradition, have been experienced by the people in history, globalization in the world, etc. It is seen that it has experienced some changes or been exposed to renewals under the influence of such developments. However, it is not possible to radically change the values and understandings that have been ingrained in the consciousness of the people from time immemorial, and the habits in daily life. This situation is pleasing in terms of protecting the identity of the people. The fact that the identity of the people is not lost means that the people are not lost. The most important thing is not to lose the elements of respect and love, unity and support, which are the leaven of traditions.

The concepts of sharing and support are also part of the Kyrgyz tradition. Just as it is the norm to have fun with relatives by announcing the good news with S y n  and sharing this joy with the toy, it is seen that it is quite normal to get support from relatives in line with the need in important and key moments.

Kyrgyz marriage ceremony, asking for a girl/interrupting a promise, engagement, dowry, bride, cradle toy, centek toy, house blessing, circumcision wedding, etc. Various special days and moments such as festivities continue to exist with celebration programs in a festive mood.

As a result, the Kyrgyz, one of the ancient branches of the Turkish peoples, in the 21st century, international developments, popular culture, globalization, etc. Despite such threats, it is seen that he clings to his own cultural values and elements in his grandchildren and transfers them to future generations, keeping countless dozens of traditions alive from past to present without being subjected to any changes.